BOKEN OM VÅRT LAND

LÄSEBOK FÖR DE LÄGSTA LÄROVERKEN I FINLAND

ANDRA KURSEN AV Z. TOPELIUS ------------- FAKSIMILUPPLAGA

AB SVENSKA LÄROMEDEL, ESBO

Faksimiltryck av upplaga utkommen år 1937 ISBN 951-553-209-4 Vaasa Oy, Vaasa 1982

Förord till den elektroniska utgåvan

Denna läsebok utkom första gången 1875 och trycktes därefter i en mängd upplagor. För Projekt Runeberg har en faksimilupplaga av en utgåva från 1937 använts. Den scannades i juni 2013 av Bert H.

Första Läsningen.

1. Landet.

---

1. Morgonsång.

Vak upp kring hundramila stränder, mitt sköna land, mitt fosterland! Vak upp, när dagens sol sig tänder i morgonglans vid himlens rand! Din långa vinternatt förgår, ditt segerglada ljus uppstår. Vak upp kring hundramila stränder, mitt sköna land, mitt fosterland!

Uppvakna till den nya tiden som blommig strand i morgonväkt, ty dödens skugga är förliden, och livets ljusa dag har bräckt! Väx stort i ädla minnens skygd, väx klart i tanke, högt i dygd! Uppvakna till den nya tiden som blommig strand i morgonväkt!Avtorka dina gömda tårar, som dagg förgår i morgonvind! Låt grönska de förfrusna vårar, låt blomma ros på bleknad kind! Låt vecklas ut var duven knopp! Drick hälsa, liv och mod och hopp! Avtorka dina gömda tårar, som dagg förgår i morgonvind!

Än ruvar dimman över kärren; stå upp, driv nattens spöken ut, och väpna dig med kraft av Herren uti din grynings livsminut! Omgjorda dig med livets ord; stå stark i Gud, min fosterjord! Än ruvar dimman över kärren; stå upp, driv nattens spöken ut!

Vak upp, mitt sköna land, mitt unga! Vak upp, mitt hav, min insjö blå! Hör, alla dina fåglar sjunga och alla dina böljor slå! Vak upp vid glada vindars brus och bada fritt i morgonljus! Vak upp, mitt sköna land, mitt unga! Vak upp, mitt hav, min insjö blå!

*

2. Hemmet.

Lyssna till den granens susning,

vid vars rot ditt bo är fäst!
Finskt ordspråk.

Denna bok är om Finland. Denna bok är om fäderneslandet. Vad är Finland? Ett land ibland många länder. Vad är fäderneslandet? Det är vårt stora hem.

Jag har ett litet hem, som jag älskar mer än något annat ställe på jorden. Min faders gård kan jag aldrig förgäta. Där är jag hemma, där trives jag bäst. Skulle jag ej känna vägen och grinden? Skulle jag ej minnas gården och stugan? Allt är mig där så väl bekant. På denna trappa har jag så ofta gått. Denna dörr har jag så ofta öppnat. Jag har sett genom fönstret. Jag har värmt mig vid spiseln. Jag har ätit vid bordet. Jag har sovit i sängen. Jag känner var bänk, var sten och var gångstig. Jag skulle inte kunna gå vilse där, om det också vore i mörka natten.

Ofta var jag med, när hästarna vattnades vid brunnen. Ofta följde jag våra kor till beteshagen. Ofta skrattade jag åt Musti, som skällde på ekorren. Jag minns ännu rönnen, när den stod röd av bär, och björken, i vilken rödstjärten brukade sjunga. Om sommaren har jag plockat smultron i skogsbacken. Om vintern har jag åkt kälke där. Det var en fröjd, när isen smälte på sjön och vi kunde ro med båt. Sedan om hösten flögo vi åter som fåglar fram på den blanka isen.

Lika gott, om mitt hem varit rikt eller fattigt. Jag har varit lycklig där. Jag har haft varmt och gott, kläder och mat, vård och kärlek. Där har jag vuxit alltifrån min barndom. Där har min fader arbetat, där har min moder sjungit för mig sina vackra visor. Om kvällarna, när vi lade oss, hörde jag min moder bedja. »Gode Gud», sade hon, »låt mitt barn bliva en god människa! Eftersom du är vår Fader i himmelen, så låt oss alltid vara dina trogna barn.» Och därefter lärde hon mig den sköna bönen: »Gud, som haver barnen kär ...»

Ja, jag vet, att allt gott är en gåva av min himmelskeFader. Och hans goda, välsignade gåva är även ett kärt hem. Därför vill jag prisa och tacka honom i alla mina livsdagar.

Så vet jag nu väl att älska det lilla hemmet. Men jag förstår ännu icke rätt, vad det är att älska ett stort hem, som kallas fädernesland. Där är ju mycket annorlunda än hemma hos oss. Vägarna äro olika, gårdarna äro olika, människorna äro olika. Jag kan gå vilse, där jag aldrig har varit. Ingen känner mig där, och jag känner ingen. Huru kan jag älska det främmande landet? Huru kan jag vara lycklig, glad och förtrogen hos de främmande människorna?

Nej, mitt hem känner jag nog; men vad är mitt fädernesland?

*

3. Fäderneslandet

Flytta icke ett gammalt råmärke, ett sådant som dina fäder hava uppsatt.

Sal. ordspr. 22 28.

En morgon stod jag högt uppe på stegen, som var rest emot taket av vår stuga. Jag kunde där se vida omkring. Långt från vår gård såg jag andra, gårdar. Långt från vår beteshage såg jag ängar, åkrar, vägar, berg, skogar och sjöar. Jag visste väl, att världen är stor, men jag trodde icke, att den var så stor. Och åter rann mig i hågen den underliga tanken, att allt detta skulle vara värt land, värt stora hem.

Jag klev ned från stegen. Min moder hade klippt sina får och satt nu vid trappan, där hon skilde i korgen den vita ullen ifrån den svarta. Jag frågade henne: »Är allt detta land, så långt jag kan se, vårt fädernesland?»

Hon sade till mig: »Sätt dig här vid min sida, så vill jag säga dig det. Allt detta land, som du här kan se, och ännu mycket mera därtill, är Finland. Före din fader bodde i detta land din farfader. Före honom bodde hans fader och förfäder icke allenast i denna gård, utan i många gårdar och i många olika delar av landet. Detta land varderas och därför är detta land våra fäders land, som gått i arv till oss, deras barn. Här hava de levat, arbetat, fröjdats och

lidit långt före oss. Här hava de också dött och ligga begravna i jorden. Om icke dessa våra fäder arbetat så tåligt och ihärdigt, skulle vårt land nu yara en ödemark utan bröd. Om de icke vandrat i Guds fruktan och uppfostrat sina barn till Guds sanna kännedom, skulle vi nu vara blinda hedningar. Om de icke lärt sina barn nyttiga kunskaper, skulle vi nu vara okunniga vildar. Om de icke försvarat landet mot fienders våld, skulle vi nu icke hava lag, ratt eller frihet. Ty detta land har lidit mycken nöd av ett kallt luftstreck och mycket övervåld av främmande folk. Men detta samma land var våra fäder mycket kärt, ja, så kärt, att de offrat för det sin långa möda, sin timliga välfärd, sitt hjärteblod och sitt liv.

Därför måste vi alltid vara tacksamma mot våra fäder och hålla deras minne i ära. Vi måste hedra dem, såsom vi hedra fader och moder, på det att oss må väl gå och vi må länge leva i det land, som Gud har givit oss. Vi måste alltid söka att vara våra fäder värdiga, på det att icke deras odödliga andar må skåda med sorg och blygsel ned på ovärdiga barn. Det land, som de odlat och förskönat, skola också vi försköna och odla. Det land, som de så högt älskat och försvarat ända in i döden, skola vi älska och försvara liksom de.

Detta skola vi göra icke allenast för deras skull, utan även för vår skull. Ty detta land har Gud beskärt oss, för att det må giva oss allt, vad vi behöva och hava kärt på jorden. Det giver oss kläder och bröd, arbete och lön, vänner och stöd. Det uppfostrar oss till gudsfruktan och alla mänskliga dygder. Det undervisar oss med sin kyrka och sina skolor. Det beskyddar oss med sin överhet och sina lagar, att ingen får göra oss orätt. Det bistår oss i alla goda och nyttiga företag. Det giver oss i livet ett bo och i döden en grav. Därför är ju detta land vårt stora hem. För detta land skola vi trofast arbeta och, om Gud så behagar, med heder dö.

Minns alltid, att Gud har givit oss detta land till vår egendom, för att det må uppfylla sin bestämmelse i världen och för att hans vilja må ske såsom i himmelen såock på jorden. Ty jorden är Guds och allt vad däruppå är. Vi skola stå till räkenskap för det sätt, på vilket vi använt Guds gåva. Han skall en gång säga till envar av oss: »Jag har satt dig till en fogde över min gård, till en förvaltare i detta mitt land. Huru har du vårdat min gård? Huru har du förvaltat mitt land?» — Vad skola vi svara Herren? Han, som dömer allt med sin rättfärdiga dom, skall hos oss endast finna synd och brist. Men vi skola bedja honom, medan vi ännu äro hans förvaltare, att han må giva oss en rätt stark, rätt trofast och alltid försakande kärlek till vårt fädernesland; på det att detta land må blomstra under hans allmakts beskärm och förkunna hans lov från släkte till släkte.

*

4. Ditt land

O, barn av Finland, lyft med fröjd din unga blick, mot ljuset höjd, från daggbestänkta kullar, och skåda långt och andas fritt; se, detta sköna land är ditt!

Du är ej gäst vid andras bord, ej främling på den vida jord, din fot har fått ett fäste, du fått ett arv, som dig tillhör, att strida och arbeta för.

Så långt du ser i fjärran blå och längre, än din blick kan nå i horisontens töcken till okänd nejd och namnlös stig, gav Gud allt detta land åt dig.Ditt, ditt är detta fria hav, som inga gränser vet utav, och alla blåa sjöar och alla starka floders brus och alla väna källors sus;

och alla berg i solskensglans och alla fält i ax och krans och alla mörka skogar med dal och mo och strand och ö i sommarluft och vintersnö;

och stad och by och väg och torg, det lägsta torp, den högsta borg med allt vad däri andas, arbetar, beder, vida spritt, det är ditt folks, ja, det är ditt!

Vem är så rik som du, och vem har fått ett härligare hem att älska och försvara? Guds kärlek gav dig allt, och allt är åt din kärlek anbefallt.

O, Finlands barn, väx i dess vård, som vårens björk i blomstergård; var trofast intill döden, och vig ditt hjärta,

räck din hand åt ditt och dina fäders land!

*

5. Konungens gåvor.

Jag sade: »Huru kunna vi arbeta för hela vårt land? Icke kunna vi resa omkring och arbeta överallt. Och varför skulle vi utan lön arbeta för andra?»

Min moder sade: »Det var en gång en konung; han hade två tjänare, Ödgrim och Solgrim. Konungen sade till dem: »I ären flinka arbetare, jag vill giva eder ett stycke land vardera». Och han gav ödgrim ett skönt, bördigt land med fruktbara fält, blå sjöar, härliga skogar. Men Solgrim gav han en vild, ofruktbar ödemark, uppfylld av kärr.

De båda männen begynte arbeta, Ödgrim tänkte: »Detta land är gott; jag vill göra mig rik därav, och andra få sedan sköta sig bäst de kunna». Därpå nedhögg och brände han skogarna, sådde i askan och tog skörd efter skörd, till dess att han utsugit all markens must. På samma sätt plundrade han sjöarna och tog all deras fisk. Och han blev rik för en tid, men när mark och sjö ej hade mera att giva, blev han fattig; hans barn blevo tiggare, och landet blev öde.

Solgrim tänkte: »Detta land är hårt och ofruktbart, jag vill göra det fruktbart». Han utdikade kärren, han plöjde marken, han röjde skogarna, han vårdade fiskevattnen. Det var ett långt, tåligt och mödosamt arbete under många försakelser, men på sistone kom dock lönen. Solgrim skördade sina lador fulla, hans barn fingo i arv den fruktbara jorden, och landet blomstrade.

Efter många år kom konungen att besöka dessa delar av sitt rike. När han nalkades Ödgrims bostad, sade han: »Var icke detta land fordom fruktbart och skönt? Vem har gjort det så öde och fult?» Tjänarna sade till honom: »Detta har Ödgrim gjort». Och åter frågade konungen, när han nalkades Solgrims bostad: »Var icke detta land fordom vilt och ofruktbart? Vem har gjort det så skönt och rikt?» Tjänarna sade till honom: »Detta har Solgrim gjort». Då sade konungen till Ödgrim: »Du snikna och onda tjänare, har jag icke givit dig en rik gåva, på det att du skulle prisa mig med ditt arbete och göra mångaframtida släkten lyckliga? Se, där är ditt verk!» Och han fördrev den snikna tjänaren med skam ifrån riket. Men till Solgrim sade han: »Du goda och trogna tjänare, jag gav dig en fattig gåva, men du har prisat mig med din kärlek och ditt arbete, till fröjd för efterkommande släkten. Kom, jag vill giva dig ett ännu mycket rikare land; du skall vara min trognaste vän och en föresyn för mitt folk.»Du gode och trogne tjänare, i ringa ting har du varit trogen; jag skall sätta dig över mycket. Matt. 25: 21.

»Nåväl», sade min moder, »vad synes dig nu om dessa två män? Vilken av dem har bättre förvaltat konungens gåva?»

Jag sade: »Solgrim».

»Rätt sade du», genmälde min moder, »Ödgriin tänkte på sig själv och aktade intet annat än egen vinning. Därför gick han med skam och skada ifrån sitt eget land. Solgrim tänkte på sina efterkommandes lycka och arbetade för sitt fädernesland. Därav fick han själv på sistone fröjd och ära, medan hans land blev rikt. En dåre är den, som tänker endast på stundens vinning; den vise tänker på kommande dagar. Många, många år därefter, sedan de två männen länge varit döda, pekade människorna på det öde landet och sade: »Detta har Ödgrim gjort!» Och åter pekade de på det rika landet och sade: »Detta har Solgrim gjort!» Vem av de två har lämnat ett bättre minne åt eftervärlden?»

Jag sade: »Solgrim».

»Så gör vad han gjorde!» sade min moder. »Antingen du brukar jorden eller seglar på havet eller tjänar med handsyssla eller sköter ett hushåll eller gagnar med kunskaper eller på vad ärligt sätt som helst förvärvar ditt bröd, så se till, att du gör det fruktbart, som förr var öde. Se till, att du lämnar någonting bättre efter dig, än det

du själv tog emot. När du så gör, arbetar du för ditt land. Intet arbete är så ringa, att det är förgätet av Gud eller gagnlöst för fäderneslandet. Men det skall göras med kärlek och trogen flit. När den goda arbetaren dör och hans namn förglömmes, stanna frukterna av hans arbete kvar. Allt gott, allt nyttigt, som nu fröjdar och gagnaross, det är summan av många tusendes arbete före oss. Vi välsigna dem i deras okända gravar. Men den snikna arbetaren lämnar ingenting efter sig. Han har arbetat för egen vinning och kan likväl icke taga sin vinning med sig i graven. För vad har han levat?»

*

6. I farans stund.

Jag sade: »Måste jag älska mitt fädernesland mycket?»

»Ja», sade min moder. »Mer än dina käraste, mer än dig själv. Mer än ditt hem och allt, vad du äger. Mer än hela din jordiska välfärd, ja, mer än ditt liv. Men icke mer än din Gud, din heder och ditt samvete.»

Detta förstod jag icke. Jag förstod nu, huru man kunde arbeta för något annat än egen fördel. Men det tycktes mig vara obilligt och hårt att uppoffra allt för ett land, som icke är mitt allena, utan tillhör så många. Varför skulle just jag giva bort min egendom eller mitt liv, när det finnes så många andra, som kunna göra det i mitt ställe? Detta må vara deras sak; vad angår det mig?

Några dagar därefter stod min moder vid forsen och sköljde vävar. Det hade regnat, stenarna voro våta. Min moder halkade och föll i vattnet; strömmen bortförde henne; jag glömmer det aldrig! Många människor stodo på stranden; alla voro bestörta, men ingen visste råd eller hjälp. Jag var endast ett svagt barn men att stå där rådvill och se min moder dö, nej, det kunde jag icke. Där låg en åra; — jag tog den och sprang ut i vattnet. Jag visste knappt, vad jag gjorde. Forsen brusade och ville rycka mig med sig, men jag lyckades räcka min moder åran, och vi kommo båda lyckligt till stranden.

Då tog min moder mig i sin våta famn och kysste mig kärligen. »Varför har du vågat ditt liv för mig?» sade,hon. »Stodo där icke många andra på stranden? Varför skulle just du uppoffra dig för min skull? Kunde icke en annan göra det i ditt ställe? »Jag sade: »Det tänkte jag icke på. Huru kunde jag se dig i fara och icke hjälpa dig? Jag måste ju våga mitt liv för dig.»

Då log min moder i tårar och sade: »Ja, du måste ju lyda Guds röst i ditt hjärta. Och så är det även om ditt fädernesland är i fara. Icke tänker du då på de många andra. Guds röst i ditt hjärta säger dig, att du måste utan betänkande springa i strömmen. O, mitt barn, när den rösten kallar dig, när ditt land behöver dig, var då icke tvehågsen, utan modig, och offra allt för din plikt! Så hava tusen, tusen gjort före dig. De hava hört strömmen brusa och själva stått på den torra stranden. De hava suttit i välstånd och trygghet långt ifrån faran, när en avlägsen del av deras land har råkat i nöd. Och dock hava de icke tvekat. De hava frimodigt dragit ut till mödor och kamp; de hava villigt givit sin sista skärv, sina barn och sig själva för denna deras stora, gemensamma, älskade moder, fäderneslandet. Och antingen de hava dukat under i striden eller vänt som du med seger tillbaka, — aldrig hava de ångrat sin hjältemodiga försakelse eller sin ärofulla kamp. De allena, som övergivit sitt land i farans ögonblick, dessa fega, lata, trolösa barn av en trofast moder, de hava sedan aldrig haft frid eller glädje i hela sitt liv. Deras landsmäns förakt, deras egen blygsel och samvetets förebråelser hava icke givit dem någon ro. De hava undflytt striden och fått strida inom sig. De hava sökt frid och funnit en evig ofrid. Den, som älskar sitt liv mer än plikt och heder, han bygger sitt hus på en bräcklig is, och strömmen skall uppsluka honom.

O, mitt barn, försaka dig själv med ett frimodigt hjärta! Då skall Gud välsigna din redliga vilja, och du skall vara ett värdigt barn av ditt älskade fädernesland.»

*

7. Land och folk.

Nu förstår jag det.

Detta land är mitt fädernesland. Antingen jag på finskt språk kallar det *Suomi* (*Suomenmaa*), eller jag på svenskt språk kallar det *Finland*, är det dock alltid samma land. Alla dess söner och döttrar bilda *ett folk*, vad språk de än tala. Gud har i många hundrade år förenat dem i samma hembygd, under samma lagar och överhet. Vad gott eller ont, som har vederfarits den ena, det har ock vederfarits den andra. De hava vuxit, levat och dött vid varandras sida, i samma höga nord, under samma himmel, i samma stränga arbete för livets bärgning. De hava samma kristna tro, samma undervisning, samma rättigheter, samma skyldigheter, samma fördel, samma skada, samma frihet, samma kärlek och samma hopp. Så äro de landsmän, bröder och systrar för alla tider. De hava icke två, utan ett fädernesland. Icke heller äro de två folk, utan ett folk. Gud give oss alla ett endräktigt hjärta! Vad Gud har sammanfogat, det skall människan icke åtskilja.

I några främmande länder är mycken tvedräkt. Folk av olika härkomst och språk bo bredvid varandra, men kunna icke förlikas. De tvista om sina språk och förmåner: det ena vill undertrycka det andra. Stundom utgjutes blod; alltid uppkommer mycken ofärd. Om alla hölle tillsamman, vore de starka, men oenighet gör dem svaga. Då kommer ett främmande folk och underkuvar dem. De som kunnat vara fria och lyckliga, mista då allt, emedan de icke kunnat sämjas om det, som de hade.

I andra främmande länder hava folken bättre förstått sin egen välfärd. De hava från början varit olika till härkomst, seder, språk och legat i strid med varandra. Men under tidernas lopp hava de lärt sig att akta och älska varandra, att dela sitt goda och unna varandra jämlika förmåner. Då hava de vuxit sig starka tillsamman och blivit ett folk, en nation, som ingen främling har vågat förfördela. Alla stora och mäktiga nationer hava på detta sätt uppvuxit av flere folk, som från början varit främmande för varandra. Det gemensamma fäderneslandet och långatiders gemensamma öden hava gjort dem till ett. Det finns icke något folk av så oblandad härkomst, att det icke haft främlingar bland sina förfäder; icke heller med så oblandat språk att det icke lånat ord av andra.

Guds visa vilja är, att folken beständigt skola lära någonting av varandra. Och alla folk äro arbetare i människosläktets stora samfund, som delar sig i många grenar. Det är liksom en väldig gammal björk: lövet är du och ditt lilla hem, grenen är ditt folk, stammen är mänskligheten.

*

8. Vårt land och världen.

Eget land är smultron, främmande land är blåbär.

Finskt ordspråk.

Jag vet, att vårt land är endast en liten del av jordens yta. Men jag föreställde mig förr, att vi bodde mitt i världen. Nu vet jag, att Finland är beläget i norra delen av den världsdel, som kallas *Europa*, och vid ett hav, som kallas *Östersjön*. Jag vet också, att våra närmaste grannländer äro: i öster *Ryssland*, i väster *Sverge* och *Norge*, i söder *Estland* och *Livland* samt längre söderut *Tyskland* och *Danmark*. Norr om vårt land är endast det öde *Ishavet*. Vi hava en lång väg till andra världsdelar och till varmare länder. Landvägen kunna vi endast genom Ryssland komma till södra Europa. Sjövägen komma vi dit över Östersjön, som är en stor vik av *Atlantiska oceanen*. Om vintern stänges denna vår sjöväg ofta av is, men starka ångare bana sig väg genom ismassorna, och våra raska sjömän utbyta även då våra varor mot främmande länders.

Ty Gud har skapat länderna i en förunderlig mångfald, så att det ena landet icke är det andra likt. Somliga länder äro mycket varma, andra äro mycket kalla, andra åter ha lagom värme. Ländernas skapnad, berg, jordmånväxter och djur äro mycket olika. Ett tusen sex hundra miljoner människor leva på jordens yta, och bland dem finnas ej

två, sorn fullkomligt likna varandra. Vad ett land saknar, det frambringar ett annat. Vad en människa icke kan uträtta, det uträttar en annan, och många tillsamman uträtta mer än var och en särskilt. Så bliva alla varandra nyttiga och fylla varandras brist. Det är en vis ordning av Gud, att länder och folk behöva varandra. Ty om var och en hade nog för sig, skulle han icke uppsöka andra, utan^leva och arbeta för sig allena. Men nu tvingas människorna att lära känna och hjälpa varandra, på det att alla må älska varandra som bröder.

Så står även vårt land genom sjöfart, handel och utbyte av kunskaper i förbindelse med andra länder. Vi hämta vårt salt från England, Portugal och Italien. Från Sverge hämta vi järn, från Norge sill, från England maskiner. Från Tyskland, Frankrike, Spanien, Italien hämta vi tyger, frukter och vin. Från Amerika hämta vi kaffe, socker, bomull och färgstoffer. Från Kina hämta vi te, från Ostindien kanel, ingefära, peppar och andra kryddor. I stället skicka vi till andra länder papper, plankor, bräder, ved, smör, ägg, fisk och andra varor.

Vi hämta även böcker, konstverk och nyttiga uppfinningar från andra länder. Sådant hava vi ännu ganska litet att sända härifrån dit; men med varje år få vi mera.

I jämförelse med den övriga världen är vårt land fattigt och avlägset. Vi hava visst ingen orsak till högmod. Vi måste vara ödmjuka, arbetsamma, sparsamma och läraktiga föi att icke nödgas bero av andras gunst. Men detta hindrar oss icke att äl$ka vårt land mer än något annat land i världen. Det är dock vårt eget land och vårt hem. Och intet land är så skapat efter vårt sinnelag. Reser någon av oss till främmande land och har allting gott och vinner lycka och rikedom, så trives han likväl ej länge där. Efter någon tid begynner han längta tillbaka till detta fattiga land igen, och han förstår, att här finnes dock mycket gott, som icke finnes i andra länder. Därför må ingen lättsinnigt och oförnöjt flytta till främmande land.Vad han än må vinna där, har han dock förlorat ett, som aldrig kan ersättas, och det är hans fädernesland.

Lik en fågel, som blivit flyktig ifrån sitt bo, är en man, som blivit flyktig ifrån sitt hem (sitt hemland). Sal. ordspr. 27:8

*

9. Sjömannens hemlängtan.

Vi hamnade glada från brusande sjö vid Indiens yppiga stränder, där aldrig en vinter har kastat sin snö på sommarens soliga länder; där palmerna skugga den eviga vår och popplarna dugga sin balsamtår. Men icke är här mitt hjärtas begär; min längtan, min hamn uti fjärran är.

Jag leds vid den brännande sommarens glöd, jag leds vid den läckraste krydda. Långt hellre jag åte mitt fattiga bröd på snön vid min fädernehydda, där skidorna halka i muntert behag och sommarn har svalka och natten dag, dit, dit står min håg, dit styr jag mitt tåg, till älskade stränder vid sjungande våg*.

O, om jag blott hade en björk från mitt land, där kvittrande trastarna svinga,och kramade snön som en boll i min hand och hörde hur bjällrorna klinga! Då bytte jag gärna allt Indiens land mot vintrarnas stjärna på hemmets strand. Dit sträckes min famn, där, där är min hamn, och djupt i mitt hjärta står Finlands namn.

*

10. Vårt lands begynnelse.

Vårt land har icke alltid varit sådant det nu är. Det har undergått många förändringar genom inverkan av luft och vatten, värme och köld, innan det fått sin nuvarande skapnad.

Jorden var först ett glödande klot, i vilket alla de ämnen, som nu bilda bergen, voro uppsmälta av hettan. Efter hand lät Gud detta eldklot svalna av kölden i världsrymden. Då stelnade jordens yta småningom och bildade ett skal kring den smältande massan. Djupt under våra fötter är dock hettan ännu i dag så stark, att stenarna kunna

bliva flytande som slaggen i en ässja. En sådan flytande stenmassa frambryter stundom ur jordens inre genom eldsprutande berg och utgjuter sig över jordytan. I de trakter, där detta sker, inträffa ofta jordbävningar. I vårt land finnas inga eldsprutande berg, och här förekomma inga starkare jordbävningar. Vi känna endast någon gång ett lindrigt jordskalv.

När jordskorpan svalnade, sammandrog den sig likasom skalet på ett äpple, som torkar. Då bildade sig på dess yta skrynklor eller veck, vilka nu utgöra bergskedjor.

Allt vatten var i början av jordens tillvaro upplöst av hettan till ångor i luften. Men när jordens yta svalnade, avkyldes vattenångorna och nedföllo som störtregn till jorden. Därav uppkommo haven, som uppfyllde de djupare delarna av jordytan, medan de högre delarna bildade fastlanden.

Finland vilar på en fast grund av urgamla bergarter, förnämligast *granit*, vilken såsom en smält flytande massa trängt fram ur jordens inre och sedermera stelnat. Tillsammans med graniten finner man dock även mångahanda slag av *skiffer* och andra stenarter, vilka från början varit mjuka jordlager, men sedan hårdnat och på annat sätt förändrat sig, då de kommit i beröring med deij smälta granitmassan. över berggrunden vila liksom ett löst påkastat täcke massor av grus, sand och lera. Dessa *lösa jordlager* hava uppkommit mycket senare.

Långt innan människorna bodde i vår trakt av jorden, var hela vårt land begravet under ett mäktigt täcke av vit, skimrande is, som rörde sig långsamt fram över landet från nordväst mot sydost. Isen förde med sig klippstycken, vilka lösgjort sig från berggrunden. En stor del av dem söndersmulades under isens ofantliga tyngd och blev kvarliggande som ett lager av grus. Detta *krosstensgrus* består av större och mindre skarpkantiga stenbitar och finare stenmjöl. Då gruset och stenarna av isen fördes fram över de underliggande berghällarna, fingo dessa den runda form och de fina repor och grövre räfflor, som man tydligt kan iakttaga hos klipporna särskilt i våra skärgårdar.

Krosstensgruset blev sedan liksom tvättat i de vattenströmmar, som uppstodo, då istäcket smälte; det fina stenmjölet sköljdes bort, och på flodbottnen kvarstannade grövre sand och småstenar. Dessa senare hava blivit runda och släta genom att de rullats i flodens vatten. Av sådant *rullstensgrus* och ren sand bestå våra *sandåsar*. Mångenstädes bildar sanden även *moar* eller fält. Det finaste slammet fördes av floderna ned till havet, på vars botten det avsatte sig som lager av *lera*.

Vid denna tid stod havet mycket högre än nu; det översvämmade nästan hela vårt land. När landet sedermera höjde sig, bortförde havsvågorna den finare delen av krosstensgruset, medan de större stenarna blevo kvar. Därför är jordytan nu i lägre belägna trakter ofta så stenig, att den endast med svårighet kan odlas; men skogen frodas även på sådana marker.Mångenstädes har havsvågen uppkastat stenarna till smala *strandvallar*, vilka man nu finner högt uppe på land, eller samlat dem i större hopar, som äro alldeles kala och av allmogen benämnas *stenåkrar*. På flere ställen finner man i jorden även havsmusslor och ben av havsfiskar. Allt detta visar, att havet fordom Översvämmat landet. Sålunda har Finland sedan urminnes tid vuxit upp ur havet och fortfar att växa än i dag.

Landhöjningen är icke överallt lika. Norra Finland höjer sig ungefär en meter, södra Finland endast omkring en halv meter på hundra år. Emedan höjningen försiggår så långsamt, skulle vi icke märka den, om vi icke såge havsvattnet beständigt minskas vid våra kuster. Denna minskning beror dock till icke ringa del även därpå, att floderna föra med sig sand och lera, som lagra sig vid kusterna.

Landet växer sålunda allt längre ut i havet. Långt ifrån den nuvarande kusten har man funnit skeppsankare och skeppsvrak i jorden. Där stora fartyg förr hade sin farled, flyter nu knappt en vanlig båt. Där de gamla minnas sig hava rott i sin ungdom, gå nu barnen torrskodda på sanden. Där fiskaren förr lade ut sina nät, bärgar nu bonden sitt hö. Vikarna uttorka, grunden växa till holmar, holmarna växa ihop med fasta landet.

De stora insjöarna voro i början havsvikar, förenade med havet genom sund. Då landet höjdes, blevo dessa sund floder, och de forna havsvikarna förvandlades till insjöar med sött vatten. I dem fortforo att leva många fiskarter,

som ditkommit från havet men som även kunna trivas i sött vatten.

Men sådana fiskar och vattenväxter, som blott kunna leva i salt vatten, dogo småningom ut. Endast några av de egentligå havsdjuren, såsom hornsimpan och saimasälen, vande sig vid sött vatten, och man finner dem därför ännu i våra insjöar, ehuru de egentligen äro hemma i Norra Ishavet.

Himlarna hava varit från urtiden och jorden har kommit tili stånd av vatten och genom vatten medelst Guds ord. 2 Petr. 3:5.

Ovan ur jorden uppväxer bröd, men där nedan omvälves den såsom av eld. Jod. 28: 5.

*

11. Havsjungfrun.

Jag vet en jungfru, skön och god, hon bor vid havets salta flod, och där är hennes vagga. Ty havet hennes moder var och håller än sin dotter kvar med tvenne starka armars par.

Och dottern växer dag trån dag alltmer i grönskande behag invid sin moders sida. Hon vadar ut i havets sand, hon vidgar ut sin barndoms strand: den sköna jungfrun är vårt land.

Ej finns furstinna på sin tron så mäktig och så rik som hon utav sin moders gåvor.

Land efter land till skänks hon får, i dag sitt gyllne korn hon sår, där fisken simmat än i går.

Fast arm på guld, fast höljd av snö hon lyfter glad ur stormig sjö sin solbeglänsta panna, och hennes ära, hennes fröjd är att, av inga stormar böjd, bli mer och mer mot ljuset höjd.

Hur är ej du oss huld och kär, du jungfru vid de gröna skär. du havets sköna dotter!Lär oss som du i livets lopp att vinna strand för framtids hopp och växa glatt mot ljuset opp!

*

12. Östersjön.

Det Finland, som uppvuxit ur havet, är nu en bred halvö, vilken i öster sammanhänger med Ryssland, i norr och nordväst med Skandinaviska halvön (Sverge och Norge). Finlands yta beräknas till 382,800 kvadratkilometer. — Fasta landets största längd är omkring 1,500 kilometer från norr till söder. Dess största bredd är omkring 6oo kilometer, men Ålands skär sträcka sig ytterligare 80 kilometer längre mot väster.

Väl må Finland kallas en dotter av havet, ty det har uppstigit ur havet och har vatten omkring sig. Det sluter även inom sig så många insjöar, att det med skäl fått namnet »de tusen sjöars land».

Vattnet ur alla dessa sjöar och ur de tallösa kärren söker sig väg till havet. Största delen rinner ut i Östersjön eller dess vikar; endast en liten del av norra Finlands vatten strömmar ut i Norra Ishavet.

Östersjön är en långsträckt havsvik, som genom tre smala sund (*Öresund*, *Stora Bält* och *Lilla Bält*) står i förbindelse med *Atlantiska oceanen*. Södra delen av Östersjön är en bred vattenyta med endast få öar. Den sträcker sig från Tyskland och Danmark i söder och sydväst ända upp till Åland i norr. Närmast utanför Gottland finnas de största djupen; man har mätt 427 meters djup norr om denna ö. Ett sådant djup är dock ringa mot oceanens, där sänklodet funnit botten först på ett djup av över 9 kilometer.

Östersjön skär in i Livland med en bred bukt (*Riga-bukten*) och tränger in i Sverge med en smal havsvik ända till *Mälaren*, vid vars utlopp Stockholm ligger.

Från norra delen av den egentliga Östersjön utgå tvenne långa havsvikar. Mot öster sträcker sig *Finskaviken*, som

endast på få ställen har ett djup av 100 meter. Den är i början smal, vidgar sig något sedan för att till sist åter avsmalna till den grunda havsbukten vid *Kronstadt*. I denna utströmmar från Ladoga den breda *Nevafloden*, vid vars mynning Rysslands forna huvudstad, *Petersburg*, ligger. Södra kusten av Finska viken är sandig och flack och höjer sig först ett stycke från stranden till en brant bergvägg. Den norra kusten är sönderskuren av vikar och talrika uddar skjuta ut i havet; den längsta är *Hangöudd*. Utanför denna kust ligger en skön, men farlig skärgård av många öar och klippor.

Mot norr sträcker sig *Bottniska viken*, som skiljes från Östersjön genom *Åland* och de tallösa holmarna i *Åbo skärgård* Södra delen av Bottniska viken är öppen och ganska bred. Den har nästan ingen skärgård vid kusterna. I mitten av sin sträckning avsmalnar denna havsvik och bildar ett havspass, som kallas *Kvarken*, fullt av öar, klippor och farliga grund. Sedan blir den åter bredare, böjer sig mot nordost och liknar på kartan ett framlutat huvud på en lång hals. Den bildar en liten bukt vid Uleåborg och flere bukter på svenska sidan. Mellan Vasa och Gamlakarleby finnes en skärgård av talrika holmar, men för övrigt ligger den flacka finska kusten till stor del öppen mot havet. Hela Bottniska viken är grund och mäter blott på få ställen över 200 meters djup. Det största djupet är något över 300 meter. Vid den finska kusten är havet grundare än vid den svenska, varför landhöjningens verkningar här äro mera synliga.

Till sin skapnad liknar Östersjön på kartan en knäböjande, något framlutad havsjungfru. Ansiktet och bröstet äro vända mot Finland, ryggen mot Sverge. Den utsträckta armen är Finska- viken, knäna stöda sig mot Tysklands norra kust, och gestalten slutar uti en krokig fiskstjärt, som plaskar kring Danmark.

Östersjödalen har uppkommit för mycket länge sedan genom att landet här sänkt sig under forntida jordbävningar.

Hela detta hav är mycket stormigt, i synnerhet om höstarna. Vid sydvästvindar stiger vattnet vid de norra kusterna och faller vid de södra, och om vintern drivesÖstersjöns is mot våra kuster. Vid nordanvind faller vattnet i Bottniska viken och vid östanvind i Finska viken, och isen drives ut från land, om det finnes öppet vatten utanför.

Emedan så många floder utfalla i norra delen av Bottniska viken och vattnets avlopp hindras i Kvar ken, står vattnet något högre vid dessa nordliga kuster än i den egentliga Östersjön. Även salthalten är betydligt mindre i Bottniska och Finska vikarnas innersta delar än i Östersjön. Medan vattnet utanför Uleåborg och Viborg smakar nästan sött, har det vid Hangö och Åland en ganska stark sälta. Det innehåller här dubbelt mera salt än i de innersta vikarna. Men havsvattnet i Nordsjön innehåller sex gånger mera salt än vattnet utanför Uleåborg.

Östersjövågen uppröres hastigare än Nordsjöns, men har mindre kraft. Därför vågar man sig här ut på havet med lätta båtar och skidbord, medan fiskarna i Nordsjön måste timra sin båt av grovt virke.

*

13. Ålandsvisa

Den kallar jag en usel man, som ej sitt segel sköta kan, som rädd och blek på stranden står när stormen över havet går.

Må flickan sitta ung och säll och plocka ros i sommarkväll; till havet längtar sjömans håg, hans hem, det är den fria våg.

Hell dig, min stolta Östersjö, mitt Bottenhav med storm och snö, min glada, sköna Finska vik, på segel och på segrar rik!Med alla vindar slår er våg mot Ålands skär i munter håg, och usel kallas här den man, som ej sitt segel sköta kan.

*

14. Finlands höjder och dalar.

Detta land vilar på en fast grund av granit och andra hårda stenarter. Sällan behöver man gräva djupt, innan man stöter mot berg, och av denna fasta grund har landet sin skapnad.

Nu är berggrunden ojämn; därför är också landet ojämnt. En otalig mängd upphöjningar i form av klippor, berg och fjäll resa sig över den omgivande lägre marken. Och mellan dem finnas talrika gropar eller fördjupningar, vilka, när de äro öppna på åtminstone en sida, så att vattnet har avlopp, kallas dalar, men, när de äro vat-tenfyllda, bilda insjöarna.

Även de lösa jordlagren visa många ojämnheter. Gruset och sanden äro ofta hopade till runda kullar eller långsträckta åsar, vilka på många ställen äro så smala, att landsvägen endast med svårighet får rum på deras rygg.

Alla dessa ojämnheter äro dock ganska små i förhållande till landets storlek. Om vi från en lilftballong kunde betrakta vårt land, skulle höjderna knappt märkas; landet skulle se ut som en ofantlig slätt med blänkande vattenspeglar.

Endast i Lappland finnas berg av en mera betydande höjd. Högst och mest bergig av alla trakter i Finland är den del av Enontekis lappmark, som lik en arm sträcker sig in i den Skandinaviska halvön mellan svenska och norska lappmarkerna. Här ligger vid gränsen mot Norge det väldiga fjället Halditschokko, vars snötäckta topp reser sig omkring 1,250 meter över havets yta.Det högsta berget i Europa, Mont Blanc, når en höjd av 4,800 meter. Halditschokko omgives av flere andra fjällhöjder, av vilka några äronästan lika höga. Alla dessa fjäll höra till den stora bergskedjan Kölen, som bildar liksom en ryggrad i den Skandinaviska halvön.

Även inom övriga delar av Lappland finnas mångenstädes brant uppstigande, kala fjäll, av vilka somliga nå en höjd av 500 till 800 meter. Högst äro fjällen i Saari• selkä, vid gränsen mot Kolahalvön, och Ounastunturi-fjällen i Kittilä lappmark. Landet mellan Lapplands fiäll är ganska jämnt, ehuru det ligger högt över havet.

Synnerligen högland och bergig är nordöstra delen av Finland, särskilt Kuusamo socken och södra delen av Kuolajärvi. Här ligga dalarna ett par hundra meter över havets yta, och över dem resa sig bergen brant, några till en höjd av 300 eller 400 meter. Mot sydväst sänker sig landet ned mot Bottniska viken, vid vars kust Österbottens slättmarker utbreda sig. Här förekomma endast låga, enstaka berg och kullar.

Mellersta Finland ligger till större delen på en höjd av omkring 100 meter över havet. Av de otaliga skogbevuxna kullar, åsar och berg, som här förekomma, äro endast några få 300 meter höga. På en del ställen äro kullarna och bergen liksom kringströdda; i andra trakter, särskilt i Savo-laks och Karelen, utgöras höjderna av åsryggar, som gå i samma riktning. Då man betraktar en sådan nejd från en hög utsiktspunkt, ser den ut som en åker, vilken blivit plöjd med en jättes plog. — Denna del av landet är rikast på sjöar, ty de otaliga fördjupningarna mellan höjderna äro fyllda med vatten.

Insjödalarna begränsas i söder av stora sandåsar. Dessa sträcka sig i två väldiga bågar från Hangö och söder om de stora insjöarna Päijänne och Saima upp emot Joensuu stad. Den sydligare av dessa åsar kallas Salpausselkä eller Stängselåsen, emedan den liksom en damm avstänger insjöarnas vatten. Stängselåsens västligaste del, från Lahtis till Hangö, kallas även Lojodsen, emedan den går genom Lojo socken. Stängselåsen genomskäres av två stora flo der, Kymmene och Vuoksen, vilka avleda vattnet från insjölandet. Den förra utfaller i Finska viken, den senare i Ladoga.

I kusttrakterna mellan Stängselåsen och Finska vikenomväxla slättmarker och berg, vilka på några ställen ligga tätt. I de inre delarna av Åbo län förekomma trakter, lika flacka som Österbotten. — I de jämna kustnejderna äro insjöar sällsynta, ty här saknas fördjupningar, i vilka vattnet kunde samla sig.

Finlands insjöar äro ganska grunda. De djupaste ställena i Päijänne och Saima ligga endast obetydligt lägre än Finska vikens yta. Om man kunde fördjupa insjöarnas utlopp tillräckligt, skulle deras vatten nästan helt och hållet rinna ut i havet. Men naturen har byggt kring våra sjöar dammar av granit. Där floderna bana sig väg över sådana

dammar, uppstå forsar.

Huru märkvärdigt våra insjöars vatten fördelas i större områden, får du bättre lära av geografien och genom att noggrant betrakta Finlands karta. Men bäst lär du känna ditt land, om du reser omkring och beser det.

Icke många länder i världen hava en sådan natur som Finland. Det är icke ett slättland som Ryssland, det är icke heller ett bergland som Norge eller Schweiz, där snötäckta fjäll gömma sina toppar i molnen. Vårt land är mycket ojämnt, men ojämnheterna äro små, och därför kunde man kalla Finland ett småbergigt land. En likadan natur finner man endast i mellersta Sverge och i vissa delar av Nordamerika.

15. Landskapen.

Det var en gång en tapper fältherre. Han hade vunnit en stor seger i krig, och konungen sade till honom: »Välj dig det bästa och skönaste landskap i Finland, jag vill giva dig det». Fältherren tackade konungen och reste över till Finland för att utvälja sin del. Men då han ej kände landet, gick han ut på en stor marknad, där mycket folk var församlat från alla landsdelar, och lovade en belöning åt den, som kunde anvisa honom det bästa och skönaste landskapet.

Till honom kommo då många från olika trakter, och var och en prisade sin hembygd såsom den bästa. »Herre»,sade en liten skinnklädd man, »det är omöjligt, att du kan finna ett bättre och skönare land än Lappland. Det ligger högt uppe i norr mellan fjällen kring de stora älvarna söder om Ishavet. Vi ha där en vid utsikt över ändlösa mossar och höga fjälltoppar kring Enare sjö. Har du ej höit talas om våra forsar, vårt guld, våra pälsverk, våra vintrars präktiga norrsken och vår sol, som aldrig går ned om sommaren? Välj därför Lappland, ty det är så efter-fikat, att det är delat mellan fyra riken, nämligen Finland, Sverge, Norge och Ryssland.

»Vad har Lappland annat än mygg och vargar?» sade en annan man, och han stod så bredbent, som ville han staka uppför en fors. »Jag råder dig, herre, att välja Österbotten, om du vill hava ett stort och bördigt land vid Bottniska viken. Där ha vi sådana sjöar och floder som Kemi och Uleå\ känner du våra laxar? Längre söderut ha vi sköna odlade fält, varje bondgård liknar en herrgård, och varje hamn är uppfylld av skepp. Har du hört talas om Storkyro åker och Limingo äng ?»

»Vad vill du göra med den stora enformiga slätten?» invände en sotig smed. »Välj hellre Satakunta; då råder du över det skönaste land, från stränderna av det långa, blå Näsijärvi ända till den sandiga kust, där Kumo älv utfaller i Bottniska viken. Allt vad ditt hjärta kan önska, om det också vore järnspik och kvarnstenar, finner du där, och din båt glider fram över klara vatten ända till havet.»

»Vad vet han om havet?» genmälde en sjöman på vaggande ben. »Herre, har du mod att pröva det vida havet så välj Åland. Där skall du finna många tusen röda klippor, gröna öar, vita segel och blå vågor. Ingenting kan jämföras med vår stolta skärgård, som vinter och sommar trotsar den stormiga Östersjön.»

Detta hörde en trädgårdsmästare, stödd på sin kratta, och sade till fältherren: »Låt icke sjömannen locka dig till sitt ostadiga hav och sina ofruktbara klippor. Sök hellre goda hamnar, rika skärgårdar och innanför dem ett fruktbart fastland, där äpplen och körsbär mogna, där varje fält är en trädgård, varje stad en sagobok, varje herrgård ett minnesmärke och varje kyrka en grav för hjältar. Jag råder dig, herre, att välja Finland.»Fältherren sade: »Ären I icke alla från Finland?»

»Jo», sade trädgårdsmästaren, »så kallas nu alla dessa landskap med ett gemensamt namn. Men fordom hette endast det område Finland, som ligger i landets sydvästra hörn på båda sidor om Aura å. Nu kallar man detta landskap Egentliga Finland, för att det ej må förblandas med hela landet.»

»Den tid är förbi, när Åbolandet var bäst», inföll en myndig rusthållare. »Söker du, herre, nu det bästa, måste du välja Nyland. Vi äro de rikaste, och all vår bygd, från Stängselåsen i norr till Finska viken i söder, är ett skördefält och en lustgård. Vi ha icke allenast berg, sjöar, skärgårdar, floder som Kymmene, havsvikar som Pojo vik och halvöar som Hangö; vi ha även gruvor, skepp, verkstäder, herrgårdar, hamnar och fästningar. Ingenting i detta land kan jämföras med Nyland.»

»Hör på den!» utropade en forman, som stod i sin långa rock vid ett lass på torget. »Hela Nyland rymmes gott i ett hörn av Karelen. Herre, vill du äga det land, där solen går upp? Vill du ro vid stranden av två hav, Finska viken och Ladoga? Vill du hava många hundrade bergshöjder, sjöar, forsar, kvarnar eller en sådan stolt flod som Vuoksen; vill du åka med flinka hästar; vill du lyssna till gamla runor; vill du svedja i oöverskådliga ödemarker och såga plankor i mörka furuskogar, så råder jag dig att välja Karelen, ty intet land kan jämföras med detta.»

»Jag är led att beständigt höra talas om havet», genmälde en välmående och talför smörhandlare. »Vad göra vi med hav, vi som segla trettio mil från sjö till sjö? Herre, du skulle en gång se Saima glimma i solen och höra Imat-ras fjärran dån eller betrakta vår sköna inlandsskärgård från höjden av Punkaharju ås, då skulle du aldrig välja något annat än Savolaks. Jag vill icke tala om våra boskapshjordar, våra svedjeländer och våra sågar; men har du hört våra nya visor ?»

Slutligen kom en gammal, trumpen björn jägare och sade till fältherren: »Jag märker väl, att jag alltid kommer för sent, men det bästa kommer till sist. Du må söka med lykta i hela vårt land, och du skall aldrig finna en bättre bit än Tavastland. Sådana linländer, åker-fält, moar och stolta kullar finner du ej i hela världen Mellan Päijänne och Vanajavesi kan du plocka hasselnötter. Jag har alltid funnit kärnan i dem vara bättre än skalet, och nu är Tavastland kärnan i landet; resten är skalet. Du kan välja efter behag.»

Den tappra fältherren log och sade: »Jag har hört nog: I edert land finnas nio landskap: Tavastland, Savolaks, Karelen, Nyland, Egentliga Finland, Åland, Satakunta, Österbotten och Lappland. Huru skall jag kunna välja bland dem, när alla prisas såsom det bästa? Jag vill bedja konungen skänka mig en klippa i Ålands skärgård och där bygga mig ett hus. Då vill jag hämta min byggmästare från Österbotten, mitt bröd från Nyland, mitt smör från Savolaks, min fisk från Åland, mina äpplen från Egentliga Finland, min häst från Karelen, mitt lin från Tavastland, mitt järn från Satakunta, min päls från Lappland och mina vänner från alla landskap. Har jag valt rätt?»

»Ja, det kan ingen så noga veta», svarade marknadsfolket.

16. Lapplands fjäll.

Mattias Castrén berättar om sin resa i Lappland följande:

»Vi reste i båt utför Ivalo älv, som flyter från fjällen norrut till Enare sjö. Snart hörde vi dånet av brusande forsar, och denna musik ljöd under tre dygn oupphörligt i våra öron. Så förfärande forsarna voro, hade vi dock ingen annan utväg än att hjältemodigt kasta oss mitt ibland de sjudande bränningarna. Vattenmassan i Ivalo var icke så stor, men mer än tillräcklig för att uppsluka oss och vår lilla farkost. Vi måste oupphörligt hålla båten tillbaka med långa störar, för att icke strömmen skulle kasta oss mot klippor och grund. Hela dagen igenom hade vi detta mödosamma arbete, och natten tillbragtes vid stockeldar på stranden. Vi funno aldrig något skydd över våra huvuden, utan levde i åtta dagar under bar himmel, ständigt utsatta för ihållande regn och en kall väderlek.Floden åtföljes längs en stor del av dess övre lopp av höga, fruktansvärda fjäll, vilka på somliga ställen höja sig lodrätt över vattenytan och fortlöpa flere mil oavbrutet. Vi klättrade ofta med livsfara uppför dessa berg i hopp om att äntligen få fägna oss åt anblicken av Enare sjö. Men så långt ögat nådde, syntes åt norr, söder, öster och väster endast oöverskådliga fjäll. Där en djupare dal sänkte sig ned mellan bergen, vilade ofta en dimma över dalens botten och liknade på avstånd en stor sjö. Då trodde vi oss hava uppnått det efterlängtade Enare, men vägvisaren störde våra förhoppningar och försäkrade oss, att vi ej skulle se Enare, så länge vi sågo fjällen.

Några mil söder om Ivalojokis utlopp i Enare avlägsnade sig äntligen dessa dystra fjäll, som så länge förföljt den undanflyende strömmen och klämt honom mellan sina klippor. I fjärran syntes ännu kala fjälltoppar framskymta, men runtomkring oss sågo vi endast sköna, gräsbevuxna slätter. Älven hejdade sitt strida lopp och bildade smärre holmar, som bekläddes av lummiga lövträd. Snart visade sig höstackar, gärden och andra spår av människor. Vi rodde med yttersta krafter för att snart upphinna en mänsklig boning och trodde knappt våra ögon, när vi i djupa Lappland sågo de finska nybyggarnas välbyggda gåidar, omgivna av grönskande ängar och vackra sädesfält. Det är otroligt, huru välgörande en sådan anblick verkar på sinnet efter sådana färder, som vi

tillryggalagt. Den oupphörliga åsynen av skyhöga fjäll och brusande forsar har någonting dövande, och man känner en stum häpnad. Men, när naturen ifrån sin vilda storhet återgår till skönhet och ro, då livas en människas hjärta av glada friska känslor. Och, när man förut prisat Skaparens allmakt, prisar man nu hans vishet och godhet i hela naturen.»

Ivalojoki är samma flod, där man trettio år efter Cast-réns resa fann guld i sanden.17. Enare sjö.

(Lappland.)

I höga nordanländer är en förgäten sjö med öde, mörka stränder och mången namnlös ö.

En junidag har isen flytt, när Lapplands korta sommar grytt; oktobernatten binder dess våg med is på nytt.

De höga fjäll sig spegla i sjön, när han är blå, och lappens båtar segla till fiskafänge då.

Där plaskar mången munter and, där betar renen glad vid strand, och myriader myggor förmörka solens rand.

En gång — det sägs så bara — har lappen velat se, hur djupt det kunde vara i stora Enare.

Hans lina brast; där ljöd en sång: »Jag är så djup, som jag är lång».

— Sen dess har ingen mätit det djupet än en gång.18. Luppiovaara och Aavasaksa.

(Österbotten.)

Strid och brusande slingrar sig gränsfloden Torneå genom många forsar och fall till sin grunda mynning i Bottniska viken. Bland de många höjderna vid dess stränder reser sig på älvens svenska strand 6 mil *) norr om Torneå stad, den höga och kullriga bergstoppen Luppiovaara. Redan på långt håll ser vandraren bergets linjer avteckna sig mot horisonten, än kastande långa skuggor, än skimrande i bjärta dagrar alltefter solens ställning samt årets och dygnets tid. På bergets topp finner man många stora klippblock, underligt staplade på varandra* Mellan dessa klippor finnes också en grotta, där den trötta vandraren stundom vilar på de ständigt fuktiga stenarna, som likna trappor för jättar.

Mycket berömdare än Luppiovaara är likväl berget Aavasaksa, som reser sig 7 mil norr orrf staden på finska stranden, där floden Tengeli utfaller i Torneå älv. Tengeli löper i en båge kring Aavasaksas fot liksom ett silverbälte omkring en grönskande vall. Aavasaksa självt är varken så högt eller så vilt som mången annan fjälltopp, men utsikten därifrån är beundransvärt vacker åt öster och norr. Där ser man den slingrande älven med övertorneå kyrka och kyrkoby vid dess strand. Längre bort lyfter sig kulle vid kulle i en lång rad av bergshöjder, några nakna, men de flesta skogbevuxna och betäckta vid midsommartid med en sommarmjuk grönska. På Aavasaksas topp med den sköna utsikten omkring sig bodde år 1736 lärda män i en fattig koja, och år 1739 såg man där åter andra lärde. De hade rest från det sköna och varma Frankrike så långt upp till norden för att mäta solens lopp och därigenom utgrunda jordens skapnad vid nordpolen.

Ty det, som förskaffat Aavasaksa ett så stort rykte bland nordens berg, är varken dess höjd eller dess utsikt, utan den egenheten, att man icke behöver resa längre åt norr för att se solen kl. 12 om midsommarnatten. Därför

*) 1 mil = 10 kilometer.samlas här varje sommar vid solståndstiden många resande både från Finland och andra länder för att se midnattssolen. Och många bland dem hava inhuggit sina namn i berget till minne, så att somliga klippväggar och hällar äro alldeles betäckta med namn.

Nu händer väl stundom, att nätterna äro mulna vid solståndstiden, och att de resande se sig gäckade i sina förhoppningar. Så oartig, säges det, har solen en gång varit till och med emot en konung, nämligen Karl XI, när han hade kommit till Torneå. Men vanligen är likväl någon av de tre solståndsnätterna klar. Då samlas de resande på bergets topp och avbida med längtan och undran midnattstimmen. Och då ser man solens majestätiska klot långsamt sänka sig ned mot randen av horisonten rakt i norr. Där sjunker solen icke lägre : hon tyckes stanna och vila efter den långa färden. Hon är blodröd, hon har förlorat en del av sin glans, hon tyckes nära att slockna. Det är tyst på berget, tyst i skogarna. Naturen är stum av andakt. Ett rosenfärgat skimmer spelar över berg och dalar, över älvens glimmande fåra och skogens toppar. Då ser man det stora, röda klotet sakta rulla fram som en

trissa längs himmelens rand. Det börjar lyfta sig tungt, långsamt, högtidligt över den rodnande horisonten, som plötsligt tyckes översållad med gnistor. Natten är besegrad; djupet har icke förmått fånga och fasthålla den stora himladrottningen. Hon stiger ånyo majestätisk på fästet, och i alla dalar, i alla grenar begynner fåglarnas glada kvitter att tillika med morgonsolen prisa Skaparens allmakt.

19. Uleå älv.

(Österbotten.)

Det österbottniska kustlandet är längs hela sin sträcka genomskuret av floder, åar och bäckar, som rinna från sydost mot nordväst ned till Bottniska viken. Om man räknar från norr, äro de största bland dessa floder Torneå.Kemi, Simo Ijo, Uleå, Siikajoki, Pyhäjoki, Kalajoki, Esse å, Nykarleby älv och Kyrö älv. Alla äro till följd av markens ojämnhet uppfyllda av forsar. Störst bland alla Finlands floder är Kemi; men Uleå älv är som farled den viktigaste för Österbotten.

Högt i nordost strömma de strida vattnen ned från bergstrakterna, stupa i Ämmä fall vid Kajana och finna en kort vila i Uleå sjö (Oulujärvi), 122 meter över havet. Därifrån bryta de sig väg mellan höjderna i nordväst och brusa från fors till fors nedåt havsbukten vid Uleåborg. Det är en. skön och mäktig älv mellan kullar, klippor och sandiga stränder. Vintern binder med sin is denna jätte i lugnvattnen mellan forsarna; men om våren dricker han sig mätt från alla smältande drivor och kastar då av sina bojor med ett förfärande brak. Förgäves spjärna hans isstycken och stångas mot strömmen; de kastas över ända, malas sönder mot klipporna och flyta i spillror ned mot Uleåborg. Här göra de ännu stundom motstånd vid den sista forsen, Merikoski. De torna sig där tiil en hög mur och uppdämma flodens vatten, så att det^ rinner ut över stränderna och in på gatorna. Strandborna råka i nöd, man ror mellan gårdarna. Men endast för några få timmar hejdas den starka floden uti,sitt lopp.. Den bräcker med åsklikt dån den väldiga muren, vattnet på gatorna rinner bort, och isens slagna härar rusa i vild flykt mot sin grav i havet.

Det var en djärv man, som först vågade styra sin båt nedför Uleås forsar. Nu ser man alla dagar om sommaren tjärbåtar och timmerflottar liksom dansa ned utför floden. I aktern av båten står styrmannen så lugn med sin breda styråra. Forsen kröker sig, båten rusar rakt mot en klippa; en sekund mer eller mindre vore en säker död. Men just i den rätta sekunden vänder båten, ilar snabb som en pil förbi det farliga stället och tyckes ett ögonblick vara begraven i skummet. Åskådarna på stranden hisna vid denna syn. Onödig ängslan! Strax därefter visar sig åter den smala, bruna randen av båten oskadd nedanför forsen och fortsätter tryggt sin bana till samma faror och samma räddning i nästa fors.

Stundom kan en olycka hända, när styrmannen är enovan man, som litar på andras och egen tur. De gamla erfarna forskarlarna misslyckas icke. Och när de återvända staka de sina båtar med förunderlig styrka och vighet uppför forsarna.

Floden är mycket fiskrik: lax, harr, sik, nejonögon och andra fiskarter tyckas där hava en ständig farväg. Laxen fångas i trekantiga pator med spetsen mot strömmen och sorteras sedan efter sin storlek på stranden. Den säljes sedan vida omkring.

Bilden, en teckning av A. Gallén-Kallela, visar tjärbåtar på färd utför en fors.20. Kallankari.

(Österbotten.)

Långt i havet utanför Finlands västra kust finnas klippor och grund, där fiskare sommartid fånga strömming. Några av dessa grund ligga under vattenytan och utprickas med långa stakar, som kallas remmare. Fiskaren utlägger om kvällen sina nät, ankrar sedan på grundet och sover i båten. Nästa morgon vid solens uppgång lyfter han ankar och upptager näten. Då är det vackert att redan långt under vattnet se de silverglänsande strömmingarna hänga i nätmaskorna, och stundom glimmar nätet alldeles vitt. Men Bottenhavet är aldrig att lita på, och därför måste alltid någon hålla vakt i båten om natten. Då händer, att oförväntat en storm sticker upp och sjön begynner att bryta mot grundet. Fiskarbåten hinner icke alltid lyfta sitt ankar; linan måste kapas, näten

lämnas i havet, och båten länsar undan för stormen* vart det än bär, för att rädda livet. På detta sätt kunna fiskarbåtarna drivas många mil än mot Sverge, än mot de finska kusterna, och då mista fiskarna sina dyra nät och hela sin fångst.

Andra fiskelägen bestå av kala klippor i havet, och ett sådant är Kallankari, som ligger utanför Kalajoki socken i Österbotten. Där äro två långa hälleberg i sjön, bebyggda med fiskarkojor och ett hus, som begagnas Som kyrka. Intet träd, intet gräs trives på sådana kala klippor, som beständigt piskas av vinden och havsvågorna. Endast i några gömda skrevor finner man ett grönt strå, en torva med gräslök eller en tvinande blomma. Runtomkring brusar havet, de skriande måsarna uppsnappa avskrädet av den rensade strömmingen och kivas om rovet med magra hundar, som stryka kring stränderna.

Vintern om äro dessa klippor öde och betäckta av snö. Knappt har isen smultit om våren, innan den ena fiskarbåten efter den andra anländer och de övergivna kojorna åter befolkas. Då är där hela sommaren ett rörligt liv med ständigt arbete på det oroliga havet. Barnen bygga dammar vid stranden, båtar komma och fara, fisken insaltas i tunnor och fjärdingar. Stundom stiger ur båten enpräst för att predika Guds ord för fiskarfolket. Men i september, när regnet strömmar, stormen viner och nätterna bliva mörka, söker sig åter den ena båten efter den andra tillbaka till hemstranden. Kojorna övergivas, måsarna skria av hunger, och det öde havet stänker allena sitt vita skum mot de ensliga klipporna.

21. Storkyro.

(Österbotten.)

Hela det österbottniska slättlandet är gammal havsbotten, som blivit torr, då landet höjt sig, och dess jord är danad av havets slam. Längre i norr, där havsbottnen varit sandig, utbreda sig Limingo ängar i vida, oöverskådliga gräsfält, bevuxna med vide och unga björkar. I södra Österbotten har havet avsatt en fruktbar lergrund, och där har människohanden plöjt Storkyros åkrar.

Skogen har längesedan försvunnit från dessa fält och liksom dragit sig tillbaka till randen av horisonten. Rullstenar av alla tänkbara former och storlekar ligga kringkastade över fälten, stundom enstaka, stundom i väldiga kummel staplade över varandra. Landsvägen slingrar sig mellan åkrar, ängar, gärdesgårdar, trevna, välbyggda hus med höga fönster, och icke en kulle höjer sig över denna vida landsträcka. Men fullkomligt jämn är likväl icke dess yta, ty vårbäckarna hava skurit djupa rännor däri, och en bred älv har urholkat sin strömfåra i den lösa lergrunden.

Detta land är alltså flackt och enformigt, men dess fruktbarhet och dess ödling glädja vandrarens blickar. Så långt hans ög ser, gunga i juli de rika axen såsom ett hav av gröna vågor för sommarvinden. När han tänker på alla de sorger och försakelser, mot vilka vårt folk kämpar mångenstädes i de fattiga inlandsbygderna, röres hans hjärta vid anblicken av dessa ymniga skördar, dem Gud låter uppblomstra här nära kusten av Bottenhavet. Han vandrar på tröskeln av Finlands yppersta kornbod, hembygden för den berömda vasarågen, som för sin godhetoch grobar het betalas så dyrt i främmande länder. Och när han ser de välbyggda gårdarna, det flitiga, välbärgade folket, de mätta hjordarna, prisar han Skaparens godhet, som utdelar sina olika gåvor åt skilda bygder, — åt somliga skönhet, åt andra välstånd, åt alla sin faderliga vård och sin hugsvalande nåd.

Vem kunde väl hava hjärta att härja en så vacker odling, att ödelägga dessa välsignade, fruktbara fält? Och likväl har även denna bygd varit ödelagd och dränkt uti blod av krigets fasor. Dessa skördar ha varit nedtrampade av stridshästarnas hovar; dessa stränder vid älven ha skådat förfärande strider, blödande nederlag. Än i dag stöter ofta plogbillen i den fredliga åkern mot en förrostad järnkula eller ett till hälften multnat människoben. Plö-jaren betraktar dem likgiltigt, kastar dem åt sidan och fortsätter sin fåra. Vad vet han om segrarnas jubel eller de slagnes förtvivlan på den plats, där han går? Han är lycklig och lugn, han tänker på nästa års gungande skördar och sår sitt korn i det forna slagfältet, där hans fäder ha blött.

22. Kusten av Satakunta.

Raumosjön kallas den del av Bottniska viken, som sköljer kusten av Satakunta, och sjösjuka resande frukta dessa

farvatten. Den enformiga, sandiga kusten är utan större skärgård och öppen för alla vindar utom från öster. Den liknar på kartan en såg, ty den är kantad med många uddar. Den piskas ofta av stormarna, och västliga vågor rulla med dån mot klipporna. Fartygen hålla sig därför gärna på öppna sjön, intill dess att de, som ämna sig till Björneborg, uppsöka mynningen av Kumo älv och ankra vid Räfsö, tre mil från staden.

Kumo älv för många hundrade sjöars vatten emot nordväst till havet. Den är en strid flod, som forsande kastar sig utför den starka sluttningen. Några mil från sitt utlopp blir den bred, lugn och segelbar, bär lastpråmar, slupar och ångfartyg, matar Räfsö hamn med plankor och fyller fiskarens not med sik eller lax. Kumo sik är berömdöver hela landet och fångas på hösten i not, när den stiger uppför floden för att lägga sin rom. Natt och dag kastas varpen med korta uppehåll under fisketiden, och endast mitten av strömmen — kungsådern — får icke avstängas.

Sandmoarna utbreda sig ett par eller tre mil från kusten, men därefter blir landskapet mera omväxlande; höjder, sjöar, slätter och kärrtrakter avlösa varandra. I norr strömmar Sastmola å till havet. I söder utflyter Eurajoki ur Pyhäjärvi sjö. Många sjöar i landet bära detta namn — den heliga sjön, — emedan hedningarna fordom offrat vid deras stränder. Man har tyckt sig märka, att vattnet i det västliga Pyhäjärvi stiger, och flere meter under sjöns nuvarande yta synas vid klart väder ruiner av människors boningar. I Eurajoki såsom i många andra åar och insjöar har man förr fiskat pärlor. Härom säger den berömda författarinnan Fredrika Bremer: »Vid den strand, där jag är född, vid Kauttuas albekransade stränderKauttua järnbruk är anlagt vid Eurajokis utflöde ur Pyhäjärvi., gick jag som barn ofta ut på pärlfiske, när-sommarens hetta hade minskat vattnet. Jag tycker mig ännu känna de klara, svala böljorna skölja över mina fötter. Jag tycker mig se pärlmusslorna, som forsen hopat här och där i sanden vid de små gröna holmarna. Hela högar av dessa musslor hämtade jag på stranden, och när jag fann pärlor i dem, vilken glädje! Ofta voro de ofullkomliga, halva och skadade, men stundom fann jag rätt sköna. Nu vill jag åter gå ut att fiska pärlor, — men i livets ström.»

23. Liv på Åland.

Ålands skärgård med sina tusen öar, holmar och klippor ligger mittemellan Finland och Sverge. I norr brusar Bottniska viken, i öster Finska viken, i söder den stora öppna fjärden av Östersjön. Det är farliga farvatten, som pröva seglarens skicklighet, ty vindbyarna falla hastigt på vid de smala sundens utlopp. Men över allbeskrivning vacker och livande är en färd mellan dessa otaliga öar och sund. Europa har endast en skärgård, som överträffar Ålands, och det är Greklands arkipelag.

När sunden bliva isfria på våren, vakna naturen och människorna som ur en dröm. Nu vilja havets fångar leva och röra sig. Måsarna skria, ejdergåsen uppsöker sitt forna bo på klipporna, alla stränder genljuda av knackningar och lukta av tjära, när båtarna göras i ordning till fisket. Sommaren förgår under beständigt brottande med det oroliga havet. Ångfartyg, segelfartyg, sluparoch fiskarbåtar korsa beständigt varandra. Den största ön, »fasta Åland» benämnd, har även åkrar och ängar jämte sitt fiske, men de små klippöarnas folk hämtar all sin bärgning ur havet. Välmående byar, enstaka fiskarkojor, stundom tornet av en kyrka och sedan 1861 staden Mariehamn resa sig över de grå eller rödaktiga, av vågen glatt-slipade klipporna.

Havet är allas farväg. Stormen fruktar man icke, men när det är menföre på havet, sitter ålänningen fången. Vad vill han göra, när isen varken bär eller brister? Vanligen ligger isbryggan alla vintrar fast över de smala sunden och de små fjärdarna; men värre är att då färdas över Ålands hav till Stockholm eller över Delet och Skiftet till Åbo. Posten måste över, om det ock gäller livet, och då ser man postkarlarna skjuta framför sig en båt över isen för att hava en tillflykt, när bryggan brister. Men i rätt stränga vintrar ser man Ålands hav tillfrysa så starkt, att det kan befaras med häst, och då är det muntert, brukar man säga i Eckerö, när posten kommer med klingande bjällror över från Grisslehamn.

En klar vintermorgon är vacker att skåda vid stränderna i den inre skärgården. I det röda skenet av morgon-rodnaden spegla sig björkar och granar, klädda med rimfrost, uti den blanka isen. Är det då söndag, ser man unga karlar i sina helgdagsdräkter flyga fram över fjärden på skridskor, prövande isen med långa pikar. De stöta beständigt nedåt i den bräckliga bryggan, vika åt sidan, där den är svag, och ila framåt, där den är säker. Efter

dem följa kvinnor och barn i slädar och sist de äldre karlarna, som skjuta slädarna eller skrinna på egen hand. Alla vilja till kyrkan att åter höra Guds ord i det långa vintermörkret, kanhända ock för att höra nyheter från fastlandet eller från vänner på andra klippöar. Färden går muntert framåt. Stundom möter en bred ränna, där det gröna havsvattnet porlande stiger och sjunker, och då nödgas alla göra en mväg. Stundom höres också ett åsklikt brak; det är isen, bom rämnar i långa sträckor. Men det muntra tåget stannar endast ett ögonblick och fortsätter ånyo sin färd mot den mörka randen av ön i det snöiga fjärran.24. Jordras i Uskela.

(Egentliga Finland.)

Hela sydfinska kusten är genomskuren av långa och smala havsvikar, i vilka åar utströmma från de högre belägna sjöarna. Men icke allt vatten rinner fram längs jordytan; en del silar sig in i marken och genomdränker de undre jordlagren. Och, där dessa vattendränkta lager ligga djupare ned, vet man sällan av deras tillvaro. Blott då man gräver brunnar, kan man märka, huru mycket vatten finnes i jorden; den är nämligen vattendränkt till samma höjd som vattenytan i brunnen.

En del av Uskela socken består av lös lerjord, som ge-nomflytes av en å, vilken utfaller i Halikkoviken. Vid dess mynning ligger Kimito ö, som skiljes från fastlandet genom två sund, Sandö ström och Kimito ström. Vid stranden av ån är leran i sina understa delar ofta mycket vattendränkt. En morgon år 1770 såg folket i prästgården med förundran och skräck, att en lång djup klyfta i jorden under natten hade öppnat sig tätt invid gården, och, hade den rämnat några steg längre, skulle husen hava instörtat. Denna händelse var längesedan glömd, när år 1824 ett nytt jordras inträffade och socknens gamla träkyrka hotade att instörta, så att den måste rivas ned. En dag i maj 1827 hördes ett underligt dån, jorden öppnade sig, och en stor åker, hörande till Veitakkala säteri, rasade in. Jordraset sträckte sig över 8 hektars vidd, en del av vägen till Sankt Bertils kapell störtade ned i klyftan, och luften uppfylldes av illaluktande ångor, som den vattendränkta leran gav ifrån sig. Vid stranden av ån stod en kvarn, och den stjälpte med bakväggen nedåt. Mjölna-ren var i kvarnen och led ingen skada, men, när han i förskräckelsen ville skynda ut, fann han ej rätt på dörren, ty den låg nu uppåt över hans huvud.

År 1843 den 1 juni kl. 7 på morgonen dämdes plötsligen ån av ett nytt jordras, så att vattnet först klockan 3 på eftermiddagen kunde finna ett avlopp. Vid detta tillfälle sjönk större delen av den gamla begravningsplatsen med sina döda i jorden. Sedan den tiden hava ett parmindre jordras inträffat. Trakten är bördig och väl odlad, och då inga människoliv gått förlorade, har man snart åter glömt den förlust av egendom, som jordrasen åstadkommit. Mycket mera skadar det vatten, som genomdränker jorden och sålunda alstrar dimmor och frost.

25. Kustö ruiner.

(Egentliga Finland.)

Det landskap, som först kallades Finland, är i sitt inre en fruktbar slättbygd med små älvar och vidsträckta skördefält. Närmare kusten framträda bergen likasom för att utmana havet, men havet har bitit sig in i många smala vikar och skapat många öar. Här brännes kalken, här tri-ves eken, här mogna ädla frukter, här är by vid by, många kyrkor och gamla herrgårdar. Här, kring det åldriga Åbo, ha landets historia och äldsta odling börjat, och här möta förgångna tiders minnen, var man än går. Ett av dessa minnen är Kustö slott.

Namnet kommer av kuusisto, granskog. På en holme vid kusten av Pikis socken, 1 y2 mil från Åbo, byggde Finlands katolska biskopar ett befäst slott för att där hava en säker tillflykt i oroliga tider. Det var en ståtlig borg i tre våningar med torn och ringmur, för det mesta av gråsten. Biskoparna höllo här sitt praktfulla hov liksom världsliga furstar och förvarade sina skatter i valven. Men dessa tider hade en ände, elden härjade, fiender plundrade; slutligen lät Gustav Vasa nedriva slottet, för att han icke tyckte om biskoparnas makt. Grannarna bortförde en del av dess stenar till sina byggnader, Pikis kyrka säges vara uppförd av slottets lämningar. Och så återstod av det fordom mäktiga Kustö endast några ruiner av valv och murar, där rönnarna växte i gruset och utvidgade med sina rötter stenarnas fogningar, intill dess resterna av den gamla borgen befriades från de täckande sandmassorna.

Tiden förtär de fasta murarna, men runtomkring blomstrar ännu Guds fria natur lika skön som i Kustös bästa

dagar. Havsvattnet har dragit sig något tillbaka, menännu styr seglarens båt med samma friska vind genom de många sunden. Kustö har fått en liten kapellkyrka i utbyte mot slottet; där ser man i norr och öster Piikkis' stränder, i söder öarna Kirjala, Lielaks och Harvarö, i väster Kakskerta och Hirvensalo, medan de vackra sunden i Pargas framskymta längst i sydväst.

Bland folket gå sägner om Kustös begravna skatter. En gång, säger sagan, var dyr tid i landet, och en fattig jordbrukare begärde att få låna utsädeskorn av sin rika granne. Den rike ville ej låna, den fattige satt bedrövad med sill tomma säck på slottets ruiner. Då varseblev han, huru korn rann ut ur en ränna bland gruset i muren. Strax höll han sin säck under rännan, fyllde säcken och sådde kornet. Hösten kom, den fattige fick en fik skörd, den rike fick missväxt. Kornrännan kunde ej återfinnas, men en liten fågel sjöng i rännan på muren:

»Mycket spilles i överflöd, litet giver välsignat bröd.»26. Fyrbåken vid Hangö.

(Nyland.)

Hangö är Finlands sydligaste udde, och dess smala halvö skjuter med sina sandiga stränder långt ut i Finska viken. Där står på en enslig klippa det höga tornet med sin

blänkfyr, som vägleder seglaren i mörka natten utanför den farliga kusten.*) Därför tändes Hangö fyr, när det mörknar om kvällen, och brinner till dess att det ljusnar om morgonen. Det inre av halvön är betäckt med havs-sand, och mångenstädes finner man här högt uppe på land

*) Långt ute i Östersjön, 12 mil från Åland, ligga några ensliga, för sjöfarten farliga klippor, som kallas B o g s k ä r. Här invigdes den 30 aug. 1882 Bogskärs fyrtom av järn, 26 meter högt över klippan och avdelat i sju våningar. Denna märkvärdiga fyr mitt på öppna havet, där intet land kan ses, har en lysvidd av 11.4 engelska sjömil (20 kilometer) och anses för ett under av byggnadskonst.ånga, vågräta vallar av klapperstenar, som havet fordom uppkastat vid sina sti änder, när det stod högre än nu. Där är också en i forntiden berömd hamn, och vid Drottningberget har man funnit gamla inskrifter i hällarna. Nu går en järnväg längs halvön, och på sydvästra udden står den nya staden Hangö med dess havsluft och badanstalt. Där utanför står fyrbåken stadig mot storm och sjö. Tornet sviktar icke; havet stänker sitt skum mot tornmuren. En sådan fast fyr kan förliknas vid ett vakande öga. Därför har man en visa, som heter

Hangös öga.

Vem är du, blida stjärna, som långt i höstlig natt belyser havets stormupprörda bölja?

Än blinkar du i molnet, än ler du åter glatt, än tyckes du ditt klara sken fördölja.

Är du ett himlens öga, som, fullt av kärlek, ser på alla jordens sorger och nattens faror ner och tröstar alla, som din maning följa?

Jag är ej himlens stjärna, jag är en nattlig fyr; på Hangös berg är jag det torn, det höga, som leder seglarns kosa, när dagens strimma flyr och klippor lura, dem han vet så föga.

Jag vänder om min lykta, än mörk, än åter ljus; var sjöman ser min flamma i havets vilda brus och säger lugnad: »Det är Hangös öga».

Den vreda vågen rusar mot tornet utan rast och kan ej mina starka murar skaka, ty som min klippa står jag mot storm och böljor fast och vet min plikt att för de sorgsna vaka.

Du mänskobarn, var trofast som jag uti din håg, och lys de vilsefarna på livets mörka våg, och trösta, lugna, älska och försaka!27. Pyynikki, Nokia fors och Kyrö.

(Satakunta.)

Pyynikki är en hög, brant och vacker ås i närheten av fabriksstaden Tammerfors. Där har man den skönaste utsikt över kullar, dalar och sjöar. I norr utbreder Näsi~ järvi sin vida, blanka vattenspegel, som på några ställen säges vara över 50 meter d jup, och i söder smyger sig Pyhäjärvi i leende fjärdar mellan de höga stränderna. Mellan

dessa båda sjöar, från Näsijärvi till Pyhäjärvi, brusar den breda och mäktiga forsen, Tammerkoski, som givit staden sitt namn.

Denna flitiga stad utbreder vid forsen sina stora fabriker och sköna trädgårdar. Där ser man alla dagar om sommaren ångfartygens rök på sjöarna och hör de aldrig sovande vattnens dån både vinter och sommar. Tidigare

— innan forsens vatten ännu tagits helt i bruk för fabrikernas behov — kunde man se en engelsman stå på bron över forsen, tåligt väntande med sitt metspö i handen. Han hade icke rest två hundra mil för att meta mörtar och abborrar, han metade laxar, och fick han en lax på sin krok, kunde han åter stå dagar och veckor i tålig förbidan på nästa lyckliga fångst.

Allt detta stör icke Pyynikki ås. Där är ensligt och lugnt; den larmande forsen, de bullrande fabrikerna överrösta icke vindens sus i de mörka tallarna. Täcka bostäder äro byggda vid sluttningen. Förr visste folket flere sagor om Pyynikki. Man trodde, att där fanns en haltia eller bergsrå, som bott där i många tusen år och kallades Pyyni kkigubben. När det var månsken och dimma på berget, tyckte man sig stundom se Pyynikkigubben stå där uppe och betrakta staden, liksom undrade han, vad människorna där hade för sig. Kanske var det endast en krokig tall eller en besynnerlig sten, som stod där i månskenet. Men detta trodde icke folket: det trodde på Pyynikkigubben.

L,ånga rader av härliga sjöar flöda från norr in i det stora, djupa Näsijärvi och därifrån genom Tammerkoski till Pyhäjärvi. Dit strömma åter andra långa rader avsjöar från öster, och alla dessa vatten rinna sedan västerut genom nya sjöar, till dess att de utfalla genom Kumo älv i Bottniska viken. Från Pyhäjärvi till Kulovesi strömmar stolt och skummande Nokia fors (Emäkoski). Där är en storartad och dyster natur: brådstupande klippstränder, bevuxna med mörka, slokande granar. Mellan dem störta vattenmassorna ned i ett djup, som man icke ser ifrån forsens branter, men varifrån man hör ett dån såsom avlägsen åska. De lugna, fridsamma sjöarna hava alldeles förändrat sitt lynne, när de kasta sig ned utför Nokia fors. Där tumla brådskande, vita vågor beständigt över varandra, och vandraren stannar betagen av undran däröver, att de nyss så saktmodiga fjärdarna kunnat förmås till en så rasande vrede. Men också denna stolta fors måste tjäna människan, ty vid dess sida är en stor fabrik, som slipar trä, för att man sedan må kunna göra papper av trämassan.

I en annan trakt av Satakunta, icke många mil från Nokia, är Kyröskoski (Kyrö fall), där Ikalis sjöar kasta sig bröstgänges utför en brant klippränna i Tavastkyrö socken. Bergen äro högre, fallet mera stupande och rännan smalare här än vid Nokia. Runtomkring äro mo och ödemark, djupa, ensliga dalar och skogbekransade höjder. Kyröskoski brusar en halv mil på sidan om stora landsvägen. Många resande anse det löna mödan att här avvika från vägen, i synnerhet om våren, när sjöarna svälla. Då tyckas de skummande virvlarna varje ögonblick vilja bortspola fabriken och kvarnarna, som varit djärva nog att ställa sig invid fallet och tyckas hänga däröver. Men kvarnarna och fabriken stå kvar, människan tvingar det starka fallet att vara hennes tjänare; det måste mala säden till mjöl och granveden till trämassa, som i sin tur förarbetas till papper. Stundom ser man också en oförvägen gosse luta sig ned vid bergskanten och dricka ur fallet. Han är bekant med Kyrös virvlar. Det man dagligen ser har intet förskräckande.

Någon gång händer det sällsamma, att Kyrö fall sinar ut vid början av vintem och blir torrt, så att man kan gå torrskodd över den steniga bottnen. Då har man funnit yxor och andra redskap, som förlorats i vattnet. I början kunde man icke förklara, varför vattnet upphördeatt strömma. Men då blev man varse, att en stark nordlig vind hade upprivit isen på sjön och hopat ismassorna i den trånga och grunda fjärden ovanför fallet. Därav dämmes vattnets utlopp för någon dag, och fallet blir torrt.

Man har också den sägen om Kyrö fall, att under forna krigstider många människor omkommit där. Landet blev överfallet av fiender, och en ung bonde blev tvungen att styra deras båt över den övre sjön. Men, när han nalkades fallet, styrde han båten in i det starka strömdraget och hoppade själv upp på en klippa vid stranden. Strömmen fick makt över båten och störtade den med alla, som voro där, i det brusande fallet.

28. Paikkari torp.

(Nyland.)

Södra Nyland är till större delen ett bördigt och väl odlat slättland, där byar och vackra herrgårdar ligga tätt invid varandra. Sju städer — Hangö, Ekenäs, Helsingfors Borgå, Lovisa, Kotka och Fredrikshamn — hava här sökt sig plats vid havsvikar eller flodmynningar. Stundom utbreder sig en vid sandmo över landets yta. Berg, kullar och åsar äro talrika, men mellan dem ligga fruktbara slättmarker, så att höjderna på flere ställen ligga likasom enstaka öar mitt ibland ängar och åkerfält. Vid kusten sänka sig bergen under Finska vikens yta, vatten betäcker de djupa dalarna, och endast bergstopparna resa sig i skapnad av tusen klippor och grund över det stormiga havet.

Norra Nyland är däremot ett skönt, bergigt land på båda sidorna om den långa Stängselåsen, och där äro insjöarna så talrika, att man från varje höjd kan se många sådana. På norra sidan av åsen är Karislojo socken en nejd av idel berg, sjöar och sandåsar. Den annars så hårda och stränga finska naturen har strött sina gåvor med slösande hand över dessa lyckliga dalar. Här är aldrig frost, aldrig missväxt, aldrig nöd; skillnaden mellan goda och då-liga år består i litet mer eller mindre överflöd från de fruktbara åkerfälten. Här trivas ädla fruktträd och sällsynta örter; växtriket och djurriket tyckas här frodas i skönare, kraftfullare former än annorstädes i landet.

Från denna av Skaparen välsignade nejd leder en enslig skogsväg norrut till Sammatti kapell. Naturen blir nu ödsligare och vildare, marken hårdare och ofruktbarare.

Mellan stora moar, bevuxna med furor, mellan djärvt uppstigande höjder och ensliga svedjemarker glimma i fjärran gömda sjöar. Skogen glesnar, man ser en liten slätt, en by, ett skolhus, en fattig kyrka av trä; därpå fördjupar sig vägen åter i ödemarkerna. Fyra kilometer från kyrkan ser man ånyo en liten by mellan tre sjöar, och vid en av dessa sjöar, Valkjärvi benämnd, synes på stranden det låga taket av Paikkari torp.

Betrakta detta torp; det har sin betydelse i boken om vårt land. Det är fattigt och anspråkslöst som de flesta ibland dess likar. Där är ett boningshus med stuga och kammare, en ladugård, en bod, ett brädskjul, några björkar, en strand, en beteshage, en täck sjö. Landskapet ärmodell för hundrade insjölandskap i Finland. Den låga stugan har tre små fönster, en stor spis, ett par sängar, ett fordom målat väggskåp, ett gammalt väggur, ett bord, en bänk, ett par stolar, alla mörknade av ålder. I början av förra århundradet beboddes torpet av en fattig sockenskräddare och hans familj, och därav är det som Paikkari torp har fått sin märkvärdighet.

Ty i denna låga koja föddes en man, vars namn aldrig skall glömmas, så länge ett finskt folk bebor detta land. Det var här den finska folksångens räddare, den finska forntidens återuppväckare, fosterlandsvännen, folkvännen Elias Lönnrot första gången såg dagens ljus. Om honom är mera att säga längre fram i denna bok. Men den koja, där han föddes, den omgivning, i vilken han uppvuxit, och det land, som han från barndomen lärt sig så högt älska, ha vi framför våra blickar i detta fattiga torp. Nejden är enslig, och från denna lilla by, i vars närhet doktor Lönnrot byggde sig ett hem för gamla dagar, är det långt till människors boningar. Från det närliggande höga berget synas här och där en åker, ett gärde, en fiskares båt eller en betande ko. Men runtomkring är en vid, oöverskådlig sträcka av djupa skogar och blå sjöar. Här är ödemarkernas stora lugn; hit tränger sällan ett larm från livets strider. Naturen står här i hela sin flärdlösa enkelhet, djupt allvarlig, stilla begrundande. Skogen doftar, sjöarna glimma, och dold mellan björkens lummiga grenar sjunger en enslig fågel om Finlands skönhet.

29. Finska ödemarker.

(Tavastland.)

Saarijärvi socken är full av naturskönhet och har detta företräde gemensamt med de flesta orter i det inre av landet. Ingenting kan mäktigare röra vandrarens sinne än djupet av de omätliga öde skogarna. Man vandrar i dem som på bottnen av ett hav, i en oavbruten, enformig stillhet, och hör blott högt över sitt huvud vinden i granarnas toppar eller de skyhöga furornas kronor. Då och då anträffas, lik en nedgång till underjorden, en skogssjö till vars brådstupande, trädbevuxna bädd aldrig en vindfläkt irrat, och vars yta aldrig krusats av annat än abborrens lek eller den ensam jagande lommens simning? En himmel välver sig djupt under vandrarens fötter, lugnare än den synes där uppe, och likasom vid ingången till evigheten tycker man sig vara omgiven av andar, vilkas gestalter man söker med ögat, och vilkas viskningar örat varje stund väntar att uppfånga.

Åt ett annat håll hör man ljudet av en skogsbäck. Man går ditåt, man tycker sig vara helt nära och ser dock intet

annat än den ljungbevuxna sandmon och stam vid stam av de furor, den bär, tills på ett käppkasts avstånd den motsatta stranden börjar röja topparna av sina björkar. Först då, när man nått randen av mon, ser man en skymt av den glittrande böljan mellan löven. Fattar man med högra handen roten av en björk för att trygga sitt nedstigande, så kan man med vänstra handen stöda sig på de översta grenarna av en annan. Har man nått bäcken, ser man över sig ett blott några få famnar brett bälte av himlen, och på båda sidor har man en ogenomskådlig vävnad av löv och stammar.

Hinner man, efter långa vandringar mellan enformiga träd på mon, omsider dess gräns, så framstå såsom genom en förtrollning sjöar vid sjöar med lövrika holmar och uddar, strömdrag, fält och kullar i en tavla av den största växling och omfattning. Förvånande äro de skiftande massor av ljus och mörker, man med en enda blick kan omfatta, från de nästan svarta granarna i den sumpiga dälden till tallskogen, som vidtager ovanom den, och björkarna, som i en krans omgiva foten och sidorna av det överst uppstigande berget. En ännu större skönhet får allt detta, då solskenet-en sommardag, brutet av molnen, i ständig skiftning spelar däröver . . .

Runeberg.30. Päijännes vattendrag.

Två unga nybyggare, Maunu och Vilho, bo nära varandra i en enslig skogstrakt i Pihtipudas kapell på gränsen av Österbotten. En afton råka de i ordväxling om huru långt man kan färdas i båt från deras hemstrand, och slutligen hålla de vad om ett knivbälte. Maunu åtager sig att föra sin båt ända ned till Finska viken.

Maunu förser sig med bröd, smör och salta mujkor, utrustar sin lätta båt med segel och begiver sig på väg från sin brygga vid Muurasjärvi sjö i bergstrakten. Han seglar snart in i en mindre sjö vid namn Alvejärvi och därefter i en tre mil lång sjö vid namn Kolima. Andra dagen ser han Viitasaari kyrka, färdas utför en forsande å vid namn Kymi och kommer så in i den praktfulla, no kilometer långa, 30 meter djupa sjön Keitele. Där ser han stora vatten inströmma från väster, men han styr söderut och kommer på tredje dagen till Kuhnamo sjö. Därifrån seglar han in i en lång, strid ström mellan branta höjder, har hårt arbete och måste stundom framskjuta båten i grunda vatten, stundom fira den utför med tåg från stranden. Uttröttad vilar han på fjärde dagen vid Laukas kyrka och förstärker sitt matförråd.

På femte dagen seglar Maunu med gott mod vidare söderut och beständigt med strömmen. Han styr genom flere sjöar och överraskas av att se en stad vid namn Jyväskylä på stranden av Jyväsjärvi sjö. Men han giver sig ingen tid att dröja; han tror sig nu vara nära havet. På sjätte dagen ser han också ett så stort vatten, att intet land kan upptäckas rakt i söder. Maunu smakar på vattnet och finner det till sin stora förundran sött. Han befinner sig icke på havet, utan på Päijänne sjö.

Maunu går i land vid Jämsä kyrka, och får där veta, att Päijänne är 120 kilometer lång samt på några ställen 30 kilometer bred; men många av dess fjärdar äro smala. Och Päijänne mottager stora vatten även från öster och söder. Men, då dess utlopp är i sydöstra hörnet, seglar Maunu dit och kommer på nionde dagen genom Kalkis ström in i sjön Ruotsalainen. Icke långt därifrån ser han staden Heinola. Han seglar genom Jyränkö ström utförstora forsar och så vidare in i en liten sjö vid namn Konnevesi. Vattnet begynner nu bliva ett fortgående strömdrag. Innan Maunu anar det, befinner han sig i Kymmene älv och glider i en lång båge förbi Iittis kyrka. Ännu flyter floden genom en mindre sjö, Pyhäjärvi. Därefter fortsätter Kymmene sitt lopp, än i lugnvatten, än i väldiga forsar. Med möda och fara nedfiras båten utför den ståtliga forsen vid Anjala. Maunu nalkas kusten och finner, att Kymmene delar sig i flere utloppsarmar, vilka åter dela sig i flere mindre. Hade Maunu valt flodarmen längst i öster, skulle han ha kommit fram till Kotka, men han väljer flodarmen längst i väster och närmar sig staden Lovisa. Där finner han äntligen, efter 14 dagars mödosam färd, det efterlängtade havet, Finska viken.

Nu kan Maunu öveiräkna den väg, han tillryggalagt. Från Muurasjärvi till Päijänne har han rest 165 kilometer, längs Päijänne 120 kilometer, därifrån utför Kymmene älv till havet 155 kilometer, vilket inalles gör 440 kilometers båtfärd. Muurasjärvi ligger, efter lägsta beräkning, 106 meter över havet. Utför denna höga sluttning har Maunus båt drivit med strömdraget. I Päijänne var han ännu 78 meter över havet, men sedan blev landets sluttning brantare, och den sista delen av resan har varit den mödosammaste. Full av undran över vattnets förgrening och samband i detta vidsträckta land återvänder Maunu med ångfartyg till Gamlakarleby och därifrån

landvägen tillbaka till Pihtipudas. Vilho tror knappt sina ögon, när han ser sin granne återvända från Bottniska viken. Han har tappat vadet, och Maunu vinner det präktiga bältet med dess glimmande mässingsprydnader

31. Saima.

(Savolaks.)

Vida över östra Finlands dalar utbreder Saima sina blå vatten. Det är icke en enda inom sig avslutad sjö såsom Ladoga eller Enare eller Uleå sjö. Saima kallas de stora vattenspeglar, som norr om Finska viken och väster om Ladoga upptaga en lång rad av sjöar, fjärdar, vikar ochsund. Alla dessa vida vatten hänga tillsamman och strömma söderut, det ena in i det andra, till dess att de slutligen uttömma sitt flöde i Ladoga genom den stora och strida floden Vuoksen.

Nu finnas utprickade farleder för båtar, galeaser och ångfartyg på dessa långa, slingrande vatten. Man seglar från den ena fjärden in i den andra, många mil framåt förbi otaliga öar, uddar, näs och skiftande stränder, alldeles som i en skärgård vid Jiavskusten. Väl ser man i Saima

land åt alla sidor, men på de stora fjärdarna synes landet i blånande fjärran. Vattnet är så genomskinligt, att man vid klart och lugnt väder ser bottnen på betydliga djup. Och i detta ljusa vatten speglar sig himlen så ren, de små vita molnen segla som duvor i djupet av sjön. När det är varmt om sommaren, synas sjöarna djupt högblå. Från höjderna stiger här och där en lätt rökpelare upp mot himmelen: det är röken från en stuga, som skymmes av granarna. På ett annat håll vilar en tunn sky över skogstopparna: det är röken från en sved på åsarnas sluttning. Över dessa lätta rökmoln lägga sig vattenångorna i den varma luften och åstadkomma det fina töcken, som kallas solrök. Och solröken ligger som det tunnaste flor över alla höjder, stränder och vatten; den gör, att allting synes såmjukt, som vore det inlindat i bomull. Då utbreda sig de stora, sköna, djupblå vattnen såsom glänsande speglar, infattade i florshöljda, mörka ramar; och detta är så vackert, att i hela naturen knappt finnes något vackrare.

Icke alla sjöar äro så skönt djupblå och så behagliga för vandrarens ögon. Vattnet är icke lika genomskinligt i alla, och luften giver ej samma stämning i alla trakter om sommaren. Men den, som en gång sett Saima eller Näsijärvi eller Mallasvesi eller Roine eller andra sådana blå sjöar — ty sådana finnas oräkneligt många, —kan aldrig förgäta en sådan anblick. Den går till hjärtat, och människan måste ju tacka sin allgode Skapare, som berett henne en så skön bostad på jorden. Fastän all denna skönhet är av så kort varaktighet; — fastän Gud låter allt levande omskifta i grönska och vissnande, på det att människan ej må förälska sig i jorden och glömma sitt hem i himmelen; — så behåller man alltid ett gott och kärt minne av en så ljuv fägring. Hösten kommer, stränderna gulna, Saima går i vita vågor för stormen. Efter en tid är allt fruset, drivorna tynga granens grenar, och det blå vattnet är vit is. Men då stå ännu barrskogarna gröna likasom en förhoppning mitt uti döden, och vandraren i sin päls ser ut mot det stora vita isfältet och lyssnar, om han icke snart skall höra den första lärkan kvittra. Han tänker på våren, när Saima åter är blå, när spegeln ar fejad och ramen där runtomkring åter är mjuk av det tunna, töckniga floret, som hänger på grantopparna . . .

32. Punkaharju.

(Savolaks.)

Savolaks är en skärgård emellan sjöarna. Landsvägen går mångenstädes över åsar med branta backar och vatten på båda sidor. Då får den resande ofta stiga av vid ett färjställe. När han från Parikkala socken reser norrut till Kerimäki, Sääminge och Nyslott, har han fyra färjor att överfara, men det lönar mödan.

Vägen slingrar sig över en kringfluten ås vid namnPunkaharju längs hela sträckan av en ö, som är närä en halv mil lång. Nästan överallt är åsen så smal, att vägen upptager hela bredden av dess vågformiga kam, och så brant, att man skulle hisna för djupet, därest icke branterna vore bevuxna med en naturlig inhägnad av barrträd och lövträd. Från denna höjd, över dessa gungande toppar av björk och tall vidgar sig när och fjärran den skönaste utsikt åt alla håll över fjärdar, sund och holmar

i den mest skiftande omväxling. Till höger utbreder sig det härliga, stora Puruvesi, till vänster en

sammanhängande rad av mindre fjärdar, som höra till det än vidsträcktare Pihlajavesi. Alla dessa vatten räknas till saimasjöarna och strömma sakta åt söder. Mellan dem simmar Punkaharju såsom en ofantlig vattenfågel med utspända vingar, omgiven av sina ungar, de små holmarna, som söka skydd vid dess sidor. Och ungarna efterapa sin moder, de äro små, smala åsar, som stundom kröka sig uti nyckfulla bukter, instänga det klara vattnet i sund och vikar och slingra sig fram i de täckaste skapnader. Mellan deras skuggor flätar sig det ena silverbandet in i det andra; sjö glänser vid sjö, så långt ögat kan se. Vandraren tröttnar icke att betrakta denna naturens behagfulla lek. Bestän-digt finner han något nytt, som han tycker sig icke ha sett förut, och vart han än går, upptäcker han andra vida och leende tavlor, villrådig, om icke den sista han ser är skönare än alla de förra.

Det var en lycklig tanke att leda landsvägen genom denna lustgård. Punkaharju var länge känt allenast av dem, som händelsen fört till dessa nejder. Åsen tillhörde närmaste bondgårdar, och bönderna brukade svedja på sluttningarna, så att en del av dessa blevo kala. År 1844 utbröts åsen till kronopark, där blev vitesförbud för all åverkan, och två vackra boställen uppfördes för vakterna, det ena vid södra, det andra vid norra ändan av ön. I det senare fingo också resande härbärge, och sedan den tiden har Punkaharju blivit vida berömt. Små lusthus äro uppförda vid några av de vackraste utsikterna, och där vandra förtjusta resande hela sommaren om. Sedan år 1908 kan man göra färden dit även med bantåg, emedan Elisenvaara

— Nyslottbanan löper fram längs Punkaharju.

Det är ovisst, när Punkaharju är skönast. Några finna det beundransvärt, när solen upprinner över Puruvesi och fjärdarna glimma och björkarnas löv synas genomskinliga uti morgonrodnaden. Andra tycka det är härligast, när månen skiner på Pihlajavesi och motsatta sidan av åsen ligger i djup skugga. Så mycket är visst, att det må vara kväll eller morgon, sommarnatt eller solsken, finnes ej i vårt land en skönare lustgård. Och detta är mycket sagt om Punkaharju. Det är att vara rik bland de allra rikaste; det uppfyller vårt hjärta med tacksamhet och tillbedjan.

33. Imatra.

(Savolaks.)

Herrens röst går ovan vattnen.

Ps. 29: 3.

Vuoksens första utflöde ur Saima liknar mera en bred vik än en flod. Man märker knappt, när strömdraget börjar mellan några holmar \ insjön, som där är 80 meter bred och 13 meter djup. Vid en av dessa öar, Kalliosaari, ökasströmmen. Vid Niskasaari smalnar den och går redan så stark, att långa, glänsande band synas på vattenytan. Därefter kröker sig floden; banden på ytan börja gå i vågor med buktande ryggar. Längre ned blir strömmen dubbelt bredare, bruset starkare, ytan fläckvis skummig. Snait smalnar den åtei och störtar sig, höljd i snövitt skum, utför den första stora forsen, Tainionkoski, som även kallas »lilla Imatra» Här finnas stora fabriker, som

drivas av forsens vatten. Nedanför Tainionkoski lugnar sig floden något, men är ännu ganska strid, så att färjan måste gå snett över strömfåran. Vid Linnankoski hör man redan det väldiga dånet av Imatra.

Ett finskt ordspråk säger: »Det finns tre dystra skogar, tre höga berg och tre stora vattenfall, men ingenting kan förliknas vid Vuoksens fall, Imatra». Strömmen, som ovanför fallet är 200, ställvis ända till 400 meter bred, sammanpressas här i en bergsklyfta, som icke är mer än 30 meter bred, och störtar utför en höjd av 10 meter genom en ränna av 350 meters längd. För en så stor flod som Vuoksen, vilken i var sekund nedför 500 tusen liter vatten, är detta fall fruktansvärt. Vattnet har på varenda punkt förlorat sin färg: det forsar icke mer, det likasom blinkar förbi meden förfärande hastighet. I mitten av rännan möter det klippor på bottnen och uppkastas i vita pelare; men innan den ena pelaren hunnit lyfta sig, kullkastas den av en annan. Vattnet rusar högt emot klippväggarna och sönderbrister i skum; den ena skumväggen bortspolas strax av den andra. Där är allt fradga, brus och svindlande fart. En dimma av duggregn står över fallet natt och dag, och när solen står lågt på himmelen, skiftar dimman i regnbågens färger.

Imatras åsklika dån höres på mer än en halv mils avstånd, och invid fallet har man svårt att höra en annans röst.

Det är lätt att kasta en sten från den ena stranden till den andra, men det starkaste rop kart icke höras däröver. Bergen darra under vandrarens fötter, och, när han upplyfter sina ögon efter att en stund hava sett ned i fallet, tyckas klippor och skogar dansa förbi. Intrycket är så starkt, att nervsvaga personer lätt få svindel och känna en besynnerlig lust att störta sig ned i det fradgande djupet.

Laxen går uppför de stridaste forsar, men i Imatra är det slut med hans styrmanskonst. Upp kommer han icke, men väl händer, att han mot sin vilja ryckes ned utför fallet. Stundom ser man timmerstockar nedflyta och försvinna som spånor i skummet för att åter bliva synliga nedanför fallet. Då visa de många märken av de stötar de fått, när de under den rasande farten törnat mot bottenklipporna. Ingen jätte skulle kunna stå emot Imatras störtvåg.

Det stora fallet bör ses ifrån båda stränderna. På västra stranden, som är högre och bevuxen med lummig björkskog, finnes ett prydligt värdshus med utsikt över den skummande forsen. Den östra stranden består för det mesta av kala klippor; mellan dem växa tallskog, enrisbuskar och ljung. I klipporna finner man talrika jättegrytor. De hava svarvats i berget av stenar som fordom kringförts av vattnet. Sådana jättegrytor finner man 8 meter högt över den nuvarande forsen, vilket visar, att Imatras vatten en gång brusat fram över den mark, som nu bildar östra stranden. Sedermera har strömmen urholkat åt sig en ny fåra och hopträngt sig mellan klippväggarna.I närheten av Imatra finner man egendomliga stenar, vilka se ut, som om de vore svarvade av vattnet. De äro emellertid knölar av ett kalkaktigt ämne, som bildat sig i leran vid den tid, då den avsatte sig på havsbottnen. Resanden beundrar deras märkvärdiga former och medför dem gärna såsom minnen från Imatra.

Det finnes i världen många högre vattenfall än Imatra, men endast få, som hava en större vattenmassa och så sköna omgivningar. Därför strömma årligen tusentals resande hit såväl från vårt land som från utlandet för att beskåda fallet. Över detta har man byggt en smal järnbro, och, när kvällarna bliva mörka, brukar man belysa de virvlande vattenmassorna med elektriskt ljus. Vackrast är dock Imatra i månljus, eller då det lyser skimrande vitt i sommarens solsken.*)

34. En natur-revolution.

(Karelen.)

Mången tror att detta land är sådant det alltid varit, och att det alltid skall förbliva sådant det nu är. Men understundom låter oss Gud ännu se huru jordytan förändras genom naturkrafterna.

Sedan Vuoksen störtat sig ned utför Imatra, fortfar den att bryta sig väg genom många forsar och strida fall. Den kröker sig nu åt öster, men utvidgar sig i sitt nedre lopp till en rad av smalare och bredare sjöar, förbundna genom kortare strömdrag. En av dessa sjöar, mellan 9 och 10 mil från Vuoksens utflöde ur Saima, heter Suvanto och var för icke många år sedan nära 4 mil lång samt ganska djup. Suvanto utföll den tiden i Vuoksen genom ett näs, som heter Kiviniemi. Men i öster sträckte sig Suvanto helt nära Ladogas strand och avstängdes från denna stora sjö endast genom en 300 meter lång och 12 meter bred sandås vid Taipale by.

*) Imatra är inte numera vad det fordom var. En betydande del av vattnet har letts in i en konstgjord flodbädd på sidan om forsen, där det får driva stora och för landet nyttiga fabriker. Men när fabrikernas väldiga maskiner vila, händer det att vattenmassorna igen tillåtas att störta sig utför fallet, och då återfår Imatra sin beundransvärda prakt.Nu var Suvantos utlopp vid Kiviniemi grunt, och det hände, att dess vatten steg ganska högt om vårarna och skadade böndernas ängar. Dessa hade flere gånger varit betänkta på att gräva igenom Taipale ås för att fälla Suvanto.

År 1818 om våren stod vattnet i Suvanto så högt, att det nästan gick upp till åsens brädd, och på andra sidan om åsen stod Ladogas vatten 12 meter lägre. Detta tyckte bönderna vara ett gott tillfälle att avtappa någon del av Suvantos överflödiga vatten och få sina ängar torra. Taipale byamän grepo till sina spadar, och det dröjde icke länge, innan de grävt en liten ränna igenom åsen. Suvantos vatten började också strax att rinna igenom rännan ned till Ladoga. Bönderna tyckte detta vara nyttigt och nöjsamt, fägnade sig åt den lilla strömfåran och gingo om kvällen förnöjda hem.

Men snart begynte vattnet skära åt sig en allt bredare ränna uti den lösa sanden. Ju bredare rännan blev, desto mera vatten strömmade in och fick fart av den starka sluttningen emot Ladoga. Inom få timmar var där en brusande fors, som blev större med var minut och rev med sig stycke efter stycke av sandåsen. Bönderna hörde bruset till byn och undrade, vad det månde vara. Snart märkte de faran, och nu ville de dämma forsen, men det var för sent. Där blev ett förfärande vattenfall. På Suvantos lugna spegel förvandlades snart det första lilla strömdraget till en skummande flod, som i sin vilda framfart ryckte med sig hundraåriga furor, stenar, gyttja och många hus. Ingen blund kom den natten i folkets ögon.

En bonde klev på taket av sin stuga och hann knappt ned, innan stugan bortfördes av strömmen, och endast tuppen hördes gala på spillrorna långt ute i L,adoga. En annan bonde vid övre Suvanto visste icke av händelsen när han om morgonen gick ut att gärda sin åker vid sjön. Han ville till frukosten ha sitt gärde färdigt, men huru han gärdade, kom han aldrig till stranden, ty sttanden vek undan allt längre bort. Suvanto uttömdes på ett enda dygn, så att endast djupaste gölen blev kvar. Allt det övriga var förvandlat till en flod, som efter hand blev nära en mil lång och 22 meter bred på den gamla sjöbottnen. Suvan-tos förra utlopp vid Kiviniemi torkade ut; många fiskar stannade kvar i gfoparna och togos med händerna. De gyttjiga stränderna blevo förvandlade till bördiga ängar. Stugor byggdes, där vattnet förut var två famnar djupt. På Suvantos förra botten fann man många fordom förlorade saker och även trästubbar, varav man kunde förstå, att sjön en gång förut varit torr.

När Suvanto blivit så betydligt utfälld, stod den djupaste delen därav, som ännu finns kvar, mer än 6 meter lägre än Vuoksens yta på andra sidan om Kiviniemi näs. Vuoksens överflödiga vatten gjorde kringliggande trakter sumpiga och därför beslöt man att åter avleda en del av vattnet igenom Suvanto. Därtill behövdes endast att ge-nomgräva Kiviniemi näs, som är 222 meter brett. Och detta skedde år 1857 me& mera klokhet och varsamhet än taipalebböndernas arbete. Först bortfördes näsets översta jordlager. Sedan grävdes en mängd små rännor från Vuoksen till en liten sjö, Kotilampi, på näset. Dessa rännor lät man vattnet småningom fördjupa, och den 17 september kl. 12 på dagen borttogos dammarna. Tre tusen åskådare stodo nyfikna på stranden, men deras vänr tan blev länge sviken, ty vattnet forsade sakta igenom rännorna. Först under natten blev fallet starkare, nu förde det stora jordstycken med sig, och andra morgonen såg man den stora Vuoksen strömma ut genom Suvanto, i stället för att Suvanto fordom strömmat ut genom Vuoksen. Nu förvandlades hela Suvanto jämte Taipale ström till ett nytt utlopp för Vuoksen, och flodens förra två ut-loppsgrenar blevo mycket förminskade. Så hava människohänder visat väg för naturkrafterna och alldeles förändrat traktens förra utseende.

35. Ladoga.

(Karelen.)

Ivadoga är Europas största insjö och mera lik ett hav än en sjö. Dess längd är 200 kilometer, dess bredd 120 kilometer, dess yta upptager 18,000 kvadrat-kilometer. Det är en stor, mycket djup, alldeles öppen fjärd, som liknar en avlång fyrkant, gående från nordväst till sydost och bredare på södra sidan än på den norra. Stränderna göra några breda men icke djupa bukter, av vilka de två sydligaste äro de största. Ladogas norra och sydvästra stränder tillhöra Finland. Denna trakt med sina branta berg, med djupt inträngande vikar och smala

halvöar, med sina öar och sund räknas bland de skönaste i vårt land. Bilden visar oss en del av Ladogas finska kust och längst borta dess solbelysta vida vatten. De till Ryssland hörande stränderna äro till större delen flacka, sandiga och öppna för stormarna.

Icke mindre än 70 större och mindre vattendrag utströmma i denna stora sjö, och störst bland dem är Vuoksen. Dessa tillströmmande vatten utflöda sedan från La-dogas sydvästra bukt genom den breda Neva till Finska viken. Stundom hinner ej Neva bortföra det överflödande vattnet efter snörika vintrar och regniga somrar; då stigerLadogas yta en tid och faller sedan en annan tid. Somliga tro sig ha märkt, att sjön stiger i 4 år och faller i 4 år men andra säga, att vattnet stiger eller faller 7 år å rad.

Ladoga är ett skönt hav med klart, sött vatten, men jnycket stormigt. Emedan det söta vattnet är lättare än det salta, uppröres det hastigare av vindarna, och på denna ofantliga öppna fjärd går ofta en fruktansvärd sjö, i

synnerhet när det blåser sydlig vind. Den låga vågen kallas kare, den höga maininki. Vanligen tillfryser Ladoga i slutet av januari och avkastar sitt istäcke i april eller maj. Isen är dock aldrig rätt att lita på, ty därunder gå många strömdrag. Ladqga är också en mycket fiskrik sjö, där stören, laxen och siken plaska i noten, och där en egen säl-art, ladogasälen (norppa), bortsnappar fiskarens byte.

När man från Sordavala vid nordvästra kusten av Ladoga styr åt öster, ser man först några täcka öar och branta beig, och därefter utbreder den blanka sjön sin oöverskådliga yta. Intet land kan längre ses till höger eller till vänster, men rätt förut synes en liten mörk punkt, sam småningom växer och begynner glimma i solskenet. Efter en stund ser man förgylllda torn och kupoler resa sig mitt i den ensliga sjön, och därefter seglar man in i en djup vik till Valamo kloster. Där bo än i dag ryska munkar av den grekiska trosbekännelsen. Ön tillhör numera Finland. Klostret, som är nära nio hundra år gammalt, anses vara ett mycket heligt ställe. Dit ha vallfärdat många människor från avlägsna trakter och medfört sina gåvor till klostret, som därigenom blivit mycket rikt. Och munkarna tjäna sin Gud efter sin tro och äro gästfria, goda människor, vilka gärna undfägna resande främlingar. Men alla främlingar måste rätta sig efter klostrets stadgar; på Valamo ö får ingen jägare skjuta och ingen ofreda en levande varelse. Allt detta, de ensliga munkarna, de granna kyrkorna, det forntida klosterlivet med dess fastor, mässor, processioner och helgonbilder, är ganska sällsamt att se i Finland. Men Valamo är en fridfull och vacker ö, där man tycker sig vara skild från hela den övriga världen och känner sitt hjärta lyft till Gud vid anblicken av naturens ensliga storhet.36. Om Finlands klimat.

Sydlänningar hava sagt, att Finland i nio månader har vinter och i tre månader ingen sommar. Stundom inträffa sådana kalla år, när detta skämt har sin riktighet. Andra år äro blida, och man kan räkna, att Finland under vanliga år har fem månaders vinter.

En stor olikhet råder dock mellan landets sydliga och nordliga delar likasom också mellan kusttrakterna och inlandet. Sålunda varar vintern i kusttrakterna mellan Kaskö och Helsingfors omkring fyra månader, men den är i trakterna öster och norr om Kaj ana sex, och i Enontekis och Sodankylä lappmarker omkring sju månader lång.

I december har landet söder om Uleå älv ofta en ostadig förvinter. I januari täckes marken överallt med snö, och de stora havsvikarna beläggas med is allt längre utåt. I februari är en stadig högvinter. Då är luften stundom så kall, att kvicksilvret fryser; och i slutet av denna månad får havsisen sin största utsträckning. De starka isbrytare, som hjälpa ångbåtarna ut ur hamnarna, hava då ett styvt arbete, ty månget år är hela norra delen av Östersjön täckt med is. Men i början av mars är vintern i fullt återtåg österut och norrut längs havsvikarna. I slutet av mars börjar snön smälta, i april är väderleken ombytlig, än snöar det, än faller regn, men marken blir bar, trädens knoppar svälla, och gräset spirar upp.

Nu börjar våren. Landet sydväst om en linje, dragen från Uleåborg till L,adoga, är snöfritt i början av maj, men först i slutet av maj smälta drivorna i Enare. Ett paT veckor efter det snön smultit, avkasta älvar och sjöar sitt istäcke. Emellertid äro sådana år ej sällsynta, då våren är försenad en månad eller mera. I början av juni äro ängarna gröna och lövträden kläda sig i fager, ljus bladskrud. Men nästan varje år följer på islossningen och lövsprickningen en kallare väderlek, det s. k. kölddter-fallet i maj, som dock hos oss inträffar lika ofta i juni och varar en eller två veckor.

Midsommartiden står solen -högst på himmelen, och nätterna äro ljusast. Då är sommarens rätta början, ty den högsta värmen kommer först i juli, sedan havsvattnethunnit uppvärmas. Mitt på dagen stiger luftens värme ända till 25 och 30 grader i skuggan. Då skyndar sig allt att leva, växa och mogna i det långa, nästan beständiga dagsljuset.

Augusti månad börjar lika varm, men avkyles småningom genom nätternas tilltagande längd och är vanligen ostadig. Då regnar det mest, och åskan låter ofta höra sig. När det blåser nordlig vind, som lugnar mot kvällen,

sjunker luftens värme hastigt, och frost inträffar om morgonen, oftast kort före soluppgången. September är ännu grön och stundom varm, men då begynner hösten med de mörka nätterna, regnen och stormarna. Luften blir svalare, nattfrosterna tätare, och löven gulna. I oktober står lövskogen i brokig färgprakt, i november domnar

växtriket i vinterdvala, och i en stor del av landet tillfryser marken och betäckes med snö, under det vattendragen isbeläggas.

Emedan Finland har en stor utsträckning i norr och söder, är klimatet mycket olika i landets olika delar. Räk-nar man ett medeltal av alla årstiders värme och köld, finner man, att årets medelvärme i Enontekis lappmark är lägst eller 2 grader under fryspunkten, i trakterna mellan Limingo, Iisalmi och Pielisjärvi 2 grader över fryspunkten, i Åbo och Hangö 5 grader och på Bogskär i Östersjön nästan 6 grader över fryspunkten.*) Årets kallaste månad i Finland norr om Uleåborg är januari, i det övriga Finland är februari kallast. Då är luftens medelvärme i Uleåborg och Idensalmi 10 grader, i Vasa, Ikalis och Helsingfors 7 grader, samt på Bogskär 21/2 grader under fryspunkten. Årets varmaste månad är juli, vars medelvärme i sydöstra Finland är omkring 17 giader, i trakterna mellan Uleåborg och Kaj ana 15 grader, i mellersta Lappmarken 12 grader Kuststräckan mellan Vasa och Uleåborg har endast omkring 14 graders luftvärme, vilket kommer därav, att isen ligger så länge i Bottniska viken norr om Kvarken, och att havet upptar stora mängder kallt smältvatten från de stora nordfinska och norrländska älvarna.

Landets stora utsträckning i norr och söder är även orsaken till den stora skillnaden mellan dagens och nattens längd på olika orter. Den längsta dagen om sommaren och den längsta natten om vintern räkna i södra Finland 18 1/2 timmar (mellan solens uppgång och nedgång), men i Uleåborg 22 timmar. I Enontekis går midsommarsolen under en hel månad aldrig ned, och vid jultiden går solen under en hel månad aldrig upp. Men emedan skymningen är längre morgon och afton, ju högre man kommer mot norr, ha alla nordliga länder mera ljus än mörker

I norra Finland kan man läsa såsom vid dagsljus hela natten i tre månaders tid. Och vinternatten upplyses av starka norrsken, varmed Gud velat trösta dessa fattiga nordanbygder i deras långa strid mot mörker och köld.

Nederbördsmängden är olika under olika år och varierar jämväl i de särskilda delarna avlandet. Genom mätningar har man funnit, att nederbördsmängden är mindre vid havsvikarna än på fasta landet, och vidare, att nederbörden avtar från söder mot norr och är minst i Enontekis

) Dessa tal stöda sig på iakttagelser under åren 1880 —1895Sodankylä och Enare lappmarker.) Därefter tilltar den åter, ju närmare man kommer den norska Ishavskusten.

Beräknar man ett medeltal **), finner man, att i Helsingfors 54 dagar av året äro klara, 156 halvklara och 155 mulna. De flesta klara dagar förekomma i april, maj och juni, de flesta mulna i november, december och januari. — Regn eller snö faller 15 dagar i januari, 11 dagar i februari,

11 i mars, 9 i april, och 9 i maj, 10 i juni, 12 i juli och augusti; 13 dagar i september, 14 i oktober samt 13 dagar i november och 13 dagar i december.

Nedersbördsmängden beror mycket av vindarna. I södra och västra Finland äro sydvästliga vindar förhärskande; i landets ostligaste delar ävensom i Lappland är syd vinden förhärskande. Jämte dessa äro nordväst- och nordanvindar vanliga, i synnerhet om sommaren.

Havet inverkar också på klimatet. Om våren, så länge havsisarna avkyla vattnet, är luften i kustlandet kallare och fuktigare än i de inre landsdelarna. Tvärtom förhåller det sig om hösten, då det varmare havsvattnet meddelar luften i kusttrakterna en del av sin värme. Av samma orsak skydda djupa sjöar och rinnande vatten det närmaste landet mot frost, men sumpiga trakter äro frost-ömma.

Hårt och kallt är detta land i den höga norden. Naturen är här en sträng moder, som icke bortklemar sina barn- med veklighet och överflöd. Hon fordrar av dem ett ihärdigt arbete, mycket tålamod, mycken försakelse. Vilja de icke arbeta och tåla, måste de svälta och dö. Men som ersättning få de en härdad och frisk kropp, ett modigt och ihärdigt sinnelag. Så har Gud också givit detta land ett mildare luftstreck än de flesta andra länder, som äro belägna lika högt i norden. Ingenstädes utom i Norge och Sverge finnas skogar, åkerbruk och ordnade samhällen så nära nordpolen som i Finland. Detta kommer till en del av Östersjön och insjöarna, men förnämligast därav, att norra

*) I Åbo och Tavastehus län är nederbördsmängden 600 mm, i Jyväskylä och Kuopio ej fullt 500 mm; vid Uleå älv 300—400 mm; i Enontekis omkring 350 mm.

**) Efter iakttagelserna under åren 1885—1899.delen av Atlantiska oceanen genomlöpes av en varm havsström, Golfströmmen, som medelbart ger upphov åt de i Finland förhärskande sydliga och sydvästliga vindarna, vilka föra med sig en varmare luft från södern.

37. På blank is.

Du frusna vintervåg, du sköna, klara spegelglas, som nyss med flyktig håg har glittrat uti stormens ras!

Ett barn av söderns blida kust kan ej din konst, vet ej din lust, du nära, du kära,

du skära, blanka silverfjärd, som blinkar och vinkar

oss ut till vinterns värld!

Vad mer, om blommors släkt har dött i snön uppå din strand och vit är skogens dräkt och drivan täcker stad och land! Det friska mod, det unga skämt ha på din is sitt möte stämt.

Vi bygga så trygga

vår brygga på din blåa rand och segla och spegla

varmt hjärta, frusen hand.Med foten klädd i stål

och eld i blick och ros på kind

vi fly mot fjärran mål

med farten av den snabba vind

och vända från vår bana sen

till vännens famn och brasans sken

att blida

förbida

den vida nordens vackra vår.

Då ljusna de frusna,

de fångna böljors spår.

38. Sommarnattens klarhet.

Ljus är Guds klädnad.

Ps. 104: 2.

Målare hava försökt att på tavlor avbilda de skönaste dagrar. De hava målat solen och månen i alla ställningar på himmelen, men ingen har ännu kunnat återgiva en bild av sommarnattens underbara klarhet i norden.

Solens och månens ljus sprider sig från en punkt över alla föremål, som ligga i dager, medan andra föremål ligga i skugga. Men i sommarnattens klarhet lyser hela himmelen, i synnerhet uti norr, och själva luften tyckes glänsa av ett milt, behagligt sken. När himlen i norr är mulen .ser man ingen skugga, emedan ljuset kommer från alla håll och tyckes utgå från föremålen själva. Sedan solen gått ned till sin korta vila, antager hela naturen en egen, drömmande stämning. Dagens givarinna är borta, de flesta fåglar ha tystnat, människor och djur söka vila, växterna vänta natten, och natten kommer icke. I stället sprider sig ett matt, glänsande sken över stränder, fjärdar och skogar. Det är ej solsken, ej månsken, ej stjärnljus, ej skymning; det är nattens egen tysta, förklarade glans, mild och högtidlig såsom en evig glädje i jordens förgängliga vår.Jag söker en jämförelse med andra tavlor i livet och finner intet, som kan förliknas vid denna nattens förklaring, om icke aftonskimret på fönsterna av ett

övergivet hus, där kära vänner fordom bott, eller glansen av ett älskande öga, som ser på oss med tårar av outsäglig kärlek.

I en sådan nattavla är ingenting, som förvånar, ögat bländas icke, hjärtat slår lugnt; man tycker, att allt är som förr, och likväl är allting annorlunda. Hela naturen strålar; allt är så mjukt, så klart och så stilla begrundande. Gräset liknar den finaste sammet; alla löv tyckas vara genomskinliga; de vardagligaste föremål, såsom en gärdesgård, en lada, en betande häst, tyckas omgjutna av en egen förunderlig fägring. Går jag i skogen, tycker jag, att den hårda furan är omlindad med bomull. Ror jag på sjön, tycker jag, att stränderna aldrig varit så intagande vackra. Därtill kommer stillheten överallt som endast avbrytes av taltrastens melodiska sång, och den känsla av enslighet, som åtföljer natten. Allt detta likasom flyter in i åskådarens själ. Han känner inom sig det hemlighetsfulla sambandet mellan naturen och alla levande väsen. Det är, som om nattens klarhet skulle överflyttas till människans öga.

Fågeln vet sin tid: han sover det minsta möjliga. En timme eller ett par gömmer han sitt huvud under vingen och sedan börjar han åter kvittra. Lantfolket vet det också; mången sover om vintern tio eller tolv timmar i dygnet, men om sommaren tre eller fyra. Endast bland herrefolk finner man dem, som vända naturens ordning upp och ned. Långa vinternätter kunna de genomvaka vid skenet av lampor och ljus, men sommarens klara nätter sova de bort bakom fällda gardiner. Och det är dock skada att så gå miste om det skönaste i naturen.

39. Svanen.

Från molnens purpurstänkta rand sjönk svanen lugn och sall och satte sig vid älvens strand och sjöng en junikväll.Om nordens skönhet var hans sång, hur glad dess himmel är, hur dagen glömmer, natten lång, att gå till vila där.

Tlur skuggan där är djup och rik inunder björk och al, hur guldbestrålad varje vik och varje bölja sval.

Hur ljuvt, oändligt ljuvt det är att äga där en vän; hur troheten är hemfödd där och längtar dit igen.

Så ljöd från våg till våg hans röst, hans enkla lovsång då, och snart han smög mot makans bröst och tycktes kväda så:

Vad mer, om än din levnads dröm ej sekler tälja får!

Du älskat har på nordens ström och sjungit i dess vår.

Runeberg.

40. Om att förutsäga väderlek.

Lärda män och naturforskare hava förgäves bemödat sig att utgrunda säkra regler för blivande väderskiften. Emellertid hör man gammalt folk omtala särskilda märken och tecken, som anses bebåda omväxling i väderleken.

Väderlekstecknen kunna indelas i flere grupper. En grupp angår veckodagarna. Märken, som hänföra sig tilldem, sakna all betydelse. En annan grupp bilda de likaledes betydelselösa märkena rörande den blivande väderleken under de olika årstiderna och månaderna: »på snö-år följer rikt år»; »mars torr, april våt och maj kall fyller bondens lador all» o. dyl. En särskild grupp bilda de s. k. bemärkelsedagarna. Märkligast bland dem äro de frostfarliga »järnnätterna» io—12 juni, vidare den frosttid, som ofta inträder i början eller mitten av maj och då är synnerligen skadlig för växtligheten, samt »fruntimmer sveckan» den 19—26 juli, vilken med skäl är beryktad för ihållande regn. Detta beror därpå, att regntiden i hela mellersta och norra Europa infaller i juli och augusti.

Flertalet av de omnämnda »tecknen» sakna all betydelse för bedömande av omslag i väderleken. Månskiften, månens upp- och nedstigande i djurkretsen, planeternas inbördes ställning (»mycket planeter i rörelse» i almanackan) äro ock betydelselösa såsom väderleksmärken. Men de tecken, som grunda sig på iakttagelser i naturen, främst ljusföreteelser på himmelen, hava ett ganska stort värde, varför även sjömän, fiskare och lantbrukare hysa stor tillit till dem. Bland sådana på luftens beskaffenhet tydande märken må nämnas följande.

Vädret blir vackert, om stjärnorna tindra klart, eller om nymånens horn äro skarpa Däremot stundar fult väder och regn, då »solen bäddar under sig» (går ned i en molnbank), då »fjädermoln synas på klar himmel, spridda och vågiga», eller då himmelen överdrages med en tunn slöja av fjädermoln, i vilken »gårdar och ringar kring solen och månen» visa sig. Ofta hör man likväl sägas, att dessa märken icke slå in. Detta kommer därav, att väderleksföreteelserna äro invecklade och bero av många orsaker.

Vill man bli en tillförlitlig väderspåman, bör man känna den samtliga väderleken i ett större område kring det land, i vilket man bor. I Helsingfors finnes en särskild inrättning (meteorologiska centralanstalten), där man gör väderleksiakttagdser. Genom telegrafen får man där kännedom om lufttrycket, luftvärmen, himmelens utseende, vindens riktning och styrka m. m. på en mängd orter i Europa. Dessa meddelanden införas med särskilda tecken på en karta. Sammanbinder man nu med en linje alla de or-ter, där lufttrycket är lika, får man en s. k. isobar (linje för lika lufttryck). Dessa isobarer hava oftast utseende av slutna, cirkelformiga eller ovala linjer. Begränsa de ett område med lågt lufttryck, benämnes detta lufttrycksmini-mum, i motsatt fall, d. v. s. om lufttrycket är högt, luft-trycksmaximum. — Lufttrycksminima äro egentligen stora luftvirvlar eller oväder, som uppstå ute på Atlantiska havet och fortskrida därifrån i ostlig riktning över Europa, oftast över dess nordliga delar. De föra med sig mulen himmel och stor fuktighet samt åtföljas av starka vindar vilka kretsa runtomkring och inåt virveln motsols. Då ett sådant oväder nalkas, faller barometern, och vi se ofta på den klara himmelen i väster fina moln i form av strimmor eller fjädrar skjuta upp. De betäcka inom kort hela himmelen och tyckas sammangå i två på motsatta sidor av himlavalvet belägna punkter (»Noaks ark» eller »väderrot»).

— Kring ett lufttrycksmaximum kretsa vindarna medsols och utåt från mitten av det höga lufttrycket. Då är luften vanligen torr, himmelen molnfri, och barometern står högt. Ett lufttrycksmaximum medför om sommaren hetta, om vintern köld.

Den meteorologiska anstalten har till uppgift att genom beräkningar och jämförelser mellan dagens väderleks-karta och de föregående dagarnas sluta sig till de förändringar, som äro sannolika. Vanligen visa sig dessa beräkningar riktiga blott för en dag eller på sin höjd för två dagar framåt. Även en enskild iakttagare, som ej har tili' gång till en väderlekskarta, kan bli en rätt god spåman, om han har en barometer och lägger på minnet tillförlitliga märken av moln och dylikt, som bebåda väderleks-förändringar.

Av stor vikt vore det att kunna förutsäga väderleken för en längre tid framåt. Under de sista tiderna har man sökt finna ett pålitligt märke, varav man kunde sluta sig till, om en stundande vinter skall bliva kall eller blid, om våren skall komma tidigt eller sent. Ett sådant märke tror man sig hava funnit i Atlantiska havets större eller mindre värme. Då Atlantens vatten redan i december är avgjort kallare än vanligt, blir vintern kall och våren sen; om det vid samma tid är avgjort varmare än vanligt,blir vintern blid. Av vattnets värme i juli anser man sig kunna i någon mån sluta sig till väderleken i augusti och september, ehuru med mindre säkerhet.

41. Granitbrottet i Pytterlaks.

Bergen i Finland äro liksom skapade för ett stadigt, allvarsamt folk. De sträva icke högt mot himmelen; de stupa sällan i bråda branter; de breda sig hellre ut i hällar och giva en fast grund att bygga på.

Här i landet bestå de flesta berg av det, som man i dagligt tal kallar gråsten. Den vanligaste gråstenen eller graniten är en blandning av tre olika stenarter, nämligen fält-spat, kvarts och glimmer. Fältspaten igenkännes därpå, att den bry tes i släta ytor, kvartsen är glasaktig och så hård, att den gnistrar mot stål, och glimmern har den egenskapen, att den lätt låter klyva sig till tunna blad eller fjäll. När glimmern blivit bränd eller legat länge i vattnet eller luften, blir den ofta skimrande som guld, och mången, som hittar sådant kattguld i sanden eller i bergen, tror, att han funnit verkligt guld.

Gnejsen består av samma stenarter som graniten, men den innehåller mera glimmerfjäll, vilka alla ligga i samma riktning, varför stenen visar en omväxling av mörkare och ljusare strimmor och mycket lättare låter klyva sig i en riktning än i de övriga. Ännu lättare klyver sig glim-merskiffern, som består endast av glimmer och kvarts. Då den är finkornig och lagom mjuk, kan den begagnas till brynstenar, med vilka man vässer liar. Denna stenart är

vanligen mörkgrå. Även gnejsen är oftast grå med ljusare ådror. Graniten är vit, ljusgrå eller rödaktig.

Graniten är hårdare än de flesta andra stenarter och kan få en mycket vacker glans, när den slipas och poleras. Den begagnas till grundvalar, hägnader, gravvårdar och stundom även till byggnader. Flere gamla kyrkor, flere magasin, ladugårdar och även vackra hus i huvudstaden äro uppförda av granitblock. Ty här finnes graniten iöverflöd, men i Ryssland är den så sällsynt, att vanliga gatstenar införas dit med skepp likasom andra handelsvaror.

Vid södra kusten, några mil väster om Viborg, inskjuter en liten havsvik, som kallas Vironlahti, Estviken, och här är en by vid namn Pytterlaks (Pyterlahti). När Rysslands kejsare Peter den store byggde sin nya huvudstad Petersburg, behövde han mycket sten, och sten fanns icke där i närheten. Vid den tiden hade ryssarna nyss erövrat Viborgs län, och då fann kejsaren bekvämast att låta bryta granit vid finska kusten. På detta sätt uppstod granitbrottet vid Pytterlaks. Under loppet av mer än hundrafemtio år har man nu släpat ofantliga stenmassor härifrån, och ändock har man endast lösbrutit en ringa del av de kringliggande bergen. Så stenrikt är dock det fattiga Finland.

Pytterlaks granit är grovkornig och består mest av mörk, köttröd fältspat, en mindre del grå kvarts och något litet svart glimmer. De väldiga stenblock, som här sprängas eller utkilas, inlastas därefter på fartyg och föras till utlandet, där de användas till kyrkor, kanalbyggnader, bryggor och annat. Petersburgs största kyrka, Isaks-kyrkan, uppbäres på tre sidor av dubbla rader 17 meter höga granitpelare från Pytterlaks. Men störst, praktfullast och ryktbarast av alla här utkilade stenblock är den stenpelare, som år 1831 upprestes utanför Vinterpalatset i Petersburg till minne av kejsar Alexander I. Denna pelare är över 25 meter hög och 4 meter tjock; dess fot är 6 meter i fyrkant. I 18 månader arbetade 275 man på pelarens uthuggning, och en dyr brygga måste enkom byggas för att transportera den ombord på fartyget. När den var uppställd, hade den kostat mer än 600,000 mark i vårt mynt.

År 1847 bände sig, att ett fartyg, lastat med stenblock, förliste i Estviken. Alltsedan dess höjer sig där en ny klippa över vattenytan. Det är det till Petersburg ämnade stenblocket, som ej kunnat upptagas.

På senare tider har man även brutit mycket granit ur Drottningberget i Hangö stad. Hangögraniten är till färgen brunröd och finkornigare än graniten från Pytterlaks. Många stenblock hava i Hangö huggits och slipats till grav-vårdar, pelare eller till minnesvårdar över namnkunniga män. Härifrån har man hämtat det vackra granitblock, på vilket kejsar Alexander II:s, Finlands välgörares, staty på Senatstorget i Helsingfors blivit uppställd.

Också i närheten av Viborg och Sordavala samt vid Nystad och i Kalajoki bryter man stora mängder grå och röd granit, som bl. a. föres ända till England.

42. Ruskeala marmorbrott.

Det är mycket nöjsamt att lära känna alla stenarter och deras sammansättning. Mången trampar dem likgiltigt under fotterna och vet icke, huru rik och mångfaldig Guds skapelse är också i den hårda stenen. Det finnes så många olika stenarter i vårt land, att 'man därom kan skriva långa böcker, och ofta upptäckas nya sådana. Om allt detta får man läsa i stenläran eller mineralogien.

Bland nyttiga stenarter är vår vanliga kalksten en av de allmännaste och förekommer ymnigt vid södra kusten. Mera sällsynt är i Finland den dyrbara kalksten, som kallas marmor och begagnas till allehanda konstverk. I Ruskeala socken vid Ladogas norra strand är landets enda större marmorbrott. Ruskeala marmor förekommer i olika färger. Den vanligaste är ljusgrå med strimmor av vitt och mörkare grått; på ett annat ställe är den även grönaktig eller tämligen vit. Marmorn bildar här en enstaka bergsrygg, som är ett par kilometer lång och på några ställen höjer sig ända till 45 meter över den nedanför flytande lilla ån. Sedan marmorblocken blivit huggna i sina fyrkantiga former, föras de till marmorsågen, som träget men mycket långsamt med tillhjälp av sand sågar eller rättare utfilar blocken i tunnare stycken. Dessa ha i Petersburg använts till kostsamma och präktiga byggnader, såsom Isakskyrkan, Vinterpalatset och de kejserliga lustslotten. Ruskeala marmor upptäcktes 1765 av pastorn i Sordavala Samuel Alopaeus, och första brytningen be-gynte år 1768*. Alltsedan dess har marmorn brutits ur

berget, stundom med stor kostnad och mycket arbete.På senare tider har man begynt bränna kalk av marmorn, men en del av stenen användes fortfarande som byggnadsmaterial.

Vit marmor har blivit funnen i Bjärnå och invid Tor-neå; brokig marmor på flere ställen. Svarta stenarter, som användas till gravstenar, finnas även i Ruskeala samt vid Simola station, i Karis, vid Helsingfors, på Åland, mellan Raunio och Björneborg, vid Jyväskylä och på många andra ställen.

Täljsten, som är så mjuk, att den låter bearbeta sig med kniv eller såg, finner man vid Pielisjärvi, i Sotkamo och på flere andra ställen i östra Finland. Den användes till ugnar, kokkärl och prydnad på byggnader. Sannolikt skall man ännu på många ställen i Finland upptäcka sådana stenarter, som det lönar sig att bearbeta.

43. Finlands järn.

Det är ganska förvånande, att ett sådant bergigt land som Finland icke är rikt på metaller. Men detta kunna vi ännu icke med säkerhet veta, ty många berg ha ej blivit undersökta, och andra äro svårtillgängliga, innan landet får bättre vägar. Man har funnit något litet guld och silver, nickel, tenn, bly och zink samt rätt betydande mängder koppar (i Outokumpu). Ymnigare finnes det nyttiga järnet. Järnmalm brytes på flere orter ur bergen men det mesta järnet upptages i östra Finland ur sjöar och kärr. Huru skola vi förklara, att en metall, som i sitt rena tillstånd icke kan upplösas i vatten, ändock ligger i stora massor på kärrens och sjöarnas botten?

Järnet är så utbrett på jorden, att omkring två hundradedelar av jordens yta bestå av denna metall. Det finnes icke blott i bergen, utan även i sand och grus, i lera och mångahanda andra jordarter så allmänt, att, var man än går, ser man på stenarna i jorden eller i vattnet den röda eller rostgula färg, som utmärker järnets närvaro.

Men detta järn är icke ren metall, utan har i sig upptagit syre ur luften. Härav uppstå särskilda föreningar, vilka kunna upplösas i vatten, som innehåller kolsyra. Det sålunda förvandlade järnet upplöses och bortspolas ur jorden eller från bergens ytor av regn- och källvatten samt rinner med vattnet ned i sjöar cch kärr. Här skiljer sig järnet ur vattnet och avsätter sig, blandat med syre samt litet kiselsyra och fosfor, på bottnen som en brun.rost eller järnockra. Sådan rost ser man på bottnen av alla källor, som innehålla jäinhaltigt vatten. Ofta bilda sig även små klumpar av järnmalm, vilka se ut som krutkorn, ärter, slantar eller tunna skorpor.

På detta sätt utfälles under åiens lopp en mängd järnmalm på bottnen av sjöar och käir. Uttappas en sådan sjö, kan man där gå långa sträckor liksom på ett golv av brun järnmalm.

Den orena sjömalmen eller myrmalmen smältes och renas i hyttor och masugnar. Fordom tillverkades på detta sätt det mesta järnet i Finland av bönderna själva, och man finner ännu,vid sjöstränder och i kärrtrakter sådana små hyttor eller smältugnar med sina slagghögar vid sidan. Men numera användas större ugnar och större kostnader för att smälta järnet ur malmen. Man får det nu också bättre och renare genom att vid smältningen använda varm luft eller bläster. Järnbruken i Finland hämta numera sin mesta malm ur sjöarna. Därefter smältes och renas malmen i masugnarna, föres sedan till stång-järnssmedjorna, hamras till tackor och valsas till stänger. Alla element: eld, luft, vatten och bergens malm tjäna här på Guds befallning människan. Såsom det är skrivet (Ps. 104: 4): »Du gör vindar till dina sändebud, eldslågor till dina tjänare.»

44. Lapplands guld.

Vid den tid, då så många människor begåvo sig till Kalifornien och Australien för att söka guld i avlägsna världsdelar, begynte man även i det fattiga Finland få höra rykten om guld i Lappland. Det hade länge varit en sägen, att en lappgubbe funnit ett stort stycke guld, men icke velat omtala stället. År 1837 hittades vid strandenav Kemi älv stenar, i vilka fanns gediget (rent) guld. Detta gav Finlands styrelse anledning att utsända kunniga män för att undersöka bergstrakterna i den höga norden och på detta sätt utröna, vad man borde tro om folkets berättelser.

I mer än tjugu år sökte man guldet förgäves. Det fanns visserligen i många av Lapplands strömmar och bäckar, men det fanns i de allra minsta och tunnaste fjäll, så att man, när man urvaskat sanden en hel dag, kunde finna ett guldfjäll, som knappt kunde ses med blotta ögonen. Då fick man höra, år 1867, att norrmännen funnit guld vid

stränderna av gränsfloden Tana i Lappmarken. Finska regeringen utsände ånyo kunniga män, och de funno mera guld. I Uleåborg voro två sjömän, Ervast och Lepistö, som förut sökt guld i Kalifornien. Dessa togo sin ränsel på ryggen och begåvo sig om sommaren 1869 ensamma ut i Lapplands ödemarker. Där begynte de vaska sanden i floder och bäckar, och när de återvände om hösten hade de funnit guldsand till ett värde av 6,000 mark i penningar. Nu utbredde sig ryktet om Lapplands skatter; många beredde sig att söka en hastig rikedom. En förordning utkom, att ingen skulle få söka guld utan regeringens tillstånd, och att en viss andel av vinsten skulle tillfalla finska kronan.

Om sommaren 1870 voro redan många guldsökare församlade vid stränderna av Ivalojoki, där de båda sjömännen funnit det mesta guldet. Mycket löst folk ditströmmade i hopp att få skära guld med täljknivar. Men de flesta bedrogo sig och vände tomhänta tillbaka, sedan de slitit mycket ont. Därför hade också de förståndigare förenat sig i bolag, som delade arbetet och vinsten. Några bland dessa bolag funno så mycket, att resa och arbéte voro väl betalda; andra funno mindre. År 1870 utvaskades inalles IQ kilogram guld till ett värde av över 60,000 finska mark. År 1871 visste man ordna arbetet klokare, och då utvaskades 56 kilogram, som inbragte 175,000 mark i penningvärde. Sedan har man alla somrar funnit guld vid Ivalojoki. Mängden av utvaskat guld uppgick vid slutet av år 1900 till omkring 434 kilogram, i penningvärde 1 miljon 392 tusen mark. Under senare år ha guldvaske-rierna varit mindre givande än tidigare. Numera har man dock funnit guld i närliggande berg, och bolag hava bildats för att bearbeta dem.

Hastig rikedom har sällan bestånd, och mången, som övergivit sitt säkra yrke för att löpa efter det osäkra guldet, har sedan fått vända fattig och sjuklig tillbaka. Den, som vill giva sig ut i ödemarkerna, måste hava hälsa, mod, ihärdighet och bereda sig på ett tungt arbete. För kronans tjänstemän byggdes vid Ivalojoki ordentliga hus, men giildgrävarna fingo i början bo i tält eller illa uppförda kojor. Alla måste bana sig väg över kärr, sjöar, berg och floder, där ingen väg, ingen bro, ingen gård finnes, och där man måste vandra långa sträckor till fots eller staka sig uppför forsarna. Det är också lång väg till alla slags livsmedel; här är brist t. o. m. på fisk och fågel, varpå det övriga Lappland är rikt om sommaren. Vandraren plågas av mygg och solhetta om dagen, av frost om nätterna. Han måste sköta sig själv som vildarna göra och stundom söka skydd i bergskulor, snödrivor eller på öppna fältet.

Men nära Ivalojokis mynning vid Enare sjö finnas de trevna finska nybyggen, som Castrén beskrivit, med åkrar och ängar, hästar och kor. Nybyggarna hava det bättre och lyckligare än mången guldsökare. Där kan man se, vari Finlands rätta rikedom består, nämligen i det ödmjuka, tåliga, ihärdiga arbetet på jordbruk och andra nyttiga näringar. Medan guldsökaren under många faror letar sin ovissa lycka, lägger sig nybyggaren varje afton lugn till sin vila, och Guds välsignelse hägnar hans torftiga bo.

45. Om växternas utbredning.

I Naturens bok ha vi läst om växterna. Det är en fröjd och en lärdom att se hela skapelsen prisa Gud. Men här skola vi endast tala om växternas utbredning i vårt land med dess hårda klimat.

Det är ganska underbart att se den levande naturenstrida mot polens köld. Den, som reser i Finland från söder till norr, ser växtlivet småningom försvagas. Och tvärtom den, som reser från norr till söder, ser växtlivet småningom tilltaga i mångfald och styrka. Vi skola föreställa oss, att vi resa från norr till söder.

I den yttersta finska norden, vid Tan as stränder och norr om Enare sjö, är naturen likasom morgonsömnig och aftontrött. Allt växande börjar sent, mognar hastigt och vissnar tidigt. Inom få dagar i slutet av juni är allt grönt; inom få dagar i början av september är allt åter gult. Däremellan skyndar sig allt att på den Skörta tiden hinna leva och växa natt och dag. Renlaven, brungröna mossor och låga ris betäcka ymnigt fjällens sluttningar. Gräsen och några få blommor smycka flodstränderna med en livlig grönska, men av de högre växterna finnas icke många sorter. Gråulliga videbuskar hänga över strandbräddarna, och mellan kärrtuvorna framtittar den vita hjortronblommani, som endast i varma somrar ser sina bär mogna. Här växa även odon och tranbär, och på torra, soliga backar finner man de första lingonen, de första bldbären. — I dalar, som äro skyddade mot nordanvinden, ses de första, ännu nödvuxna skogarna, som äro bildade av fjällbjörk med korta, krokiga stammar. Men högre

upp på sluttningarna, där marken är stenig och mager, och där stormen obehindrat rasar, där hukar sig björken krypande ned mot marken. Den åtföljes hit av den plattryckta enrisbusken, på ett och annat ställe även av fotshöga, risiga rönnar och aspar.

Någon mil söder om Utsjoki kyrka finnes i floddalen gles och tvinande tallskog, och här ser man även den första häggen, den första sälgen och gr dalen. Man börjar anträffa nypon och vilda vinbär. I Utsjoki planteras redan potatis och rovor, men av sädesväxterna synes ingen förr än längre söderut.

På norra stranden av Enare sjö utbreda sig redan vidsträckta tallskogar. Träden äro väl icke mycket höga, men lämna dock redan dugligt timmer. Björken reser sig, och även de övriga träden få stammar. Här visa sig små grupper av spetsiga granar, behängda med ymnig skägglav. På spridda punkter har man framgångsrikt försökt sig medåkerbruk. Det är den första korndkern, som gläder ögat, och missväxten är här knappast vanligare än i södra Lappland.

På södra stranden av Enare sjö, vid Ivalojokis mynning, finnas redan flere gårdar med rätt ansenliga åkrar och vidsträckta, naturliga ängar. Längs denna floddal bildar granen verkliga skogar, och träden nå undantagsvis en höjd, som ej ens i södra Finland är vanlig.

När man överstiger vattendelaren mellan Ishavets och Östersjöns flodområden, kommer man in i en vidsträckt ödemark av ändlösa tallmoar, kärr och moras. I Kemidalen med dess ofantliga sumpmarker möta vi gamla furuskogar, men växtriket förändrar till en början icke märkbart sin sammansättning. Snart ser man dock råg och även havre vid sidan av det allmänt odlade kornet. Hallon växa ibland på solsidan av torra backar. Här plockar man de första åkerbären, ehurtl deras rätta hemland börjar vid polcirkeln och sträcker sig ungefär till samma polhöjd som Vasa. I södra Finland äro de även allmänna och blomma ymnigt, men sätta mindre frukt än längre norrut.

Vid kusten av Bottniska viken finnes föga av de för Lappland egendomliga blomstren, men andra försköna i deras ställe lundar och ängar, och här vid havet möter oss med ens en stor mängd växter, som i södra Finland äro vanliga. Av trädslag märka vi klibbalen och pilen, vilken dock ofta förfryser i kalla vårar; av buskar brakved, snöbollsbusken, flere videarter, på havsstranden pors och havs-torn, något längre söderut try och ännu längre bort degbär. Smultron trivas på strandbräddarna, den vilda kallan i kärren. Åkrarna bliva allt betydligare, små täppor med tobak och humle varsnas invid gårdarna; även odlade ängar anträffas här och där.

I mellersta Österbotten, möt gränsen till norra Tavast-land, finna vi de första tvinande buskarna av linden, övriga ädla trädslag påträffas vilt växande först långt sydligare: almen, lönnen, vilda äppelträdet och hasseln i mellersta Tavastland, ännu längre söderut asken; eken finnes blott på en smal sträcka längs södra kusten. Endast på Åland och i sydvästra skärgården trivas oxeln, hagtornetoch idegranen m. fl. sällsynta träd och buskar. Alla ädla trädslag gå dock vida längre mot norr, om de av människan skyddas och vårdas i parker och trädgårdar.

Frukträden trivas väl i sydligaste Finland, men äro allmänt odlade blott i sydvästra delen av landet. Det viktigaste bland dem är äppelträdet, vars frukt mognar ännu i Tavastkyrö, Puumala och Sordavala. Iyängre norrut är det ömtåligt och avkastningen är ringa. Även päron, körsbär och plommon bliva stundom mycket goda i södra Finland. Av odlade bärsorter äro krusbären allmännast, och de äro goda ännu i mellersta Österbotten, men gå icke väl längre norrut. Vinbär och jordgubbar anträffas redan över större delen av landet. Många matnyttiga krydd-gårdsväxter samt sköna utländska blommor planteras, mest vid herrgårdarna. Den nyttiga trädgårdsodlingen utbreder sig dock alltmera även till sådana trakter, där den förut varit okänd. Kålsorterna äro allmännast utbredda i hela södra Finland, kålrötterna mera i västra delen, huvudkålen eller kålhuvudet mera i den östra. Av de egentliga åkerväxterna odlas potatisen numera vid varje gård, vid varje koja i hela landet. Ärter sås ännu uppe i mellersta Finland, men äro i Karelen tills vidare utan betydelse. Till sädesslagen höra vetet, som endast i sydvästra Finland är allmänt odlat, och det saftiga, rödblommiga bovetet, som pryder svedjeåkrarna i östra Finland. — Ända upp till Kaj anatrakten odlas hampan i små, välgödda täppor; längre söderut är linet den förnämsta spånadsväxten.

— Sådana ömtåliga utländska växter som vindruvan, kaffebusken, tebusken, sockerröret, fikonträdet m. fl. kunna endast med mycken omsorg fås att växa i kostsamma drivhus (orangerier).

Man märker en tydlig skillnad i växtriket mellan kustnejderna och det inre landet. Nästan alla vårar ser man gräset grönska och björkarna knoppas i nejden avTavaste-hus, medan den sydligare nejden kring Helsingfors ännu är gul och naken. Däremot stå lövträden vid Helsingfors ännu gröna om hösten, medan lövskogarna kring Tavaste-hus redan skifta i höstens brokiga färgprakt. Vi veta.ju, att havet om våren avkyler och om hösten uppvärmer luften.Växterna visa även en skillnad i klimatet mellan det kallare östra och det varmare västra Finland i trakter, som äro belägna under samma polhöjd, d. v. s. lika långt norrut. Detta härrör därav, att världshavets jämna värme inverkar på luften i alla länder åt väster, medan de östra trakterna hava känning av det stora norra fastlandets ojämnare luft.

46. Skogen.

Var man än reser i Finland, ser man vid horisonten sjö, berg eller skog. Landskapet är en tavla, skogen är dess ram, och bortom trädens toppar börjar himmelen. Där man ej ser skogens mörka, mjuka våglinje i fjärran, tycker man sig icke hava någon riktig gräns mellan himmel och jord.

Står man nära skogen, eller går man in i den, märker man snart, att den ej överallt är lika. Stundom växer den så tät, att där är en djup skugga på ljusa sommardagen, och stundom så gles, att solen belyser den minsta tuva. Stundom reser den sig stolt i höga stammar mot skyn, en annan gång är den kortvuxen och oansenlig. Emellanåt är skogen rensad; ofta är den uppfylld av kullfallna, halv-murkna stammar, dem stormen nedslagit, och mellan dem finnas täta snår, mossiga stenar, kärr eller små träsk, där regnvattnet samlat sig.

Alla våra skogar bestå för det mesta av tall, gran och björk. Tallen och granen växa gärna i stort sällskap; sådan skog kallas barrskog. Tallen trives på stenig mark, på den torraste och hårdaste sandjord; även på sumpig mark är den allmän men blir lågväxt och marig. Granen älskar frisk och fuktig jord och uthärdar torka sämre än tallen. Barrträdet är vildmarkens kraftiga son; i hans täta skugga trivas få örter och buskar, men däremot mjuka mossor, ljung och blåbärsris. Stundom händer att tall eller gran växer tät på en hård mark. då bliva stammarna höga och smala som flaggstänger; de svaga förvissna, de starka stå kvar. Ju äldre skogen blir, desto mera utrymme behövervarje träd, desto flere stanna i de andras skugga och dö bort. Skogen blir allt glesare, men de kvarstående träden resa sig till höga mastträd med en lummig krona i toppen, medan stammen därunder är kvistfri. En sådan stolt tall kallas fura och är det märkligaste alster av växtriket i norden.

Lövskogen består för det mesta av björkar, bland vilka man stundom påträffar enjönn, en asp, ett hägg, en sälg, en enrisbuske, en al eller i södra Finland någon gång ek, lönn, lind, alm, ask. Eken, alen och aspen likasom björken växa stundom i lundar och dungar, många tillsamman; de övriga växa spridda. Med lövskogen trivas många örter, buskar och gräs, varav djuren hava sin föda. Detta gör, att de trakter, som bära lövskog, ofta äro gynnsamma för boskapsskötsel och åkerbruk, men barrskogen har högre värde för timmer.

Finlands skog är en mycket dyrbar egendom, ja, så dyrbar, att detta land utan skog vore obeboeligt för människor. Skog behöves till bränsle, till byggnader, till gärden, broar, fartyg, åkdon, redskap och många andra oumbärliga ting. Skogen skyddar landet för kalla vindar och hastiga ombyten av värme och köld. Skogen drager fuktighet till sig från luften och skyddar för torka. Det regnar jämnaie i en skogstrakt; snön smälter ej där så hastigt om våren. För dessa sina egenskaper är skogen likasom landets päls. Ett land i den höga norden behöver ett gott vinterplagg, men kläder det pälsen av sig, får det skylla sig självt, om det fryser ihjäl.

Detta skulle man ihågkomma mer, än man gör. Intet land behöver bättre sin skog än Finland, men finska folket behandlar skogen utan eftertanke. Än kommer svedjebrukaren och fäller skogen för att i några år få en god skörd och ett magert bete. Än kommer bondkvinnan med sina barn för att samla löv åt fåren. Hon stympar vårdslöst det unga trädet, eller hugger hon omkull det för att lättare komma åt löven. Sedan komma vedhuggaren, tjär-brännaren, kolaren, stockhuggaren; de hugga ned allt, som duger, utan att ens kvarlämna ett fröträd. Föga bryr man sig om att kreaturen avbeta den unga lövskogen eller att miljoner unga träd åtgå till gärdesgårdarna.Årligen

härja även skogseldarna vida sträckor, och i stället för den nedbrunna barrskogen uppväxer en gles lövskog. Men på stenbunden mark växer ofta ingenting mer.

På detta sätt vanvårdas och förminskas Finlands dyrbara skogar. Vinningslystnaden förleder mången att sälja eller nedhugga hela sin skog i stället för att årligen hugga det mogna virket och draga, en varaktig nytta av skogen. Hans barn få efter honom ett fattigt, förhärjat land. Redan nu ligga ofantliga landsträckor öde och skoglösa. Jordbrukaren klagar, att den kalla vårvinden fördärvar hans gröda, eller att åkern skadas av torka och vårflöden, men tänker icke därpå, att han mången gång själv är skulden därtill.

Fordom, när hela landet var bevuxet med täta skogar, var det nödvändigt att avrödja marken för att få plats för odlingen. Från den tiden har vårt folk ärvt den olyckliga föreställningen, att skogen är något ont, och att växande träd icke är egendom. Snart skall nöden bliva en bättre lärmästare. Där människan har föraktat Guds plantering, där måste hon sist med osäglig möda själv så skog.

I några församlingar bruka skriftskoleungdomen plantera unga träd såsom minne. Detta är en vacker sed, som borde bliva allmän i landet. För ett sådant träd har man vänskap; det beder för sina likar, det är en bön för fäderneslandet.

47. Skogselden.

Högsommaren är klar och varm. Det har länge varit beständigt solsken, intet regn, knappt ett moln på den blå himmelen. Luften är lugn och omtöcknad av solrök, marken är likasom bränd av torkan. Gräset har gulnat, kornåkrarna tvina, bäckarna äro uttorkade, boskapen törstar och finner i skogen endast en gyttjig pöl, vimlande av insekter.

En rad av bönder med sina lass tågar långsamt på landsvägen. Det är middag, de besluta att rasta, frånspänna sina hästar och låta dem beta. Själva lägra de sig vid väg-kanten och upptända en eld för att koka potatis. De äta, sova en timme och fortsätta därefter färden, sedan de vårdslöst makat eldens bränder åt sidan. Det finnes intet vatten i diket att släcka glöden med, och även om det funnits, skulle de vägfarande knappt hava gjort sig besvär att ösa det över bränderna.

En stund är allt stilla. Då kommer en lätt vindfläkt och blåser i den halvslocknade glöden. Den glimmar upp, en liten låga fladdrar och antänder det torra gräset vid vägkanten. Lågan utbreder sig med vinden och finner torr mossa vid randen av skogen. Där är en höjd. Lågan går uppåt skogsbacken såsom en slingrande smal eldtunga i spetsen för en bredare kil av brinnande mossa.

Nu synes en resandes kärra på vägen. En'student åker förbi i sakta trav. Han blir varse elden i skogsbacken, stiger av och försöker att släcka. Han lyckas på ett ställe, men lågan fladdrar upp på ett annat. Han stiger åter i kärran, ger hästen ett rapp och åker i flygande fart till närmaste gård.

Där äro invånarna borta på ängen. Studenten skyndar dit och underrättar dem om den hotande faran. Kvinnorna stöda sig emot räfsan och betrakta nyfiket hans lyra i mössan. Karlarna fortfara att vässa sina liar. Ingen gör sig någon onödig brådska, och sedan studenten förgäves uppmanat dem att skynda till skogen, lämnar han dem för attofortsätta resan.

Emellertid har den smala eldtungan uppnått ljungen och sedan en enrisbuske. Denna flammar upp och antänder ett helt fält av enris. Röken tätnar, gnistorna flyga, granarnas lummiga grenar fatta eld vid marken. Nu uppstiger den ena stora, fladdrande och sprakande eldpelaren invid den andra, och lågorna utbreda sig med förfärande hastighet. Elden framlockar en växande vind, som snart utbreder virvlande rökmoln och skyar av gnistor kring den åt fördärvet invigda skogen.

Ännu dröjer folket på ängen: de giva sig god tid. Men rökmolnen bliva allt tätare, och nu uppflammar en hög och klar låga: — en nyss fylld hölada har fattat eld. Då blir det brådska på ängen, bud skickas till grannarna, allt folk från gårdar och byar samlas efter hand med yxor och spa-dar kring den brinnande skogen. Men nu är det för sent. Förgäves kullhuggas sträckor av träd, och breda diken uppkastas för att begränsa eldens framfart. Den trotsar allt

motstånd, den slukar allt i sin väg: — gärdesgårdar, lador, rågåkrar, rior, ensliga skogstorp och miltals av sköna, lummiga skogar till många tusen mark i penningvärde. Vanmäktiga och uttröttade nödgas nejdens invånare betrakta förödelsen, till dess äntligen ett efterlängtat regn gör ända på detta stora böljande hav av lågor och rök.

I flere veckor fortfar dock elden att pyra under halv-murkna stubbar och måste med omsorg bevakas natt och dag. När dess verk är fullbordat, återstår av den nyss så härliga skogen blott en stor, svart ödemark, där de höga furorna, svedda, men icke förkolnade, höj a sina trotsiga kronor över de sotade berghällarna. Åter reser studenten förbi på vägen. Han reser igenom ett härjat land; där är kolos i luften, aska betäcker den sköna skogsbacken, och de halvbrända stammarna utsträcka sina spöklika, svarta grenar i aftonskymningen.

48. Åker och äng.

Finnarna bodde fordom i oländiga barrskogar med knappa betesftiarker. De levde då mest av jakt och fiske, men de brukade även svedja. Sveden är äldre än åkern och begagnas ännu i några delar av landet.

Bonden väljer en passande mark, helst på sluttningen av en höjd, fäller träden, låter dem torka och sedan brinna. Därefter uppriver han jorden, sår i askan råg, korn eller rovor och får med ej ringa möda en eller två goda skördar samt några års betesmark. Men när jorden och askan bortgivit sina närande ämnen, växer ingenting mera på denna mark. Lagen har sökt inskränka svedjebruket, emedan det öder mycken skog och gör landet ofruktbart.

Åkern fordrar ihärdigare möda och omsorg än sveden, men giver ständigt nya skördar. Mycken åker i Finland är uppgräftad ur forna kärr och mossar, vilkas överflödiga vatten avletts genom diken. Tuvor och stubbar avsvedas medeld, och på detta kyttland brukar man utbreda lera för att öka dess fruktbarhet. Sedan gödslas det, plogen går över det, harven går över det, säden sås ut, och skörden växer. Efter några år låter man kyttlandet gå i linda och får då en tid bortåt god höväxt. Sedan uppgräftas eller plöjes lindan ånyo, gödslas, harvas, besås och blir på detta sätt gammal åker.

Sådant kan göras på flere sätt. Mångenstädes får man första året råg, andra året korn, och tredje året är åkern obesådd; då ligger den i träde. I stället för detta treskifte brukas på andra orter tvdskifte, när åkern besås blott vartannat år. Kunniga jordbrukare använda numera växelbruk; då besås åkern varje år, men så, att sädesslag, rotfrukter eller gräsfrön on^växla med varandra.

Kornet är det sädesslag, som tidigast odlats i Finland. Nu odlas här mera råg än korn, men mest odlas havre. I södra Finland odlas något litet vete och i östra Finland även bovete. Rågen är en tvåårig växt, sås ena året i augusti, ligger över vintern skyddad av snön, begynner åter växa om våren, går i ax i juni, blommar i juli, matar sig därefter och skördas vanligen i början av augusti. På samma sätt vetet. Alla övriga sädesslag äro ettåriga och sås i slutet av april eller i maj.

En god skörd beror mycket av åkerns skötsel, men även av jordmån och väderlek. När åkern icke väl tillfryser om hösten eller ligger för tidigt bar om våren, fördärvas råg-brodden. Under blomningen är rågen ömtålig och kan skadas av slagregn och stormigt väder. Under matningen är den ömtålig för frost. Lägger den sig för regn mot norr, fördröjes dess mognad. I långvarigt regn tager den skada i roten eller mältar i skylen; för sent skuren rinner den ut ur axen. Alla veta, huru den skäres, bin des, torkas

i rian och sedan tröskas. I andra länder brukas ej tork-rior, men Vasa och Nylands ritorra råg står utomlands i högt pris som utsäde.

Allt detta fordrar kunskap och omtanke. Den finska jordbrukaren har ännu mycket att lära. Han måste varsamt pröva nya lärdomar, men han får icke tro, att fars och farfars sätt varit det enda riktiga. Den, som icke känner naturens krafter och jordens beståndsdelar, kan ju ickebedöma det, som bäst lönar sig för olika jormån. Häi skördas nu under vanliga år sällan mer än 6:te eller 8:de kornet, och dock vet man, att även en fattig jord i ett hårt klimat kan frambringa mångfalt rikare skördar, om den skötes så, som naturen fordrar.

Så är det även med ängen, antingen den är en naturlig äng eller en linda eller en sådan äng, som särskilt sås och bevattnas. Mången nöjer sig med att bortrödja träd och videbuskar och förse ängen med grunda, illa vårdade

diken. Men en sådan äng är stundom för torr, stundom för våt; ofta tager den mossa, eller växa där tuvor över gamla trädrötter. Därför hava kunniga jordbrukare mycken omsorg om ängen, dika den väl och förse den med lagom väta. Andra göda ängen och beså den med ädlare foderväxter, såsom klöver och timotej. Ty ängen är åkerns moder. Med välskötta ängar kan man fodra en större ladugård och därigenom förskaffa bättre gödsel åt åkern. Jorden kan icke giva mera tillbaka, än den fått, och om man icke ersätter de näringsämnen, som den giver ifrån sig åt växterna, så magras den ut. Därför bör man alltid hava 4 eller 5 hektar äng mot 1 hektar åker, och där det finnes mera sandjord än lerjord, lönar sig ängen bättre än åkern.

49. En frostnatt.

Den starkaste köld om vintern skadar icke den späda rågbrodden, som ligger gömd under snön. Men när marken blir bar om våren och brodden begynt att växa, kan den skadas av frost eller fördärvas av torka och väta.

Nattfroster inträffa stundom, när åkrarna stå i sin fulla växt: i maj, i juni, i juli, och kunna då skada mer eller mindre. Men farligast äro de froster, som inträffa, när kornen matas i axen och ännu ej äro färdiga. Då kunna många härliga skördar alldeles fördärvas under en enda natt och många tusende människor mista sitt bröd.

Lantmannen går om aftonen ut att betrakta himmelens tecken. Dagen har varit sval och himmelen mulen. Nordan blåser, och det är gott, att den blåser, ty så länge envindfläkt rör sig och moln stå i norr, är ingen fara. Men emot aftonen börjar vinden lngna, och vid solens nedgång är luften stilla. Vid samma tid visar sig en klar strimma på den mulna himlen i norr; det klara blå fältet vidgar sig snart över hela himlavalvet; man ser icke mer ett enda moln. På samma gång sjunker luftens värme. Vid middagstiden visade värmemätaren 15 grader; vid solens nedgång visar den endast 3 eller 4. Men ännu är värme i luften: det är svalt, men ännu ej frost.

Lantmannen betraktar sin sköna åker med blödande hjärta. »Där är mitt bröd», säger han tyst vid sig själv. »O, det vackra fältet, de gulnande axen, som vaggade nyss så mjuka för vinden, huru mycken möda ha de ej kostat, och huru ha de ej fägnat mina ögon! Nu stå de så stilla, så stilla, och ännu luta de sig icke för tyngden av sina korn. Allsmäktige Gud, bevara dem ännu blott två veckor, — en vecka, — åtminstone några få varma dagar, och de skola vara beredda för skäran! Dock ske icke min vilja, utan din, min Gud; din vilja är alltid den bästa.»

Det blir sent, det lider mot midnatt; det första höstmörkret börjar, stjärnorna tindra klara på himmelen. Intet moln, ingen fläkt! Hellre slagregn, åska och storm än denna förfärliga, klara, ljudlösa, underliga stillhet i hela naturen, som bådar härjarens tysta, annalkande fjät i augustinatten.

Nu har luftens värme sjunkit nära fryspunkten. Lantmannen kan ej sova. Han förutser olyckan och tänker på medel att förekomma dess följder. Somliga tända eldbrasor vid åkerrenarna, och är där i luften den minsta fläkt som för röken över åkern, så är det ännu hopp om att skydda axen. Andra utspänna långa rep, vilka de sakta draga över åkern för att skydda axen genom rörelsen. Det är ju rätt att försöka, vad i mänsklig förmåga står. Men naturens makter lyda Guds vilja.

Äntligen bådar morgonrodnaden den tidiga dagen, och vid solens uppgång är luften svalast. Värmemätaren visar

2 grader under fryspunkten; — det gives nattfroster i augusti, när den visar ända till 6. En tunn is lägger sig över alla små vattenpussar. Morgondaggen isas och avsätter sig som en vit, glänsande rimfrost över alla fält och skogar.Axen äro liksom försilvrade; den frusna stängeln kail med lätthet avbrytas. Det är den skönaste morgon: allt är stilla och strålande klart. Den uppgående solen tillbeder Guds allmakt.

Ännu återstår ett svagt hopp. Det gives en frost, som lantmannen kallar isfrost, och som icke skadar sädeskornet. Axet är omgivet av en klar ishylsa, men kölden har ej varit stark nog att förhärja kärnan. Sådant beror på växlande yttre förhållanden. Ofta börjar en varm sydlig vind att blåsa någon timme efter solens uppgång. Efter den sköna, frostiga morgonen följer en skön, solvarm dag. Det är värmen, som återvänder, men för sent. . .

I början kan man icke märka någon förändring i växtriket. Men då rimfrosten smälter och solen börjar att värma, blir förödelsen märkbar. Alla ömtåliga växter sloka med sina bleknande blad; potatisbladen svartna, såsom vore de svedda av eld. Åkrarna tyckas oförändrade, men undersöker man axens hylsor, är det halvmatade kornet

förvandlat till en vattenklar vätska, .som endast kvar-lämnar ett tomt, vissnat och näringslöst skal.

Sådan är den fruktansvärda olycka, som så ofta störtat Finland i nöd. Och frosten går mycket olika fram. Av två nära varandra belägna åkrar kan den ena frysa, medan den andra förblir oskadad. Stundom fryser en del av åkern, en annan del icke. En trakt förödes, en annan går fri. Detta beror av våt eller torr och högländ mark, av närheten till grunda och stillastående eller djupa och rinnande vatten, ofta även av åkerns skötsel. Den svaga och vanvårdade åkern förfryser; den starka och välskötta skadas mindre.

Men intet är den som sår, och intet den, som vattnar: Gud allena är den, som växten giver.

50. Tålamod och försakelse.

Högt bland Saarijärvis moar bodde bonden Paavo på ett frostigt hemman skötande dess jord med trägna armar,men av Herren väntade han växten.

Och han bodde där med barn och maka, åt i svett sitt knappa bröd med dessa, grävde diken, plöjde upp och sådde.

Våren kom, och drivan smalt av tegen, och med den flöt hälften bort av brodden. Sommarn kom, och fram bröt hagelskuren, och av den slogs hälften ned av axen. Hösten kom, och kölden tog vad övrigt.

Paavos maka slet sitt hår och sade: »Paavo, Paavo, olycksfödde gubbe, tagom staven; Gud har oss förskjutit; svårt är tigga, men att svälta värre.» Paavo tog sin hustrus hand och sade: »Herren prövar blott, han ej förskjuter Blanda du till hälften bark i brödet, jag skall gräva dubbelt flere diken; men av Herren vill jag vänta växten.»

Hustrun lade hälften bark i brödet, gubben grävde dubbelt flere diken, sålde fåren, köpte råg och sådde.

Våren kom, och drivan smalt av tegen, men med deai flöt intet bort av brodden; sommarn kom, och fram bröt hagelskuren men av den slogs hälften ned av axen; hösten kom, och kölden tog vad övrigt. Paavos maka slog sitt bröst och sade* »Paavo, Paavo, olycksfödde gubbe, låt oss dö, ty Gud har oss förskjutit!»

Paavo tog sin hustrus hand och sade: »Herren prövar blott, han ej förskjuter.Blanda du till dubbelt bark i brödet, jag vill gräva dubbelt större diken, men av Herren vill jag vänta växten.»

Hustrun lade dubbelt bark i brödet, gubben grävde dubbelt större diken, sålde korna, köpte råg och sådde.

Våren kom, och drivan smalt av tegen, men med den flöt intet bort av brodden. Sommarn kom, och fram bröt hagelskuren, men av den slogs intet ned av axen, hösten kom, och kölden, långt från åkern, lät den stå i guld och vänta skördarn.

Då föll Paavo på sitt knä och sade:

»Herren prövar blott, han ej förskjuter.»

Och hans maka föll på knä och sade: »Herren prövar blott, han ej förskjuter.» Men med glädje sade hon till gubben: »Paavo, Paavo, tag med fröjd till skäran! Nu är tid att leva glada dagar, nu är tid att kasta barken undan och att baka bröd av råg allena.»

Paavo tog sin hustrus hand och sade: »Kvinna, kvinna, den blott tål att prövas, som en nödställd nästa ej förskjuter.

Blanda du till hälften bark i brödet, ty förfrusen står vår grannes åker.»

Runeberg.51. Om ätbara svampar.

Gud utströr ej utan mening sina gåvor i naturen. De nordliga länderna sakna fruktträd, men som ersättning hava de fått många sköna bärsorter. Här saknas andra ätbara växter, som finnas i de södra länderna, men i stället har Gud givit oss en stor rikedom på svampar. Sådana växa överallt i skuggan på fuktig mark både i barr- och lövskog, uppskjuta hastigt efter regn och försvinna åter om få dagar.

Okunniga människor förakta svamparna och anse dem odugliga till föda. De märka icke, huru gärna boskapen

äter somliga svampar; de veta icke, att folket i andra länder uppsamlar dessa växter, likasom vi plocka de bästa bär, och använder dem i sin föda. Det är sant, att några få svampar verkligen äro giftiga, såsom den röda flugsvampen, och sådana måste man lära sig känna, vilket icke är svårt. Det är ock sant, att några annars oskadliga svampar hava en bitter smak, men sådan bäskhet tager man bort med vatten. Man skall samla och tillreda svampar på följande sätt.

I ldart och torrt väder avskär man svamparnas skaft och tager helst sådana, som äro unga eller ännu icke fullt utvuxna, men maskätna, gamla eller mycket lösa tager man icke. Därefter bortskäras svampens skägg på undre sidan och det tunna skinnet ovanpå; resten skäres i bitar och får ligga några timmar i vatten. Detta vatten slås sedan bort, och svampen förvälles eller uppkokas hastigt i nytt vatten, som åter slås bort. När den nu lagom saltas, är den färdig och kan ätas som sovel eller kokas eller stekas på flere sätt. Vill man förvara svampen en längre tid, bör den torkas eller insaltas eller förvaras i ättika. På detta sätt får man en smaklig och hälsosam föda.

De läckraste svampar, som växa i Finland, äro champinjonen, murklan, fårtickan och kantarellen, men de vanligaste ätbara svamparna äro kosvampen, fårsvampen, smörsvampen, björkriskan, alriskan och många andra, som växa på olika tider om sommaren, de flesta på höstsidan. En sådan god mat trampar nu den okunniga under sina fötter och knotar dock mot Gud och människor,när han har ont om föda. Likasom vore det Guds eller människors fel, om någon föraktar den mat, som ligger för hans fötter. Man skall allenast bruka jordens frukt med förstånd. Om någon äter potatisknoppar eller råa potatisar, må han skylla sig själv för skadan, ty potatisarnas skal och knoppar innehålla ett starkt gift, som kallas solanin. Alltså bortkasta vi knopparna och koka potatisarna. På samma sätt skola vi göra med svamparna: bortkasta det odugliga och behålla det dugliga.

Såsom det är skrivet om både andliga och lekamliga ting: »Pröven allt, behållen det goda!»

52. Om trädgårdar och kryddgårdar.

I Finland ser man ofta grönsakei eller blommor planterade i en täppa vid bondens stuga. När sådana små planteringar skötas med omtanke ser man dem gagna och pryda med ringa kostnad. Också den fattigaste torpare skulle kunna förbättra sin kost med bönor och kål. Också den tarvligaste koja skulle kunna prydas med utvalda blomster. Om de rika hava stora och kostsamma trädgårdar, varför kunna icke de fattiga hava sin fröjd av en liten plantering? Naturen gör ingen skillnad; solen skiner, regnet vattnar och jorden driver lika för alla. Skillnaden består i den omvårdnad, man giver växterna.

Ty växten är en levande varelse. Den kan väl icke som djuren röra sig fritt och uppsöka sin föda på längre håll. Den kan icke fly undan, när någon fara hotar; icke bedja sin angripare om försköning. Men växten är mycket känslig för vård eller vanvård. Giva vi den en skyddad plats, en passande jordmån, ljus, värme och vatten, så skola vi se, huru väl den trives.

Sådana växter, som flyttas ifrån en annan hembygd till vår mark, hava därigenom blivit ömtåligare och fordra ömmare skötsel. Ingen sköter björken eller hallonbusken eller smultronplantan i skogen, och ändock frodas de; men flytta dem till gården, så får du se, med vilken omtanke demåste planteras för att icke gå ut. Behöva nu eget lands växter så mycken vård, när de flyttas, huru mycket mer måste man icke då vårda utländska växter, som äro hemma i ett annat klimat. Fruktträden, kryddväxterna, de utländska blommorna lära oss detta dagligen. Men det är ett oskyldigt och glatt nöje att på detta sätt likasom tämja naturens krafter, och gör man det väl, kan man förädla många växter, så att frukter, bär och blommor kunna bliva större, bättre, vackrare, när de odlas, än när de växa vilda. Detta återverkar gott på människan; det förmildrar hennes seder att dagligen umgås med det vackra och nyttiga i naturen. Ser du en liten välskött trädgårdstäppa, så tänker du: där i gården är god ordning, eller ser du blommor i fönstret i en fattig koja, så vet du, att där bo goda människor. Råhet och elakhet tycka icke om blommor. Lättja och slarv bry sig icke om trädgårdar. Människans lynne avspeglar sig i hela hennes omgivning. Hon är skapelsens krona, och varhelst hon i världen bor, trycker hon sitt bomärke på den jord, hon trampar.

53. Vänner och fiender.

»Jag kan icke förstå, vad som fattas växten i år», sade Anders Söderholm en dag till sin granne Toivola. »Jag har

dikat, gödslat och plöjt bättre än någonsin, men kornbrod-den är rotskadad, ängen är grå, och ingenting växer i trädgården. Där är mask överallt, det vimlar på löv och strå.»

»Jag har icke sett tecken till mask på mina ägor», svarade Toivola.

»Ja, nog är Gud orättvis, som delar sina gåvor så olika», suckade Söderholm. »Och jag har ändock varit så mån om utsädet. Jag har låtit utrota myrstackarna, jag har betalat io penni för var liten fågel och vart fågelbo, som pojkarna burit till mig. Jag har därtill skaffat mig kattor, som var dag jagat fåglarna, och på detta sätt har jag lyckligtvis blivit av med frötjuvarna. Men ändock vill ingenting växa; det blir allt värre, masken äter upp hela min årsväxt.»»Så, så», menade Toivola, »då må du skylla dig själv. Vid min gård få myrorna vara i fred, och varken barn eller kattor få göra de små fåglarna illa. Jag tycker om att höra, när de kvittra i träden, och efter de flesta kommit så lång väg om våren från rikare länder, må väl vi unna dem deras fattiga bo. Jag brukar ibland hänga i träden lagom stora hålkar med ett runt hål och en sittpinne vid mitten. Det är ganska nöjsamt att se fåglarna bygga bor i hål-karna.»

»Sådana barnsligheter!» skrattade Söderholm. »Vad skall det tjäna till?»

»Det lönar nog mödan», genmälde Toivola. »Har du ej märkt, huru småfåglar och myror äro beständigt på jakt efter flugor och maskar? Än snappa de dem i luften, än uppsöka de dem i jorden eller i trädens bark och på växternas blad. Jag har hört sägas, att en svala, en sparv eller en bofink på detta sätt uppäter tusen flugor och maskar om dagen. Nu veta vi, att en fluga eller ett annat kryp lägger flere hundrade ägg. Ur varje ägg kryper en glupsk larv eller mask, som söker sin föda ur växtriket. Skulle insekterna ostört föröka sig, skulle ju deras larver uppäta allt, som växer på marken. Därför har Gud skickat myror och andra kräk, men i synnerhet de små fåglarna, som uppäta larverna och hålla insekternas förökande inom tillbörliga skrankor. Alltså uträtta myror och fåglar sitt arbete i Guds hushållning och äro lantmannens vänner, likaså visst som maskarna äro hans fiender. Vad betyder det lilla ofog, de förra göra, mot den ofantligt stora tjänst, de var dag bevisa oss? Ofreda eller utrota de små fåglarna, och du skall se masken vimla på alla blad! Beskydda dem, och du skall se, huru växterna trivas!»

Anders Söderholm tyckte detta vara ganska enfaldigt talat. När han kom hem, sände han alla sina tjänare att utrota masken, men detta ville ej riktigt lyckas. De kunde ej peta i jorden, ej flyga i luften, ej borra sig in i trädens bark eller leta på varje blad, varje strå. Allt detta var fåglarnas eller myrornas ämbete, men dem kunde Anders Söderholm icke fördraga. Han fortfor att knota emot Guds skapelse, likasom skulle Gud bära skulden för människors dårskap.54. Den finska hästen.

Djuren antaga ofta vissa egenheter efter det land och de förhållanden, i vilka de leva. Den finska arbetshästen har så länge varit ett skötebarn av sitt land och sitt folk att han därav har mottagit ganska märkbara intryck. Han är till skapnaden knubbig, med kort hals, kort rygg och stadiga, medelhöga ben. Hela hans utseende har något tryggt och tålmodigt; hans gång är säker och pålitlig, såsom den måste vara i ett bergigt land med höga backar, och är han i vinterhalkan väl skodd, kan man lita på honom. Han arbetar sig uppför backen i snett spår från den ena sidan till den andra. Utför backen håller han så envist emot, att man ofta får mana honom till mindre försiktighet. Endast den österbottniska hästen, som är uppvuxen på slättlandet, visar mindre tålamod uppför och nedför en backe.

Den finska hästens utomordentliga ihärdighet gör honom icke blott till en förträfflig dragare, som bättre än någon kan uthärda en lång väg med ett tungt lass, utan även till en utmärkt stridshäst. I korta och snabba anfall hai han överträffats av många andra, men där det gäller en ihållande strid, har han mer än en gång bidragit till glänsande segrar, därigenom att han hållit sig lika oförtröttad och rask, när fiendens hästar redan av trötthet släpat benen efter sig. I kapplöpningar på kort avstånd kan han ej heller mäta sig t. ex. med de ståtliga arabiska, engelska eller ryska hästarna; men på längre håll behöver han icke frukta många medtävlare. Ty han visar sig ofta, där han är skött och väl inkörd, såsom en utmärkt travare, och vad han förlorar vid andras första eldiga anlopp, återvinner han i längden med sitt uthållande trav.

Denna vår vän är icke bortklemad med riklig och läcker kost. Han är den förnöjdaste av alla sina bröder; han tuggar tåligt sitt hö, sitt ofta knappa bete och sin sörpa med eller utan mjöl och havre. Visst magrar han som andra av svält; visst svikta hans krafter ofta om våren, näx han länge med klen föda fått släpa sitt vinterlass. Men ingen kan vara tacksammare än han för en vänlig omvårdnad och varje klok husbonde skall alltid finna sin uträkning i att sköta denna nyttiga tjänare väl. Beklagligen förstå icke alla att löna hans trogna tjänster. I många delar av landet skötes hästen vårdslöst och misshandlas ofta på det mest barbariska sätt, plågas med omåttliga lass och gisslas obarmhärtigt med piskan. En del resande sätta ock sin ära uti att oförtrutet piska den svaga och utmattade skjutshästen. Hittills har man funnit de bästa och dyraste hästarna i Savolaks och Karelen, men numera börjar man finna goda hästar även annorstädes. Ty nu har man sökt uppmuntra hästskötseln genom kappkörningar och prisbelöningar. Ja, det är numera icke sällsynt, att finska trav are säljas för högt pris till utlandet.

Med ihärdighet följer hos den finska hästen likasom hos folket en märkbar envishet. Är han van att vika in på en sidoväg, måste man passa tyglarna väl, och har han fått den oseden att stanna i backen, är det icke lätt att få detta ur hans huvud. Han lyder den vana tygeln, men med den ovana gör han stundom vad han behagar. Istadiga och lata hästar äro varken mer eller mindre sällsynta här än annorstädes; men sådana fel härröra merendels av oriktig behandling i djurets ungdom. Rätt inlärd och rätt skött är den finska hästen med sitt oansenliga yttre en oskattbar bundsförvant till människan i dessa nordliga bygder och väl värd att icke behandlas som en slav, utan som en god, trofast och pålitlig tjänare.

55. Ladugården.

Matts Aho gick att bese sin ladugård. Det var om vårvintern i mars månad, och solen sken på den smältande snön, men boskapen hade mörkt där inne, ty de små gluggarna voro tillstoppade med hö för värmens skull, och dagern föll endast in genom dörren. Renligt var där just icke heller, korna lågo eländiga i sina bås och hade svultit så länge, att deras ben ej mer ville bära dem.

»Det är dåligt med ladugården; korna mjölka ingenting mer», sade Matts Aho. »Det kommer sig av det förfallna huset; jag får gripa mig an med att bygga ett nytt.»Matts Aho byggde en ny ladugård, lika mörk och otrevlig som den förra. Han svälte korna som förut och kunde ej förstå, varför de ej ville mjölka. »Smöret betalas bra nuförtiden», menade Ahos gumma, »vi måste giva korna bättre föda och mera dricka».

Matts Aho betänkte saken och beslöt följa sin gummas råd. Korna begynte mjölka bättre, men Anttila korna mjölkade likväl ett par liter mer om dagen. Detta kunde Aho-gubben åter icke begripa och gick till värdinnan på Anttila för att fråga, vad orsaken månde vara. »Mina kor få lika god föda som edra», sade han, »de ha varmt och gott; varför mjölka de icke som edra kor?»

»Därför att de bo mörkt och osnyggt», svarade Anttila-värdinnan, som var en förståndig gumma. »Våra kor bo som fruar: de ha det fint och rent, de ha dager ifrån ordentliga fönster, så att de kunna se varandra, och kor tycka om att ha sällskap. Där växer ju icke en nässla på marken utan solsken; huru skulle då djuren trivas i mörker? Och när de om hösten föras från den gröna skogen in i ett sådant mörkt fängelse med osund luft, huru vill ni. att de där skola finna sig väl hela den långa vintern? Jag sköter kreaturen väl för deras egen skull och för att de äro Guds skapade verk, som vi ej få misshandla. Men jag gör det ock för att ha nytta av dem. En god vård betalar sig alltid.»

»Ja», menade Matts Aho, »smöret betalar sig bra nuförtiden; jag vill följa ert råd.»

56. Finska vallvisor.

a) Huru mår vår herdegosse?

Huru är att valla hjorden?

Icke illa mår er gosse, nog är hjorden bra att valla. På var sten vi muntert gunga, på var backe glatt vi sjunga, på vart kärr vi lustigt spela och i lek var kulle dela.Smultron plocka vi ej sällan dricka vatten sen ur källan; bären göra oss så fagra, vattnet gör oss icke magra.

(Kanteletar i: yi.)

b) Se, jag kommer, ja, jag kommer,

Ja, jag kommer strax till hemmet!

Ha de redan eldat bastun, ha de vindat bastuvattnet?

Är min mjuka badkvast färdig?

Månne gröten re'n är kokad?

Är den riktigt varm i fatet?

Är där också smör i ögat?

Äro skedarna i ordning?

Står ett sötmjölksstop på bordet?

Sio, Kirjo! Sio, Karjo!

Hoppsan, Haluna, din tossa!

— Nu är Kirjo redan klavad, nu är Kar jo re'n i båset, nu är Haluna i hagen, och nu springer jag till stugan.

Ja, jag kommer, ja, jag kommer, ja, jag kommer, hoppsan, hopp, hopp!

(Kanteletar i: 182.)*Andra läsningen.*

II. Folket.

---

57. Om Mattias Alexander Castrén.

I Tervola kapell vid Kemi älv högt uppe i norden var en fattig prästson vid namn Mattias Alexander Castrén. Hans släktingar understödde honom, han arbetade mycket, kunde försaka mycket och hade en kraftig vilja. Han gick i skola, blev student och slutligen doktor i vishetsläran. Han kände då många språk, men i synnerhet ville han utforska sådana, som voro besläktade med det finska språket. För den skull begav han sig på långa resor, först till Lappland, sedan till Ryssland. Han genomreste i många år de vida, öde och glest befolkade länder, som ligga långt avlägsna vid Ishavets kuster, och därifrån reste han söderut genom det inre Ryssland och Sibiriens ödemarker ända ned till gränserna av det fjärran österland, som kallas Kina. Därunder slet han mycket ont, måste ofta vandra till fots genom drivor och ödemarker, sova under bar himmel eller i eländiga kojor, nöja sig med den uslaste föda och leva bland vildar, som icke hade begrepp om människors sed. Hanvar ofta i livsfara, ofta sjuk och övergiven i dessa okända vrår av världen. Han måste besegra otaliga hinder och finna en utväg i många svårigheter, som långt tidigare skulle ha avskräckt en mindre modig man. Men ingenting kunde avskräcka Castrén från det mål, som han föresatt sig.

Och detta var intet ringa mål: ty Castrén ville lära känna alla de många, nästan förgätna och utdöende folk, som en gång hade tillhört den stora finska folkstammen och nu voro spridda i armod kring världen. Hans hjärta var uppfyllt av kärlek och nitälskan för de glömda på jorden. Han åtog sig vårt folks plikt att uppsöka sina fattiga släktingar. Han förbarmade sig över dessa föraktade stamförvanter; han ville göra dem kända för världen och därigenom bereda dem en bättre lott, på samma gång som han gagnade vetenskapen och hoppades sprida ljus över det finska folkets dunkla forntid. För den skull uppsökte han dem i deras otillgängliga ödemarker, lärde sig deras språk, bodde med dem i deras kojor, följde dem på deras fiske och jakt, vann deras förtroende och

antecknade deras berättelser. När han sedan återvände till hemlandet, rikare på kunskaper om okända folk än någon finsk man före honom begynte han samla och ordna sina iakttagelser. Hans namn var redan då vida berömt; han hade fått understöd för sina resor både från Finland och Ryssland. Slutligen blev han den första professorn i finska språket vid Finlands universitet. Men han fick icke tid att fullborda sina stora verk över den finska folkstammen och dess olika språk. Han hade återvänt med en bruten hälsa från vandringens långa mödor; han dog kort därefter, år 1852, vid endast 38 års ålder.

Blott en ringa del av sina forskningar hade Castrén hunnit ordna för trycket. Efter hans död utgåvos hans samlade brev och anteckningar. Mycket i dem är ofullbordat ty Castrén föll mitt i sitt livs arbete, just när dessa stora forskningar begynte klarna för honom själv. Men han hade icke arbetat förgäves: han hade redan uppnått en del av sitt «mål och banat vägen för andra. De förgätna folken 1 den avlägsna östern och frorden trädde nu fram för världens blickar, deras språk utreddes, deras fornmin-nen bevarades och kastade ljus över de finska folken. Av Castren ha vj den första vetenskapliga framställning om finnarnas hedniska gudalära. Andra hava sedan, livade av hans föredöme, fortsatt hans verk, och vi våga nu skåda tillbaka genom årtusenden av en okänd forntid. Därför skall icke heller någon finsk man eller kvinna förgäta denna trofasta, oförskräckta, allt försakande arbetare för sitt folk och mänskligheten. Sådana män som Mattias Castrén lyfta folkens medvetande, vidga deras synkrets och giva dem en ärofull plats i mänsklighetens historia.

58. Om finska folkstammen.

Vida på Rysslands stora slätter bodde fordom ett folk, som ryssarna kallade tschuder. Detta folk förskingrades sedan i många grenar över hela norra och en del av nordvästra Europa. Bland norra Sverges och Norges äldsta inbyggare nämnas fotar, kvener och lappar eller finnar.

Ryssarna beskriva tschuderna såsom ett storvuxet och starkt, men fredligt och saktmodigt folk. Tschuderna byggde sina hus på ensliga kullar, haide boskap och åkerbruk samt voro skickliga smeder. De kände många trollkonster och ägde omätliga rikedomar, men dessa grävde de ned i jorden. Ryssarna fingo begär till skatterna, an-föllo tschuderna och drevo dem längre mot norden. Därav uppkommo långvariga krig. Då föreslog en gång den ryska fursten, att striden skulle avgöras genom ett vad. En tschud och en ryss skulle vardera hugga ned ett träd, och den, som först blev färdig med arbetet, skulle bliva herre i landet. Vadet blev överenskommet, träden utvaldes. Tschuden, som var en grundlig man, begynte hugga sitt träd vid roten, men ryssen var slugare och begynte hugga sitt träd vid toppen. Så hände, att ryssen blev förr färdig, och från den tiden var han herre i landet.

Men tschuderna älskade friheten och kunde icke fördraga att leva under främmande herravälde. Det syntes dem vara bättre att fria begrava sig under jorden än att leva som trälar på jordens yta. Då, säger sagan, togo desina ägodelar och gingo i hålor under bergen, och bergen föllo över dem och allt deras folk. Där leva tschuderna än i dag under jorden med sina rikedomar: guld, silver, boskap, bäverskinn, rävskinn och andra dyrbara pälsverk.

Tschuderna voro stamfäder för finska folk, som ännu bo i Ryssland. Ytterst i norr kringströva ostjaker och vo-guler. Längre åt väster bo syrjäner och votjaker. Söder om dem bo tscheremisser och mordviner. Några av dessa äro fattiga, halvvilda folk, som uppslå sina tält eller kojor vid de stora flodernas stränder, leva av fiske och jakt eller kringströva med sina renhjordar på de ödsliga stäpperna. Andra åter äro idoga jordbrukare. De flesta bekänna åtminstone till namnet den kristna läran. Några äro fortfarande hedningar och dyrka himmelens gud. De äro godmodiga människor, vilka gärna dela med främlingen sitt ringa förråd och erbjuda honom skydd mot ovädret i sina kojor.

Till finska folkstammen hör även det folk, som av andra kallas ungrare, men som självt kallar sig magyarer. De bodde fordom vid Svarta havets kuster, men inflyttade för tusen år sedan i det nuvårande Ungern. Där hava de grundat sitt rike med egna konungar. Magyarerna äro ett skönt, stolt och tappert folk, i vars språk man ännu tydligt igenkänner den finska släktskapen. Om vi blygas för våra fattiga släktingar i Ryssland, kunde jtl de rika magyarerna blygas för sina fattiga släktingar i Finland. Därför må ingen förhäva sig över en ringa anförvant, men göra vad han förmår för att upplysa och understöda honom.

Utom magyarerna äro numera alla folk av finsk stam nordbor. Längst i väster bo voter och vesser (även kallade tschuder) i Ingermanland och Olonets, liver numera blott i Kurland, ester i Estland och Livland, karelare i ryska Karelen och Olonets och finnar (karelare och tavasler) i Finland. Ytterst i norr bo lappar i ryska, finska, svenska och norska lappmarkerna. I några trakter av norra Sverge och Norge bo även finnar.59. Om bjarmerna.

Det mäktigaste folket bland de gamla tschuderna kallades bjarmer och bodde vid floden Dvina i norra Ryssland. Om dem läser man mycket i gamla norska sagor. Bjarmerna hade städer och konungar, härskade över många folk och voro lika tappra i krig som företagsamma i fredliga värv. Emedan de bedrevo en stor handel med varor alltifrån Indien, blevo de mycket rika. Men hos dem var det sed, att när en rik man dog, skulle hans egendom delas mellan arvingarna och den döde, vars andel nedgrävdes i jorden vid Dvinafloden. Kring denna plats var en hög skidgård med låst port, och där höllo sex man vakt om natten. Inom skidgården glimmade marken av guld och ädelstenar, och där stod guden Jumalas bild, som bar kring halsen en tung guldkedja och på sina knän en stor silverskål, fylld med guldmynt ända till brädden.

Många hjältar drogo från Norge till Bjarmaland för att vinna ära och rikedomar. Stundom bedrevs en fredlig byteshandel men ofta landstego norrmännen för att plundra landet efter den tidens vilda sed.

En gång sände norska konungen en man vid namn Karli att handla med bjarmerna. Karli hade 25 man på sitt skepp och tog med sig en annan norrman, Torer Hund, som hade 80 välbeväpnade män på sitt fartyg. När de kommo till Bj armaland, handlade de först med invånarna, men när marknadstiden var till ända, uppsade norrmännen freden och seglade ut ur Dvinas mynning. Därefter höllo de råd och beslöto att om natten plundra Jumalas gård.

Norrmännen gingo i land, sedan de kvarlämnat några män att vakta skeppen. Bjarmernas första nattvakt hade nyss gått hem, och den andra nattvakten hade ännu ej kommit. Torer och Karli höggo in sina yxor upptill i skidgården och drogo sig med armstyrka över hägnaden. Porten öppnades, alla norrmännen trängde in och begynte uppgräva de skatter, som voro gömda i jordhögarna. Torer borttog silverskålen från Jumålas knän. Karli ville be-mäktiga sig gudens halskedja och avhögg den med sin yxa, men hugget blev i brådskan för hårt och träffade gu-dens huvud, som nedföll med ett förskräckligt brak. Detta hörde den nya nattvakten, som i detsamma anlände och begynte att blåsa i sina horn. Bjarmerna skyndade till med höga rop, från alla sidor skallade hornen, och norrmännen sprungo, allt vad de förmådde, tillbaka till skeppen. Snart blevo de kringrända och skulle varit förlorade, om icke Torer Hund lärt sig trollkonster i Finnmarken och därmed — säger sagan — förvänt bjarmer-nas syn, så att dessa ej kunde se sina fiender. Härigenom kommo norrmännen lyckligt ur faran och återvände till sitt land igen.

Flere hundrade år senare blevo bjarmerna efter ett tappert motstånd underkuvade av ryssarna. Somliga omkommo i krigen, andra utvandrade till Finland eller till Norge, och en del stannade kvar under ryska väldet. Castrén säger, att dessa bj armer varit de finska karelar-nas stamfäder. Ännu i dag utmärka sig de ryska kare-larna genom sin företagsamhet i handel. Många bland dem vandra i Finland från gård till gård med sina räns-lar på ryggen, säljande nålar och dukar. Dessa »laukku-ryssar» äro avkomlingar av de fordom så rika och mäktiga bjarmerna.

60. Om lapparna.

Castrén berättar om sin resa i Lappland:

Anblicken av en lappby är icke angenäm sommartiden. Runtomkring på marken ser man fisktarmar, fiskfjäll, ruttna fiskar och annan orenlighet, som förpestar luften. Genom den låga ingången till tälten ut-krälar en skara människor, överhöljda med smuts. Själva taga de saken ganska lugnt. Artigheten bjuder, att alla, även de små barnen, välkomna den resande med ett handslag. Sedan detta i all tysthet försiggått, får man göra sig beredd på följande frågor: »Är det fred i landet? Huru befinna sig kejsaren, biskopen och landshövdingen?» — Stundom blev jag dessutom tillspord om min hemort, och då jag sade den vara belägen långt bortom fjällen, frågade mig en lapp, om jag var hemma i det land där tobaken växer.

Det var förvånande att se, med vilken snabbhet dekorta och oviga lappkvinnorna lupo från det ena tältet till det andra. Snart inbjödos vi i ett litet, mörkt kyffe, som skulle föreställa en stuga. Emellertid sov jag där ganska gott och kände mig därefter så vederkvickt, att jag nu hade mod att inträda i en av lappkåtorna. Dess fyrkantiga grundval bildades av tre på varandra lagda stockar, medan övre delen var toppformig och sammanfogad av bräder. Man finner också runda kåtor med stengolv, som för värmens skull beläggés med torv. Invändigt är bostaden delad med stockar i nio avdelningar. Sex äro förvaringsrum, två bebos av invånarna, och avdelningen i mitten tjänar som eldstad. Till höger om eldstaden bo värden och värdinnan, till vänster det övriga husfolket. Lappen har även fiskbodar, uppförda på höga stolpar för att avhålla rovdjuren.

När vi först anlände, överraskade vi lapparna i deras enkla vardagsdräkt, som består av barkade renhudar i form av en skjorta. Medan vi sovo, påtogo de ett slags klädesskjorta, som är deras helgdagsdräkt. Ovanpå den buro kvinnorna ett livstycke, kring halsen en lärftskrage och på huvudet en grannlåt i form av en hästsko. Män och kvinnor buro kring livet en gördel, rikligen utsmyckad med spännen av silver eller av mässing. Skor och benkläder voro av mjukt renskinn.

Lappen är kortvuxen, har låg panna, utstående kinder och små ögon. Till lynnet är han trög, tungsint och trumpen. Han beskylles för att vara avundsam, oförsonlig och listig, men prisas av andra för sitt godsinta hjärtelag, sin gästfrihet, sin gudsfruktan och sin sedliga vandel, när han icke frestas av brännvinet. Varje dag läser han sina bordsböner, morgonböner och aftonböner; han är också mån om att undervisa sina barn i det lilla han själv vet. Sin hustru och sina barn älskar han ömt. En lappgubbe berättade mig att han under trettio år aldrig växlat ett ont ord med sin hustru och aldrig tilltalat henne annorlunda än med smeknamnet loddadsham, min lilla fågel. När en lappfamilj lät en av sina gossar taga tjänst hos en resande främling och gossen kort därefter dog, ansågs detta som ett Guds straff för att föräldrarna kunnat lämna sitt barn ifrån sig.I slutet av mats flytta många lappar upp till kusten av Ishavet för att fiska med norrmännen. I juli och augusti bruka de fiska i sina egna insjöar. Då är lappens gyllene tid, när han får sova i sitt tält med mätt mage, utan myggor och utan bekymmer. Dessa fiskarlappar med sina små renhjordar bo dock i hus om vintern och anses stå högre i bildning än vildmarkens rätta söner, fjällapparna, som icke ha annan bostad än sina flyttbara tält av fyra bågformiga stänger, nedslagna i jorden, och kring dem ett täcke av vadmal. I toppen är ett rökhål, i mitten en eldstad av gråsten; björkris är utstrött på bara marken, och några renhudar bredas därpå. Så bor fjälllappen vinter och sommar. Endast renarna hållas tillsamman och skonas av vargen, önskar han sig ej något bättre. Han anser sig lycklig och rik; han ville ej byta sina fjäll mot ett paradis på jorden.

61. Lappens ren.

Lappen och hans ren äro två kamrater, som aldrig skiljas åt. När renkalven är ung, leker han med lappbarnen, och dessa lära sig tidigt att tämja hans livliga, ostyriga lynne. Renen äter gräs, löv, lingonris och hjortron men helst uppsöker han med sitt fina luktsinne renmossan under snön. När mossan är slut på ett ställe, måste lappen flytta med sina hjordar, och därför flyttar han ständigt.

Sommartid beta lapparnas renar om nätterna, då de mindre plågas av hetta och mygg. Om morgonen drivas de av hundarna till en inhägnad av riskvistar, och där mjölkas renkorna. Men detta sker icke godvilligt; de måste fångas med snaror, som kastas kring deras horn, och bindas vid träden. Om kvällen drivas de åter ut på bete till natten. Då måste hundar eller herdar vara på vakt, ty vargen följer renhjordarnas spår och lurar i busken.

Hade lappen icke sin ren, skulle han ej kunna leva i ödemarkerna. Av renens hud gör han nästan alla sina kläder. Renmjölk renost, renkött äro hans mat. När han vill köpa mjöl, säljer han renar i Norge, eller driver han dem till Uleåborg. Då stå de vackra djuren där ihundradetal på en instängd gård och fälla tårar vid anblicken av sina kamraters död.

Renen är lappens häst och spännes för en liten släde, som kallas pulka eller ackja, och som liknar en på mitten avhuggen båt med ryggstöd Dragremmen går från pulkans spetsiga framstäv under renens mage till en gördel av skinn, som är spänd under hans bringa. Bak i pulkan

sitter lappen, instuvad ända till halsen i en fotmantel av vadmal eller sälskinn, och kör renen med en rem, som är fäst vid grimman på vänstra sidan och kastas över ryggen åt höger. Ändan av denna töm är knuten kring en kort käpp, som lappen håller i handen, och som skramlar med lösa järnringar. Körandet fordrar stor skicklighet; därför kör ofta en lång rad lappar efter varandra med den skickligaste i spetsen. Då får man väl se upp och ej vara rädd, när det går i fullt språng över berg, backar och drivor. Det nyckfulla, ystra djuret med sin klingande klocka låter ej hejda sig; än stöter pulkan hårt mot en stubbe i. snön, än trillar den över ända, men detta bekymrar icke renen det minsta. Han ilar åstad med flygande fart, och den resande må själv se sig om, huru han kommer på rättigen. Men det är något eget och sällsamt, att renen icke gärna springer mot söder; det är, som skulle hans håg stå till polen; han springer helst mot norr.

Renen är ett svagt djur i bredd med hästen. Det behövs tre renar för att draga lika mycket som en häst. I pulkan sitter blott den, som kör, och möjligen därtill ett litet barn. En resande beto ver tre renar: en för sig själv, en för sin skjutskarl och en för sina saker. Flyttar en lappfamilj, går vägvisaren först på sina skidor och leder en ren, som är försedd med bjällror kring halsen. Efter honom följa de lösa renarna som hållas tillsamman av hundar och skidlöpare, och sist komma lastrenarna, som draga tält, husgeråd, barn, sjuka och gamla. Då är där liv bland de öde fjällen; bjällrorna klinga, hundarna skälla, lapparna mana på hjorden med höga rop, och renens hovar knaka mot den vita snön.

62. Lappska sagor.

a) Syndafloden.

Lapparna hava i forna tider strövat med sina renar kring hela Finland, och därför bära ännu i das många orter namn efter dem. Men själva säga lapparna, att före dem bodde här ett äldre folk, innan Gud stjälpte om världen. Detta har gått så till, att Gud (Jubmel) omvälvt jorden, så att vattnet ur sjöar och älvar runnit ut över landet och fördränkt alla människor, undantagande två barn, en gosse och en flicka. Dessa tog Gud under armen och förde dem upp på ett högt berg, som kallas Passevare eller det heliga berget. Sedan faran var förbi och Gud hade släppt barnen ifrån sig, skildes de från varandra och gingo åt olika håll för att se, om där funnes andra människor i världen. När de vandrat i tre år utan att finna människor, kommo de åter tillsamman och igenkände varandra. Därpå skildes de, vandrade åter i tre år, kommo tillsamman och igenkände varandra. Men när de i ytterligare tre årvandrat på samma sätt, kände de icke mera igen varandra. De blevo då man och hustru, och från dem härstamma alla nu levande människor.

b) Jätten och människan.

I forna tider bodde i landet en stor och grym jätte, som kallades St alo. Hans hustru hette Rutakis och var en elak trollpacka. Stalo var en människoätare och skulle med sin stora styrka hava blivit alla människor övermäktig, om han icke tillika hade varit övermåttan dum. Därav begagnade sig ett listigt människobarn, som hette Askovis, och lurade jätten. En gång hade Askovis råkat i Stalos våld och föreslog jätten, att de skulle pröva sin styrka genom att springa med huvudet mot ett träd, och stöta huvudet in i trädet. Stalo var genast färdig och sprang med all makt mot en grov tall, men kunde icke stånga huvudet in. Askovis sade sig vilja spara sitt prov till följande dag; varpå han under natten urhålkade en mängd trädstammar och betäckte öppningarna med bark. Dagen därpå lyckades hans prov förträffligt; han sprang mot den ena stammen efter den andra och stångade in huvudet ända till öronen. Stalo var högeligen förvånad.

Askovis gick till björken och begynte vrida vidjor. »Vad skall du med dem?» frågade Stalo. — »Ingenting särskilt», svarade Askovis; »jag skaffar mig vidjor för att bära bort silvret ifrån din bod». — »Nej, för all del, min gosse», menade jätten. »Håll fram din hatt, så vill jag ösa den full med silver!» — Askovis höll fram sin hatt, men hade i tysthet skurit bort hattkullen och gjort en grop i jorden därunder. Jätten öste och öste, och aldrig ville hatten bli full. »Det var en djup hatt», sade jätten. — »Så lagom», svarade Askovis, »men kanske vill du hellre fylla min ränsel?» — »Nej», menade jätten, »jag har nog av hatten».

Stalo gillrade ut nät för bävrar, gjorde upp eld i skogen och lade sig att vila. I nätet hade han fäst ett snöre och i

andra ändan av snöret en bjällra för att höra, när bävern gick i nätet. Nu ringer bjällran, Stalo skyndar tillnätet, men finner ingen, ty en listig lappgubbe har ryckt i snöret och uppbränt jättens kläder under hans frånvaro. Stalo återvänder och harmas över sin oförsiktighet att lägga kläderna så nära elden. Om en stund ringer det åter; jätten skyndar till nätet, finner ingen, och under hans frånvaro har lappen släckt elden. Då börjar Stalo jämmerligen frysa, sträcker sina armar mot månen, som uppstiger på himmelen, och klagar för honom: »Se, fader, din son fryser!» Men månen har annat att göra. Han måste försvara sig mot trollen, som uppäta hans ena sida, och hör icke sin sons böner. På detta sätt frös jätten Stalo ihjäl.

63. Päiviösläkten.

I en by, Päldojärv, bodde för lång tid sedan en rik lapp vid namn Päiviö. Han hade så många renar, att han behövde 30 drängar och 30 pigor att vakta dem; men sina silverskatter gömde han i jorden. Lapparna tillbådo på den tiden underliga träd och stenar, som kallades sejd. När en gång renarna dogo av sjukdom, drog Päiviö med sina söner till avguden, sejd, prydde honom med granris och offrade renar till hans ära, bedjande honom om hjälp. En dag väntade Päiviö och hans söner förgäves ett tecken, att avguden hört deras bön. Då stodo de upp, buro torr ved kring sejden och förstörde honom med eld. Hedningarna i byn harmades däröver storligen och ville döda Päiviö, men han svarade dem med Gideons ord: »Låt avguden hämna sig själv!» Päiviö blev kristen med hela sitt hus och sände sin son Vuolabba till Enare by att förstöra alla därvarande sejder.

Päiviö var en stark kämpe i strid, men hans tre söner blevo än mera namnkunniga. Vuolabba (Olof) hette den starkaste. Han var så snabb, att han sprang fatt vildrenarna, grep den flyende vargen i svansen och krossade honom mot klippan. Sin stora båt bar han ensam på axeln, och de stenar, som jättarna icke förmådde lyfta, bar Vuolabba med lätthet till deras plats. Vid den tidenbrukade karelare från ryska sidan härja i Lappland. Vuo-labba bar en ofantlig stock upp på fjället ovanför sitt tält och inbillade karelarna, att hans tre år gamla son burit upp stocken. Då vågade ingen angripa honom.

Päivi ös andra sön hette Isak. Han var en så skicklig bågskytt, att han sköt haren, när den hoppade över vattnet i forsen. Isak låg även i fejd med de ryska karelarna. I spetsen för dem gick en hövding, klädd i en kopparrustning från huvud till fot, och var så styv, att han icke själv kunde föra gaffeln till sin mun, när han åt, utan måste matas av drängen. Isak hade länge lurat på hövdingen och sköt vid en sådan måltid gaffeln in i hövdingens hals.

Tredje Päiviösonen hette Johan och var en av de mäktiga trollkarlar, som icke numera födas i världen. Även han låg i krig med karelarna och använde mot dem sina fruktansvärda trollkonster. En gång fingo de honom fatt och tvungo honom att bliva deras vägvisare över fjället om natten. Det var ett mycket brant ställe på Pallas-tunturi. Där trollade Johan så, att karelarna hörde klockor ringa och sågo eldar lysa i en by nedanför branten. Johan manade nu sina följeslagare att följa tätt efter honom, där han visade vägen med blosset. I detsamma kastade han blosset utför branten, men själv fick han fotfäste i en skreva i berget. Karelarna på sina skidor kommo med full fart rusande efter blosset och förgingos så alla i det nattliga bråddjupet.

64. Lappska folkvisor.

a) Högt på bergen vill jag vandra, på de höga branta fjällen; pilar vill jag taga med mig, långa, järnbeslagna pilar; vilda renar vill jag skjuta,stora, sköna, vilda renar, sedan firar jag mitt bröllop, firar det med ståt och glädje.

b) Vilken av de många vindar

är mer sval och ljuv än andra?

Är det söderns kvalmuppfyllda, ljumma fläkt från mulna himlar?

Är det icke hellre nordens friska vind från höga fjällen?

c) (Bjominnan väcker sina ungar.)

Skynden, mina späda ungar!

Skidan re’n på drivan slinter, vänstra fotens skida rasslar.

Kommer han, den onda jägarn, låt oss mot hans båge ryta, och hans pilar vill jag fånga i mitt gap med koppartänder.

d) (Gräshoppan frågar myggan.)

»Säg vad gör du hela sommarn?»

— »Vad jag gör? Jag sjunger bara Men vad gör du själv om sommarn?»

— »Jo, jag dansar, när du sjunger.»

65 Lappgossens visa.

Spring, min snälla ren, över berg och fält!

Vid min flickas tältfår du krafsa sen.

Ymnig mossa är under drivan där.

Dagen är så kort, vägen är så lång, spring du vid min sång, låt oss skynda bort!

Här är ingen ro, här blott ulvar bo.

Se, där flög en örn!

Säll han vingar har.

Se hur molnet far; satt jag i dess hörn, såg jag re'n kanske dig där borta le.

Du, som hjärtat här fångade i hast,

— så en vildren fast vid en tam man snär; — o, du drar mig mer än en fors dit ner.

Sen jag fick dig se, tusen tankar jag har båd' natt och dag, tusen äro de och blott en ändå: att dig äga få.Du må gömma dig bakom däldens sten eller med din ren fly till skogs för mig: undan, undan skall både sten och tall!

F. M. Franzén.

66. Om esterna.

Esterna bo icke i Finland och höra icke till vårt folk, men de äro nära besläktade med finnarna. Ester och finnar voro fordom ett folk, på den tiden de bodde i nuvarande Ryssland. Men när de undanträngdes av ryssarna och flyttade mot nordväst, delade sig folket. Finnarna gingo norr om Finska viken och blevo bosatta i Finland, esterna gingo söder om havsviken och blevo bosatta i Estland och Ivivland. Ty Estland är beläget vid södra kusten av Finska viken och är ett litet, tätt befolkat land med sjöar, floder och fruktbara åkerfält. Det har en annan natur än Finland, känner inga berg av granit och sträcker mot havet en öppen, sandig kust. Ett och annat granitblock, som havsisen fordom fört över från finska sidan, visas i Estland som något märkvärdigt.

Esterna blevo för mer än sex hundra år sedan underkuvade av tyskarna. Sedan ha de lytt under flere främmande välden, senast under Ryssland, och lidit mycket av härjande krig. Deras tyska herrar behandlade dem hårt och togo ifrån dem deras jord, så att esterna ända till vår tid varit landbönder under de tyska riddargodsen. Under ett hårt förtryck ha de icke fått samma frihet och undervisning som deras bröder finnarna. Ändock hava esterna troget bevarat sitt eget språk, sina egna minnen och sitt egna folklynne. Sedan år 1920 är emellertid Estland en självständig republik Esterna äro ett livligt, käns-ligt och ihärdigt folk, som mycket älskar sin fädernebygd. Ofta ser man dem segla i sina öppna båtar övet till finska kusten, och där igenkänner man dem på deras långa, bruna rockar, deras långa, bruna hår, deras smärta växt och deras livliga, bruna ögon.

Esternas språk är så likt finnarnas, att de båda folken lätt lära sig att förstå varandra, när de hunnit vänja sig vid den främmande brytningen. Esten har likasom avstympat de finska orden och lånat flere ord från tyskan eller från ryskan. I övrigt likna ester och finnar även däri varandra, att båda älska visor och gamla sagor, som under hårda tider varit deras tröst. Emedan esternas sagor och folksånger likna finnarnas såsom två grenar ur samma rot, skola vi omtala några bland dem.

67. Esternas Kalevipoeg.

Esterna hava många vackra folksagor och en stor hjältedikt i 20 sånger, uppkallad efter deras störste folkhjälte, Kalevipoeg (Kalevan-poika), Kalevs son. Om honom berättas följande saga:

En gumma vallade sina kor i skogen och fann där en orrhöna och ett ägg. Av dem uppväxte två sköna jungfrur, Salme och Linda, som fingo många friare. Salme blev gift med nordstjärnan, men Linda valde till sin make den från gudarna härstammande starka hjälten Kalev (Kaleva). Linda och Kalev hade tre söner, och yngsta sonen var född efter faderns död. Medan de tre gossarna voro på jakt, kom en »vindkunnig» trollkarl från Finland och bortrövade deras moder. Då anropade Linda himmelens gud, Ukko, och han förvandlade henne till en klippa på Iruberget vid staden Reval.

Sönerna sökte förgäves sin moder. Den äldsta for till Ryssland och blev en kunnig köpman; den mellersta drog till norden och blev en berömd krigare. Den yngsta, Kalevipoeg, förliknades vid en örn med järnklor och hade många sällsamma öden. Han sam över Finska viken till Finland, uppsökte trollkarlen i ödemarkerna och slog honom med en ekstam till marken. Sin moder kunde han icke finna; hon visade sig för honom som en skön jungfru i drömmen, och han förstod nu, att hon icke mera fanns bland de levande.

Då följer en rad av äventyr. Kalevipoeg uppsöker en berömd smed i Finland och köper ett så oförlikneligt svärd, att han därmed klyver smedens städ ända till marken utan att en skråma synes på klingan. Det vilda lynnet vaknar. Kalevipoeg nedhugger smedens son, och den olyckliga fadern förbannar svärdet, så att det en dag skall bliva sin herres död. Kalevipoeg återvänder till Estland och överenskommer med sina bröder, att den, som förmår kasta ett klippstycke längst, han skall bliva landets konung. Kalevipoeg kastar längst, blir konung i Estland och plöjer landet med en jättehäst och jätteplog. Vargarna sönderslita hans häst; han utrotar vilddjuren, han odlar landet. Han vill bygga ett fäste, vandrar med plankor på ryggen mitt igenom Peipussjön och trycker så djupa fotspår i landet, att han nedplattar bergen. Medan han vilar sig på stranden, stjäl en elak trollkarl hans svärd och tappar det i sjön. Kalevipoeg vaknar och lovar svärdet att ligga förborgat i sjön, till dess att en lika stark hjälte kommer att upptaga det, men kommer han själv, må det skära hans fot. Därefter slår han sönder sina plankor mot trollkarlens söner och går att hämta sig nya. På denna resa kommer han till de dödas rike under jorden. Där härskar en ond ande, Sarvi k, över omätliga rikedomar. Kalevipoeg besegrar Sarvik, befriar tre fångna jungfrur och återvänder, lastad med byte till dagens ljus.

Nu vill Kalevipoeg uppsöka världens ände och bygger sig därtill ett skepp av silver. Han seglar norrut till Lappland och råkar i stora faror. En gång uppslukas han av en havsvirvel och räddas av en valfisk. En annan gång plockar en jätteflicka honom i sitt förkläde och bär honom som ett underdjur till sin fader. Han besöker eldsprutande berg, han ser norrskenets andar strida med silverspjut och gyllene sköldar. Äntligen säger honom en vis man, att förrän han finner världens slut, skall han finna sitt eget. Kalevipoeg återvänder till Estland, besegrar i ett fältslag sitt lands fiender, nedstiger än en gångtill de dödas rike och binder Sarvik med kedjor. Men nu komma järnklädda män över havet och anfalla Estland. Där står åter ett blodigt slag. Kalevipoeg segrar, men hans bästa kämpar ha stupat. Han står ensam, »lik en i våren förvissnad björk». Ensam bor han uti den stora skogen. Då vandrar han en dag vid stranden av Peipus och ser sitt forna svärd blixtra i vattnet. Full av längtan vadar han ut för att återtaga det, men svärdet, som ihåg-kommer förbannelsen och löftet, avskär hans båda ben ända till knäet. Så hämnar svärdet ett fordom utgjutet oskyldigt blod.

Kalevipoeg dör, men gudarna ställa honom efter döden att benlös vakta dödsrikets portar och den i kedjor bundna Sarvik. Där slår Kalevipoeg sin hand mot berg-porten, men handen blir kvarsittande i rämnan, och var gång Kalevipoeg vill rycka sig lös, skälver marken i jordbävning.

68. Estniska folkvisor.

a) Hemmets dotter.

Nu är solsken, nu är sommar, lärkan drillar över lindan, nu så lövas alla lundar, nu så blomma alla hagar, gräset står så skönt på ängen, tallen bugar sig i skogen, björken böjer sig i dalen, äpplen glänsa nu på grenen, nötter lysa

mellan löven.

Alla hemmets döttrar sjunga.

Sommarn flyr, och hösten kommer, lien bärgar ängens grönska, yxan fäller backens tallar,bilan böjer björkens krona, frosten plockar grenens äpple, nötterna slår blixten neder, och en man tar hemmets dotter. Ängen tåras då av saknad, sörjande står gula skogen, hennes faders fålar gnägga, hennes moders kvigor råma, hennes broders oxar böla, sakna den, som gav dem föda, sörja den, som gav dem dricka, minnas hulda vårdarinnan.

Gick hon ej, den glada flickan, redan före solens uppgång sjungande till ladugården?

Smög hon ej till kvigans krubba, innan hennes moder visste, innan hennes fader vaknat? Räckte hon ej hö ur famnen, strödde egenhändigt havren, vindade ur brunnen vatten, innan far och mor det visste? Och det skulle de ej minnas!

b) Fosterbygdens lov.

Du min by, min gyllne hembygd, du min by, där förr jag vuxit, ljuva land där förr jag levat, raska vuxo dina söner och så friska dina döttrar.

Du är dock en by, som duger,du bär bröd på dina åkrar, du bär hö på dina ängar, överst åkern, nederst ängen, och i mitten blommar linet.

På din backe doftar kummin, dina fält stå svavelgula, dina häckar bära krusbär, hagtorn grönskar i ditt gärde, och av äpplen doftar gården.

Ve dig, by, dit nu jag kommit, du, vars egen nu jag blivit, skam åt dig, ja, skam och nesa! Blott på gyckel blir du prisad, blott på spe du nämns den goda, sanka sumpmark, fula fält, du, som fördärvar rena hjärtan, som beskymfar tadelfria och förleder mödrars döttrar!

Dig, min egen by, jag prisar, dig, min hembygd, jag besjunger. Du är dock en by, som duger, står på klippan, som en kyrka, som ett bönehus på höjden, som en ljuvlig syn på berget Blott i ett står du i värde efter Vesenburg och Reval:*) att du ej ser sköna skeppen med de rika varor nalkas, ser ej skepp med kryddor gunga och sin last av linne lossa.

*) Städer i Estland.69. Om Finlands folk.

Detta är kartan över Finlands folk:

I östra delen av landet, i Karelen, Savolaks, norra och nordöstra delen av Österbotten, bo karelare. I västra delen av landet, i Tavastland, Satakunta, Egentliga Finland, norra Nyland och sydöstra Österbotten, bo tavaster. I Iyappland bo lappar. I södra Nyland, vid kusten av södra Österbotten i Åbo och Ålands skärgård bor ett folk av svensk härkomst. Till södra Finland har ett litet antal ryssar inflyttat och för övrigt finner man i landet en och annan tysk, engelsman, fransman, dansk, norrman samt några få av andra nationer.

I detta land bor alltså ett folk av olika härkomst och olika språk. Bland 100 invånare i Finland härstamma 86 från den finska folkstammen, 13 från svenskarna, 1 från ryssar, tyskar och andra nationer. Mången har en svensk fader och finsk moder eller en finsk fader och en svensk moder; några ha en rysk fader och en finsk moder, eller ha deras föräldrar eller förfäder inflyttat från främmande land. Få äro av så oblandad härkomst, att icke någon av deras släkt burit i sina ådror olika folkslags blod. Men det är sagt, att alla, som erkänna och älska detta land såsom sitt fäderneslund, — alla, som lyda detta lands lagar och arbeta för dess välfärd, — äro ett folk De äro förenade genom sin kärlek, sin lydnad, sin gemensamma välgång. Om sjömän, som härstamma från olika folk, segla på samma fartyg på vida havet, så måste de ju sämjas och arbeta för att hinna till hamn; annars skulle fartyget förgås med dem alla. Och på samma sätt, om Gud förenat inbyggare av olika härkomst på samma stycke av jorden med en gemensam ansvarighet, måste de ju hålla tillsamman i endräkt, på det att dem må väl gå, och på det att icke andra, endräktigare folk må taga ifrån dem deras ärvda jord. De måste stå som en man, med ett hjärta för fäderneslandet.

Detta folk har vuxit samman, såsom många träd göra en stor skog. Tallen, granen och björken äro olika trädslag, men tillsamman äro de skogen. Folket i det ena landskapet skiljer sig från folket i det andra landskapet ge-nom utseende, klädedräkt, lynne, seder och levnadssätt. Vi kunna lätt skilja en tavastlänning från en karelare, en nylänning från en österbottning; ja, vi igenkänna en sockens inbyggare bland många andra från grannsocknarna. Men, resa vi utrikes och möta där landsmän från olika delar av landet, så märka vi, att de hava en likhet sig emellan. Och om en främling reser i Finland, märker han, att detta lands inbyggare likna varandra. Ty de, som från barndomen uppvuxit i samma land, under samma lagar och levnadsförhållanden, måste ju med alla olikheter var för sig ändock hava mycken likhet inbördes.

En sådan folkets inbördes likhet eller egendomlighet (folklynne, folkkaraktär) är lättare att igenkänna än att beskriva. Det är den stämpel, som Gud har påtryckt varje folk genom att låta det länge bo tillsamman. Detta märke bär var och en med sig, var han i världen går. Det kan avnötas genom uppfostran, vanor och livets intryck, men det kan sällan fullkomligt utplånas.

Den stämpel, som Gud har påtryckt Finlands folk, kan bäst urskiljas, om vi giva akt på detta folks framfarna öden. Det har ända till våra dagar bevarat minnet av sina fäders hedniska tro, men sedan det fått Guds uppenbarade ord, har detta alltid varit dess högsta skatt. Det måste således vara ett folk med djup och allvarlig gudsfruktan. Det har i tusen år ständigt arbetat på att röja och odla sitt land: — det måste vara ett arbetsamt, ihärdigt folk. Det har arbetat i en hård jordmån och under ett strängt, nordiskt klimat: — det måste vara ett härdat och starkt folk. Stora olyckor och ödeläggelser hava övergått detta folk mer än de flesta andra; det har ofta varit tvunget att kämpa mot den bittraste nöd, det har slagits till jorden, det har från sina brända gårdar måst fly till de djupaste ödemarker, och ändock har det levat, hoppats och åter stått upprätt; — det måste vara ett tåligt, försakande, livskraftigt folk. Aldrig har ur det finska folkets sköte framgått en erövrare, som anfallit och underkuvat andra nationer: — det måste vara ett fridsamt folk, utan härsklystnad, icke skapat att intaga en plats bland jordens mäktiga. Men det har intill sista blodsdroppen försvarat sitt eget fädernesland, det har frambragt ut-märkta fältherrar och världsberömda soldater: — det måste dock vara ett tappert och stridbart folk. Kuvat, besegrat, men aldrig tillintetgjort har det under främmande övervälde städse behållit sitt sätt att leva och sitt sätt att tänka: — det måste vara ett ytterligt segt och envist folk. När det en gång underkastat sig annat eller eget lands styrelse, har det sedan aldrig gjort uppror mot denna sin överhet, aldrig tålt förrädare, aldrig sålt sitt fädernesland:

— det måste vara ett trofast folk. Ofta har det försummat att göra sin rätt eller sin styrka gällande: — det måste vara ett långtänkt och senfärdigt folk. Men under tider av våld och förtryck har det aldrig kunnat lära att böja sig under förtryckares ok: — det måste vara ett frihetsäls-kande folk. Och slutligen har det i sina ensliga skogar, fjärran ifrån den bildade världens medelpunkter, långsamt, under hårda mödor kämpat sig fram till upplysning: — det måste vara ett vetgirigt och kunskapsälskande folk.

Sådana äro grunddragen hos det folk, som Gud har utkorit till att odla den högsta norden. För ett sådant värv behöves ett sådant folk. Och Gud har ställt detta folk främst som ett föredöme och en lärmästare för många fattiga, okunniga stamförvanter, som äro spridda kring världen. Det är en stor kallelse, som Finlands folk har fått på sin del. Gud styrke det därtill med sin sanning och sin kraft.

Saligt är det folk, vars Gud Herren är, det folk, som han utvalt till sin arvedel. Ps. 33: 12.

70. Matti.

En husbonde hade tre tjänare. Ivan var ryss, Erik var svensk, och Matti var finne. En sommarmorgon utsände husbonden sina tjänare att uppgräfta en stenbacke till åker och anvisade dem ett stycke v.ardera. Ivan gräf-tade under munter sång och blev färdig till middagen. Erik arbetade, ömsom skrattande, ömsom knotande, ochblev färdig på eftermiddagen. Matti såg tvär ut, tog sig en god betänketid och blev färdig på sena kvällen.

När de slutat sitt arbete, kom husbonden för att bese det. »Ivan har arbetat flinkast», sade han, »men Ivan har lämnat stenarna kvar. Erik har bortröjt de små stenarna; men låtit de stora ligga. Matti har bortröjt de stora

stenarna, men låtit de små ligga kvar. Var och en av eder har en förtjänst och ett fel. Nästa gång vill jag sända Ivan att harva min åker, Erik skall dika min äng, och Matti skall bryta stenar; därtill är han skapad.»

Matti blev således stenbrytare. önskar nu någon att lära känna denna betänksamma man, så är han till växten av medelstorlek, axelbred, armstyv och väl härdad. Han har brunt hår, grå ögon, grå hy, något inböjd näsa, tunna läppar, brett ansikte. Han är således ingen skönhet; men det säges, att han har vackra bröder med bruna ögon och täcka systrar med lingult hår. Mattis hållning är styv och trumpen, såsom det ägnar en stenbrytare. Han går långa vägar med trygga, långsamma steg. I ungdomen säges han till och med hava dansat, men det måste vara förtal, ty nu kan ingen förmärka något slags dans-konst hos honom.

Till lynnet är Matti en av dem, som icke förhasta sig. Han är tvär och tillbakadragen; men, när han suttit en stund bland goda vänner, tyckes han liksom tina upp och krypa ur idet. Hans trumpna ansikte förmildras han kan bliva munter, till och med kvick på sitt eget sätt. Man skulle icke tro om en så allvarsam man, att han kan gyckla och skämta så, som han likväl kan, och då roar det honom obeskrivligt att förlöjliga egna och andras dårskaper. Ehuru vanligen fåordig och tystlåten kan han då tala mer, än en annan står ut med att höra. Till Mattis fel hör nämligen också det att ofta tiga, när det vore bättre att tala, men stundom tala, när det vore bättre att tiga.

Matti är en så genomärlig man, att han måste låna ordet tjuv från ett annat språk. Han är också en lugn man, Att styra utför en brant fors, att lägga an mot björnen på fem stegs avstånd eller att släcka det brinnande taket över en krutkällare bekommer honom icke det minsta. I krig har han heller aldrig kunnat lära sig konsten attspringa. Han är aldrig rädd före eller under faran, men efteråt är han mycket försiktig. Att han är långsam och senfärdig, vet hela världen. Möter han en bekant på vägen, blir han ej färdig att hälsa, förrän den andra redan är ett stycke förbi. Ändock händer det, att han råkar ut för en förunderlig brådska, sedan han alltför länge begrundat en sak. Fundera länge och sedan fjäska är Mattis vana. Han har så länge kommit allestädes för sent, låtit vänta på sig och funnit andra, som hunnit före honom, att han råkat i mycket bekymmer för de nya järnvägarnas punktlighet på minuten. Men Matti är läraktig; han brukar nu ofta för säkerhets skull infinna sig en timme för tidigt. Att han är envis som synden, vet ock hela världen; hans envishet är just aviga sidan av hans ihärdighet. Vad han en gång fått i sitt huvud, det vill han driva igenom. Där han skall stå, där står han; men behagar han det icke, är det förspilld möda att övertala honom. En av Mattis bröder, en lång karl, dränkte sig i ett vattenämbar; det var ingen lätt sak, men han ville drunkna, och han drunknade. Alltid behöver Matti betänketid. Han misstror allt nytt; men han kan vänja sig småningom. Därför avskyr han nya moder och seder, men när dessa kommit ur bruk hos andra, händer det, att Matti finner behag i dem. I hans släkt finnas ock få, som börja, men många, som hålla med. När den, som börjat, släpper sitt tag, bliva alla de andra borta. Och de, som ingenting göra, äro mycket flitiga att klandra dem, som göra något.

Till Mattis senfärdighet hör, att han tål mycket, innan han vredgas, men en gång vred blir han vred över all måtta. Han bär tåligt en stor missväxt, men knotar över ett litet olägligt regn. Han kan förlåta den, som berövat honom all hans egendom, men har någon stulit hans grimskaft, då börjar Matti process.

Matti älskar sin häst, sin åker, sin båt, sin badstuga, sin smedja och sin säkra gamla lodbössa. Några av bröderna handla och färdas på resor till lands eller sjöss. Helst vill dock Matti leva i fred i sin stuga utan bekymmer för morgondagen, och han anser sig rik, när han i dag har sitt rågbröd, sin gröt, sin mujka eller strömming och sina potatisar. I nödfall äter han bark. Är han väl mätt av egeneller annans mat, händer det ibland, att han lägger sig på latbänken; däremellan är han en styv arbetare. Det skulle ej skada Matti att bättre kunna räkna inkomst och utgift, ty spara för morgondagen är icke hans sak. Medan han ömsom slösar och svälter, bliva främlingar rika på hans bekostnad. Han kan se högar av guld framför sina fötter, men kommer sig ej för med att sträcka ut handen och taga dem. Matti är en karl med gott naturligt förstånd, och dock är ingen så lätt lurad som han. Han tycker sig göra en god affär, nar han byter bort sin flinka häst och får en med spatten i stället.

För övrigt är Matti hjälpsam, gästfri, pålitlig och trofast; sover om vintern, vakar om sommaren, hör gärna musik, diktar vackra visor och tycker om allt, som behöver eftertanke. Han är en mästare i att gissa gåtor och finna sinnrika ordspråk. Han vill gå till grunden med allt; han gräver sin brunn så djup, som ville han gräva igenom

jorden, och om lian i barndomen råkat stappla på katekesen, kan han sedan begrunda i åratal, varför Gud har låtit honom födas till denna världen.

Vi skola icke tala om Mattis finare bröder och systrar; de likna utvärtes andra finare människor, men bära dock alltid ett stycke av Matti inom sig. Gud välsigne den breda näven och det ärliga hjärtat! Matti har sina fel, Matti har sitt huvud för sig, men när vår Herre vill bryta stenar på jorden, skickar han Matti till stenbacken. Detta är Mattis ämbete. Vår Herre vet bäst, vartill vi duga.

71. Om finska språket.

De språk, som mest talas i Europa, höra till tre stora avdelningar: de latinska språken (franska, italienska, spanska m. fl.), de germanska språken (svenska, tyska, engelska m. fl.) och de slaviska språken (ryska, polska m. fl.). Men finskan hör icke till någon av dem, utan står i främsta ledet av en egen stor avdelning, de finska språken. Dessa äro mera besläktade med turkiskan och andraösterländska språk än med de rådande språken i Europa, ja, det är en större skillnad mellan svenska och finska än mellan svenska och ryska. Till de finska språken räknas ungerskan, lapskan och de språk, som talas av våra stamförvanter i Ryssland. Estniska språket är en med finskan nära besläktad munart.

Inom Finland talas också olika munarter. Ostfinskan eller talspråket i Savolaks och Karelen är mjuk och rikare på vokaler än den hårdare och kraftigare väst finskan, som talas i Tavastland och de västliga bygderna. Ostfinskan har lånat några ord från ryskan, medan västfinskan lånat flere från svenskan. Många omflyttningar av befolkningen hava gjort, att ostfinskan och västfinskan flerstädes inträngt på varandras områden, och på några orter äro de likasom sammanvuxna. Därför hör man olikheter i språket på olika orter, dock icke större, än att alla förstå varandra. I det inre och norra Finland talas ett renare språk än vid kusterna. Några mena, att den vackraste finskan talas i nordöstra Tavastland; men detta vilja icke nord-österbottningarna och savolaksarna medgiva.

Det är nu mer än tre hundra femtio år, sedan finska språket först började begagnas i skrift och tryck. Därigenom att bibeln översattes i västra Finland, blev västfinskan grunden för det egentliga skriftspråket och fick en tidigare utbildning. Nu har man också begynt rikta språket med det bästa från alla dessa munarter, och många flitiga forskare hava rannsakat språkets egenheter, så att den finska språkläran snart skall bliva en av de bäst utredda i världen.

Och finska språket förtjänar väl för sin egen skull all den stora kärlek och omsorg, man därpå använder. Det finnes icke många språk, som så klart och i så rika, så fina skiftningar förmå återgiva tankarnas mångfald och känslornas stämning. Det finnes icke heller många, som lyckas att med en så beundransvärd fyndighet avspegla naturen. En främmande, ojävig man, en berömd dansk språkforskare vid namn Rask, beskriver detta språk med följande ord:

»Finskan är ett av de mest naturfriska, regelrätta, lätt utbildade och välljudande tungomål på jorden. Det harden skönaste samklang mellan konsonanter och vokaler, vari det liknar italienskan. Det har intet av de obehagliga väsljuden och de hårt utandade ljuden i de slaviska eller lapska språken. Det har ett alldeles bestämt tonfall likasom franskan. Det har flere former och färre böjnings-sätt eller avvikelser än latinet, det vill säga större fördelar med mindre ofullkomligheter. Det är oändligt rikt på ordens utgreningar och sammansättningar likasom grekiskan och tyskan. Det tyckes således hava utsökt och förenat det bästa av alla andra språk i Europa; men då intet är fullkomligt under solen, saknar finskan det, som tyckes vara viktigare än alla inre förtjänster, nämligen en stor användning i böcker, en vid utsträckning, ett närmare samband med syskonspråken och äran att talas vid ett lysande hov.»

Sedan Rask skrev dessa ord (1820), har en ansenlig mängd böcker på finska språket utkommit, och detta har blivit mera jämfört med syskonspråken. Det är även känt och högt aktat av utländska språkforskare, men furstar och hov tala icke finska, och för Europas öviiga folk är detta språk så obegripligt som fåglarnas kvitter. Endast stundom lyssnar en främling med undran till de finska folkvisornas melodiska prd. Och när han läser dessa sköna dikter, översatta till andra språk, vet han icke, huru mycken innerlighet där går förlorad i översättningen. Ty det

finska språket är likasom ett genomskinligt flor, där folkets själ överallt lyser igenom. Det är ännu ett hittebarn i Europa, lindat i silke, men utsatt i ödemarkerna. När detta barn växer upp och kan bestyrka sin härkomst, skall man i det igenkänna en konungadotter. Det skall en dag bliva lika rikt på stora tankar, som det nu är rikt på oskyldig fägring. Det skall kunna utsäga det bästa och ädlaste, som någonsin uppstigit i ett människohjärta. Ty därtill har Gud givit det kungliga gåvor och detta barn skola vi bära på våra armar ut i världen.72. Lippo och Tapio.

(Folksaga från Karelen.)

Tre män gingo ut på jakt. En av dem hette Iyippo, flink karl, skogsgångare. De träffade tre renar. Två voro insnärjda i varandras horn, den tredje var lös. Uppo bad sina kamrater jaga de två, han ville jaga den tredje. Han jagade, skidade, natten kom. Lippo hade ej upphunnit renen. Lippo kom till en gård i skogen. Renen sprang in på gården, Iyippo följde honom. Värden stod på gården; gammal gubbe, skägget, håret, allt av granmossa. Gården var Tapiola, och värden var Tapio, skogens konung.

Gubben klappade renen på halsen och sade: »Vad är det för en odugling, som jagat min fåle svettig?» Lippo trädde fram och svarade: »Nog är det jag.» Tapio sade: »Nå, efter du jagat min fåle till sena kvällen, så bliv över natten kvar i min stuga.»

Iyippo inträdde i Tapios stuga och såg sig omkring. Här funnos renar, älgar, björnar, rävar, vargar och alla djur, som leva i skogen. Tapio gav I/ippo kvällsvard och undfägnade honom väl. Om morgonen, när Iyippo ville begiva sig bort, fann han ej sina skidor. Tapio sade till honom: »Jag har en enda dotter, vill du ej stanna här och bliva min svärson?» Iyippo svarade: »Nog vill jag stanna, men jag är en fattig man.» — »Bry dig icke därom», sade Tapio, »fattigdomen är intet fel; hos oss får du allt, vad dig lyster.» Då stannade Lippo, flinka karlen, skogsgångaren, kvar och blev Tapios svärson.

Efter tre år gav I,ippos hustru honom en liten pojke. Lippo bad då Tapio att få återvända till sitt hem. Tapio sade: »Gör mig ett par goda skidor, så vill jag visa dig vägen.» Iyippo gick till skogen och högg ämnen till skidor. Talgmesen sjöng på grenen:

»Ti, ti, talgmesen, ti, ti, sparvungen, sätt kvist under rännan, under foten kviständen!»Lippo kastade en käpp efter fågeln: »Vad kvittrar du där, din stackare?» Gjorde så skidorna färdiga. Men Tapio sade: »Dc passa mig icke.» Lippo gick andra dagen till skogen, och talgmesen sjöng samma visa. Lippo bannade honom och gjorde ett nytt par skidor, men icke heller dessa passade. Tredje dagen gick Lippo till skogen, och talgmesen sjöng sämma visa. »Nå», sade Lippo, »du lär väl ej sjunga för ro skull.» Gjorde så nya skidor med en bra kvist under foten i skidrännan. Och Tapio sade: »Se, nu duga de! Res nu, och stanna*alltid över natten, där du ser spår av min skidstav, men gör kojan tät, så att himmelens stjärnor ej skina in genom taket.»

Lippo skidade bort på resa med hustru och barn. Mot kvällen såg han det första spåret av Tapios skidstav, och där fanns en stekt älg till aftonmåltid. Lippo tillredde en god koja av granris med tätt tak, drog in barnet på kälken och blev över natten med sin hustru i kojan. Andra dagen fortsatte han färden, fann åter ett spår av Tapios stav, och där var en stekt ren. Åter gjorde Lippo en tät koja och blev där över natten. Tredje dagen for han vidare, fann det tredje spåret, och där var en stekt tjäder. »Se, nu är mitt hem icke långt borta, när kvällsvarden är så liten», menade Lippo. Gjorde nu i hast en gles koja och drog in kälken med barnet. Himmelen glänste klar, och nattens stjärnor tindrade in genom taket. Om morgonen uppstod Lippo: — hans hustru var borta. Lippo gick ut, såg sig omkring; skidspåren syntes icke åt något håll. Lippo satt med sitt barn framför kojan och visste ej, vartåt han skulle skida. Aftonen kom. En älg sprang förbi i sakta lunk. Lippo blev kvar över natten. Om morgonen fann han åter en stekt tjäder, och åter sprang där en älg förbi. Så blev Lippo där i många, många år med sitt barn. Var morgon funno de en stekt tjäder, och var dag sprang en älg förbi kojan.

Under tiden växte barnet stort och blev en övermåttan klok pojke. Gossen bad Lippo göra ett långt rör för att se därigenom, om de ännu hade långt till hemmet. Lippo hade god tid och gjorde ett rör åt gossen. När gossen såg genom röret, sade han: »Icke ha vi långt hem, vi äro vid gärdesgården. just vid vår åker.» — Straxbegåvo sig far

och son på väg, och med detsamma voro de hemma.

Så var det med den saken. Och från L,ippos gosse hava lapparna sitt ursprung.

73. Räven och haren.

(Folksaga från Satakunta.)

Räven och haren möttes. Räven sade till haren: »Dig är då ingen rädd för!»

»Vem är då rädd för dig?» sade haren.

»För mig äro alla rädda», menadfe räven. »Jag har en så lång svans, att alla taga mig för en varg, när de se mig på avstånd. Det ger respekt, ser du; men dig, stackare, fruktar ingen.»

»Hålla vi vad?» sade haren. »Jag skall visa, att de nog finnas, som äro rädda för mig.»

Räven gick in därpå. De höllo vad och begåvo sig på vandring tillsamman. Då hände det sig, att haren såg en fårskock, som låg vid en gärdesgård. Detta tyckte han vara ett gott tillfälle och hoppade alldeles oförväntat mitt in i skocken. Fåren togo till fötter, allt vad de kunde, hitåt och ditåt, så förskräckta blevo de. Detta roade haren obeskrivligt. I sin glädje över att ha vunnit vadet begynte han skratta och skrattade så omåttligt, att han klöv munnen i kors, och alltsedan den dagen är harens mun på det sättet kluven.

Så var det med den saken.

74. Folksägner om jättarna.

Fordom, säges det, bodde jättar mångenstädes i Finland. De voro så långa, att när de uppgjorde brasor i skogen, tände de först eld i grantopparna, och till varje brasa åtgick en hel skog. En gång gick en jätte från Sääksmäki tvärs över Mallasvesi sjö, som är mycket djup ochmer än en mil bred. När jätten kom över till andra stranden på Pälkänesidan, kände han sig något trött och sade: »Tänk, att vattnet redan begynte gå över stövelskaften!»

En annan jätte satt gränsle över taket på Marie kyrka i nejden av Åbo och lappade sina skor. Hans becktråd var så lång, att den räckte på båda sidor ända till marken. Nu hände det sig, att en bonde kom åkande i sin kärra på vägen från Åbo och råkade i slingan av tråden, just när jätten drog ihop sömmen. »Åhå», sade jätten, när bonden, hästen och kärran följde med i sömmen, »varifrån kom där smolk i min becktråd? Men icke ids jag lösa upp knuten.» — Varpå han knackade med hammaren och sade: »Visst blev där en liten klump!»

Jätten lade sig en gång tvärs över landsvägen med knäna i krok, och alla vägfarande åkte obehindrat under hans knän. När någon däröver yttrade sin förundran, hördes en röst ur skogen säga: »Det är ju bara ett tre års barn!»

I nejden av Vuoksen sutto en afton två jätteflickor och sjöngo, den ena på Lohikallio, den andra på Ruskea-vuori. Mellan dessa berg är avståndet fem fjärdedels mil, men båda flickorna kunde höra varandra och sjöngo i samma takt. Värre buller gjorde en jätte i Iittis. När han klappade i händerna, hördes dånet kring hela världen.

Dessa jättar hade en styrka, som motsvarade deras storlek. När de funno det besvärligt att vada över sjöarna, vräkte de stora stenar i vattnet och gjorde sig broar. Jätteflickorna buro i sina förkläden hela berg av mossa, vilken de kastade i sjöarna, och därav uppstodo sanka kärr. Mångenstädes ser man ännu jättekast eller kummel av tunga stenar och klippstycken, dem jättarna kastat. I sjön Tarjanne är en kal holme, som kallas Munkholmen, och där ha jättarna samlat högar av stenar vid farleden mellan Ruovesi och Virdois. Stenarna ville de kasta på båtar, som foro förbi. Och Munkholmen har sitt namn av munkarna, som tros hava varit onda troll.

Mest voro likväl kyrkorna utsatta för jättarnas stenkastning. Det säges, att jättarna för god betalning byggt många stenkyrkor, men sedan ha de ångrat sitt arbeteoch velat förstöra det. De tålde icke höra klockorna ringa och alla kors besvärade dem. Därför brukade jättarna ställa sig på bergshöjderna, stundom på en eller flere mils avstånd, och slunga klippstycken mot kyrkan. Aldrig har man hört att de träffat målet, men klipporna, som de slungat, visas ännu i dag ett stycke från kyrkan, än på landbacken, än i sjön.

Reso kyrka byggdes också av en jätte. Han började arbetet efter trefaldighetssöndagen om våren och hade det

nästan färdigt, när kornet gick i ax. Prästen tyckte icke om byggmästaren och råkade en natt höra jättens hustru sjunga en vaggvisa för sitt barn i bergsklyftan:

»Killi kirkkoja tekee,

Nalle nauloja takoo

Rahallises' Raisionmaas.»

Det är: »Killi bygger kyrkor, Nalle smider spikar i det penningrika Resolandet.» — Men nu visste prästen, att trollens styrka ligger i namnet, så att den, som vet deras namn, blir dem övermäktig. Dagen därpå såg han jätten med sin medhjälpare sitta gränsle över kyrkans takås för att uppfästa ett kors. Prästen ropade då deras namn:

»Pois, Killi, kirkosta!

Pois, Nalle, harjalta!»

Det är: »Bort, Killi, från kyrkan! Bort, Nalle, från takåsen!» — Strax förvandlades jättarna till två svarta korpar, som skriande flögo sin väg. Jätten Killi ville dock hämnas och vadade ut i havet för att hämta ett stort klippstycke och krossa kyrkan. När han ej mer kunde finna vägen dit, kastade han från sig klippstycket utanför Run-sala, en halv mil från Åbo. Där synes den stora klippan än i dag uti sjön och kallas Kukkarokivi eller påsestenen, emedan jätten burit den i en påse på ryggen.75. Möten med jättar.

En kulen höstafton seglade några sjömän i sin jala*) längs havskusten nära Viborg och sågo en stor eld upptänd på stranden. De voro frusna, gingo i land för att värma sig och funno till sin förskräckelse en sovande jätte ligga i rundel kring brasan med fotterna under huvudet. Sjömännen fingo brått att åter begiva sig ut till sjöss, men i detsamma vaknade jätten. »Varifrån ären I, finska gossar?» frågade han. — »Därifrån, därifrån», stammade sjömännen och pekade mot trakten av Viborg. Jätten sade: »Nog känner jag Vi borg och den stora stenen ikyrkmuren ovanom dörren: den har jag själv i mina unga år fört dit från Neitsytniemi. Men, finska gossar, haven I icke något gott med er från Vi borg?»

Sjömännen buro en tunna tjära från sin jala, och jätten tömde i en klunk tunnans innehåll. »Tack», sade han, »det var den gamla viborgska drycken. Men begiven nu eder bort, innan mina gossar återvända! De äro unga och ostyriga; det kunde gå eder illa.»

Sjömännen läto icke säga sig detta två gånger. De sprungo ombord och hade knappt hunnit hissa seglen, när de sågo två unga jättar på stranden. Den ena kastade en så tung sten, att jalan så när hade sjunkit. Den andra sprang ut i vattnet och grep så hårt i bakstammen, att jalan med fulla segel icke rördes ur fläcken. I sin nöd grepo sjömännen till sina yxor och lyckades avhugga jättens ena hand, varpå han släppte sitt tag och lät dem fortsätta resan. Efteråt vägde sjömännen den avhuggna handen, och om man får tro deras berättelse, har den vägt 113 kilogram. ,,

Tjära tyckes ha varit jättarnas älsklingsdryck. Det finnes en annan berättelse om några bönder, som förde tjära till Helsingfors och mötte på vägen en jätte, som begärde en sup finskt brännvin av dem. Det var icke råd-ligt att neka; bönderna bådo honom att hålla till godo, vad de medförde på sina lass. Jätten lyfte tre tunnor efter

*) Jala kallas en vid kusten av Viborgs län bruklig snabb-seglande jakt med egendomlig tackling.varandra till munnen, drack ut tjäran, torkade sig om skägget och sade med välbehag: »Nog har det ännu sin gamla goda smak.»

76. Skämtsagor.

Någonstädes i detta land är en by vid namn Hölmölä, och där bo hölmöläiset, hölmöläborna. Dessa hölmölä-bor äro ett mycket försiktigt folk och betänka sig väl, innan de företaga sig något, på det att ingen skada måtte ske genom för mycken brådska. Om dem berättas, bland många andra kloka företag, följande:

a) Skörden. När hölmöläborna skulle skära sin råg, behövde de därtill sju personer. En böjde ned rågstängeln, den andra höll ett trästycke därunder, den tredje avhögg halmen, den fjärde bar halmen till kärven, den femte

band kärven, den sjätte bar kärvarna tillsamman, och den sjunde reste upp skylen. Matti råkade en dag betrakta deras arbete och förundrade sig över deras stora omtänksamhet. Om aftonen var en halv teg skuren och halvannan oskuren. Matti ville göra hölmöläborna en tjänst och företog sig om natten att skära och binda det, som ännu var oskuret. När han slutat sitt arbete, lade han skäran på sista skylen och gick bort att sova. Hölmöläborna återvände om morgonen och funno rågen skuren samt skäran på skylen. Allmän förundran. Efter en lång överläggning stannade alla vid den meningen, att ett så skadligt hastverk som denna skörd måste ha skett genom trolleri, och att trollkarlen hade förvandlat sig till en skära. Han skulle således dränkas, för att han icke en annan gång måtte fjäska bort folkets grundliga arbete. Men det befanns icke rådligt att röra vid en så farlig person; därför tog man en lång stake, band vid dess spets en ögla och lyckades på detta sätt nedrycka skäran. Hela sällskapet hade nu den fägnaden att se, huru skäran måste följa med till sjöstranden, fastän den stretade emot av alla krafter och hakade sig fast i stubbar och dikeskanter. Äntligen ficks skäran i båten och roddes ut på djupet. Vid skaftet band man en stor sten med starka tåg, för att den ej skulleflyta, och så hivades den med fröjderop ut i sjön. Olyckligtvis råkade den fastna i båtkanten med sitt krokiga bett, stenen tyngde, båten kantrade, och hölmöläborna und-kommo med knapp nöd trollkarlens ondskefulla anslag.

b) Stugan. Hölmöläborna byggde sig en stuga och gjorde detta så grundligt, att de glömde göra fönster i väggen. När stugan blev färdig, funno de den något mörk och begrundade länge, huru de skulle få in dagsljuset. Slutligen funno de på ett gott råd: de borde bära in ljuset i säck. Alltså utspände de säcken mot solskenet, tillknöto den försiktigt och buro den in i stugan. Här öppnades säcken, men till allas förvåning blev stugan icke det minsta upplyst. Medan de stodo bekymrade över denna missräkning, råkade Matti komma och fick höra deras bekymmer. »Nå», sade Matti, »given mig hundra mark, så skall jag skaffa in ljus». Hölmöläborna voro glada att för så gott pris få dager och gåvo strax det betingade priset, varpå Matti högg ett hål i väggen. Och se, strax föll solskenet in i stugan! Hölmöläborna blevo så förtjusta över denna upptäckt, att de beslöto hugga ut hela väggen. Dager fingo de nu tillräckligt, men med detsamma ramlade stugan.

c) Jakten. En gång gingo hölmöläborna på björnjakt om vintern. När de kommo till björnens ide, satte de sig först att äta en grundlig frukost. Därefter hölls råd, och man beslöt, att Pekka först skulle krypa in i idet för att taga ut björnen. För säkerhets skull band man ett rep kring hans ben och kom överens att, om nöd bleve å färde, skulle Pekka sparka och de övriga draga ut honom. Pekka kröp in, och när han väl var där inne, bet björnen huvudet av honom. Iyitet sprattlade Pekka med foten, och så var det slut med honom Men kamraterna där ute sade sig emellan: »Nu sparkade han: det lär icke vara så trevligt där inne.» Varpå de drogo ut Pekka, och Pekka var utan huvud. »Ja, verkligen, utan huvud!» sade hölmöläborna och höllo råd om vad detta månde betyda. En av dem menade, att det icke var så visst, om Pekka haft något huvud, när han kröp in i idet. — »Nå», sade en annan »det må jag veta; jag såg ju tydligt, huru han rörde skägget, när han åt ärter vid frukosten».d) Måltiden. Icke bättre gick det en annan gång, när hölmöläborna brände en sved vid sjöstranden. På motsatta stranden betade deras kor; vargen kom och rev ihjäl en av korna. Hölmöläborna rodde över sjön och beslöto att steka sig frukost av kon, efter hon i alla fall redan var död. Då nu sveden brann på den andra stranden, tyckte de det vara onödigt att göra upp en ny eld, varför de avhöggo ett stycke kött och uppreste det att stekas mot eldskenet där borta. Efter en stund ansågs steken vara färdig, och man begynte äta, men steken ville ej smaka. Någon tyckte då, att fisk skulle smaka bättre, och eftersom där hängde en not vid stranden, lade man ut noten på sandmon och drog ett varp, men fick endast.stickor och ljung. Då hölls rådplägning om vad man nu borde få till mat, och allmänna meningen var, att gröt skulle smaka bäst. Men då alla voro hungriga, och man icke hade en gryta, som kunde förslå åt alla, beslöt man vänta till vintern, när man kunde koka i vaken. Att nu vänta till vintern med hungriga magar var icke lätt, men hölmöläborna väntade, såsom det anstår ett grundligt folk, vilket icke förhastar sig. Vintern kom, och isen lade sig över sjön. Då gick en av sällskapet ut och högg en vak i isen, varefter en annan bar ut mjölsäcken, spillde mjölet i vaken och begynte att röra om. När man tyckte, att gröten borde vara färdig, klev kocken i vaken för att smaka på anrättningen, och där blev han. De övriga väntade en stund men när kocken ej kom tillbaka, begynte de misstänka, att han ensam ville äta upp deras gröt. En klev då ned under isen för att också få vara med om kalaset och blev borta liksom den första. »Ja», sade de övriga, »nu äta de båda upp

gröten». Varefter de klevo ned i vaken, den ena efter den andra, och där blevo de.

77. Finska folksången.

Sång och musik äro för människan likasom ett annat, heligare språk, på vilket hon gärna uttrycker sorg och glädje, saknad och hopp. I alla tider har det finska fol-ket hyst en stor kärlek till sång, runo (runa), som hos folket är antingen visa, trollruna, lärodikt eller berättande sång. Till sådana folkrunor räknar man icke psalmer och andliga visor, ej heller sådana konstgjorda dikter, som herrefolk sjunger. Folkvisan skiljer sig från de senare genom sin enkelhet och sin levande natursanning, alldeles som skogen skiljer sig från den konstgjorda parken.

I den gamla finska folkvisan är det sinnrika, innerliga ordet huvudsak och melodien mycket enkel, ja, så enformig, att de allra flesta hava samma åttastaviga versbyggnad och sjungas på samma melodi, den uråldriga runo-melodien. Den gamla visan känner icke heller det vanliga slutrimmet, men har i stället ett bokstavsrim, sålunda att minst två ord i samma versrad börja med samma språkljud. De nya sångerna hava däremot omväxlande versform och melodier, men orden äro varken så sinnrika, så enkla eller så innerliga som i de gamla. Det är endast i Karelen man ännu stundom får höra gamla runor, som muntligen gått i arv från släkte till släkte igenom många århundraden, och dessa runor dö mer och mer ut. I hela det övriga landet hör man endast sånger av nyare ursprung, några översatta från svenskan eller från tyskan, men de flesta diktade inom folket. Ty folkets håg är som en rinnande vattukälla: den måste ju beständigt utskicka djupets ådror i dagen.

Den finska folksången upprinner ur två djupa källor: ensamheten och sorgen. I detta land bo människorna ofta långt från varandra, och därför söka de vänner och sällskap i hela naturen. De föreställa sig, att alla ting i naturen hava liv, känsla och talegåva. Kommer någon till främmande land, äro solen och vinden hans gamla bekanta. Flyttar den unga bruden bort från sitt hem och sörjer över att alla där skola glömma henne, vet hon, att åtminstone vidjan och gärdselstören skola igenkänna henne, när hon kommer tillbaka. En flicka säger i sin ensamhet till luftens fågel:

»Svinga hit, du lilla fågel, kom till mig, du arma lilla, tala om för mig din längtan,och din saknad uppenbara!

Jag skall säga, vad jag saknar, och mitt hjärtas sorg dig yppa; sen så byta vi vår saknad, dela mellan oss vår längtan.»

Därför anförtror hon sina sorger även åt skogen:

»Jag vill sjunga mina sorger åt den gröna lundens aspar och åt späda videbusken.»

Hon vet ju, att de alla hysa deltagande för hennes öde:

»Därom talar insjöns holme, alla holmens stränder klaga, alla gröna lindor sörja, alla ljuva lundar tåras, blommorna på fältet snyfta, öch de;t vackra groset gråter över den förskjutnas öde.»

En olycklig man beder korpen bortbära hans bekymmer och kasta dem i sjön, men dock icke i vatten, där fiskar finnas, ty

»alla fiskar finge sorger, insjöns abborr skulle sjunka, stora gäddor skulle spricka, mörtar falla uti stycken; siken bleve alltför sorgsen, mujkans silver skulle mörkna av den arme mannens smärta.»

Men även de glada och lyckliga söka naturens sällskap. Muntra flickor bedja göken gala åt dem silver och guld. Berget, träden, djuren yppa sina tankar för varandra och för människorna. Naturen har varit folkets bästa sånglärarinna. Därför säger också den anspråkslösa sångaren:»Egen sång är all min lärdom, all min konst tog jag från vägen, hjärtats glöd från gröna skogen.

Ljungen lärde mig att sjunga, busken gav mig mina visor, när jag gick i vall som liten, var som barn i lammens sällskap på de honungsrika tuvor och de solbelysta kullar.

Vinden gav mig ord tillfyllest, förde med sig många tusen, och de strömmade som forsar och som vågors brus i sången.»

Barn hava sina egna sånger, de unga sina; de gifta sina, de gamla sina. Livet ger nog ständigt nya ämnen. Det finska folket är med allt sitt allvar mycket böjt för att skämta med sina egna eller andras svagheter, och därför har man även begabbelserunor, som förlöjliga laster och dårskaper. Bland de många sångerna har man ansett visan vara äldst, därnäst trollsången, och den berättande sången yngst; men Kalevalas äldsta runor hava gått genom århundraden. Många sjunga, men icke många dikta sina sånger själva. Vid stranden av sjön Koitere levde för många år sedan en åttioårig, fordom berömd sångerska vid namn Mateli Kuivalatar. När jag en gång uppläste för henne visor, dem jag upptecknat på andra orter långt därifrån, sade gamla Mateli: »Vem sjöng de visorna för eder? Kommer man ännu ihåg dem i landet? Jag gjorde dem, när jag* var en ung flicka.» — De hade gått från mun till mun och från släkte till släkte.

Många kunniga män, även utom Finland, prisa den finska folksången såsom en av de skönaste på jorden. Andra folk kunnna sjunga med mera brinnande känsla, mera storartad, djärv och kraftig hänförelse. Men innerligare ur hjärtats djup sjunger intet folk. Och den enkla, ljuva finska visan med sitt rörande behag är en pärla bland alla folkvisor.

E. Lönnrot.78. Finska folkvisor.

a) Sdnglär ar innan.

När jag växte i min hemgård som en fågel i sitt näste, kom till oss en gammal kvinna, sångerskan från kapplands ände, och hon kunde dikta visor, kunde många sånger sjunga.

Henne gav jag då min kjortel, gav till lön mitt goda linne, bytte bort mitt blåa nystan, delade mitt röda ullgarn, för att hon mig lärde sjunga, lärde mig de bästa sånger, lade visor på min tunga och på mina läppar orden.

Hör du nu, du gamla kvinna, hör du, gumma, vad jag säger:

»Giv igen min vackra kjortel, giv mitt linne nu tillbaka, återgiv mitt röda ullgarn och mitt sköna blåa nystan!

Visor har jag nu tillräckligt, sånger nog ditt råd förutan; nu lär sorgen mig att sjunga, nu lär nog bekymret visor, saknaden ger ord tillfyllest.

Jag har tankar nog i hågen.»

Kanteletar 2: 131.b) De hemlösa.

Förr så hade vi, små systrar, förr i långt förflutna dagar, också vi en ljusblå brygga, och vi bröder hade fordom målad båt med röda ränder.

Då begynte vinden blåsa, luftens strand begynte storma.

Blåsten ryckte barr från träden, ryckte med sig ljungens blommor och det späda gräsets stänglar. Syskonbryggan slog han sönder, bröt i bitar brödrabåten, drev i vattnets vård oss bröder och oss systrar långt mot holmen, gav oss fingrarna till åror, gav vår flata hand till styre, granens grenar till vår stuga, enens buske till vår boning.

Kanteletar i: 16.

c) Eget hem är bäst av alla.

Mjuk och varm är linneskjortan, som min egen moder sydde; kall är även ylletröjan, som en främmande har stickat.

Varm är ock min moders bastu, fast ej bad i ugnen kastas; men den heta ångan värmer ej mitt bad i byn där borta.Hemmets bröd är mört och vackert, om det ock med agnar blandas; främlings bröd, det smakar illa, fastän smöret breds däröver.

Mjukt som ull är dock min moders cch min faders ris, som straffar, men en främlings ris är taggigt, huru lätt det än mig vidrör.

Ack, det goda, gyllne hemmet, hos min fader var det lyckligt!

Fastän brödet var så fattigt, fanns där riklig ro dess mera; där blev jag ej störd i sömnen och fick vila utan bannor.

Kanteletar /; 75.

d) Brudens avsked.

Icke var jag dock tillförne mörkare än andra flickor, blekare än vattnets fiskar; mörkare jag blev än andra, blekare än vattnets fiskar.

Hur betalar jag min moders mjölk och hur min faders godhet?

O, jag tackar dig, min fader,

för min ungdoms bröd och bärgning;

o, jag tackar dig, min moder,

för vai gång du ömt mig vaggat,

burit mig på dina armar

och din barm mig räckt till näring!

Gårdens folk, jag tackar eder, goda barndomsvänner allauti vilkas vård jag vuxit under mina blomningsdagar!

Nu så måste jag ju resa från det kära, gyllne hemmet, från min faders goda stuga och min moders glada boning.

Bliv då kvar i lugn, o pörte, pörte med ditt tak av bräder.

Gott det blir att återkomma, kärt att här ännu få vandra.

Bliv då kvar i lugn, o farstu farstu med ditt golv av bräder!

Bliv i ostörd ro där ute, gård med dina ljuva rönnar!

Er i fridens hägn jag lämnar, bygder, bäruppfyllda skogar, sjöar med de hundra holmar, vida, ljungbevuxna hedar!

Ur första upplagan av Kalevala.

e) Den unga soldaten.

All min släkt så mycket sörjer, alla mina fränder klaga, att jag nu går ut i kriget, mot kanonens vida mynning mot den järnbesmidda kärnan, till mitt fall på stridens valplats. Men ej må min släkt mig sörja, ej må hulda fränder klaga.

Icke stupar jag i kärret, faller bragdlös ej på sveden,när vid svärdens klang jag slutar.

Skön likväl är krigets sotsäng, stolt är krigarns fall för svärdet, hastigt där en gosse bortgår, utan sjukdom han försvinner, oförvissnat ung han faller.

Kanteletar 2: 265.

f) Skämtvisa.

Kom till oss, du kära Tomas, hämta julen i ditt följe!

Kom, allhélgona! Kom, julhelg!

Kom rätt snart, du glada påsktid!

Riklig mat ha vi i boden, helgdagsrätter ha vi många: syrsans lår och feta flugben, stjärten av en sparv dessutom, lilltån av en fattig groda, halva ögat av en ödla.

Kanteletar 1: 23.

g) Pd Saimas strand.

Min guldfågel i fjärran sjunger, klagar fjärran på Saimas strand.

Ej är en båt vid strandens skär, som över sjön min älskling bär.

Långsamt lida min längtans dagar, sorgfri minns jag en stund ej mer,vet ej vad budskap ryktet för när ej min vän jag komma hör,

Hoppets fröjder och lyckliga tider sällan lindra mitt hjärtas sorg.

Kallt är mitt bröst som is på sjö: vem skall värma en gång dess snö?

örnen flyger vid himmelens fäste, anden ror övei fjärdens våg.

Långt är på Saimas strand min vän, vågar ej ut för stormen än.

Vindarna vina och vågorna brusa, båtarna gunga små vid land; båtarna gunga så små vid land, alltför svag är min älsklings hand.

Älskade, gå ej i vågornas välde,

Saimas vågor bedraga dig!

Då skall ej sorgen lämna mig, innan hon bäddar min grav hos dig.

Kanteletar.

79. Finska ordspråk.

Om den vise konung Salomo berättas, att han talade tre tusen ordspråk, och att hans visor voro ett tusen och fem. Räknar man visheten efter denna måttstock, skulle det finska folket vara visare än konung Salomo, ty dess upptecknade ordspråk äro flere än sju tusen, och dess visor, dem ingen räknat, uppgå säkert till flere tusende. Däröver må vi icke förhäva oss; andra folk kunna hava likamånga. Men det är visst, att det begrundande finska folket har nedlagt många sinnrika tankar i sina sånger, mycken djup visdom i sina ordspråk och gåtor. Redan år 1842 lät doktor Lönnrot trycka en samling av 7,077 ordspråk, och sedan dess ha ännu flere blivit upptecknade. De flesta äro i runans versform och behållas därigenom lättare i minnet. Språket i dem har en egen sinnrik korthet, som icke kan återgivas på svenska.

Många bland allmogen föra hälften av sitt tal med ordspråk. Vill en fattig man trösta sig över en ny olycka, säger han: »Högt ifrån jag icke faller, ifrån kvasten ned på golvet.» — Förebrår man någon att lita för mycket på andras hjälp, heter det: »Dia är förståndet bosatt, när det bor i annans huvud.» — Vill man antyda, att även rikt folk har sina bekymmer, tänker man på skälikon och säger: »Den, som bär på halsen skällan, går också med nedtyngt huvud.» Påminner man åter den fattiga om förnöjsamhet, säger man: »Koppar är som guld för tiggarn, tenn är silver för den arma.» — Klagar någon, att han förlorat sina barn, suckar han: »Sonlös hugger ensam veden, dotterlös får stampa mjölet.» — Till en storskrytare säger man: »Broar byggas ej med orden, något virke skall det vara.» — Vill någon avvisa oförtjänt beröm eller tadel, heter det: »Ej så god, som man berömmes, ej så elak, som man klandras.» Och så finner man ett ordspråk för alla livets förhållanden. Här anteckna vi några prov på en-radiga ordspråk:

— Välbegynt är mycket vunnet.

— Tiden väntar ej på någon.

— Mannen lever ej av namnet.

— Finnes öl, så finnas vänner.

— Hunden skäller ej på hemfolk.

— Djupa brunnar torka icke.

— Lärdom tynger ej på ryggen.

— Stödet stjälper icke stacken.

— Alltid ämnar sig den lata.

— Ensam skrattar ingen länge.

— Drucken man är aldrig fattig.

— Tukta ej en björn med björkris!— Dålig vakt gör många tjuvar.

— Den, som frågar, far ej vilse.

— Mycket ser den länge lever.

Prov på tvåradiga ordspråk.

— Hjälp en resande i backen, icke när han hunnit över!

— Skönhet bärgar icke ängen, grannlåt bränner icke sveden.

— Den, som lever, tänke framåt; bakåt må den döda blicka.

— Sällan ger det glesa nätet, men då ger det stora fiskar..

— Prisa icke förr det gamla, än du undersökt det nya.

— Förrän alla blivit goda,

blir vart kärr i Finland åker.

— »Gå omkring mig, banna ej mig!» sade åkerns sten till plöjarn.

— Den är ej av hundar biten, som av lagen övervunnits.

— Icke tål en lerig åker plöjarn med de granna stövlar.

— Den, som ej sett större under må en drucken karl betrakta.

— Gud har ingen brådska skapat, det är onda världens påhitt.

— Abborren har fritt att välja: lämna kroken eller svälja.

— Ej blir havet sämre därav,

att en hund vid stranden slickar.

— Kniven prisar man för bettet, mänskan prisar man för vettet.

— Eget land är alltid kärast

och dess skog bland alla grönast.

— Rodret är i mannens hand,

Gud allen styr båt till land.Andra ordspråk

En man vid sitt ord, en oxe vid sina horn.

Hellre från din jord än från ditt ord.

Aftonen vet mera än morgonen.

Många stora ord rymmas i en mun.

Ropet är nödens broder.

Husbondens steg göda åkern.

Från roten stiger man upp i trädet.

Den tåliga vinner allt.

Vargen begråter ej hundens död.

Hellre vatten av en broder än öl av främlingen. Länge sedan dog den, som klandrade sig själv.

Väx upp utan aga, dö utan ära!

Prisa främmande land för en främling, eget land för dig själv!

Förr tager den korta ett strå från marken, än den långa tager en stjärna från himmelen.

Den är icke karl, som får sig en syssla; den är karl, som förstår att sköta henne.

En kvinna må återvända på halva vägen; en man måste gå fram till slutet.

Även skatan är en vacker fågel, när man sällan ser henne.

Vägen vet ej, vem som går på den, brödet vet ej, vem som äter det.

Nöden är icke stor, så länge ett enda medel finnes till räddning.

Den goda giver av sitt lilla, den elaka sparar sitt överflöd.

(EfUr E. Lönnrot.)80. Finska gåtor.

Om de finska ordspråken äro till antalet många tusen, äro de finska gåtorna icke färre. Folket älskar mycket denna sinnrika lek med tankar, varigenom barnens förstånd övas från späda år att leda sig från det bekanta till det obekanta. Därför brukas också ett straff för den, som ej kan gissa ett visst antal gåtor. När familjen sitter samlad i stugan under de långa höst- och vinterkvällarna, finnes vanligen någon gåtkunnig, som ställer de övriga på prov, och är där någon, som lämnar tre gåtor olösta, blir han förvisad till Hymylä. Detta ord kan översättas med Iyöjets gård eller Narrgården och betyder en ort, där man är illa utsatt för allehanda begabbelse. Emedan en del gåtor kunna uttydas på flere sätt, blir där stundom tvist, om straffet bör tillämpas, och mången förklarar från början, att han ej ämnar gå till Hymylä för mindre än sex gåtor.

Har nu en blivit svarslös, så att blott en gåta fattas i det bestämda antalet, viskas det om honom: »Nu vanda sig hans ögon redan till Hymylä.» Är antalet fullt, börjar den, som framställt gåtorna* att uppräkna alla dem, som förblivit olösta, och säger för varje gåta:

»Hyj, hyj, till Hymylä!

Icke visste du den heller.»

Den straff skyldiga utspökas nu på det löjligaste vis och skickas till Hymylä, vilket sker så, att han utvisas ur stugan. Därpå berättas, huru han blivit mottagen och undfägnad i Hymylä. Barnen i Narrgården skickas att se, varför hundarna skälla, och återkomma med det svar, att en trasig tölp är i antågande, att hans häst är en råtta, hans kusk en katt, hans släde en söndrig slev o. s. v. Hymylävärdinnan fäller av förundran det nyss bakade brödet i askan; en annan spiller välling över den nykomnas huvud. Denna vill då tvätta sig och förses med en tjärpyts, varefter han tillsäges att torka sig ren på dun, agnar och sotiga taksparrar. Hymyläfolket frågar, vad nytt man hör i världen, och när han icke vet be-rätta annat än desamma olösta gåtorna, förundrar sig hymyläfolket över en sådan stackare, varpå han slutligen säges få mat, som består av slaskvatten, potatisskal, fiskben, mögligt bröd och andra läckerheter.

Efter en sådan resebeskrivning anses den resande hava återkommit, inkallas i stugan och tillfrågas, huru det nuförtiden står till i Hymylä. Han berättar då något efter egen smak, t. ex. huru man där kokade gröt med en yxa och högg ved med en gryta, huru korna bakade bröd och kvinnorna stodo klavade i ladugården m. m. Nu är han fri från sitt straff, får återtaga sin plats i sällskapet och själv börja att förelägga gåtor för någon annan, som i sin tur kan dömas, om han står svarslös. Ingen vill gärna resa till Hymylä, och därför anstränga alla sin skarpsinnighet både att gissa och minnas gamla gåtor samt att uppfinna nya. Det är icke lätt för en främling att skicka dessa väl övade gåtgissare till Hymylä; mycket lättare kan han själv befinnas värdig att anträda resan.

(Efter E. Lönnrot.)

Efterföljande gåtor må tjäna som prov:

1. Guld på gården ligger, ingen tager upp det

2. Utan händer, utan fotter, kliver upp för branta väggen, sitter ned på spiseln.

3. Matbord under, kvarn där ovan, ovan kvarnen växer småskog.

4. Gumman i en vrå av stugan är försedd med hundra tänder; tuggar maten, sväljer icke.

5. Drunknar ej i vattnet, brinner ej i elden,

får ej rum i jordens sköte, vidrör allt som finns i världen.

6. Föddes på en gång med världen, dör ej, förrän världen slutar,

är ej än fem veckor gammal.

7. Trånga vikar, långa uddar, vaije slutas med en bergklack.

8. Fadern själv ännu är ofödd; sönerna gå re'n i kriget.9- Först så drager man av huden, innan man kan klippa fåret.

10. Söker oupphörligt, finner och är missnöjd.

11. När i Helsingfors det hugger, flyga spånorna kring landet.

12. Herrskapsmat och kungsmat, duger ej åt grisen,

hunden rör den icke.

13. Övre delen lever, undre delen lever, mitten lever icke.

14. Hästen är i stallet, svansen uppå taket.

15. Ropar oupphörligt, men blir aldrig hes.

16. Fadern rak och modern vriden, döttrarna om livet platta, sönerna ha runda kinder.

17. Springer utan fötter, flyger utan vingar

på en dag kring tio byar.

18. Korpen flyger, vattnet rinner, ständigt från hans båda vingar.

19. Tvenne skepp på stora havet segla, segla oupphörligt; aldrig råka de varandra.

20. Två små gyllne duvor flyga upp till solen, upp till månen; bliva kvar på tankens kulle.

21. Tvenne stå, och tvenne ligga, en går ständigt fram och åter.

22. Bördan tröttnar, icke bärarn.

23. Genast när du öppnar dörren, kommer en emot och kysser.

24. Sommaränka, vinteränka,

men var höst står hon i bruddräkt.

25. Silverpärlor föllo

på en gyllne vävnad:

månen såg dem, solen tog dem.

26. L,oppan sprang en dag i skogen, ficks ej hem med tusen hästar.

27. Varje dag tre gånger påklädd och dock mesta tiden naken.

28. Färdas som en kung kring landet, gästar årligt minsta koja.

29. Går till skogen, ser åt hemmet, kommer hem och ser åt skogen.

30. Flög en fågel vinglös, satt i trädet fotlös,sköts av jungfru munlös utan pil och båge, stektes utan panna, utan salt förtärdes.

31. Liten lunsig gumma utan fot och huvud skaffar bröd åt alla.

32. Liten tall på tuvan växer, bär en guldgul honungskaka,

33. Föll en droppe mjölk i pörtet, litet vassla föll på golvet,

ficks ej bort med kvast och vinge, ej med kniv och ej med hyvel,

34. Kan ej tänka, kan ej tala, säger sanningen åt alla.

35. Mörklätt dvärg med krokig näsa vårdar alla gårdens skatter.

36. Svarta hönan ligger över röda ägg.

37. Vem är det, som alltid grinar?

38. Fyra fålar vila,

en går runtomkring i stallet.

39. Se, din broder går bredvid dig, räcker hand men talar icke.

40. Dina egna fylla stugan, och du känner ej igen dem.

41. Liten fågel linsvans pryder hus och kyrka.

42. Har om dagen kött och blod, men om natten intet.

43. Mördaren blev upphängd, alla döda fördes hem, graven vändes upp och ned.

44. Fågeln står på stickans ände, talar utländskt språk

45. Vävs ett täcke högt i luften, fransarna på marken hänga.

46. Åkern vit och kornet svart; den, som kan, han sår där.

47. Barnen giva di åt modern.

48. Trött blev vägen, källan törstig och det goda brödet hungrigt.Uttydning av gåtorna.

•aptnspxj suajBSiBid. 8^ — *}3ABq qoo Buaapoj^ Lfr — ‘biiau^s pp noo jajadd^j 9* - vretiåaj nios ‘jaujoj^ — B^iBd opnB^Bjds tt — •usABq qoo bujb3[Sij ‘u^o^ £t — uo^g zf — *ua|BuÄs ifr — *;b[j boS^ ofr — -uBå^n^s 6£ — ‘Bujojppsdraruis $£ — ‘uBånudsSSBA L£ — napo\2 Bd hb^jq g£ — -npspÄjtf ££ — ^anBcnsaa K — •na^sirera tpo ub^sjoc; ££ — •uojj.iofH z£ — *u93PSsl9rK ‘naps qoo nons o£ — *pxB suaunBm Bd ubx^ 6z — -najnf 8^ — ’;apjoq -}^H & ~ •aapps302[s qoo uB;sm0 gz — ‘uoSSbq — *ubi>i bz — •QUUBA SUBåniS £z — ‘U9^q qOO U3JBppO>[ZZ — *U3JJOp qOO Up^ ‘-saij* ‘Baj3;sodjjoa is — *u9noSo oz — -noudin qoo uops 61 — ‘bojojb qoo u9}Ba 8i — 'ywpi&li &1 ~ 'BuaBddou^ qoo nopB^q *hb3[ubj ‘u3Jo;s9iranH 9* ~ 'uasjög £1 — -no^oj qoo nopj^ — •nppBS qoo iio}SBq ‘ndJBtfifg £1 — *}\es zi — -jo^ooq jojp jbSuiu -U3J 11 — *}on nts jBddBj uojb^si^ 01 — -uBdranj;s uBpos qoo ;sjoj s3Sb;ab no3is 6 — bSjCjj böjo^siuS qoo pp -ibiuijj ubux jb>j 8 — BnjBjSax^ L — nonB^ 9 — ‘uniBu £ — aBpjB^jifi t -•ptiAnq qoo nnra 'o3bj^ £ — *}oåBj; i uoåoa z — -jsuo^sios 1

81. Folktro och vidskepelse.

De stora ödemarkernas enslighet har mäktigt verkat på folkets inbillning. Skogarna, bergen, insjöarna, forsarna, vinterns långa mörker, sommarens långa ljus, allt detta har stämt finska folkets håg för det underbara, och dess trollkunnighet har länge varit ryktbar hos andra folk.

Tron på trolldom är ett minne från hedendomen. Man troddde då, att alla föremål i naturen hade liv, och att människan kunde med sitt ord behärska allt levande. Om alltså någon kände de rätta orden, kunde han därmed framkalla eller bota sjukdomar, besvärja stormar, upptäcka fördolda skatter, förutsäga tillkommande ting och annat mer.

Kvarlevor av denna tro finnas ännu mångenstädes i landet. Trollkarlar och trollkvinnor stå i anseende hos de okunniga och eftersökas på långa vägar. Ju längre borta, dess större anseende. I södra Finland anses folket i Tavastland trollkunnigt; i Tavastland rådfrågar man österbottningar. I södra Österbotten rådfrågar man nordösterbottningar, och dessa anse lapparna vara alla andra överlägsna. Ofta bedraga dessa trollkarlar de lätt-trogna; ofta tro de själva sina besvärjelser. De låta väl betala och undfägna sig, äro avundsamma om sin konst och lära den icke gärna åt andra än sina barn. De bruka flerehanda trollmedel, men besvärjelseorden äro de förnämsta, och utan dem kan ingenting uträttas. Vill någon uppteckna dessa trollrunor, bortlämnar trollkarlen två eller tre ord, emedan besvärjelsen då anses förlora sin kraft.

Trollorden eller »läsningarna» brukas nu mest för läkedom. Framför allt måste man veta plågans ursprung. Har den sjuka sårat sig med vasst järn, måste man veta järnets ursprung. Har han bränt sig, måste man veta eldens uppkomst. Är han biten av björn, varg, hund, orm eller geting, måste man veta deras härkomst. Är det en vanlig invärtes åkomma, beskriver trollkarlen sjukdomens namn och födelse, dess föräldrar, systrar och bröder. Är det en ovanlig åkomma, gissar han på ovänners anstiftan eller andra orsaker. Hjälper icke detta, uppräknar han alla fyra elementerna, ty från något av dem måste sjukdomen komma. Denna del av besvärjelsen kallas ursprungsorden, och därpå följa läkedomsorden. Trollkarlen tilltalar sjukdomen med stränga ord, besvär den att borttaga sin sveda och fly till någon avlägsen ödemark, en strid fors eller ett bottenlöst kärr, och då lovas häst för resan. Lyder icke sjukdomen, hotar trollkarlen att klaga hos dess föräldrar, och är den skickad av någon ovän, hotas denna med de svåraste straff. Lyder sjukdomen ändock icke, så framsägas nödorden, som innehålla de strängaste hotelser, och därefter bedes biet att flyga över nio hav för att hämta läkemedel; men hjälpa icke ens nödorden, då är sjukdomen skickad av Gud, och dess botande står ej i mänsklig makt.

Man trodde förr, att långt i norden vid Kemi älv fanns smärtornas berg, Kipuvuori. Från mitten av berget framsköt en hög topp; på toppen var en liten stuga, i stugan en källa, i källan en leverfärgad sten och i stenen en håla, nio famnar djup. Till denna håla förvisades smärtorna. Dödens tre döttrar, Kivutar, Tuonetar och Äkäätär, mottogo dem med vantar på händerna, uppsamlade dem i kopparskopor, rensade, dryftade och sållade dem, varpå smär-torna stektes och kokades i en järnpanna, till dess att de slutligen nedhälldes i hålan. Meningen var, att smärtorna icke kunde i berget skada någon oskyldig:

»Stenen gråter ej för smärta,

berget klagar ej för plågor.»

Även många, som icke vilja anses för trollkarlar, bruka allehanda vidskepelse för att skydda sig eller sin boskap mot onda makters inflytande. Många tro också på tomtar och skogsrån. Få berg eller sjöar finnas i landet, där man icke säger sig hava sett någon haltia eller rådare. Men i stället för att omtala sådan vantro, som är ett arv från förfäderna och nu alltmera kommer ur bruk, skola vi minnas de vackra eldarna, som mångenstädes i Finland brinna om midsommarnatten på höjderna. Icke mången vet, att dessa oskyldiga kokkoeldar äro ett minne av en hednisk soldyrkan. Våra hedniska förfäder brukade fira en fest vid den tiden på året, när solen står högst på himmelen. Numera veta vi, att solen är endast Guds skapade verk, och när vi fröjda oss vid eldens sken åt den ljusa midsommarnatten, tillbedja vi icke mera solen, utan prisa Gud, vår Skapare, som så underbarligen pryder naturen i dess skönaste fägring.

82. Om karelarna.

Det finska folket liknar ett träd, som utsträcker sina rötter i jorden. Dess största och kraftigaste rötter äro två besläktade, men länge åtskilda stamfolk, som nu äro förenade, nämligen karelarna (karjalaiset) och tavasterna (hämäläiset). De hava delat landet sig emellan, så att karelarna bo i östra, sydöstra och norra Finland, men

tavasterna bo i västra och södra Finland. Fordom var mycken tvedräkt emellan dessa folk, men nu hava de länge levat fredligt bredvid varandra utan att bortlägga vissa olikheter, varav de lätt kunna igenkännas.

Karelaren är smärt till växten, har brunt, lockigt håroch livliga, blå ögon. Jämförd med tavasten är karelaren mera öppen, vänlig, rörlig och företagsam, men också mera pratsam, skrytsam, nyfiken och snarstucken. Han tycker om resor och handel och färdas långa vägar i eget land Hans lynne är känsligt; han blir lätt sorgsén och lätt glad; han älskar skämt och vackra visor, dem håns egna sångare smida. Därför har man i hans land funnit de skönaste sånger, dem han bevarat i minnet från sina förfäders tid.

Karelaren brukar släktnamn, och hans gård, där många bo uti den stora stugan, bär namn efter släkten. Efter forna krig har en så olika befolkning inflyttat i Karelen, att ofta folket i en by icke liknar folket i närmaste grannby. I hela södra delen av Viborgs län är en brokig blandning av en äldre befolkning, äyrämöiset, och de senare inflyttade savakot, Dessa två folk ha intill våra dagar åtskilts genom olika klädedräkt, och när en kvinna av äyrämöiset gifter sig i en släkt av savakot eller tvärtom, underhandlas på förhand noga om vilken dräkt den unga hustrun skall bära. Man kan ännu i våra dagar någon gång få se karelaren iklädd sin vackra folkdräkt. Karelama är ett gladlynt, givmilt folk, som gärna självt lever gott och gärna bjuder med sig åt andra. »När brödet är slut, äter man vetebröd». I södra Karelen bakar värdinnan dagligen färskt mjukt bröd, men i det fattiga norra Karelen duger även det hårda brödet, som ju i missväxtår måste blandas med bark.

Karelaren är liksom solsidan av det finska folket: öppen, tillgänglig, livlig och lättsinnig, lätt ledd och lätt missledd, godtrogen som ett barn, icke utan sin andel av finsk envishet, men läraktig och utrustad med gåvor, som endast behöva en god uppfostran för att ställa honom bland de främsta av hans folk.83. Om savolaksarna.

Savolaksarna äro samma folk som karelarna, men de hava tidigare bosatt sig vid Saimavattnen och därigenom antagit olikheter i seder och lynne. Medan karelaren lidit mycket förtryckav stora godsherrar och stundom blivit för ödmjuk, har savolaksaren blivit rikare, mera oberoende och fått ett självförtroende, som stundom gör

honom dryg, men som icke saknar sin värdighet. Han tillhör med sin vetgirighet och sitt goda huvud de mest bildade av landsbygdens folk; hans ostfinska munart är utbredd från Villmanstrand ända till närheten av Kaj ana. I de förmögnare socknarna kring Kuopio råder ett överflöd av silver, siden, kryddor, viner och cigarrer, som icke annorstädes påträffas uti den finska bondens stuga. Gammal sed har i dessa trakter mycket förändrats, sedan ångbåtarna röka på alla vatten, och den nya tiden har medfört ont med gott. I de avlägsnare delarna av Savolaks lever ett enklare folk i sina enstaka gårdar emellan svedjebackarna.

Savolaksaren är en förståndigare och mera beräknande man än den godmodiga karelaren. Hans handel lyckas vanligen bättre, och han skrattar åt sina grannar, som i dag uppäta mer, än de förtjänat i går.

Utom åt sveden och skogen ägnar savolaksaren sin mesta omsorg åt stallet och ladugården. Hans häst är den bästa travaren i landet; hans ko giver honom så mycket smör, att han därav utför många tusen kilogram om året. Nu tillverkas väl det mesta smöret i mejerier, men förr kärnades det hemma. Därför ställa vi här en bild av den flitiga savolaksflickan, som kärnar sitt smör. Honär blyg att visa sig i sin enkla arbetsdräkt, liksom ville hon säga till oss: »Jag är icke så fattig, som jag här synes vara, jag har många grannare söndagskjortlar, dukar och förkläden, sparade i vår bod». Men vi svara henne: »Var obekymrad för din dräkt, där du står i ditt flitiga arbete vid den trogna smörkärnan! Enkelhet och flit äro din bästa prydnad; endast arbetet gör oss alla rika, endast gudsfruktan, blygsamhet och stilla husliga dygder göra den finska flickan till en skatt för sitt hem och till en värdig dotter av fosterlandet.»

84. Två ru nosmed er.

I folkspråket talar man om att smida runor. Såsom smeden hamrar det glödande järnet till nyttiga redskap, så smider sångaren sina glödande tankar till ord och musik.

Savolaks är de nya runosmedernas rätta hembygd. I stället för de gamla folkvisorna, som allt mera glömmas, sjunger nu- folket nyare visor, mindre enkla och innerliga, men ofta kvicka och fyndiga. Vi skola omtala två av de nyare runosmedema.

Paavo Korhonen var en ung bondson i Rautalampi socken, när han företog sig att göra en kvick smädevisa om en länsman, som tog mutor av bönderna och lät dem olovligen bränna brännvin. Visan blev bekant och roade många. Korhonen efterskickades till bröllop och andra gästabud, stundom långa vägar, för att sjunga för gästerna. Och han sjöng med flödande tunga. Han sjöng stundom hela dagarna, stundom långt in på nätterna, än sorgsna, än lustiga visor. Han sjöng om den nya kyrkan, den goda skörden, den hårda missväxten, det sköna, men då föraktade finska språket och annat mer, som folket förstod, oefi som gick till dess hjärta. Efteråt upptecknade han, vad han sjungit, eller skrevo andra hans visor ur minnet, och många avskrifter spriddes i bygderna. Korhonen visste ej själv, huru många visor han diktat. Han menade blott, att de nog kunde fylla en stor kista. Självomtalade han, att han hade uttänkt de bästa visorna under ensliga skogsvandringar och fiskarfärder. Då han kom hem, skrev han ibland upp, vad han diktat. Många visor förblevo emellertid oskrivna, andra förstördes med avskrifterna, och blott ett litet antal är tryckt.

När Paavos fader dog, ärvde Paavo gården, men han tyckte mer om sitt fria vandringsliv och lämnade hemmanet åt sin yngre broder. Hans gamla moder sörjde över sonens ostadighet; men han älskade mycket sin moder och gav henne alla penningar, han kunde förtjäna, över sin döda syster skrev han sköna minnesord.

Ännu som gammal man brukade Paavo Korhonen gärna färdas ensam på sjön. En höstmorgon i oktober 1840 hittades han död i sin båt ej långt ifrån hemstranden. Han var då 65 år gammal. Strandens björkar och insjöns vågor hade sett honom dö.

I Suonnejoki socken bodde en gästgivare vid namn Bengt Lyytinen. Liksom Korhonen var även Lyytinen en ringa, olärd man, vilken var road av läsning och på egen hand förskaffade sig kunskaper. Men liksom Korhonen ej dugde till jordbrukare, så passade icke heller Lyytinen till gästgivare, fastän han var det i 64 år. Han var mera road av att vandra omkring och språka med alla resande än att sköta om hästar och skjuts. Även han sjöng många omtyckta visor, dem han sedan upptecknade och som gingo i avskrifter ut bland folket. Han sjöng om kyrkan, om gården, om åkern, om tidens snabba flykt, om arbetarens ära och lättingens dårskaper. Och så blev han gammal och grå, medan hans sånger ännu levde unga på folkets läppar. I februari år 1871 slöt han sitt liv, 88 år gammal.

85. Om tavasterna.

Allt det mjuka, ljusa och öppna som möjligen kan upptäckas i det finska lynnet, är ett arv av karelarna; allt det stadiga, tysta och sträva hos vårt folk är förnämligast tavastearv. Det är ganska förunderligt, att Gud har ställt dessa två olika folk så nära varandra, på detatt det ena må fylla det andras brist. Och hade icke Gud ställt de livligare och ostadigare karelarna i öster mot Ryssland, medan han ställt de tröga och oböjliga tavas-terna i väster mot Sverge, så skulle visserligen mycket i vårt land nu vara annorlunda.

Tavasten är mera grovlemmad, styv och axelbred, mera härdad, tvär och oböjlig än hans broder karelaren. Han har rakare hår, oftast brunt, stundom linfärgat; ögonen små och grå eller ljusblå; ansiktet bredare, hyn gråare, uppsynen strävare. Tavasten är ock en mera tystlåten och allvarsam man, långtänkt och envis, sen att vredgas, sen att förlåta. Bakom hans halsstarriga lynne bo mycken trofasthet, mycken hjälpsamhet, mycket tålamod. Han mottager den onda och den goda dagen med samma orubbliga lugn.

Tavasten är alltså den rätta stenbrytaren, vilken har inhuggit sitt bomärke i flertalet av sitt folk. En ihärdigare man är icke lätt att finna, när han företagit sig något, icke heller en trögare, när det faller honom in att ingenting göra. Om han stundom icke har något emot att leva gott på gästabuden eller om söndagen föra stat med sin nymålade schäs, är han däremellan den tarvligaste bland sitt folk. När han sommartid, klädd i sin grova mekko, är ute i sitt arbete från dagningen intill sena kvällen, kan han nöja sig med sin halvfärdiga talkkuna av kokat korn- eller havre mjöl, som han blandar med mjölk i en näverriva. Han bor stundom tillsamman i stora byar. allt från den tid, när han måste försvara sig mot fienders anfall, och är så mån om sin åker, att han lägger gödselhögen så nära gården som möjligt. Han anser det nyttiga och det vackra för samma sak, och, fastän han ej tycker illa om visor och en lustig fiol, har naturen ämnat honom varken till sångare eller till spelman. På samma sätt tycker han också om sagor och ordspråk, som andra berätta, men själv har han glömt det mesta, som hans

fäder berättat. Han är själv som en gammal saga: sådan han nu är, sådan har han varit i många hundrade år.

Det måste likväl tilläggas, att detta äkta, gamla ta-vastlynne numera kvarlever blott i några av Tavastlands inre och nordliga delar. Längre väster- och söderut hartavastfolket blivit rörligare, driftigare och tillgängligare för inflytandet av en ny tid och av sina grannar. I södra Tavastland, i norra Nyland och det inre Satakunta igenkänner man ännu något av stamfolket; men i Egentliga Finland, vid västkusten och i södra Österbotten har ta-vasten blivit så omskapad, att icke mycket annat återstår av hans ursprung än de allmänna dragen, som han påtryckt sitt folk.

86. Mästerskytten Mårten Kitunen.

Finnarna hava alltid ansett det för en mannabragd att döda starka rovdjur. Därför hava de ock hållit björnen högt i ära såsom en värdig motståndare, och när en björn fälles, bruka jägarna med stor ståt fira hans gravöl. Den döda björnen hälsades i gamla visor med de ömmaste smeknamn: skogens guld och silver, skogens äpple, skogens sköna lionungstass. Och jägarna besjöngo under gästabudet hans födelse, hans bedrifter och hans ärofulla död.

På Kitunen hemman i Virdois, vid gränsen mot Österbotten, hade en bonde sex gossar. Fem voro stora och starka, varför de följde fadern i arhetet, men den äldsta, som hette Mårten, var i barndomen liten och svag. Han fick råda sig själv, gå med bössan i skogen och skjuta tjädrar, orrar och järpar, som de övriga läto sig väl smaka. Därav blev Mårten en flink skytt med säkert öga, säker hand och ett modigt hjärta. En morgon på sena hösten, när han var sexton år gammal, mötte han oförväntat en stor björn på en gångstig i skogen. Den vintersömniga Nalle, som alldeles icke hade någon respekt för den spensliga gossen, kom brummande på två ben emot honom, liksom ville han säga: »Ur vägen, pyssling!» Detta förargade Mårten. Han lade an med sin säkra lodbössa, och pang! — björnen hoppade, träffad i hjärtat, väl ett par meter högt med ett förskräckligt rytande, varefter han föll död till marken. Först nu blev Mårten rädd och klev upp i ett träd; men björnen låg, där han låg, och andtru-ten sprang gossen till gården för att berätta sitt äventyr. Där ville först ingen tro honom; dock fick han faderns häst och släde. Hed stor möda hemsläpades den tunga besten från skogen, och från den dagen kallades lilla Mårten »urhoollinen poika», den tappra gossen.

Mårten Kitunen fick snart det ryktet om sig att vara en mästerskytt och den bästa bössmeden i hemtrakterna. Hans äventyr skulle fylla en hel bok. En gång skidade han på tjäderjakt ända till Keuru och hörde, att där fun-nos björnar i Liukko ödemark. Det var i mars månad. Mårten tog med sig två kamrater, och en gubbe visade vägen. Men vägen blev lång, gubben tröttnade, vände om och skrattade åt dessa narrar, som gjorde sig så onödigt besvär. Icke långt därefter kommo de tre skyttarna till en björnlya och sågo väldiga bjässar masa sig där i all maklighet. Nu hölls krigsråd: var skytt tog en björn på sin lott. Mårten fällde den första och därtill ännu sju ungar. Kamraterna fällde de Övriga, och dagen därpå släpades tio döda björnar till Liukko hemman. Då skrattade icke gubben mera; han trodde nu fullt och fast, att Mårten Kitunen var en trollkarl.

Björnen brukade ofta hälsa på böndernas sveder och kalasa där på den mognande rågen. Mårten var nyfiken att se, huru detta gick till, och klev en sommarafton upp i en tall bredvid sveden. Björnen köm ganska riktigt, nosade först försiktigt omkring, men fann inga misstänkta spår och begav sig mitt in i rågen. Mårten Idev ned, kröp tyst efter honom och skickade honom ett par kulor i ryggen. Rytande hoppade björnen upp. Mårten kastade sig till marken, Nalle sprang över honom utan att stanna. Följande morgon hittades Nalle svårt sårad i skögen och blev jägarens byte.

Mårten Kitunen brukade också skjuta björnar från lave. En sådan bygges i skogen nära det ställe, där björnen fällt någon ko, ty Nalle kommer gärna trejde natten tillbaka för att äta sin stek vid flere måltider. Då lägga sig två skyttar i försåt på laven, medan en tredje karl vandrar bort med tjärade skosulor. Ty Nalle är så klok, att han misstänker alla steg, som leda till stället, men när han ser andra steg leda bort, tror han sig vara säker. Och då fårhan sig snart några kulor i pälsen. Annars bär han den döda kon till kärret, gräver en grop och förvarar sin stek till nästa gång under mossan.

Kriget mot björnarna avlopp ej utan stora faror, och tre gånger blev Kitunen illa sårad. Första gången kastade

björnen omkull honom i drivorna och bet honom i huvudet, till dess att Kitunen fick sin kniv ur ränseln och nedgjorde fienden. Andra gången klev han upp i ett träd, men björnen drog honom i benen och bet hans fötter. Då föll Kitunen rakt på björnens rygg, grep fast i pälsen och ropade: »Marsch!» Härav blev björnen så skrämd, att han galopperade med sin ryttare till skogen, men Kitunen kastade sig av, och några timmar därefter föll björnen för brödernas kulor. Tredje gången klickade Kitunens bössa när björnen rusade ut ur lyan. Kitunen slog honom for örat med bösskolven, men då detta ej hjälpte, stack han sin högra arm i björnens öppna gap. Armen blev illa biten, men Nalle förlorade modet och blev skjuten av de övriga jägarna.

Vid 74 års ålder sköt Mårten Kitunen sin sista björn i Laukas. Han hade då inalles fällt 198 vuxna björnar, utom så många ungar, att han icke ens räknat dem. Numera för gammal att sikta rätt levde han ännu 11 år som jordbrukare och fiskare på sitt goda hemman i Virdois och dog år 1833, nära 86 år gammal. Denna ryktbara mästerskytt var en mild, gladlynt och gudfruktig man, ytterst måttlig och arbetsam, mycket avhållen av alla, som kände honom. Han hade i 60 år levat lyckligt med sin hustru och gungade barnabarnsbarn som björnungar på sina knän.

87. Om Finlands svenska befolkning.

Icke alla vårt lands söner och döttrar härstamma från karelare och tavaster. När vi resa längs Finlands södra eller västra havskuster, eller när vi segla ut i skärgården, finna vi en annan befolkning, som talar ett annat språk och skiljer sig i seder och lynne från den finska befolknin-gen. Dessa kustbor härstamma från Sverge och tala sitt svenska språk, liksom några av finsk härkomst i Sverge tala sitt finska språk. Men emedan de hitflyttat i en långt avlägsen forntid och sedan i många århundraden levat och kämpat vid sidan av Finlands övriga inbyggare, emedan de älska och erkänna vårt land såsom sitt fädernesland och alldeles icke vilja skilja sig mer därifrån,hava de vuxit in uti Finlands folk och äro i denna mening finnar, såsom vi alla. De äro med liv och själ våra, och vad språk än tungan talar, är här endast ett folk med ett hjärta för fäderneslandet.

I förra tider har vårt lands svenska befolkning varit kunnigare än den finska befolkningen och därför ansett sig vara något förmer. Ty Sverge har behärskat Finland icke allenast med sin större makt, utan än mer med sin tidigare och längre hunna bildning. Nu är mycket annorlunda, sedan Finland icke mer är förenat med Sverge. Nu tillväxer även den finska befolkningen med varje år i kunskaper, och nu äro alla jämlikar.

Den svenska befolkningen i Finland fördelar sig på tre områden: Åland med dess skärgård, södra Nyland och södra Österbotten. Tidigast, eller för mer än tusen år sedan, inflyttade ålänningarna till sina öar och utbredde sig över en del av Åbo skärgård. Nylänningarna flyttade in på olika tider från Sverge, somliga för tusen år sedan, andra senare. De svenska österbottningarna inflyttade sannolikt för sex eller sju hundra år sedan över de smala havs-passen till finska kusten. Ingen minnes mera, när alla dessa inflyttningar skett. Man vet blott, att där sedan varit många omflyttningar till följd av krig, pest och hungersnöd, så att man nu hör svenska talas, där det förr talats finska, och finska, där det förr talats svenska*).

Dessa kustnejder äro tätt bebodda och väl odlade. Deras svenska befolkning är rörligare, otåligare, ostadigare än den finska befolkningen, snabbare i beslut, raskare i handling. På samma gång har den antagit något av den finska befolkningens lugn och blivit i sina seder ett annat folk än svenskarna i Sverge. Dess drivande kraft har satt

*) Jfr läsest. no. Om stenålderns folk.den finska befolkningen mera i rörelse, och båda grannarna hava lärt sig något av varandra.

Här är mycken olikhet mellan den svenska befolkningen i skilda landskap; ja, invånarna i två grannsocknar likna icke varandra. Havet har uppfostrat alla dessa kustbor till sjömän och fiskare. Ålänningen är den bästa köpmannen, nylänningen är den bästa jordbrukaren, öster-bottningen är den bästa timmermannen bland de tre. Ålänningen tillbringar sin halva tid på resor till sjöss; österbottningen beger sig ut på arbetsförtjänst ända till Amerika; nylänningen stannar kvar vid sin åker och sin fisknot. AUa tre äro mera förståndiga än känsliga. De sjunga sina visor för melodiernas skull och bry sig icke mycket om orden. Alla tre äro även ömtåliga om frihet

och oberoende: nylänningen minst, emedan han lytt under herregods, österbottningen mest, emedan han alltid har varit en fri jordägare. Och fastän ålänningen tidigast flyttat bort från Sverge, är han den av de tre, som mest liknai det svenska stamfolket, emedan han bor så nära Sverge och så ofta är där på resor.

88. Om svenska språket.

För omkring tusen år sedan talade svenskar, norrmän och danskar samma språk. Detta språk, som vi kalla det urnordiska, var nära besläktat med de språk, som talas av tyskar, holländare och engelsmän. Sedermera, när de tre folken länge levat åtskilda eller varit i krig med varandra, begynte danska språket få ett mjukare, vekare ljud, emedan det hade tyskan så nära. Och då Danmark länge behärskade Norge, förblevo danska och norska i det närmaste samma språk, dock är norskan hårdare. Men från dessa två skilde sig det svenska språket, vilket behöll sin gamla nordiska hårdhet, ehuru det med tiden blev mindre strävt och mera välljudande.

Till en början utgjordes detta språk av en mängd dialekter eller munarter, men då de svenska landskapen småningom smälte ihop till ett rike med en gemensam lag*), blev den munart, som talades i mellersta Sverge, riksspråk. Ämbetsmännen begynte rätta sitt tal efter detta språk, och så skilde det sig med tiden från allmogens. Detta fornsvenska riksspråk förefaller oss mycket hårt och skrevs med en ojämn stavning. Under reformationstiden, då bibeln översattes till svenska, får det en allt större användning i tal och skrift. Det upptar många nya ord från tyskan och andra utländska språk Uttalet ändrar sig, och ett nysvenskt språk uppkommer. Stora skalder och vetenskapsmän börja utgiva böcker på detta språk, och så har det efter hand utbildats. Men alla förändringar märkas icke i skriften, ty det gamla stavsättet har bibehållit sig i många ord ända till våra dagar.

Svenska språket är icke så mjukt, böjligt och fint skiftande som t. ex. det finska; men det är manligt och kraftfullt, det klingar som stål mot berg. Emedan det sjungits av stora skalder, har det blivit så stolt och glänsande som få andra språk. Men när skalder i Finland diktat på svenska, har deras språk blivit enklare och innerligare, liksom en återspegling av vårt lands folk och natur. Här i Finland uttalas svenskan med ett annat tonfall än i Sverge och vi tycka därför, att svenskarna hava ett sjungande uttal. Vi begå många fel, när vi tala svenska; vi inblanda därvid finska ord och uttryckssätt, dem vi ej själva märka. Och om vi icke vårda och bevara det svenska språket rent, kommer det att alltför mycket skilja sig från svenska språket i Sverge, vilket för oss vore en skada.

Allmogen talar sitt språk i flere munarter, och några av dessa äro så ålderdomliga, att de endast med svårighet kunna begripas av andra. Sådant kommer därav, att våra svenska landsmän levat så länge skilda från Sverge och från varandra, att deras språk under tiden utvecklat sig på annat sätt än de bildades tal. Men numera få alla barn i folkskolan lära sig att använda bokspråket.

*) Magnus Erikssons landslag av 1347.89. Skärgårdsbor i sydvästra Finland.

På Ålands tusen öar och klippor samt i en del av skärgården söder om Åbo bor en svensk befolkning av jordbrukare, sjömän och fiskare. De odla något litet säd och potatis, de hava hästar och boskap, de bränna kalk och tegel, de utskeppa ved, men deras rätta åker och äng är havet. Somliga äro skeppsredare, bygga stora fartyg och segla med god vinst till främmande länder. Andra föra på sina skutor och galeaser fisk, ved, kalk och flere varor till Stockholm, Åbo, Helsingfors och Reval. Dessa olärda skeppare med en och två mans besättning ombord segla mest efter landkänning på sina bekanta farvatten, ankra vid motvind i skydd av klipporna, men överraskas ofta av stormbyar och vindkast, som frambryta vid klippuddarna. Andra leva hela sommaren i sin fiskarbåt ute på sjön och föra på hösten salt strömming och torsk till städerna. Män, kvinnor och barn ha prövat havet i alla väderskiften, de blekna icke för vita vågor, men när de en tid slitit ont, tycka de om att ligga i ro för ankar och leva gott. Det finländska lynnets lugn gör dem då tålmodiga och obekymrade om sin tidspillan. Sådana äro de flesta av våra kustbor; deras liv är delat mellan ett hårt arbete och en maklig vila.

Hemma bo de i små byar eller ensliga stugor, som alla hava sin flaggstång vid gaveln. De fira jul och midsommarvaka, dansa grundligt på bröllopen och äta grundligt vid läsförhören. Dessa västfinska skärgårdsbor ha under sina resor lärt sig ett hövligt umgängessätt. De kläda sig på helgdagar nästan som herrefolk, bruka också gärna herrskapsmat vid sina gästabud. Det kan vara fattigt nog däremellan, när fisket slår fel: men skall det

vara gott, så sparar man icke. Om vintern binda de nät och not; handslöjd brukas här mer än i Nyland, och kvinnorna vävde förr mycket, innan det blev sed att köpa fabriks-vävnader.90. Nylänningar.

De svenska nylänningarna äro dels åkerbrukare på sin bördiga jord, dels fiskare vid sina vikar och havskuster. Men även jordbrukaren har sin not, liksom fiskaren har sin åkertäppa. Strax i norr bor en finsk befolkning med andra seder. Den svenska nylänningen är välbärgad, gladlynt, förståndig, pratsam, maklig. Han bor i hus med små fönster. Han har fruktträd framför fönsterna och havstång på stranden. I städernas grannskap har han lärt sig herreseder och stadspriser, men längre bort i bygderna är mycket kvar av gammal sed, fastän icke av gammal dräkt. Folket öster om Helsingfors skiljer sig märkbart från folket väster om Helsingfors och talar en annan munart av sitt svenska språk.

Om våren, i mars eller april, går kustbon här som annorstädes ut i sälskytte på isen. Han drager då en vit skjorta över kläderna, bär på sitt huvud en vit harskinns-mössa och närmar sig, krypande på magen, de skygga sälarna ute vid iskanten. Sälen lyssnar, jägaren ligger andlöst stilla. Pang, skottet smäller, jägaren skyndar fram och griper sitt byte med en järnkrok, innan sälen hinner dyka ned i vattnet. Skinn och späck betala sig väl, men yrket är farligt och mödosamt. Ofta driver skytten på lös is till sjöss, ofta faller han i en ränna; stundom är han borta i veckotal flere mil ute på havet. — I Österbotten fångas sälen även med grova nät, i vilka han rullar sig in, när han känner sig fången. Då är det icke lätt att flytta i båten en sådan tung levande best, som stundom kan väga ända till 125 kilogram, och som modigt försvarar sig med sina vassa tänder.

Nylänningen tycker om lustiga sagor. Hans berättelser om bemböleborna likna mycket dem vi redan känna om hölmöläborna. Det var med bembölekräklan, man rörde om gröten i träsket. Bemböleborna tyckte saltet var för dyrt att köpa i staden och beslöto av sparsamhet att så det i åkern. När åkern skulle harvas, gjorde de en stark bår och ställde hästen på den, för att den ej skulle trampa ned utsädet. Fyra karlar buro på detta sätt hästen kring åkern och släpade harven efter sig. Närsedan smörblommor växte upp, där saltet var sått, smakade bemböleborna på plantorna, funno dem något beska och sade sig emellan: »Det är ännu icke rätt moget, men nog smakar det redan litet salt».

Nylänningen sjunger också många visor, gamla och nya, sorgsna och muntra. Melodierna äro ofta vackra,

men om orden är han icke så noga, endast de klinga bra. Det är som med namnsdagsplakaten på hans vägg; huvudsaken är, att de äro grant målade.

Vi taga två provstycken av de nyländska folkvisorna. Det första är ifrån Strömfors socken.

Se, god afton och god kväll, min utvaldaste vän!

Huru lever väl världen med dig?

Har du hälsan och mår bra, som jag tror, att du skall ha, har du nöjen, visst fägnar det mig.Har du pengar, har du gull,

har du dina kistor full,

har du det, så visst roar det mig.

Har du ett förnöjsamt sinn\

det är rikedomen din,

det är bättre än pengar och gull.

När jag tänker uppå dig,

röres blodet i mig;

lilla vän, förglöm dock aldrig mig!

Se på stjärnorna de små under himmelen den blå, falla neder till jorden liksom strå.

Förr skall sjöar och strand

bliva torra liksom sand,

förrän jag skall ta mig någon ann.

Sjömansvisa från Pärnå.

Se på de sjömansgossar, hur raska som de gå, och alla vackra flickor de tycka om dem så, för att de är så raska och ha ett hurtigt mod. Sitt unga liv de våga på sjö och saltan flod.

En lantman han plöjer sin åker och sin äng, om natten får han ligga och sova i sin säng.

Vi unga sjömansgossar, som ut på böljan gå, vi få så sällan sova, men alltid klara stå.Och denna visan gjorde vi på resan vi kom hem; i engelska kanalen vi låg för bidevind.

Det var ett vackert väder att roa tiden bort, så gjorde vi den visan, och den blev ganska kort.

91. österbottningarna.

Längs Vasa läns hela kust, utom Lillkyro socken, bor svensk befolkning 2 eller 3 mil inåt landet, där den finska befolkningen vidtager. Nära varandra talar en by svenska en annan by finska; några förstå båda språken, men den svenska byns ungdom gifter sig ej med den finska byns ungdom eller tvärtom. Ändock hava de båda grannarna antagit mycket av varandras seder. De välbyggda gårdarna med sina utbyggda loft över böden äro nästan lika hos båda. Bostädernas inredning, plogen, kärran, seltygen, knivbältet och, tyvärr, även kniven äro desamma i svenska och finska byar. Utom språket, som talas i olika munarter, är där nästan lika stor skillnad mellan de svenska socknarna inbördes som mellan de svenska och finska.

De svenska österbottningarna hava både gott och dåligt rykte om sig i landet. Man ser dem överallt som skickliga arbetare i städer och på herrgårdar. De bygga skepp och båtar, hus och fabriker bättre än andra, men stundom utbryter hos dem det gamla, ärvda krigarlynnet. När de tagit sig för mycket till bästa, råka de lätt i slagsmål. Ingenstädes i landet har så ofta flutit blod som vid deras och deras finska grannars gästabud. Ännu för någon tid sedan kunde stundom två byars ungdom samlas på landsvägen enkom för att slåss. Där åkte en resande: kämparna avbröto striden, lämnade vägen fri och fortsatte slagsmålet, när den resande var förbi.

Dessa strider skulle kostat mycket mera blod, om ej kvinnan så ofta kastade sig emellan med fara för eget liv.När karlarna äro borta på arbetsförtjänst, sköta kvinnorna jordbruket och gå även däremellan i karlsysslor. De köra, de plöja, de dika, de hugga ved. De små barnen lämnas då i andra barns vård och dö ofta bort.

Av svenska sagor och sånger i Österbotten taga vi här blott en, som röjer det gamla kämpalynnet. Det är en folksaga om.

Starka Matts.

Det var en gång en gosse vid namn Starka Matts (Stark-Matt). Han var yngst och dummast bland syskonen. När han ej hemma dugde till något, sändes han ut i världen och kom till en smedja. Smeden ställde honom vid blåsbälgen och sade: »Pusta nu duktigt!» Matts vek upp ärmarna, grep i stången, och vid första taget sprack blåsbälgen som en såpbubbla, medan kolen virvlade upp som ett eldregn i ässjan. »Duger ej», sade smeden, »tag släggan, och håll bara takten!» Matts slog några försiktiga slag; smeden sade: »Slå bättre!» Matts lyfte släggan mot taket, dammade till och körde med ett enda slag städet och stubben ned i jorden.

Smeden tyckte hans nya dräng var för hårdhänt och gav honom respass. Matts tog tjänst som dräng på en herrgård och skickades ut att köra hem ved från skogen. När han radat på lasset, var det för tungt för hästen. Matts spände hästen ur redet, lade hästen på lasset och drog det själv. Släden brast, Matts gjorde en starkare släde och drog hem lasset. Då rymdes släden ej in genom porten. Matts drog, portstolparna brusto som stickor, och fram kom lasset.

Nu blevo de andra drängarna rädda för Matts och be-slöto förgöra honom. Matts skulle gräva en brunn och

grävde så djupt, att han syntes som en mask där nere på brurnsbottnen. Där låg en kvarnsten på gården; den fällde drängarna ned i brunnen. Kvarnstenen råkade falla som ett halsband kring Matts, så att hans huvud stod upp genom hålet i stenen. »Nej», sade Matts, »var i världen ha de hittat mor mins gamla spinnrockshjul?» Matts fortsatte grävningen; drängarna hämtade storkloc-kan från kyrktornet och fällde den i brunnen. Matts tog lyra, betraktade klockan och sade: »Var i all världen ha de hittat far mins gamla kyrkhatt?»

Matts grävde brunnen färdig, och ingen vågade mera ofreda honom. Det blev krig, fienden ryckte med en stor krigshär in i landet. Matts skickades ut i kriget. Där blev ett stort fältslag, men Matts var hungrig och satte sig först att äta. Medan han bredde sin smörgås, märkte han svarta korn, som flögo in i hans smörask. »Se på dem, som kasta blåbär i smöret!» menade Matts om kulorna. Detta förargade honom. Han ryckte upp en fura med rötterna, gick mot fienden och slog så hurtigt omkring sig, att av fiendens hela här blev ingenting annat kvar än pjäxremmarna. Så var det, och nog lär det vara sant.Ztebje JZäsningen.

Hednagudar och hjältesagor.

92. Om de bcdnieha finnarnas gudar.

Sångt innan ©ub atfémaftig uppenbarat fin fanna lun* ffap för mcmniftorna, fjabe Ijan fjälto ncblagt en bunlel aniitg t bera§ fam toeten. ®e fågo ötoer ftg f)immelen meb befå dfla oct) Ijungelb, framför ftg bet totba tjatoet oct> ben gröna jorben, runtomlring fig ben beftänbiga omtoäjtingen a to bag oct) natt, tomter oct) fomtnar, tito oct) böb. ®e tänbe ftg ringa oct) tuanmäftiga, bera§ itto förgicf fom blomftren på marfen, oclj be fö!te ©ub för att trtygga ftg totb något enrigt, fom ic!e toar unberfaftat jorben§ tnäjlingar.

iöten be fö!te ®ub i ben fjpnltga toärlben oct) toif§te ic!e i fin olunnigtjet, att ©ub är en oftjnlig anbe, fom, atteftäbeS närtoaranbe, uppenbarar fin fraft t naturen. ©ärato för» toittabeå beraS ögon, o cl) be fölte t)onom förpätoeä. fjin* narna trobbe, att f)an fanttå i ben ftjnliga tjtmmelen, oct) fallabe t)onom purnata (ben gobe). Smeban åtberbomen t)öfl§ i ftor wörbnab, fatlabe§ ^tmmetenéi @ub ätoen U11 o, ben gamte. $an trobbe! ftt)ra motnenä topp, åftan, fnön, t)agtet oct) regnet. §onom furtbe tngen rnotftå; molnen toar ban§ ffjorta, btijten ^anå pil, ocfy ^an fdg§ ftunbom totb bimlaranben, fläbb t blå ftrumpor ocfy broftga flor.

Utfo — få trobbe fjebningarna — Ijabe en t)u§tru, 21! t a, från to arå torg biet tjämtabe bonung. ©olen, månen oct) ftjärnoma to oro färfftlba gubamatter, fom t)abe unga, fföna föner ocb böttrar: $ å t to å t ä t, fotenå botter, t u u t a t, månen§ botter, Säljbetät, ftjdrnanå botter. ©n aw fotenå föner toar $ a n u, etbåanben. Suonnottaret tooro naturenå tre böttrar, fom framalftrabe iärnet. Suf»teitä bottet, 31 tn a t a r, bibrog tili mätlben! flapelfe, men minben! botter, Suulenttytär, mar en ilta uppfoftrab flicfa, fom mämbe bäliga fljortor. ©unnanminben! botter, 61 e I ä t ä t, gam regn t toria, ocl) fommaten! botter, <5 u--to e t a r, mårbabe boflap i flogen.

SBattnet! gub t)ette 911) t i ocl) mar en mörbig gubbe meb långt flägg alt» fjögtä!. &an bobbe i en flippgrotta, 21 t) t o f a, ocl) tjabe omätiiga ffatter, bem f)an römat am fjöfaranbe ocl) f ällän gatt) tillbata. $an§ ljuftru mar ben gimmilba 28 e l-I a m o, tläbb t en blå möSfa, fämffjorta ocf) fappa am f!um. ®e fjabe många flöna, men oftabiga barn, ocl) mägen! botter, 9t a II o t ar, brnlabe ftunbom på Ilippan lamma fitt långa I)år meb filmerborfte.

igorben! mältiga mober tjette laanemooc^ anropa* beé om rilliga flörbar. @fogen§ be^ärffare mat ben gamla, brnnjläggiga 3; a p t o meb fin Ijöga fyatt am barr oclj fin päl! am granmoSfa. §an§ boning mar bet maclra SR e t-f o I a, ffogågårben, bär Sapio fyabe tre lonungaborgar ocf) en flattlammare, tili millen t)an§ fjuftru 90? i e I i!! i bar gulbnt)elein mib fiban, §enne bab jägaren om en Itycllltg ialt, oclj fåg l)an ljenne mtefig, i fula, tarmliga Iläber, Itycfa-be§ jalten illa; men fåg l)an Ijenne pttybb meb gulbarmbanb ocl) pärlor, bå mar Ijan fäler om Itjdlig fångft. Sl} alla ffo* gen§ bjur moro 2apio3 bof!ap§l)jotbar; Ijan tjabe många tiänare ocl) maclra, mäluppfoftrabe barn. Sltytyrifti t)ögg märfen i träben, att jägaren ej flulle ga milfe; %e.* l e r m o lebbe t>em boffapen; % u u l i!! i brebbe fin röba fil!e§bu! till en brpgga ömer bäcten. SSKetfän p i i I a, jfogené tilla tjänfteflicla, lembe am ibel fyonung oct» blåfte få Ijnmligt fin flöjt, att 9Wieli!!i malnabe ur fin morgon-flummet o cl) fyörbe jägarenå böner.

3 § t i t o I a, långt blanb be öbe bergen, bobbe ben grtjmme $ i i f i. £>ela l)an§ flält mar onba troll, I)an mat plågorna! ocl) förf!täclelferna§ lonung, I)an lunbe flipa be flarpafte fmärb. Unber jorben, i % u o n e 1 a, mat be böbaé rile, till millet man färbabeå ömer nio t)am. $ef§ blob-Itjftna lonung mar Suoni, mat§ elala fyuftru hjälpte fin man att malta be böba. Sönerna Ijabe fopparfingrar, böttrarna moro fula ocl) onbfinta, men märåt mat ben blinba ö o m i a t a r, plågorna! mober.Utom bcm funnoå många anbra båbe goba ocl) onba roäfen, fom ftunbom tjjålpte, ftuitbom ffababe månniflorna. 3 roarje träb, roarje berg, roarje Iällä bobbe en t) a 111 a eller f!t)bb§anbe; allt fjabe liro, l)ela naturen roat uppftyllb att) leroanbe anbar. Ocl) få fyabe ©ub alfémältig i Ijebnin-garnaé föreftätlnirtg liffont fallit fönber i många tufenbe fpillror, oclj roarje fåban fpillra att) @ub roar bunben roib naturföremål.

9Ränniflan§ anbe allena roar fri. ®en roifa männiflan tunbe bet)ärfta naturen oclj befroätja gubarna genom orbeté ma!t. &on lunbe meb fina läkningar (1 u ro u t) flapa naturföremål eller förroanbla bem titt någonting annat. $on lunbe neblalla blijten, fyaglet, froften, roattuflöbet; l»on funbe framfalla f julbomarna eller bortbriroa bem. Still allt fåbant beljörobe l)oti roeta tingeni urfprung (f t) n 11)), o cl) bå roar l)on t)ätflare öroer allting förutom böben, fom l)on ic!e lunbe befroärja, emeban l)on ic!e roifåte tjanS urfprung.

3 allt betta låg en fftjmt aro ben gubomliga fanningen. St) bet finfla foltet t)ar i alla tiber begrunbat l)öga ting oct) älflat rotéfyeten, fom bet aitat ljögre än fttjrlan. 9Jlen bet betjörobe ©ub§ uppenbarabe orb för att finna ben @ub, fom bet få långe förgåroeS fö!t.

2rinnarna§ Ijebnifla gubåtjänft roar mtjclet enlel. De fyabe Ijeliga träb, Ijeliga berg, Ijeliga fjöar, Ijeliga flober oct) lällor, äroen f»eliga bjur, fåfom t. ej. björnen. 2Ran tror, att be äroen Ijabe arogubalju§ ocl) arogubabilber. ®e tjänabe fina gubar meb böner ocl) offer, roilta förrättabeå aro l)uå» fabern, Ijuåmobern eller be roifa blanb foltet. jägaren fjättgbe tenen§ l)orn i bet Ijeliga träbet. ^iftoen goto bet feta aro fångften, froebjebrularen offrabe froebenS lorn, t)u§' mobern utfpillbe på jorben några btoppar mjöll åt be unbet* jorbifla (maaljifet). jägaren flat fig i tummen ocl) offrabe i en mtjrftacf bropparna aro fitt blob åt $apio.93. Om Kalevala ocb 6Uas Lönnrot.

93iftop Agricola begt)nte för met än 350 dt feban att förft antecfna en finff mytologi eller gubatära, oct) feban Ijatoa anbra meb bättre framgång uppfamlat ttoarletoorna att) benna Ijebntfla tro. 9J?an toifåte länge, att gamla finfta runor ännu fjöngo§ att) folfet. ^räfterffapet teette ej om beåfa Itoartetoor ato Ijebenbomen, oct) många fromma triftna betrattabe bem meb fruttan odj atofft). ©å fyänbe, att många a» beåfa forntiba runor, fom iele tuoro upp» ffritona utan befjölto§ i minnet från far till fon, btetoo annor» ftäbeå glömba oelj btbet)öIXo ftg blott t Satelen oel) några anbra atoläg§na orter. SRen ätoen bär tlagabe många, att i bera§ barnbom fäberna fjungit mtyctet, fom feban blitoit glömt, oelj be tyngre fångarna lunbe ej mera mäta fig t minne oct) Iraft meb be älbre.

®et är nu mer än tjunbra år, feban profe§for ^ortfjan i $bo begtynte att uppteclna några att) beåfa gamla runor oct) fann bem fyatoa ett toårbe för tännebomen ato folteté forntib. ©amtibigt oct) efter fyonont begtynte tärba mån, fåfom ©ananber, Sencqtoijt oct) anbra, att utleta från runnoma bet, fom be töille toeta om t)ebenbomen§ tro. @fter bem begtynte boltor Topelius att famla od) trtjcla runor, fom farelffa fångare fjöngo för t)onom. 2lllt flere fåbana ru» nor upptäefteå, man begtynte förftå bera§ toårbe, men ingen t>abe ännu anat, att be lunbe förenaå titt en fyel, ftor folt* bift.

$)å företog fig bottor © l i a § Sönnrot att toanbra igenom be tratter i finfta oct) rtyfta Sarelen, bär runorna ännu fjöngoå ato gråt)åtiga toifa. £>att fann ännu tångt ftere fåbana forntiba runor, än anbra funnit före fyané tib, oct) upptecfnabe bem. Sitt fin förunbran märfte t>an bå, att tunorna tjabe inbörbeå fammant)ang oct) beflretoo famma tjänbetfer etter famma perfonet. 3)å fammanftällbe tjan atta berättanbe runor i en ftor famting, toilfen |an taltabe Sa te* to a t a efter ben gamla jätten Saletoa, fom fabeS toata be finfta Jjjättarna§ ftamfaber. 2lnbra tunor åter, t toitfa fotfet fjöng om fina ftöjber oct) forget, famtabe l)an i S a n t e I e» tar, fom fiel fitt namn ato fantete, finnarnas gamla f tränga» fpet. ®e§futom famtabe t)an finfla otbfprå! ocf) gåtor, fftetomånga lärorita pfalmer oct) lät trtjcfa många nyttiga böcter, blanb tuilta är t)an§ flora orbbot öroer bet finfta fpråtet. @å blero fyan en aro be meft namntunniga ocl) meft älftabe män, fom någonfin leroat i ^inlanb.

Éten bottor Sönnrot attabe ringa fin egen ära. &an prifabe @ub, fom nttorat t)onom till ett aro fina rebftap på

jorben, oct) anfåg bet för fin enba berömmelfe att roara en aro be många, fom arbeta för fäberneålanbet. ©eban t)an långe roarit tätare i Äajana, blero tian profe§for i finfta fpråtet roib $elfingfor§’ uni» roerfitet oct) fltyttabe flutligen till fin föbelfeort i ©ammatti, alltib meb ftor öbmjutfyet ar* betanbe för mebmänniftorå roät oct) fitt fotfé uppltyåntng.

©enom t)onom t)ar bet finfta fottet tärt fig tänna fin buntla forntib oclj fått mob att beftå fom ett eget, fjälroftänbigt folt gentemot anbra folt i roärtben.

Äateroata nttom förfta gån* gen 1835, anbra gången 1849

i en aro Sönnrot tillötab oct) annortunba orbnab upptaga. Senna bot Ijar roäctt ett ftort uppfeenbe icte blott i $tn* tanb, utan mångenftäbe§ i (Suropa, ja, i 9lmerifa. Sen t)ar bKroit öroerfatt titt froenfta (aro SD?. Kaftren oct) SR. (Soilan) famt till flere främmanbe fpråt. Droeraltt t)ar man anfett Saleroala för en aro be mårtroärbigafte foltbitter, fom någon» fin uttommit, oct) prifar bet finfta foltet It)ctligt att äga en fåban. St) Valero ala litnar icte någon annan, famling aro foltfånger i Ijela roärlben. Sär återfpeglar fig bet finåta fol» tetå egenbomligfjet, oct) roib fiban aro mtyctet, fom för roår tib ftjneé Ijebniftt oct) roibunberligt, finneå bär en bjup roiå» bom, en entel ftönt>et oct) en röranbe fofterlanbåtärlet.

Jtljare ffialeroala innehåller femtio runor eller fånger meb tnalleå 22,800 åttaftaroiga roerfer. Sef§ innehåll är en berät» telfe om bet finfta fotteté forntiba fyjältar oct) beraé äroen»tt)t. 2Bi läfa bär om ben gamla, mifa runofängaren 358 ä i n ä-m ö i n e n, ben raffa fmeben 3-1 m a r i n e n, ben unga, tappra ocl) ömermobiga Semminfäinen, ben jätte* ftarfa, oltjclåföbba ® u 11 e t m o, ben flrtytfamma g o u! a» jäinen ocl) ötbare om märlbenå ffapelfe, om fängenå begtynnelfe, om ^ofyjola i norben, om SSäinöIä t föbern ocl) annat mer. SBi ffola bärför i lortljet berätta nägra fttjcfen ur Sialemala för bem, fom ic!e Ija läft ben märfmärbiga boten.

94. Världens skapelse.

(@fter Äalenmfa I.)

<3ä jag t)örbe forbom fägaé, l)örbe fängen förr begtynnaå:

„©n i fänber lommer natten, en i fänber ljusnar bagen, enfam föbbeå SBäinämötnen, ben emärbelige fängarn."

Suftenå botter mar Ijanå mober, minben mar fyanå ftarfe faber, miba garnet mar l>anå magga, ocl) l)anå Ijetn mar öbe ramben. ®et mar luftenå Ijuma botter, ^Imatar naturenå tärna.

Unber fäftetå rtjmb l)on bobbe, lebånabe att enfam lema, fäntte fig till mattnetå mägor, maggabeå am öftanminben pä be ffumbetäctta böljor.

©ä i nio mänffoälbrar, ifju Ijunbra länga fomrar bremå ben Ilara luftenå botter pä be miba mattenöfnar, fam mot öfter, fam mot mäfter, tröttnabe mib milla mägor, oct) l)on bab till fyimlenå l)ette: „U!Io, l)ögfte ©ub bär oman, f)jälp mig arma, ömergimna!"©om t)on bab, bå !om en fågel, fyametå anb på fnabba mingar, fölte för fitt bo ett fäfte, fann ej minfta lägerftälle: „33t)gger jag mitt bo i minben, få flall minben ftörta ftugan; bygger jag mitt bo på mågen, få ffafl tttågen föra bort bet." 9Ren bå t)öjbe mattnetå mober, mattnetå mober, luftenå tärna, fnä ocl) ffulbra upp ur mågen.

Ocf> få fom ben milåna anben, trobbe, att bet mar en tuma, blomfterö på öbe Ijamet, btyggbe få fitt bo på tuman,

(abe äggen fju i blomftren; fej am äggen moro gulbägg, men bet fjunbe mar ett järnägg. SBattnetå mober, luftenå tärna, fänbe fnart en oman märme, brog meb tjaft fitt fnä tillbala, äggen rullabe i mattnet. föllo bär i tufen fttjcfen.

®j förgingoå be i mattnet,

Ijärligt marje ägg förbtytteå: am befå nebre fyälft blem jorben, am befå ömre f)älft blem fyimlen, am befå gula tänbeå folen, am bejå mita It)åte månen, am befå Hata belar föbbeå ftjärnorna på fäftetå båge, ocl) befå bunlla belat fpribbeå fåfom moln på f)imlamalmet.

$ter gingo långa tiber, många långa år förflöto; mattnetå mobet, luftenå tärna, fam ännu i l)ametå töcten meb bet bunlla bjupet unber ocl) ben Hata f)imlen oman.(gfter tio långa fomrar työjbe tyon fin tyanb ur toågen octy begtynte flapa länber.

®ät tyon fträcltc fina tyänber, fföjbcö ftränber, ubbar, öar; bär tyon ftampabe meb foten, grälvbe tyon ut fiften! gropar; bär tyon btylabe i toattnet, banabe tyon tyatoet! tyålor; bär tyon närmabe fig lanbet, jämnabe tyon ftranben! mallar, bröt bet breba tyatuet! butter, rebbe plat! att fånga layar.

Oct) få ffapabe tyon mifar, öar, fjärbar, bolba ffippor, bär be ffröna farttyg ftranba, oct) bär raffa fjömän bruntna.

3teban ftobo luften! ftolpar, bergen! räfflor, jorben! marter; men ej än fann! SBätnämöinen, ben etoärbelige fångarn.

©ent omfiber, fift art) alla, föbbe! octfå SÉSäinämöinen, grånab reban, när tyan többe!, toi! ocf) gammal re'n i roaggan. &att>et! bölja mar ty an! tttagga. octy bef! ffum tyan! tyuttmbfubbe.

Sde folen, ide månen, egen traft octy egen toilja banabe tyan! tt>äg i toärlben. fallen ut fin mober! fföte brett) tyan åtta år på tyawet.

©rett) få till en namnlö! ubbe, fteg meb fröjb på gröna jorben att beffåba tyimlen! måne, att att) folen! f!en fig gläbja, alt Petratta Äarlaroagnen.

StIItfå blett) nu toärlben ftapab, afltfå föbbe! SSäinåmöinen, ben etuärbelige fångarn.o

95. Hkerbruhets begynnclbc.

(Äro. 2.)

Q många år bobbe SBäinämöinen på bett namnlöfa ubbett. $orben tuar öbe o cl) ofruftbar; intet träb tt>ä|te, tttgett fågel fjöng t be toiba öbemarterna.

®ä efterfinnabe SBätnämömen, roem fom ffulle befrulta jorben. $ternå ungo goåfe, ©ampfa $eIlertt)oinen, gic! ut att få. &att fåbbe tallar på moarna, granar på tullarna, ljung på Ijebarna, ocl) lötwträb uti be futtiga balar. SBäinä* moinen gicf ut att ftåba ©atnpfaå tuerf, oct) fe, alla roäjter frobabeå Ijärligt, men gubarnaå l)eliga träb, elen, tuille ej tt)ä£a tuib flobftranben.

(Sfter en toecta uppftego fem att) mattnetå unga tärnor på ftranben oct) begtynte att bärga I)ö på ben bimmiga ubben. ®å fteg jätten $urfa§ ur l)atoet, tänbe elb i tärnorna§ l)ö oct) neblabe i affan färletenå blab, efollonet. £>ärätt> toäjte en et, ftöt Ijaftigt i I)öjben, nåbbe tjimmelen meb fin topp, t)ämmabe meb fina grenar molnenå fltjft oct) bortfftymbe fol oct) måne, få att be icte Ityfte på jorben.

9?u blett) ett fåbant mörter, att männiftorna på jorben oct) fiffarna i tjatuet lebånabe att lett>a. Qngen man mar nog ftart att fälla benna et, oct) SBäinämöinen nöbgabeö anropa fin mober Qlmatar om biftånb att) mattnetå matter.

Ur bet bjupa tjatoet uppfteg en liten man. ^cte toar Ijan en att) be ftörfta, icte tjeller en att) be minfta: lång fom en manå tumme. £>an bar t)jälm oclj tjartbffar, bälte, ftor, t)ja, alla att) toppar. SBäinämöinen ttjcfte mannen to ar a nog farlatoulen, men näftan för liten. „2Barifrån år bu, ptyfåling?" frågabe l)an. „3BiII bu anfeå för t)jälte, bu?"

„3Kan år jag få tuäl fom anbra", ftoarabe ptyfålingen. Det) i famma ftunb mäjte t)an jätteftor, få att t)anå tjjääfa uppnåbbe molnen. föan Ityfte fin gniftranbe tjja, elben fpratabe unber l)anå bugg, ocl) toib trebje t)ugget fältbe l)au eten. Den, fom fict en ttoift att) gubarnaå l)eliga et, fict bär« meb beftänbig Itjcla. Sitt) befå topp fictå trollmebel, att) befå lött» tjuåningåmatt oct) att) fpånorna bletoo ftepp på Ijatuet.

9lu lt)fte åter fol ocl) måne, molnen buggabe, träb ocl) örter frobabeå, fåglarna fjöngo, oct) blomfter betäctte fälten. Äornet allena mille ej gro i jorben.iJBätnämöinen gicf tanffull roib t)aix»et§ ftranb ocl) fanit bär fju olifa fäbe^forn. ®em labe f)an i ett eforrffimt ocl) gicf ut att få. $>å fmittrabe bofinfen: "$äll ffogen! SBränn ftoeben! Énnaté roäjer ej D§moé torn, annaré frobaå ej Sfaletr>a3 l)att>re."

SBäinämöinen fällbe ffogen, men en enba björf lät l)an ftå. fiuftené örn !om flijganbe. — „955arför fyar bu froar* lämnat björfen?" — „gör att luften§ fåglar må fyanm ett toiloftälle." — „$äri I)ar bu gjort roäl", fabe örnen. SBarpå I)an lånabe elb.från blixten ocl) antånbe fweben. SBäinä* möinen utfåbbe i affan be fju fäbeåfornen ocf» nebtatlabe ötner bem jorbenå traft, f)immelen3 regn. U!to E)örbe l)an3 bön, ben förfta ftoeben bar rifa aj, ocl) roårené fågel, gölen, inbjöbé att fjunga i ben enfamma björfen rifebom åt gin* lanb.

96. Sidens ursprung.

(Äro. 47.)

2Bib ben tiben, när

SSäinämöinen fabe till fin brober Ilmarinen: „Såtom of§ fe, tuab bet ttmr, fom nebföll till jorben!" ^jättarna gingo ut, robbe öroer 9?ett>afloben ocl) mötte Qflmatar, fom berättabe om elben§ ttrilba framfart. (Siben l)abe förft neb* fallit i $iurté ntja ftuga, ffabat foltet ocl) uppbränt barnet i toaggan. därifrån gicf elben ut att fjärja ffogen ocl) antänbe flutligen fjön 2lluenjärroi, fom gniftranbe fjöb öroer fina bräbbar. ©ifen uppflöf ben fyärjanbe gniftan. ©ifen fänbe gniftan bränna, fom i nöb ocl) bab lajen om l)jälp. Sajen uppflufabe fifen, fom uti famma nöb ocl) bab gäbban om l)jäfp. ©äbban uppflufabe lajen, men fom uti famma nöb.SSäinåmöinen ocf) $fmartnen gjorbe en not aro finbbaft ocf) fötte förgätueå fånga gäbban.

®å fåbbe be lin ocf) bunbo en nt) not an? lingarn, ötoer tufen meter i fängb på toarbera armen. 9Joten brog§, men åter förgåtoeé. 9Ju banb§ noten nio fjunbra meter fångre på toarbera armen: 2ff)ti ocf) SBeffamo f>åbo§ om biftånb. $nt* ligen fångabe§ gäbban, men ingen tuågabe uppffära fjenne. ©ofené fon ficf fin faber§ gufbfnito, uppffar gäbban, fann i fyenne fajen, i fajen fifen, i fifen ett blått ntyftan, i betta ett rött nt)åtan ocf) i bet röba ntyftanet gniftan. SJlen gniftan fprafabe bort ur foffonenå f)änber, ftoebbe SBäinämöinenå ffägg, förföfjbe Qfmarinen ut till en ften i fjatoet ocf) gicf åter att f)ärja toärlben. S£ilf fift It) cf abe§ Väinämöinen fånga ben i ett fttycfe fnöfte, oci) från ben tiben f)abe man efb i fpifeln, ljus i ftugan ocf) gföb i QfmarinenS åf§ja.

9Jien för brännffabor anropabeå SurjaS tärna ocf) $of)* jofa§ go§fe att tomma från Sappfanb meb fina flor att» té, fina ftrumpor ato rimfroft, fin görbef a tu frufen bagg. $e ffuffe ftänfa fnöffagg på fåret, f)ämta rimfroft på en fäffe, ocf) om betta ej f)jäfpte, ffuffe Uffo fänba fjagef ocf) goba fafnjor att bota brännffaban.

97. järnets ursprung.

(Äro. 9.)

2Bife gamle Väinämöinen timrabe en båt på berget.

$jan ffant, ocf) onba &Ufi fttjrbe t)jan§ bett mot fnäet; blobet rann i ftriba forfar rann fring alfa fält ocf) fullar, ötoer alfa ffoberé bräbbar.

SSife gamle Väinämöinen roiféte alfa läfboméorben, men ett enba Ijan ej ttrifåte, roifåte ej att f)ämma bfobet, ttrij3te ej att fäfa fåfet för be får, fom järnet bitit.Äom fä till ett funnig trollfarl.

SRäftig töat ben roifa matttten futtbe meb tre otb allenaft bämtna flober, f)ejba forfar, tttett ett ettba fyan ei roiféte, wiféte icfe järnets urfprung.

Dä tog roife SBäinämötneit, rois oct) gammal, fjälro till orbet. "SBäl jag lännet järnets urfprung, tror mig roeta ftåletS början.

$lbft blanb btöbetna är roattnet, järnet är ben tyngfta brobern, oct) ben mellerfta är elben.

Ittto, fyimlenS I)öga Ijette, ffilbe roattnet ät från luften, ffilbe jorben åt från roattnet. bå ättnu roar järnet ofött.

Uffo gneb på roånftra Inäet fina Ijänbet mot roaranbta: bäraro blero o ffaparnS böttrar tre be ffönafte blanb tärnor, ocl) be bleroo järnets möbrar.

£>ögt från molnets tanb be fpillbe mjölt i fätren, mjölf i roattnet; bäraro roäjte feban järnet: fmibigt järn aro froarta mjölfen, ftålet aro ben roita mjölfen, fpröba järnet aro ben röba ©arn roat än bet unga järnet, tuille fe fin

btober elben.

©Iben roille järnet bränna, järnet flpbbe meb förfäran till bet fania färretå fållor ocl) till fjällets Ijårba IjjäSfa.

©ömbe fig på trebje året unbet trenne bjötfarS rötter.

SBatgarna på fätret fprungo, björnarna på fyeben lupo; få fom järnet upp i bagen.för tiben mäjte reban bett emärbelige fmebert Ilmarinen upp ttrib ntilan. Ilmarinen, föbb om natten, btyggbe fmebja anbra bagen, fötte fig en plat§ för ftäbet, fom till färret, tnärtte fpåren ocl) fann bär bet unga järnet. „Äära barn", l)an fyörbeé fäga,

„illa bor bu l)är i moåfen, tuargenS fötter big förtrampa, björnen^ taéfar fjärt big trtjcEa, jag roill lägga big i åf3jan.“

®å förffräcfte§ arma järnet för fin milba brober elben.

— „$ära järn, lät ej big ffrämma!

$cfe ffall big elben bränna: fläft ocl) männer nog l)an ffonar, ocf) i elben ffall bu blima männen§ fmårb ocl) fminnor§ prpbnab." <Så blem järnet lagt i äféjan; bälgen bläfte, järnet fmälte oct) bab fmeben om förffoning.

— „Sära järn", fab' fmeben äter, rtycfer jag big nu ur elben, ffall bin egen bror bu t)ugga ocl) bin mobcté föner fära."

9Ken bä fmor bet arma järnet, fmor en Iraftig eb ocl) fabe:

„2:räb l)ar jag fullt upp att äta, ftenenå f)järta !an jag bita: ffulle jag min brober fära?

SBättre ft)ne§ mig att mara manbrarnS ftam ocl) männer§ merlttjg." 9?u ur elben järnet rt)cfte§, blem pä ftäbet fpjut ocl) t)jca, blem till mänga merfttyg fyamrat. Därpå ffulle järnet l)ärba<3; afla tog bä Ilmarinen, labe ben i fmibemattnet,fmafabe bärpä ocfj fabe:

„Sn ät ttmttnet ej rätt tjänligt; 9ttet)ilämen, flinta goåfe, fnäfla bi, fltjg ut att bringa fionung t)it frän gräs oct) blomfter!" ©etta f)örbe permiläinen,

&iifi§ geting, bär tyan ilften lurabe pä fmebjetafet.

8abe fä i f)ärbning§>t>attnet alta Ipiifté onba fonfter, pabban§ gift oct) ormen§ etter. Ilmarinen fäg bet icte, trobbe glab, att bietå tjonung Ijutoligt neb i ttmttnet broppat.

Det) bit boppabe fjan järnet: bäratu blett) all järnets onbfta.

Ufett fyar fin eb bet brutit, bitit fina egna bröber, gjutit btob i ftriba ftrömmar."

Sttttfä gamle Väinämöinen järnets föbelfe förtäljbe.

9?u befttmrjarn tog titt orbet, bannabe meb Iraft oct) fabe:

„3Be, big, järn, betlaganStuärba, uSla flagg, t)ar fä bu foftratå, wujit upp fä toilb oct) toälbig?

Scte ttmr bu ftor ben tiben,

ide ftor oct) ic!e liten,

när bu rann fom mjöl! till jorben,

när bu gömbe big i färret,

när bu tuänbabeS i äfSjan,

när bu ftttor bin eb oct) bröt ben.

Som nu att bitt bäb beftäba oct) bitt onba toerf förbättra, innan för bin mor jag Hagar, att fä illa bu big flidar!

SJien bu, btob, l)ör upp att Jltyta!

Sättre bor bu töar i äbern, bit bu mäfte äteröänba; annaré flail bin röba roätftajag t &iifi§ grqta lo!a.

Uffo bämme bina fotfar ocb gob läfbom ofS berebe!"

9lu berebbeS goba falroor, bonungSföta trollbomSmebel. 93Iobet börbe upp att rinna, frift blett) åter SBäinämöineti, {tar!are än förr fyan roarit. 0cb f)an böjbe fina blicfar upp mot bitumeten ocb fabe: „®äban fommer ftäbfe nåben. $ig, o jumala, jag prifar, att bin fjjälp bu mig förlänat nu i järnetå froåra fmärtor.

9Ren bu, folf, fom efter fommer, icfe mä bu timra båtar trotfanbe på egna frafter. SJlänffomaft fan icfe btjgga liroetS froaga planfor trygga;

@ub allen, fom fraften fänbe, mäter fårbenS mått ocl) änbe."

98. Väinämöinen och ^Joukahainen.

(Äro. 3.)

3 norblanbet ^ofjjola bobbe en ung man tt)ib namn $oufaljainen. £>an förnam rtjftet om SBåinåmöinenS roté* bom, fänbe arounb i fitt finne ocl) beflöt att tårola meb ben berömba fängaren. görgäroeS roarnabe fjonom faber oeb mober. $oufal)aincn froarabe: „SD?in faber roet mtjcfet, min mober roet ännu mera, men fjälro roet jag meft, ocb fjunga fan jag förmer än be typperfta".

Sllltfå fpänbe l)an fin elbfruftanbe bäft för fin gulbfmtbba fläbe ocb begaro fig öroermobigt på roäg. ^5å trebje bagen fom ban meb ftoj ocb buller åfanbe fram på roägen till SBäi' nölä. £>är mötte b<*n SBåinämöinen, fom ftilla färbabeS fram på roägen, ocb båbaS fläbar faftnabe ibop. Sflellan bem uppftob bå följanbe famtal:SBäinåmöinen. „2Bem år bu, fom för fä officfligt emot mig oclj fönbrar min fläbe?"

$oufal)ainen. „3ag ät 3;oufaf)ainen. ®ien atu tuilfet ufelt följe är bu?"

3B:n. „$ag är äBäinåmöinen. $r bu Qoufaljainen, gitt) tt)äg ät mig, tt) bu ät tyngre till äten!"

3:n. „§är år icfe fråga om ungbom oclj ålberbom, utan om mem fom i tutébont ät mer ån ben anbta. 9Jlå tui prötua tuaranbra i fång, ocf) ben, fom tt>et minbte, må tuifa för ben, fom tt>et mer."

28:n. „3Bab ffulle jag meta, fom enbaft fjat t)ört mitt fyemlanbå göfar gala? Du, fom tuet meta, fäte, berätta för mig, tuab bu tuet!"

i$:n. „Sanffe tuet jag ett oclj annat. 3flg att röfen går ut genom tafet, ocf) att lågan icfe är långt ifrån fpifeln. ©jälfyunbeti äter laj ocl) fif, gäbban lefer i ft)Iig tuäberlef, abboren fimmat otn t)öften på bjupet ocl) lefet på grunb om fommaren. 3tr betta ej nog, få tuet jag, att i norben föte§ meb renar, i föbern meb fjärtar. Det finn§ tre ftuåra fotfar, tre ftora Jjöar oclj tre l)öga berg unber Ijimntelen. $ållä* pt)örä ät i Datuaftlanb, Saatrafoéfi i Satelen, men SBuotfen är förmer, ocl) Qmatra l)ar icfe fin life. Så tuar bet."

2B:n. „93arnet3 joller, ftuinnor§ flabber, ej en ffäggig Ijjälteé tutébom. ©erättä för mig om tingenå urfprung!"

^:n. „93ofinfen är en fågel, ormen är ett frälbjur, gärfen en fiff. SBattnet fommer från berget, elben från Ijimntelen ocl) järnet atu roft. Dutuan är ben ätbfta marf, tuibet bet älbfta träbflag, furait bet förfta tuirfet ocl» ftenen ben förfta grt)tan. ©å tuar bet."

2B:n. „28et bu fanffe något mera, eller är bitt plabber flut?"

Q:n. „$nnu tuet jag tuarjefjanba'. Qag minneå be f(t)bba tiber, när jag plöjbe fyatuen, utljögg be ftora bjupen, bär fiffen bor, ocl) tuältrabe famman ftraubené flippor. ©junbe mannen tuar jag blanb be t)jältar, fom banabe jorben, refte luftené pofter, uppburo Ijimlené tualtu ocfy lebbe på fina banor foien, månen ocl) Sarlatuagnen. ©å tuar bet."

3B:n. „Detta ljuger bu. gcfe fåg man big, när fyatuetl fåror plöjbe§, jorben banabeé, Ijimlen tuältubeå oclj fot, måne ocl) ftjämor lebbeå på fina banor."$:n. „sJtätt)äl, är jag ej roté nog, fä lät of§ t>rötoa toära fttmrb t ttoetamp."

9B:n. „2ita litet altar jag bitt ftoärb fom bin ttriåljet." g:n. „©en, fom ej toägar ftriba meb mig, tyonom rt>tll jag förttmnbla meb min fäng till en föraftab fänab uti min labugärb."

Dd) fjärmib ftatabe unga $ou!al)ainen Ijänfullt fitt frnart* loctiga fyuroub. 9ften ganSta roreb blett» nu ben gamla SBät* nämöinen ocf) begtjnte fjältt» att fjunga fin mäftiga troll* fäng. ©et toar icte ett barn§ jotter, icfe ftt>innor§ flabber: bet n>ar en ftäggig fjjälteé fäng, för mitten fiöarna ftoallabe, forben ffaltt» oct) topparbergen toalbfamt ftatabeå. Qlla gict bet bä ben unga $outaf)ainen. panå f)äft, f)an§ fläbe, f)an§ tota, felar, piffa, bäge, pilar, möåfa, tjanbffar, bälte, attt för-ftröbbe§ ocf) föttoanbfabeå för ben ttmfbi^a fängen. 9Jien fjältt) blett) t)an förtrollab intill mibjan neb i bet fanta lärret.

©ä tom unga igoutafyainen i nöb oct) bab om fitt lito mot en gob töfepenning. pan bjöb efter tuaranbra ttt>ä ftarta bägar, ttt>ä flöna bätar, ttuä goba Ijäftar, filtner ocf) gutb, äfrar oct) fäbeSftactar, men fjönt atlt bjupare, intifl befå att ban ftob änba till fjatan i bt)n ocf) fict moåfa i munnen, ©ä bjöb Ijan fin unga ft)fter 9lino till löfepenning. SBäinä* möinen löfte befttmtjelfen, ocf) ;goufal)ainen ätertoänbe be* brötoab till Ijemmet.

Dm Stino finneå feban en ftön faga, f)uru fjon förjbe att bfitoa ben gamla Väinämöinen^ mata ocf) f)ellre gict bort att blitua ftfenå ftjfter i baroet, tmttet f)är tuore för längt att berätta.

99. Väinämötneriö företa pobjolafärd.

(ÄID. 6, 7, 8.)

SEBib ben tiben toar freb ocf) toänffap mellan Väinöfä ocf) ^of)iola. Väinämöinen beflöt att föta fig en fjuftru blanb ^ofjjolaå böttrar i ftället för ben förlorabe 2tino.

9Jlen Q out alainen bar i fitt finne tanlar pä fjämnb. pan fmibbe fig en elbbäge, fnobbe fin bägfträng an» fenor frän£>iifté älg* täljbe fig efptlar, bärbabe bem t ormenS etter oct) fjäbrabe bem meb ftoalanå tningar. ©å betwäpnab labe f>an (ig i förfåt för ben gamla Väinämöinen.

Sänge fpejabe fjan; flutligen fåg ^an en mör! punft nal* fa§ i morgongryningen. Det tuar Väinämöinen, fom reb ötoer partiet på fin i^almgula fåle, utan att benne§ ^onjar toätteS att? »ägorna.

^oufaljainen grep fin båge. £>an£ mober tuarnabe t)o* nom: „$öba icle ÄaletuaS fon! §an§ fläft är böfl, ocl) meb bonom förftoinna fång ocl) gläbje från jorben."

9?ågot betänfte fig unga Qoufabainen, men flutligen ftöt ban. $örfta pilen genomborrabe molnet. $en anbra trängbe bjupt neb i jorben. *3)en trebje pilen träffabe Vätnä» möinenS båft i ttmnftra bogen, ocb ryttaren ftupabe baub* löft i batr>et. ®å fröjbabeé igoufabainen ocb fa&e: »^llbrig få länge tiben ttrnrat ocb rnånen lyfer, ffall Väinämöinen mera trampa ÄalewaS moar".

Wien Väinämöinen tt)ar icte böb, tt) fångettS ntaft är oböblig. 9?io bagar bretrrå ban atD ftormen fring b^toet, ocb bané lemmar begynte ftytmta att) tölb. ®å flög genom luften SapplanbS örn, toarS ena tuinge fopabe molnen, meban ben anbra berörbe f>aroet§ yta. ®en tacffamma ör» nen minbeé ännu björfen, fom Väinämöinen froarlåmnat på ftueben till fåglarnas roiloftälle, ocb bar biälten på fin rygg till en ubbe i bet ytterfta pohjola. &är b<*be ^JobjaS lilla tjänfteflicfa amtalat meb folen ocb månen, att bon ffulle tibigt uppftå om morgonen, förrän bagen grybbe, babe bon reban tlippt fej ulliga får, twättat borben, fopat gol* toet ocb burit foporna ut på återn. £>on börbe Väinåmöi* nen§ flaganbe röft ocb unberrättabe bärom toärbinnan, fom förbe bonom till ftugan ocb tueberftuicfte bonom.

Dm någon tib lebånabe Väinämöinen att Iett>a fom gäft i fråmmanbe lanb ocb lotoabe filtuer ocb gulb, otn man tuille återföra bonom till bembygben. därtill ftoarabe

2 o u b i, ^JobjolaS toärbinna: „lgär bära barnen blommor att) gulb, ocb bäftarna bära bjällror att» filtuer; men toill bu åt mig fmiba ©ampo att) en ftuanfjäber, en mjölfbroppe, ett tornfrö ocb ett ullfträ, ftall jag gitua big min botter till buftru ocb föra big bem."

„©antpo tan jag icfe fmiba", ftuarabe Väinämöinen,„mett jag roifl fänba till big min brober Ilmarinen, fom f)ar fmitt f)immefenS locl; f)an ffalt uppftylla bin önjfan." — "$et är gott", menobe Soufyi. "^ag toill återfänba big bem; men atta big att fe upp mot fyimmelen, förrän bin Ijäft tröttnar, annarS brabbar big ofårb."

Väinämöinen begaro fig nu meb Ijäft o et) fläbe pä äter» tt)ägen men ^abe ei funnit fängt, innan tjan fjötbe ett fu§ ömer fig ocb uppftjfte fina ögon mot tyimmelen. ®ä fäg f)an $obja§ oförlitneliga tärna fitta i gfänfanbe roita ffäber un* ber norrffeneté bäge ocb fpinna gulbträb för fin gtyllene mätt). 93etagen aro färlef bab b

100., Ilmarinen smider Sampo.

(Ärt). 10.)

Väinämöinen äterroänbe, orolig öroer löftet att fänba fin brober till $of)jofa. £>an uttänfte bärför en lift ocb fiöng roib roägen en f)tmmef§bög gran, i roar§ grenar bängbe mänen ocb Sarlaroagnen.

Väinämöinen fann Simarinen i fmebjan ocb locfabe bonom att beffäba ben praftfulla granen. ®en ärfiga fme* ben fät narra fig ocb ffättrabe upp i granen för att nebtaga bimfafjufen. ©ratten gäcfabe bonom ocb fabe: „£), bu en» fafbiga bjäfte, nu bar bu fom ett barn ffättrat upp i min frona för att fänga månenä ffenbifb ocb fatöfa ftjärnor!"

©traj framfaffabe Väinämöinen en ftormroinb, fom förbe f)<xnå brober oroanom mänen ocb nebanom fofen meb fig till pohjola. Simarinen bäffabeå meb gfäbje aro Soubi, fom pä bet bäfta unbfägnabe bonom ocb framftällbe för bo»itom fin botter i prältiga fläber. fjfijt att toinna Ijenne tili f)uftru loroabe fjan att fmiba ©ampo.

Sften för att fmiba betjömbe f>an finebja, bfäSbäfg, ffäg* gor ocf) ftäb, ocl) fåbant fann§ ic!e i ^ofjjofa. Ilmarinen tuar icfe rablöS: f) an tualbe fig ett paäfanbe ftälfe meffan ftora ftenblocf ocf) flaffabe fig, tt>ab Ijan bef)ötobe. 9frbetet börjabe, träfarna ftötte bfååbälgen. trebje bagen brog fmeben ur äfijan en gt)ffene båge, men bågen f)abe onba tuanor, ben mille toar bag fifta på en männiffaS I)uh,ub. Ilmarinen bröt benifttycfen, faftabe ben i elben ocl) fram* brog föfjanbe bag en gufbfmtycfab båt. $roen ben fjabe ofe* ber, brog utan orfaf i trig oct) fänbeå famma toäg fom bågen. sJ?äfta bag uppftob nr elben en gufbljornab fo meb fofen§ ocl) fjuftjärnané mårte på pannan, men t>on fjabe otoanan att fotoa i ffogen ocf) utftjäfpa mjöffftäroan. pon taftabeå i elben, ocf) nu frambrogS en gt)ffene pfog. ©en åter fjabe ben ofeben att plöja anbra§ åfrar oclj faftabeå fom be anbra i elben. 9lu tog Ilmarinen toinbarna tiff fina fmebjebrän» gar. £>ftan puftabe, roäftan pttftabe, funnan bfåfte än mera, ocfy norban toen meb fin fulla fraft. Sågan ftob ut genom fmebjanS gfuggar, gniftorna fprafabe, fotet bammabe, röfen fteg i tätä toirtofar upp emot $umafa§ gårb.

Så förgingo åntjo tre bagat, ocf) nu frambrog§ äntligen © a m p o ur äf§jan. Qflmarinen ftoängbe fjurtigt fin ffägga ocf) bamrabe fonfttoerfet färbigt. ©et n>ar ett f)emfigf)efé* fufft, btyrbart troffrebffap. SSib ©ampo3 ena fant toar en mjölftoarn, toib ben anbra en faltftoarn, toib ben trebie en penningftoarn; bär malabe§ ett mått tiff förtäring, ett tiff förfäljning, ett tifl förtoaring. ©ärötoer bleto 2ouf)i mt)cfet gfab ocf) flpnbabe att gömma bet mäftiga rebffapet bafom nio lä§, på nio famnars bjup uti fopparberget.

5Dien när Ilmarinen forbrabe fin belöning, uppfann ^Jof)jofa§ tärna många unbfltyfter. pon f)abe få många ft)f§for ogjorba; Ijon f)abe ej pfocfat marfen§ bär, ej fjungit mib ftranben, ej left i lötoffogen, ocl) om f)on fltjttabe bort, toem flulfe bå focfa toårenå göfar att gafa på luffarna? $f* marinen lebénabe toib be§fa betänfligf>eter, ocf) när Soufji, fom tounnit fin önffan, icfe I)abe något emot f)an§ fjemrefa, återtoänbe Ijan i bät tillbafa tili äBäinölä.101. Lemrmnkätnena äventyr.

(«IB. 11, 12.)

$å $autoniemté bimmiga ubbe »ib ya»§ftranben upp* roäjrte yo3 fin mober fagornaS älflling, ben unge ocl) flöne yjälten Semminläineu, fom äroen tallaå 9tyti (fjöguben), (Saarelainen (öbon) oct) Sfaulo mieli (ben fjärran längtanbe). $an närbe fig meb fiéf ocy ble» en ftåtlig, röblätt yngling meb f»art yår, ypperligt yuoub ocy traftig arm. SJJen |an§ lynne »ar fäfom ya»et§ »ågor, oftabigt, lättfinnigt, ö»er* mobigt, ocy bärigenoitt rä!abe yan i mänga å»entyr, fom icte alltib tuoro en man ocl) en Éjjätte »ärbiga.

$ä ©aari, ben namnlöfa ön, bobbe »ib ben tiben en f!ön j:ungfru »ib namn Ä y I l i f f i, »ar§ yårbyet mot alla friare »ar fä »iba befant, alt bet berättabeé, yuru folen, månen ocb ftjärnan förgä»e3 friat till yenne för fina föner. 9fyftet om allt betta fom till Semminfäinen. £>an förefatte fig, t»ärt emot fin moberS råb, att roinna ben ftolta

flicfan till mala ocl) begaro fig på färb till ben namnlöfa ön.

Sörjan roar icfe ben bäfta. Semminfäinen anfom till ©aari ocl) förbe omfult meb fin flåbe i porten, ©äcfanbe yttrabe ©aarté flicfor, att eit fåban yjälte funbe banfa meb fal»arna. Semminfäinen tog bem på orben ocl) gicf i »all meb yjorbarna. 5Dien ljan£ l)åg ftob till Äylliffi, yan flet för yenneS ffull yunbra par (for ocy nötte ut fyunbra par åror. ®en ftolta ©aarijungfrun förfmåbbe yan§ färlef. 9Jär yön malat upp yela fin yanbf»arn, när yon a»nött fin mortelftöt änba till yan b t aget, bå, men icfe förr, tuille l)on bliwa yanS yuftru.

SRågon tib bärefter banfabe ©aarté ungbom på ängen »ib ftranben. $å åfte Semminfäinen meb fin yftra fåle in på lefplatfen ocy bortrötoabe Äylliffi. &on bab, yon ybtabe; flutligen lät yon blibta fig. &an f»or att ej mera braga i frig, ocy yon f»or att ej mera gå till banS i byn. ©å yem* förbe Semminfäinen fin unga mafa; be mottogo§ »änligt a» mobern ocy Ie»be en tib lycfligt på Äaufoniemi.

@n gång bröjbe Semminfäinen länge borta på jaft. Siben ble» fylliffi lång, ocy yott gicl att lela meb bynå ungbom. 9liniffi, ben pratfamma fyflern, lunbe ej| tiga bärmeb, ocy Semminläinen ble» »tb fin yemlomft yögeligen »reb.„9Ö?ober", fabe fjan, „reb mig en babftuga: Stjffiffi fjar bru* tit fin eb, oclj iag toill färba§ till $of)iofa ocf) föfa mig bär en annan fjuftru. $ag bu min borfte, ocl) icfe förrän bu fer blob brt)pa bärur, Ijar bin fon fått banefår."

$örgätr>e§ grät ft)ffiffi, förgätt>e:3 bab ocf) tnarnabe mobern. Semminfäinen påtog fin ftarfa ruftning, Ijängbe toib fiban fitt ffarpa ftuärb ocf) gfömbe ej att uttala be mäf* tiga trofforb, fom fftybba mot fienber. @tt enba gfömbe fjan: bet toar orbet mot ormbett, ©toit an> fin toimet toifåfabe fjan fram en f)äft ur fnåret ocf) åfte til! ^ofjjofa. ®är fjörbe tyan fång oclj fpef i ben ftora ftugan. driftigt träbbe f)an in ocf) fjöng fjäftt) få toäfbigt, att gniftor ffögo ur fjané päfé, ^ofjiofaå fiiäftar förffingrabe§ ocfj bef§ bäfta fångare fingo ftenar i fjaffen. @n enba ffonabeé för fin ufeffyete ffuff, ocfj bet toar ben blinba Ijerberi från Ufappafa. 9Ken en fåban fft)tnf funbe Ijerben icfe förgäta: fjan gicf bort ocf) labe fig i förfåt tuib Suonio äfto.

102. Lemrmnhättiens ofärd.

(Äro 13, 14, 15.)

©toft att) fina fcragber begärbe Semminfäinen ^ofjjofaå fföna tärna tiff mafa. „9lei", ftuarabe mobern, „f)enne får ingen fåmre l)iätte än ben, fom f)ar fångat £>iifté fnabba äfg." Semminfäinen tog fina ormfnabba ffibor, oclj bet bfeto en iaft, få att gniftorna ffögo fring ttriba Sappfanb. $fgen unbfom, ffiborna bräcfteå. 9iu to ar intet annat råb ån att begära ntja ffibor ato Uffo oclj bebja Sapioå lilla tärna meb fin fjonmtgåpipa tuäcfa ben fotnanbe ffogéfrun. -Dliefiffi toafnabe, Sapio flåbbe ffogen i filmer, ocf) iägaren åter* toänbe meb ben fångabe äfgen.

„$nnu fattaå något", fabe $of)ia§ tuärbinna. „$nnan bu får min botter, måfte bu betfla £>iifté bruna, efbfruåtanbe E)äft." — Semminfäinen tog fin filtoergrimma ocf) fåg på atuftånb fjäften fpringa i röf ocfj lågor. 2>å toar intet annat råb än att anropa Uffo om ett järnfjårt fjagel, fom att>ft)fbe lågorna, oclj ffrämb atn fjagfet ftacf fjäften gobtuiffigt fitt Ijuöub i gtimman.

„$nnu fatta§ något", fabe $of)jaå toårbinna. „3nnanbu får min botter, måfte bu meb ett enba pilflott ftjuta ben ftöna fttmnen på ©uonté ättt»." — Semminläinen begått» fig på ttmg till unberjorben. SDlen t)är lurobe på l)onom Ulap* pala§ blinbe Ijerbe, grep en orm ur mattnet ocl) fföt ormen tttJårtigenom ben unge tjjåltenå Iett»er. $ör fent ångrabe Semminfäinen nu, att l)an förgätit ormorben, oct) tänfte böenbe på fin älffabe mober. perben ttirätte Ijonom neb i ben ftuarta ältttten, oct) bör f>ögg tjonom Stuonté blobgiriga fon i ftpcten meb fitt förfärliga flagfroärb.

Unber tiben Ijabe SemmintäinenS mober ocl) l)an3 för= ftjutna mala tt»ar bag meb oro betraftat ben profetiffa borS* ten. @n morgon fågo be borften brt)pa att» blob. Mobern uppftörtabe fin llänning ocl) gict att föta fin förlorabe fon. Särleten bettringabe Ijenneå fteg; tullarna bånabe, balatna IjöjbeS, bergen fäntte fig, bär l)on framgicf. sDmfiber tom bon till ^objola. „3Bar är min fon?" — „^ag tt»et icte", fabe toärbinnan, „fanfte tja björnar ocb toargar fönberflitit t)o= nom på ifen. (Sller tjar ben ftactarn bruntnat i fotfen."

„Sögnerfta", fabe moberu, „tt>ill bu ej fäga mig fannin* gen, ffall bu bö!"

9lu måfte $ot)ja§ ttmrbiwta omtala be farliga protnen. SHobetn gict att föta ben förlorabeS fpår. pon unbanröjbe ftubbar ocf) ftenar, fprang ött>er lärten, fam genom toattnen, frågabe furan, wägenoct) månen. $e fabe fig alla Ijaroanog att tänta på egna forger. SJlen ben milba folen förbarmabe fig ötuer benne oct) berättabe fiemmintäinené forgliga öbe.

9lu fict mobern att) Ilmarinen en topparräffa, tuarS tin* nar tr»oro troå ljunbra meter i längb. ©olen fänbe fin brän* oanbe ftråle neb till ben mörla unberjorben oct) fött>be £uo* nié folt. SÖlobern gict att räffa i böbenå ftuarta flob, fom ftrömmar genom unberjorben. pon arbetabe länge, out* tröttligt, oct) fann till fift fin älftlingS fönberftpctabe tropp. „$aftatarlen itt»attnet",ropabelorpen, „fitenl)arätitt>anå ögon, gäbban f)ar bitit t)an§ ftulbra." — SOien en mober mifStröftar icte. pon bab åbrornaS roänliga tnårbarinna, ©uonetar, fammantntyta ben böbe§ pulfar; tyon bab jumala bopfoga be fttjctabe leberna; bon bab 9Äet)iIäinen, biet, att fyämta b°nung från Sapioé boning. Éa i)örbe tjenneS böner. 93iet flög ött>er nio batt» oct) ttiänbe åter meb fju bal* famftålar. ®en böbaå tropp fyelabeS, men litt»et tt»ar borta.$ter fänbe mobent biet till ftjärnorna. ©iet flög in i ©faparen§ fällrar, bär goba anbar tillrebbe balfam i filh)er* littlar, oct) återroänbe meb benna toftliga lätebom. Sem* minfäinen toafnabe fom nr en frcår bröm. „$ag Ijar foroit länge", fabe fjan. — »So"; fa^e *>en ömma rtmrbarinnan, „ännu mtycfet längre flulle bu Ijanm fortrit, om ej bin arma mober matat för big".

„21cf", fuctabe Semmintäinen, „mitt Ijjärta är borta f)0§ $ of) jaå tärnor. Slnnu t)ar jag ej ftjutit Stu o nis ftt>an."

„Sämna bina ufla ftnanar", bannabe mobern, „ocl) pri}a fyellre ©faparenå gobljet, tt) an» egen traft Ijar jag intet för* mätt. &an allena fan återfalla be böba från tuonela."

Ocf) be återmänbe titt fyemmet.

103. Väinämöinen I Cuonela.

(Äro. 16.)

Väinämöinen Wille timra en båt ocl) fafnabe fötrfe. $fern§ goéfe, ©arnpfa ^ellertnoinen, gicf ut att föfa ttrirfet i ftogen oclj fom till en afp. „Såt mig ftå", fabe afpen, „ma§* fen l)ar ätit mitt l)järta, ocl) gör man en båt aro mig, ffall jag fjunfa". ©ampfa fom till en fura. „Sät mig ftå", fabe furan, „jag är full meb ffabor, ocl) fråfan l)at frajat uti min frona". ©ampfa gicf till efen, ocl) eten fabe fig roara fultfomligt offabab; enbaft göten fjabe galit uti fjennes gröna grenar, ©ampfa fällbe efen, ocl) Väinämöinen begtynte timra fin båt meb fång.

3teban Ijabe Ijan fträcft fölen ocl) Ijopfogat fiborna, när fjan märfte, att fjonom fattabeS tre orb för att timra be ötnerfta ftbborben. Varifrån ffulle ljan få befSa orb? SJlånne från ftnalané Ijutrmb, från froanenS ljjå§fa, från gåfen§ tt)ingar? §an böbabe fhmlor, ftoanar oclj gäfå i änblöå mängb, men orben funnoå ej bär. |>an föfte orb unber renenå tunga ocl) på eforrenå läppar, fann många men icfe be rätta. ®å beflöt Ijan att föfa orben i böbågubenå boning, bet mörfa tuonela.

Väinämöinen begärt) fig på rt)äg, gicf tre rttecfor genom björfffog,l)äggffog oc| enffog; bå fåg ljan på art)ftånb 9Jlana§ö i ben froarta floben ocb ropabe till Suonté botter, att f)oit ffulle fjämta åt fjonom en färja. Suonio lilla botter ffap* pabe bt)f ttrib ftranben ocfj frågabe, roarför fyan, offabb att) får ocl) fjufbom fommit till böben§ boning. Väinämöinen froarabe meb unbanflpfter: Suoni fjälro Ijabe fört fjonom till SRanala, järnet fjabe bräpt fyonom, mattnet ocl) elben Ijabe bragt fjonom om firoet. 9Ken Suonifficfan låt icfe bebraga fig. $abe Suorii fjitfört big, ffulle fjan flätt big i 99?ana3 fjanbffar; Ijabe järnet bräpt big, ffulle bu brtypa aro blob; fyabe mattnet bränft big, ffulle bu mata mät; fjabe elben bränt big, roore ju ffägget amfmett. Väinämöinen måfte befänna, att fången§ fläbe gått fönber, att orben§ mebe bruåtit för fjonom „Ve big, båre", fabe Suoniflicfan, „att bu utan orfaf fommit till SÖZaitala. Vänb genaft om, tp många fja fommit fjit, men få fja återmänt."

Väinämöinen fmarabe: »Sminnor må mänba på fjafroa mägen; en man gör bet icfe". Sfffffå blem fjan färjab öroer ben froarta floben. $ Suonté gårb bjöb§ öl till unbfägnab, men maffar ocf) grobor fröpo i brpcfe§ftopet. Snga orb roille man giroa fjonom, ocf) fjärifrån, fabe man, ffulle f)an albrig återroänba.

Väinämöinen förbeS till roila, men aftabe fig roäl att falla i fömn. $ Snotté gårb fanné en gumma meb fneb fjafa ocf) en gubbe meb enbaft tre fingrar, ©umman fpann fop* partråb, gubben banb bäraro en troå fyunbra meter fång not. Suonté fon meb fina järnfingrar utfabe noten fnett öroer floben för att aroftänga aff utroäg tiff fftjft. 9Ken Väi* nämöinen, fom märfte ofätb fjota, förroanbfabe fig tiff en orm ocf) ffingrabe fig genom bet farliga ftångffet. 0m mor* gonen gicf Suonté fon att roittja noten. |>unbra foreller tn fjan ocf) tufen fmåfiffar, men Äaferoaé fyjäfte f>abe unbfommit ocl) II)cfligt återroånt tiffbafa tiff fjemmet.

©anffa gfab roar Väinämöinen att få f»aroa unbgått böbené fnaror. „9ffbrig", fabe f)an, „afbrig i tiben må någon feroanbe fjäfromant nebftiga tiff Suonté mörfa boning. 2lfbrig må fyefler någon ffaba en ffufbfö§ nåfta, t») roarje brottåfing ffaff roifa på gföbfjeta f)älfar unber ett taf aro ormar i Suonté gårb."

©eban berättar en annan faga, fjuru Väinämöinen roäcfte meb fin fraftiga fång ben böbe jätten Vipunen ocfjbegårbe aw f>onom be tre orben. jätten uppffufabe ben förmätna fångaren t fitt ofantliga gap, men Väinämöinen btyggbe i Ijané mage en fmebja ocf) pfågabe jätten fä länge, att benne mäfte gitoa Ijonom båbe orben ocfy frifjeten.

9?u Itycfabeå Väinämöinen timra fin ntja båt, ocf) bär* tiff beljötobe Ijan toarfen fpif effer t)ja. Dtäljb ocf) utan fpånor btyggbeå bäten meb fäng.

104. Ilmarinen vinner pohjolaa mö.

(Än>. 18-25.)

Väinämöinen ffäbbe fin ntja båt meb tuabmaf, prt)bbe ftäwen meb gufb ocf) fegfabe på friarfärb tiff ^Jof)jofa. 9iat* tenå botter, Slnni meb bet tuacfra namnet, fåg f)onom fegfa, utfetabe f)emfigf)eten ocf) t)ppabe ben för fin brober $(tna* rinen. ®enne fft)nbabe efter Väinämöinen, uppfann Ijo* nom oclj ötoerenåfom meb Ijonom att fåta $of)ja§ tärna tnäfja meffan bem.

Not $of)ja3 roärb f)örbe gåtbåljunben ffäffa, fabe f)an rönntueb i fptfefn oclj fabe: „®rt)per bär bfob ur toeben, få ttri frig, men brtjper bär matten, få tm lett>a i freb". 3cfe bfob, icfe watten, men Ijonung bröp ur ben Ijefiga rönnen, griarna f)älfabe§ ttjäffomna, mobern föfte ötoertala fin botter att tt)älja ben trnfa ocf) rifa Väinämöinen framför ben fattiga fmeben. ^Kcfan fwarabe: „9tinga aftar jag tutéljet ocl) rifebom mot Ijonom, fom fmitt of§ bet fjåtliga ©ampo". Sffltfå to ann Ilmarinen ungmönå l)järta.

9Ren ^of)jaå märbinna föfte unbanfft)fter. SBruben toar ännu icfe färbtg; f>on f)abe ej påträtt fin ena ffo. Unber tiben borbe Ilmarinen pföja en åfer, uppft)Ilb ato fyugg» ormar, utan att Ityfta plogen från marfen.

Ilmarinen frågabe fin fäftmö, ocf) l)on gam Ijonom goba råb. pan fmibbe fig en gufbpfog, järnffor, järnfjanbffar, jårnbrtjnja ocf) pföjbe få ormåfern. därefter förefabeå Ijonom åter ett proto: Ijan ffuffe fånga $uonté björn ocf) betffa SRanaå toar g, fom böbat fyunbrabe Ijjältar. $tt>en betta ftjcfabeå; fmeben Ijabe gjort fig ett ftåfbetfef, oclj £er* f>enetär, btmman§ botter, fäffabe töcfen pä fältet. 9Ren nuförelabeå jonotit bet froärafte proroet: l)an ffulle fånga ben ftora gäbban i Suoniå älro.

Ilmarinen fmibbe fig en elbfpratanbe Ijaroåörn oct) neb* fteg t floben. @n förfärlig ftrib uppftob. Vattnetå roib* unber, Veteljinen, tom att f)jälpa gäbban, roarå gap roar fom troenne forfar, ocl) utan örnen f)abe Ilmarinen för* toif^t btiroit uppftutab. 9D?en örnen nebtrtycfte roibunbret unber roattnet ocl) ftog fina ttor i gäbbanå nacte. (Stolt förbe Ilmarinen Ijemteå fyuroub titt ^otjjagärben.

9iu änttigen garo ^ofyjaå roärbinna motroittigt fitt bifall titt bröllopet. ©orgfen, meb nebfäntt fjuroub, fegtabe Väinä* möinen tillbafa titt fjemmet, roarnabe atta gamta män att frambeteå tärt)ta meb tyngre tvättar om tärnorå Jjjärtan.

3 ^ofjjola tillrebbeå nu ett ftort gäftabub. gran Äarelen f)ämtabeå en ofantlig oje: f>anå fyuronb tu ar i Sterni, l)anå froanå i Saroaftlanb, oct) froalan bef)örobe en bag för att fttyga emellan Ijanå f)orn. ^ngen roägabe flatta en fäban oje, men ur fjaroet uppfteg en tumåläng man meb ftenmöåfa, ftenftor ocf) gutbfniro i fjanben. föan flattabe ojen; bröb bafabeå, -öl brtjggbeå, feban man förft fätt n>eta öletå ur* fprung. 9?är betta roar gjort, fänbeå $of)jaå

lilla tjänfte* piga att bjuba brötlopågäfterna, bäriblanb äroen blinba ocl) lama, men främft blanb alla ben gamta Väinämöinen. Semminfäinen allena blero icte bjuben till bröllopet.

Siommo fä gäfterna ocl) bleroomeb ftorf>eber unbfägnabe. ©länga ftöna fänger fjöngoå, ocl) Väinämöinen prifabe ©ta* parenå roiåljet, fom förroanblar fyaroetå flober titl tyonung, ftenar till falttorn, tullar till bröb oct) ftogar till fäbeåfält. ©e* ban förbe Ilmarinen bruben till fitt f)em, be ntyaifta emot* togoå meb mänga ärebetpgelfer oct) lerobe länge Itjcftigt till* famman.

0m allt betta finnaå mänga roactra runor. @n annan faga förtäljer om Semminfäinenå rorebe, när ljan icfe blero bjuben till bröllopet, ocf) ljuru l)an trotfigt uppträbbe i $of)ja för att f)ämnaå fin fttymf, men mäfte efter tappra bragber roifa för öroermaften. ®äraro uppftob feban ett längroarigt frig.$ Sarefen bobbe troå bröber, Untamo od) Safertno. Se råfabe t ftrib om ftffet ocf) ftuebjemarfen. ©triben ffutabe få, att Untamo böbabe fin brober SafermoS flätt ocf) bränbe banS gårb ftafermoS oftycffiga buftru bortförbeS i tråfbom ocf) föbbe fort bärefter en fon, fom faffabeS £ n I f e t tt» o. Senna goSfe roifabe tibigt en fäfffam ftt)r!a. 2re bagar gammal flet bart fönber fin finba ocb brättte roaggan. Untamo fröjbabeS åt f)on§ fttjrfa ocb i bonom få en ftar! tråf, mera tuärb än bunbrabe anbra.

9iår goSfen räcfte en man tiff fnäet, begtjnte ban efter* finna, fjuru ban ftulle bämnaS fin faberS böb ocb fin moberS träfbom. Setta märfte Untamo, fruftabe bfobSbämnben, fabe goSfen i en tunna ocb faftabe bonom i mattnet. @fter tre bagar fann b<*N goSfen fittanbe på fin tunna meb ett metfpö i banben. 9ht gjorbe Untamo ett ftort bål att> nätoer ocb låbigt toirfe. ©oSfen faftabeS i efben, men efter tre bagar återfanns ban offabab, röranbe meb en ftafe i lofen. Srebje gången fät Untamo bänga goSfen i ett träb, men återfann f>onom, muntert ritanbe bifber i träbftammen. Så tröttnabe Untamo att förgöra goSfen ocb fabe tiff bonom: „£)m bu förbåffer big roäf, ffaff bu få ftanna fom träf i går* ben."

ShiIIermo wäjte ftar! ocb ftötte iffa en träfé jt)§ffor. §an ffuffe mårba ett litet barn; fyan bröt barnets arm, utftötte befS öga, fät bet bö ocb uppbränbe befS foagga. Särefter ffuffe ShiIIetmo bugg« en ftoeb; bå öbefabe ban bela ffogen. @n annan gång ffulle ban gärba en åfer ocb ref te ett gärbe an) be Ijögfta furor, men utan ingång, ipan ffulle tröffa råg ocb tröffabe allt till fåbor. Slutligen rorebgabeS Un* tamo ocb fålbe för en ringa penning ben obänbiga trälen åt Ilmarinen.

9?u ffulle Shxllerwo maila gårbenS for ocb ficf aro roårbin-uan i fin matfäcf ett bröb, bär bon inbafat en ften. Shif* lerroo roallabe biorben, fatte fig om froällen att äta ocb bröt fönber mot ftenen fin faberS fniro. gull ah) forg oc^ rorebe jagabe b<*n bior^en att förgås i färret ocb brett) till gårben en annan biorb aro biörnar ocb roargar. ^ImarinenSbuftru gicf ut att mjöffa forna ocf) blett) fönberffiten art» toifbbjuren. <Så fötgicfé ben unga ftoinnan, ben få I)ögt beunbtabe, få länge efterfängtabe ^obiabruben. penne funbe Qlmarinen afbtig förgäta, ocf) ban§ f)åg mar mörf fom fotet t fmebjan.

(Sfter benna trnfba bragb ffpbbe Suffettoo fågelfri i ffogatna ocb fom flutfigen tiff en unbangömb ftuga, bär ban återfann fina fötälbrar, miffa ban anfett böba. 9?u ttjtffe ban rebligt arbeta, men illa babe ban bfiroit upp* foötrab ocb giorbe allting förtuänt. S3åten robbe ban fönber, noten ftötte ban tiff bfånor; ffutfigen bfett) ban en ftor brotts fing. ®å förbannabeå ban att) fin fabet ocb fötbannabe fjäftt) fitt ofpcffiga öbe. pan§ mober affena äfffabe bonom när affa ötoetgåtuo bonom.

Suffertoo brog tiff Untamoå gårb, bämnabe bfobigt fin ffäftä ffpmf ocb utrotabe Untamot Ijela ffäft. Gfter ben bårba ftriben brog ban fyetn tiff fin faberS ftuga. Qngen emottog bonom, ftugan tttat öbe, ugnen faff, affa böba utom SRufti, ben trogna fjunben. Suffertuo grät på fin moberå gra tu ocb irtabe friblöå omfing i öbemarfen. Sfutfigen fom ban tiff ett ftäffe i ffogen, bär ban begått ett ftort brott, ocb bär babe ljungenå bfommot tmfånat. ®å brog Sutfermo fitt ftoätb ocb frågabe, om bet miffe bticfa ett ffufbbefaftat bfob. „©ätna", ftoatabe fmärbet; »tuarföt ffuffe jag icfe betta, nät jag få ofta brucfit offtjlbigt bfob?"

0<b ben ftarfa Sulfermo, Safertuoé fon, ftörtabe fig på fitt eget ftoätb.

SJlen när Väinämöinen erfor $hiflertoo3 öbe, toarnabe ban efterfommanbe ffäften att uppfoftra barn meb roettlös

bårbbet, tb ato fåbana barn bfitoa fäffan goba ocb fiola männiffor. Äultertoo uppfoftrabeg fom en föraftab träf; bårför bfeto ban en toettfö§ brottsling ocb en oft)cffig man.Äaleroala är en faga om troä folt eller flälter: Äaleroa» flälten, fom bobbe t Väinölä, octy norbanfoitet, fom bobbe i $otyjola. 9iägra tro, att Väinölä roarit pä föbra luften aro Saboga oct) $otyjola pä ben norra. SKellan be bäba folien roar en tärolan, förft freblig, feban fientlig, £>äraro belaå Äaleroala i troä tjälfter, oct) fagan om Äullerroo, fom böbabe Qlmarinen-o tyuftru, ^Sotyjolaå älflling, är lilfom ffiljemuren mellan bem bäba.

Ilmarinen förjbe fin förtorabe mata. görgäroeå fmibbe tyan fig en tyuftru aro fitroer oct) gulb: tyon tyabe intet tyjärta att befroara tyanå lärlel. görgäroeå bortröroabe ljan fin förra malaå tyngre ftyfter frän <potyiola: tyon tyatabe oct) trot-fabe tyonom; ty an förroanblabe tyenne till en fiflmää. ®en forna roänffapen mellan Väinölä octy ^otyjola tyabe för» roanblatå tilt fienbflap, octy meltan bem upplom ett blobigt Irig.

Väinämöinen octy Stmarinen beflöto att bortröroo (Sampo, roararo ^otyiola btiroit ritt. Vib bet att be rebo ut, työrbe be bäten llaga roib ftranben, att anbra bätar ftngo fegla ut i trig octy tyemföra btyte. hjältarna beflöto bä att färbaå titt fiöfå. Sill bem flöt fig ben unga Semminfäinen, alltib Ityften efter bragber octy äroenttyr. Unber roägen ftötte bäten mot en ofantlig gäbba. Simarinen octy Sem» minlätnen ftrebo förgäroeS mot betta roibunber. Väinä-möinen llöro gäbban t troä fttycfen octy gjorbe aro tyenneå tyuroub fin ftörfta lantete.

®e tre tyjältarna lommo till ^otyjola octy forbrabe fin anbel i Sampo. Soutyi froarabe: »Qärpen är för liten att betaå mellan troä"; roarefter työn famlabe Irigare för att för-froara fin ftatt. ®ä fattabe Väinämöinen fin lantele octy fjöng allt ^otyjolaå foll till fömn. hjältarna banabe fig roäg genom be nio portarna i lopparberget, bortförbe Sampo till fin bät octy robbe meb all Iraft mot tyemmet. Unber roägen företog fig Semminläinen, alltib obetänlfam, att i gläbjen ffräta pä tyaroet meb fin rofåliga ftämma. ®etta työrbe en trana, fom genaft flög norrut octy meb fitt anflri roäclte ^JJotyjoIaå foft. Soutyi fäg meb förflräclelfe, att Sampo roarborta, o et) befroor bimmanS botter Ubutar att anbaS ett toden ut öroer fyamet. Väinämöinen fönberfyögg töefnet meb fitt froärb, ocf) bär fmärbet träffabe mattnet, fföt Ijommg i f>a* tuet. SDiennu brufabe roägen, blobet flqbbe frdn Qfmarinenå finber, ocf) mib bdtenS fiba uppftjfte fjaroet§ mibunber 3fi» Surfo fitt förfärliga fjutrmb. Väinämöinen grep fyonom i öronen ocf) ttuang fjonom att för afltib btyfa tiffbafa i fjatuS* bjupen. 9Ju fänbe Uffo en rtytanbe ftorm; toägorna refte fig jätteljöga, bortrtyefte gäbbbenStyatpan ocf) mille upp* ffufa bdten. Väinämöinen förbtem rdbig oct) tugn. $an befmor ftormen. Semminfäinen tillrebbe ftarfa ffibborb, otf) trtygg gicf bdten framdt i berg§f)ög fjö.

Sen märfta faran dterftob än. $of)jofa§ bemäpnabe folf meb Soufji i fpetfen förfölibe be fftjenbe ocf) mar närä att uppfjinna bem. ®d begtynte en fäflfam ocf) fruftanSmärb ftrib meb mäftig troffbom pä bäba fibor. Väinämöinen faftabe en bit fnöffe i fjamet oclj gjorbe bäram en fUppa, mot milfen $of)jabdten fpfittrabeé fönber. Souf)i förmanb» fabe fig till en ofantlig örn, beroäpnab meb ffor am liar, tog fina män pd mingarna oclj fatte fig pä maften am Ijjältarnai bät. Semminfäinen Ijögg in p& örnen meb fitt froärb, Väinämöinen froSfabe f)an§ flor meb bdtrobret. $ofjja§ män ftörtabe meb braf i Ijaroet, men örnen grep ©arnflpo, fom braft i fttycfen ocf) brem i fpiffror fring fjam&jtan. Sara m blemo fjatuet ocf) ginfanb§ ftränber för afftib rifa. 3D?aft« Iö§ mänbe Souf)i, fom enbaft ItjcfatS räbba Iocfet am ©ampo, tiffbafa tiff ^ofjjola, oclj be tre fjjäftarna dterfommo tili fjemmet meb fpiffror am ffatten.

107. Täinämöinene sång.

(Än). 41, 44.)

görgämeå letabe Väinämöinen i tjamet fin fiunfna fan* tele. ®d Ijörbe f)an en björf flaga mtb ftranben. „Varför grdter bu björf?" — „9Kä jag ej grdta", fmarabe björfen „när jag ftdr fjär fd ömergimen? SRännen ffafa min nämer barnen bricfa min faft, flicforna brtyta mitt föm, f)öften tager min frona ocf) fämnar mig nafen att frtyfa uti ben tängatmntern". — „ Sörj icfe mer", fabe Väinämöinen; „när bu näfta gäng gräter, ffall bit gr äta att) gfäbje."

Väinämöinen tog björfen ocf) gjotbe att) f»onom en fantefe. 9iät tt»ären3göf gof i efen, btoppabe gufb frän f)an§

tunga, ocf) bätatt» togoä fanteleä ffrutoar. Q ftoebjefanbet fatt en ung tätna, toäntanbe pä fin fäftman. l^cfe grät f)on,

icfe ljeller tt>at f)on rätt gfab; fjon fjöng för fig fjäftt» en ttrifa i ben tnacfra fommarftoäffen. „©itt> mig bina focfat!" fabe Väinämöinen. Ocf) f)on gatt» fina mjula focfar: bätaro bleroo fantefe§ fträngar.

Väinämöinen fatt pä filtoerfuflen ocf) fjöng. Äantele läg pä f)an§ fnä, ocf) fjané lätta fingrar rötbe totb fträngarna. pefa naturen betogg att) unbtan ocf) gfäbje. ©fot bänabe genom bergen, fjatueté bolba ffippor uppftego tiff tnatten» t)tan, furorna bugabe fig ffäftt»anbe att» fröjb, ocf) ängenéblommor Ityfåte roaranbra. 9llla flogenå bjur, alla luftenå fåglar, alla fyatoetå fi|!ar, ja, maflarna t mullen närmabe fig för att Ityfåna till befåa flöna toner, Själroa björnen lunfabe öroer fanbmon ocl) lieto i ett träb för att bättre fjöra; fjältoa örnen lämnabe fina ungar i boet, ocl) tufen fmä fäglar fatte fig Iroittranbe pä fångar enå flulbror. Sapto meb allt fitt buåfoll gicf till berget att Itjfåna. SJlielilli llåbbe fig i blå ftrumpor ocl) röba flobanb. Suftenå unberftöna tärnor fatte fig på gulbmolnetå ranb. Solenå ocl) månenå böttrar tap* pabe aro beunbran fina gtyltene roärofpolar. £>aroålonungen meb fitt ffägg aro roafå bö! upp mellan näclroåblaben. Vellamo ftöbbe fig mot flippan. Sotlottaret, froanarnaå fpftrar, borftabe fitt långa l)år ocl) tappabe aro unbran fin borfte i fjön.

Sila unberbart trängbe lanteleå fpel in i mänttiåflorå bjärtan. 9iär bet Ijöb i ftugan, barrabe talet; golroet froil» tabe, ugnenå ftenar rörbe fig, fönftren llingabe. ^cle fanttå en få tapper bjälte, icle man eller Iroinna, ung eller gammal, fom icle grät aro gläbje roib lanteleå roälljub. SDtän blottabe fitt ljuroub, ynglingar böjbe fitt fnä till marlen, btjgbenå tärnor ftobo meb tårftyllba ögon, fmä fliclor glömbe fin glaba lel. Sllbrig, få länge månen beftrålat jorben, I)abe någon böblig förnummit få flöna toner, grån Väinämöi» nenå egna ögon ftrömmåbe ftriba tårar neb genom fej gpllene götblar ocb förfrounno i baroet. Storpen roille upp» famla bem, men Inipan bonn före bortoro. §on upptog beåfa bprbara tårar, ocl) fe, be rooro nu förroanblabe till flinanbe pärlor, roärba att fmpcla en lonungå Irona.

108. Striden om ljuset.

(Sn>. 47, 49.)

Sångenå roife Väinämöinen fjöng på infjönå ftranb en Iwäll. Spfånanbe, förtjuft ocl) fäll ftrålabe aro fröjb naturen, ocl) pä roinbenå roingar buren tlang en ton i bal ocl) fjäll.SWcmen fatt t mofneté ftuga oclj förnam ben Hara ton; länge lät fjan ej fig truga, fänfte fig till gröna mon, fatte fig på björfen§ gren meb fitt ijutoligafte ffen.

©olen i fitt fiftt>erffott icfe än till ttrifa gått, fyörbe nu en ton i ttrinben, robnabe fom elb på finbert ocl) förbröjbe ftoäflenS lopp; fteg ur aftonrobnanå fängar för att glab i furanå topp It)f§ på SBätnåmöinené fträngar. 9?orben3 natttiga toärbimta, Soufji, mörfretå mober, fåg folen lt)fa, ljum i fjåg, ocl) ato gtåbje månen brinna; grep i furan fofen§ ranb, grep i björfen månenå ffitua, förbe bem till notbenå lanb att för ettrigt bär förblitoa; ftängbe bem meb trollbomémaft bjupt i fopparbergetå fcfjaft ocl) fmor bfcjr en eb att binba ljufet§ mafter, fångna, blinba, till ben tib fjon förelagt.

SBart få ntörfer. ©amma ftunb föll en natt få ftttart fom gramen ötoer ftranben, ömer fyarnen ocf) betåcfte jorbenå runb.

93lott från Äaletoalaå fjåtbar ftjfte gfatt en flamma ån ötner ginfanb§ ttriba fjårbar.

©ift tog Soufji ättien ben.

®et mart natt i ginfanb§ fjöft, natt i Uffoé ftjärneroårfbar, natt i männiffornaS bröft.

©jäftt»a tiben§ bråba ffob, utan mätare att> ftunben,ato förfäran ftilla ftob, od) atn inga gtänfer bunben blett) en etmgljet fefmtben.

SuftenS fågel fjöng ej mer, bjorben fom ej bem till ftoällen, toinben toilfe gid på fjällen, blomman flog fitt öga ner, odj ben blefa froften ftal fförbarna i SSäinöå bal.

@org§na att i mörfret famla gingo unga, gingo gamla f)än till ^Imarinenä fmebja att om fol oå) måne bebja.

SDd> ban ftneb meb fonftrif banb flar att) filroer f olenS ranb, fmeb en måne, bltb od) f)ulb, banab att» bet gula gulb, bragte meb ofäglig möba folen uti furan opp, månen utt björfenå topp; gulbet roilfe inte glöba, filtoret Itjfte lallt od) matt.

Uti fopparbergetå natt lågo ljufet§ fällor böba.

®et ftd Väinämöinen toeta genom fpåbom§fonft od) brog fjärran bort till norbanffog för att Ijufet återleta SRen meb trotfanbe föralt fabe norbené biftra föner:

„Sjufet är i berget bragt, löfeå ej att» bina böner."

$å bar Väinämöinen fagt: »3rltyge ftoärbet ur fin fliba, att för Ijufeté b°ga maft intill böben tt>i må ftriba!"

£)d) tymS fttmrb fom blijten toen; på bef§ flinga glånfte månen, på bef§ fäfte folen flen.

$ör bef§ förfia folblinf re'nföll ben främfte pofyjafonen, od) för roatje bugg f>an gam flög en otoänå buirmb an>.

5Ru t>an bräclte f lippa nå gratu, ljögg befå ormar uti fttycfen; nattenå malt tr»ar bod för mtycteii. alltför ftarf befå port i norb, trotfabe l>anå arm, fjanå orb. Väinämöinen brog bebrötuab åter till fitt Ijemlanbå flår. fom få Semminfäinen bär, mera munter, minbre prötoab: „2Barför tog bu mig ej meb? forten ffulle jag rtycft neb.“

©abe Väinämöinen: "Släcfa orb förmå ej murar bräcfa." ©icf till $lmarinenå fmebja att om ftarfa rebffap bebja. $fåjan glöbbe, fläggan flog, järnet fågå i flagor brinna, ocl) ben biftra fmeben log. 9iotbenå nattliga trtärbinna,

Soulji, börbe långtifrån fläggană unberliga bån, lläbbe fig i böfenå fjäber, fufabe fom norbantoäber, flög till Ilmarinen neb:

„®u berömba mäfterfmeb, fäg roab bu nu ft>fålar meb?"

©abe Qlmari: „Qag fjamrar balåring åt förtrtjcfarinnan; fmibaå ffall ben onba fnrimtan bårt toib fopparbergetå famrar." ©agt. 2)e Ijotfullt ftolta orben baglabe fom bammarflag.

Soubi räbbeå ftraffetå bag, flög meb tmngab baft till norben, läfte fol ocb måne fort fria bort ur bergetå port.

Soubi fen i butuobamnbar till $lmarinen§ fmebja bub om ljujetå löfta febia, ocf) meb fröjb förutan namn fägo Ijjältarna ben Ijöga folenS äter maina öga ocl) ben gtyllne mänenS ffen ffina ötner löm ocl) gren.

9?tja tmngar ficl fefunben, f)ög, omätlig, unberbar toältobe fig en tyimmel flar ötoer fälten, ötuer lunben. Sart bet tiufta ögat fdg, flög ett ffimmet ömer fjärben, oct) bet macfraéte i märlben uppenbart för alla läg. iOmetallt mar fdgelfdng, ungbom, färlef ocl) förfoning, ocl) blott baggen grät fin tdr, när frdn Uffo§ ljöga boning morgonen meb gtyllne tydr fänfte fig till jorbené roär.

Solsången.

®d l)oro gamle Väinämöinen än en gäng fin ftämma opp: „&ell big, mäne, i bitt lopp! §ell big, fyulba fol, fom ranbaS lifa ffön för allt, fom anbaé lifa rif för alla§ Ijopp!

Siffom rointernä filmerbuma forgfen bu i natten böf, men fom itmrenå gtjllne göf fteg bu glab ur bergetå gruina. Äom ännu mar morgonftunb att mär lettmab§bag förljuroa ocl) i fommarftt>äIlen§ blunb lt)§ ännu pä graroen§ tuma »ringa fraft, ocb bringa frib,toanbra ftjcflig, toanbra bfib, ocl) fuffänba ftor bin bona unber f)itnfen§ blåa fana, fegeni! i tjufet§ ftrib!"

109. Väinämöinen ocb ^esuöbarnet.

(Än). 50.)

Äaletoala ffutar meb en märftoärbig ocf) finnrif berät* teffe om ljuru Väinämöinen måfte toifa föt bet nt)föbba $efu§barnet. $enna runa är biftab i början att) ben friftna tiben, när fyebenbomenå minnen ännu letobe frifla f>o§ folfet. ®et är röranbe att fe, fjuru fottet fiffom offrabe fin meft äfffabe fjjäfte åt perren $efu3 Sriftuå, inför ttnffen åtoen ben bäfta, ben toifafte ibfanb männiffor är enbaft en fpnbare ocf) en båre.

$efu§, fäger ben finfta fagan, föbbe§ fattig ocf) föraftab i SRuotuå'*) ftall ocf) unbanbofbeå ato fin mober SRariatta**) för männiffornaå onbffa. @n bag fatt ben fpäba goSfen uti fin moberå famn, ocf) meban fjon borftabe f)an§ focfiga f)u» toub, förftoann l)an pföt§ligt ur f)enne3 åftjn. päpen ocf) jutl ato oro gicf fjon att föfa barnet på be meft omöjliga gömftäflen: unber en mafanbe ftoarnften, unber ben bort» ifanbe ffäbenä mebe, unber bet ffafanbe fålfet, unber ben burna toattenfån, i ffogenéträb, unber ängenå grä§, i ljungen ocf) unber enfm§farna§ rötter, pon ftågabe ftjärnan, fjon frågabe månen, ocf) be ftoarabe f>enne: „£)m toi toiféte, toar fjan år, ffulfe toi ej fäga big bet, tp f)an f)ar ffapat ofå", ©futfigen mötte f)on folen, bugabe fig för f>intmefen§ ftora fju§ ocf) frågabe:

„£), bu fot, fom 6fub f)ar ffapat, toet bu intet om min goäfe?"

*) Äonung §erobeå.

**) Sungfru SWaria.„®in goSfe lännet jag ganffa tuål", fabe folen. „®et är ban, {om bar ffapat mig, ocb nu ftär ^an titt armarna (junien i tärret."

Mariatta fann goSfen i färret. $an roäjte ocf) t»Ietx> ett tuacfert barn, men ingen tuifSte fyanå namn. SKobern fal-Iabe fjonom fin blomma ocb fitt gyllene äpple; främmanbe fallabe f)onom förafttigt lättingars leffaf. 9lu befjötubeé nägon, fom ffulle böpa bet fattiga barnet, ocb Mariatta roänbe fig till en gubbe, fom bette VirofannaS. $an ftt>a-rabe: „Scfe böper jag en fåban ufel ftacfare, innan någon bar granffat barnet, om bet bör få lettm". — unber be-benbomen tuar ben grtjmma feb, att fttmga eller fattiga barn, fom man icfe anfåg tuärba att lettiä, fatteS ut i öbe-marfen att bö.

Vem ffulle nu atnfunna barnets bom? 2)en tnifafte ffulfe göra bet. Sllltfå fallabeé Väinämöinen. §an fom för att granffa barnet ocb fällbe ben bom, att efterfom goSfen tagitå från färret, ffulle ban åter föraS ut till färret, ocb bär ffulle banS buttmb fönberfroSfaS meb en flubba.

®å upplät bet twå tnecfor gamla barnet fin mun ocb fabe:

„£), bu ftacfarS gamla gubbe, bu förforona arma båre, bu Ijat fällt ett bårligt bomflut, illa f>ar bu tolfat lagen.

@j för rt)iba tnårre ftynber bar man fört big fjältn till färret ocb *>itt b^toub fönberfroSfat, når bin brober Qlmarinen bu gatt) bort till löfepenning för bin bemfärb ifrån $obia, eller nåt ben unga Slino forbom ftöttabe för bin ffull fotgfen neb i b<*tt)etS roägor."

Vib beSfa orb fftynbabe VirofannaS, full att> bäpnab, att böpa barnet till en fonung i Äarelen. 9)Zen ben gamla Väinämöinen betogs att» barm ocb btygfel. $an lunbe icfe mera lettiä i bet lanb, bår ett litet barn förtuanblat banSrotéljet till bdrflap. §an gic! till ftranben, fjöng dt jig ett ftepp ato toppar ocl) fttyrbe ut mot bet öppna fyatnet. ©täen* be i ffeppeté ftätt» fjöng l»an beåfa amffebéorb till ginlanb:

„£ät ännu en tib förfltyta,
bagar tomma ocl) förjtoinna,
bd bedömer man mig dter
tuäntar, falnar mig ån t) o,
att en annan ©ampo bringa,
nt) tib§ fantele att bana,
att en annan mdne fjämta
att ännu en fol befria,
när bäb' fol ocl) mdne fa!na§
ocb all fröjb ur itmrlben fnmnnit."

Ocl) Ijan feglabe bort genom tibernaS fnmllanbe radgot till anbra, Ijögre rtymber, lämnanbe fin lan t ele Iroar

meb be

ftöna fträngar§ fpel dt ©uomi ocl) be työga runofdnger ät fitt fol! till ettng gläbje.fäätbe £åsningen.

Berättelser från Finlands katolska tid.

110. Om stenålderns folk.

Mångenstädes i vårt land har man funnit besynnerliga stenar, som tyckas vara formade av människohand och likna allehanda verktyg. De hittas stundom i åkerjorden, stundom på bottnen av uttorkade sjöar. Somliga tyckas ha varit begagnade till yxor, andra till knivar, andra åter till huggjärn, borrar, spjutspetsar, pilspetsar, notsänken och annat mer, som icke alltid kan utgrundas. Några bland dessa stenredskap hava sedan förvarats av folket och betraktats med en vidskeplig vördnad, emedan man trott dem vara nedfallna åskviggar och ansett dem hava en trolldomskraft till att bota sjukdomar eller skydda mot allehanda ont.

Numera har man samlat många tusen sådana redskap, ty man vet, att de begagnats av människor, som icke känt metallernas bruk. För mycket länge sedan, sannolikt några årtusenden före vår tideräknings början, på en tid, som kallas stenåldern, hava sådana människor bott i vårt land och många andra länder. De behövde hugga träd till båtar eller jaktredskap, men då de icke kände järnet, sökte de någon hård sten, som icke lätt söndersmulades och höggo eller slipade den med andra stenar, till dess att den fick skapnaden av en yxa. Därtill gjorde de ett skaft av trä som stacks in i ett hål i stenen eller bands fast vid dess övre ända och så var stenyxan färdig. På samma sätt uthöggos och slipades andra stenredskap. I brist påbättre hjälpte man sig med dessa ofullkomliga verktyg och vapen; ja, de gjordes ofta med stor omsorg och konstfärdighet, så att några bland dem äro ganska prydliga. Men när dessa forntidens människor lärde sig göra bättre verktyg, först av koppar och sedan av järn, bortkastades eller förglömdes stenredskapen, som då blevo överflödiga, och efterkommande släkten trodde dem vara trolltyg. Några stenredskap brukas än i dag, såsom slipstenar, huggna not-sänken och skavste-nar, med vilka man avskrapar hären av hudar som garvas.

Ingen känner närmare de forntida folk som i vårt land begagnat dessa redskap av sten. Men man har dock genom jämförelser mellan stenredskap, som funnits i Finland och Sverge, kommit till den slutsatsen, att ett med svenskar eller tyskar besläktat folk redan vid denna tid bott i sydvästra Finland, eller väster om Kymmene älv, de tavastländska sjöarna samt Esse å. Stenredskapen från östra Finland utvisa, att i denna trakt bott människor, som stått i förbindelse med folken i det nuvarande Ryssland. — Stenålderns folk måtte ha varit vildar, som levat av jakt och fiske och haft sitt tillhåll i bergsklyftor eller jordkulor. Många sagor finnas ännu om dem i ödsliga bergstrakter. De kallas bergsfolk, hiisifolk, och det är möjligt, att just de äro sagornas jättar. Mellan vil-darna och de senare invandrade folken måste ha varit en strid på liv och död om landets besittning. Vildarna som varit svagare, hava då försvarat sig med list och för-såt och därför blivit ansedda för onda troll. Men överallt måste den råa, okunniga människan slutligen vika för den kunnigare och kraftigare. Så har det också hänt dessa vårt lands första vilda inbyggare. De hava nödgats draga sig undan till otillgängliga ödemarker och småningom förgåtts eller blandats med sina besegrare.UI. Om finnarna under hedendomen.

Finnarna invandrade hit från Ryssland, men icke på en gång, utan småningom under många århundradens lopp. Därför är det omöjligt att bestämt säga, när de inflyttat. Man vet, att lapparna kommit förrän tavasterna och tavasterna förrän karelerna; men om kvenerna vet man blott, att de redan för mer än tusen år sedan funnits i norra Sverge och norra Finland.

Av Kalevala, av andra gamla sägner och av främmande folkslags knappa berättelser kan man göra sig en föreställning om de finska folkens levnadssätt under hed^ natiden. Alldeles säkert vet man det icke, ty de hedniska finnarna ha ej ristat runor i bergen eller kvarlämnat skriftliga berättelser om sig själva, emedan de icke kände skrivkonsten. Vi skola tänka oss deras levnad ungefär så:

Det var tre bröder, Kimmo, Kammo och Kumma. Kimmo bodde i barrskogen och flyttade ofta sin bostad. Detta var icke svårt, ty hans koja bestod av några stänger, instötta i marken och resta emot varandra i form av en sockertopp. Kring stängerna band han renhudar, älghudar, björnhudar, lade näver emellan och måkade om

vintrarna snö däromkring, för att kojan skulle bli varm. Mitt i kojan var en eldstad av gråsten; röken gick ut genom toppen av kojan. Bara marken, betäckt med utbredda hudar, var golv och sängställe. En stubbe var bord, en stock var bänk, ett lerkärl var gryta. Kimmo jagade med sin hund i skogarna, fiskade i sjöarna och till-bytte sig säd av sin broder Kammo. Hans unga söner seglade ut på krigståg till sjöss och hemförde byte.

Kammo bodde i dalens lövskog och flyttade icke omkring. Han hade en stuga av obilad stock. Där funnos tak, väggar, golv, och gluggar med skottluckor; en eldstad i mitten, ett rökhål i taket, bänkar, bord, kanhända också en säng. Kammo jagade och fiskade såsom hans broder, men han var tillika åkerbrukare. Han hade ett svedjeland, en häst, några oxar, kor, får, getter och svin. Han var rikare och kunnigare än Kimmo. I hans stuga hörde man kantele och de gamla runorna. Han reste alla somrar till havskusten och tillbytte sig salt av de tyska han-delsfartygen. I utbyte gav han dem rävskinn och bäverskinn. Penningar hade han icke, men när tyskarna bjödo glaspärlor och mässingsspännen åt hans döttrar, betalade Kammo dem med buntar av mårdskinn och ekorrskinn. Kammos hustru hade en kopparkittel, ett guldarmband, ett silverspänne, och gick klädd i yllekjortel och strumpor, medan de övriga gingo klädda i skinn. Båda bröderna brukade som offer åt gudarna upphänga älghorn och björnskallar i den heliga eken; men Kammos hustru brukade dessutom utspilla några droppar mjölk på jordeu för att blidka de underjordiska.

Kimmo och Kammo vorp konungar över sitt husfolk. De älskade friheten och visste ej av någon lag eller konung. En dag möttes de i den heliga lunden vid skördefesten. Kimmo berättade, att främlingar jagade älgarna på hans jaktmarker och fiskade laxarna i hans forsar. Kimmo och Kammo gingo då till sin tredje broder Kumma som var en berömd smed, hjälte och trollkarl. Han smidde svärd, spjut och pilspetsar. Männen beväpnade sig, med-togo sina trälar, läste besvärjelser och tågade ut till strid. Även främlingarna hade samlat beväpnat manskap; där blev en hård strid på slätten vid insjöns strand. De tre bröderna blevo besegrade. Kimmo stupade, Kammo blev fånge och träl, Kumma undkom med några av sina män och uppförde murar av gråsten på ett brant berg. Där försvarade han sig; fjärran boende män av hans släkt kommo honom till hjälp och valde Kumma, den tappraste i släkten, till sin anförare. Slutligen vågade han ett utfall mot sina fiender, som voro strödda på jakt i skogarna. Nu segrade åter Kumma, befriade sin broder Kammo och gjorde alla fångar till sina trälar. Därefter firade segervinnaTtia en glad fest vid den heliga sjön, i det att de offrade åt gudarna, och deras unga döttrar dansade sjungande kring den heliga eken.112. Om svenskarna.

Sverge och Norge äro riken, som under föregående århundrade varit förenade under samma konung; men numera har vartdera sin egen konung, såsom de förr hava haft. Norrmännen äro ett litet, men kraftigt och upplyst folk, som fordom seglat ut på djärva krigståg kring alla Europas kuster. Emedan de sällan kommit till Östersjön, hava finnarna icke haft mycken beröring med dem, men desto mera med de närmare boende svenskarna, först som fiender, sedan som vänner.

Svenskarna voro från början två skilda, men besläktade folk, göter och svear, som sedan förenades. Innan de blevo omvända till kristendomen, dyrkade de naturens krafter, som i deras föreställning voro gudar med mänskliga gestalter. Deras förnämsta gud var Tor, en godmodig och orimligt stark man med järnhandskar och en tung hammare. Då han körde åskans vagn över him-melen, sprakade gnistor under dess hjul, och dånet hördes ki ing hela världen. Han var fruktansvärd, då han med sin blixt krossade träd och klippor, men välgörande, då han åt den törstande jorden sände regn. Han är bondens gud och blir med tiden hemmets beskärmare. Vid hans hammare viges bruden, gives namn åt barnet, avlägges eden, och dess tecken avbildas ännu på gravstenen. Frej (herren) var en ung man i gyllene hjälm. Han far i vagn kring landet och bringar människorna äring, frid och vällust Då är det en glad tid och festlighet överallt. Han kallas ock Yngve Frej och blev stamfader för en konungaätt (Ynglingar). Hans hustru hette Freja. I luften härskade Odin. Man föreställde sig honom som en äldre, väderbiten man med ett spjut i handen. Då vinden gnyr, rider han i spetsen för de avlidnas andar genom luften, och nordbon tycker sig än i dag höra, hur den vilda jakten går fram. Odin blir med tiden en krigsgud, som för de fallna kämparna (valr) till Valhall, de »dödas palats» i underjorden eller bergets salar. Han är hövdingarnas och vikingarnas gud. Onsdag, torsdag och fredag ha namn efter Odin, Tor och Frej.

Många andra gudar omtalas i den fornnordiska guda-läran, men man vet icke, att dessa dyrkats av svenskarna. Där läser man om valkyrjorna, vilka gingo framför kämparna i striden och utkorade dem, som skulle falla och om nornorna, vilka spunno livets trådar.

Lyckans lotter, liv och död, hjältars öde — allt är av dem.

Nordiska sagor berätta, att gudarna skapat världen av jätten Ymers kropp, havet av hans blod, himmelen av hans huvudskål. Mitt på jorden var gudarnas borg Mid-gård, och jättarna bodde vid havsstranden. En gång funno gudarna två förtorkade träd på stranden och skapade av dem de första människorna Ask och Embla, som fingo bo i Midgård. Sagan visste också, att världen skulle förgås på den yttersta dagen i Ragnarök, och då skulle alla gudar stupa i striden mot de onda makterna, men åter uppstå till ett bättre liv i beständig ära och segerglädje. På detta sätt har sagan ombildat kristna föreställningar.

Hednatidens svenskar hade tempel, där särskilda präster hemburo åt gudarna folkets offer, bestående av mat och dryck, men vid de stora festerna även av boskap och människor. Vida bekant var svearnas lysande tempel i Uppsala med bilder av Tor, Frej och Odin.

Svenskarna lydde en tid flere småkonungar, men över dem härskade en gemensam drott eller överkonung. Han var deras överstepräst men kunde ingenting göra mot folkets vilja. Ty detta folk älskade friheten så högt, att bönderna valde konungen, och var bonde ansåg sig vara lika god karl som han.

Svenskarnas högsta ära var av ålder det krigiska hjältemodet. Deras håg stod beständigt till stora bragder och ett ryktbart namn. De trivdes icke längre hemma i sitt land, som då var betäckt av stora skogar och ödemarker. Äldsta sonen ärvde sin faders gård, och de yngre sönerna måste försörja sig själva. När våren kom, sköto dessa ut sina fartyg, som de kallade drakar, klädde sig i vapenrustning och drogo ut på vikingatåg för att vinna ära och byte i främmande länder. De strövade vida omkring och land-stego än här, än där på Östersjöns kuster, överföllo de där boende folken, tvungo dem att betala skatt och plundrade allt, vad de kunde föra med sig ombord. Stundom byggde de även befästa borgar vid kusterna och förläde där

krigsfolk för att indriva skatten. Så landstego de även på Finlands kuters och voro överallt fruktade fiender, emedan ingen kunde stå dem emot.

När det led mot hösten, vände vikingarna hem ifrån sina krigståg och fördrevo den långa vintern med krigiska lekar eller med gästabuden vid mjödbägaren, medan skalderna sjöngo de tappras ära och hjältarna gjorde löften om nya bragder för nästa sommar. Dessa fruktade krigare voro dock trofasta i vänskap, ordhålliga, gästfria, älskade sång och ansågo det icke värt att leva, om de ej lämnade kvar ett ärat namn för eftervärlden.113. Om konung Erik den helige.

För omkring tusen år sedan hade Guds uppenbarade ord och Jesu Kristi heliga lära redan blivit predikade i största delen av Europa. Folken söder om Östersjön ledo svårt övervåld av de nordiska vikingarna och önskade därför, att dessa måtte omvändas till kristendomen, som lär människorna att älska varandra. Från Tyskland och England utgingo då gudfruktiga, modiga män att predika korsets lära för hedningarna i norden. Dessa män hade ett hårt livsfarligt arbete; många bland dem ledo döden för sin tro, men i deras ställe kommo beständigt nya lärare, som aktade sitt liv ringa, endast de kunde vinna själar för Guds rike. Slutligen lät en konung i Sverge döpa sig. Han hette Olof, med tillnamnet Skötkonung, och levde iooo år efter Kristi födelse. Södra Sverge blev då kristet, men norra Sverge var ännu hedniskt, och där voro långa, blodiga strider mellan kristna och hedningar i 150 år, innan folket i de nordliga bygderna kunde förmås att bekänna »den vite Krist», såsom de kallade Frälsaren.

I Uppsala rådde över de hedniska svearna en kristen konung, som hette Erik. Han var en rättvis konung och tapper krigshjälte; därtill en av hjärtat gudfruktig man. Han förmådde slutligen även de mest hårdnackade hedningarna att låta vattenösa sig i det heliga dopet, och på hans tid, 1150 år efter Kristus, blev alltså hela Sverge omvänt till kristendomen. Vikingatågen upphörde, kyrkor byggdes i alla delar av riket, och där blev liksom en skön morgonrodnad av ett nytt ljus över det förvildade landet och det hårda, krigiska folket.

De hedniska finska folken vid Östersjön hade nu i sin ordning begynt oroa Sverges kuster med sjörövartåg.

Konung Erik beslöt att tämja dem, och däri understöddes han av påven i Rom.

Vid samma tid hade stora krigshärar dragit ut från det kristna Europa för att återtaga Frälsarens grav i Jerusalem från de otrogna, som bekände den falska profeten Mohammeds lära. Sådana tåg kallades korståg, emedan alla, som deltogo däri, buro korsets tecken. Men när denheliga graven var återvunnen, skedde korståg mot hedningarna även i andra länder, över hela Sverge predikades nu ett sådant korståg mot hedningarna i Finland. Det skulle vara ett heligt krig, där varje stridsman skulle få syndernas förlåtelse, och den, som stupade, skulle få evig salighet. Svenskarna voro stridslystna och hade nu fred i sitt eget land, de voro alltid beredda att slåss för ära och vinst. Nu lovades dem därtill salighet för det, som var deras största lust: huru skulle de icke gärna lyssna till en sådan uppmaning!

Många tusen tappra män beväpnade sig, målade korset på sina sköldar eller läto sy dess bild på sina kläder, och där blev ett jubel i riket och brinnande nit att utbreda kristna läran. Den, som själv har fått något gott, vilket uppfyller hela hans själ med glädje, vill också gärna dela med sig samma goda åt andra.

114. Första korståget till Finland.

Man har trott, att det första korståget till Finland skedde år 1157 efter vår Frälsares födelse.

Den tiden kallades endast sydvästra hörnet av vårt land Finland, och hela landet kallades österland. Till detta sydvästra Finland styrde konungen, och man tror, att han landsteg med sin här vid Aura ås mynning i nejden av det nuvarande Åbo.

I denna del av landet bodde de krigiska tavasterna och kallades här suomi folket (suomalaiset). Det berättas, att konungen först skickat bud till dem med förmaning, att de skulle avsvärja sina hedniska gudar och låta döpa sig till den sanne Guds lära: annars ville konungen hemsöka dem med krig. Tavasterna aktade icke denna förmaning. Voro svenskarna styva, så voro tavasterna än styvare och ville alldeles icke avsvärja sina gamla gudar för en ny gud, som de icke kände. De ansågo det icke heller värdigt tappra män att lyda en främmande erövrares bud och församlade sig till motstånd för att försvara sin frihet och sina fäders tro.De båda härarna möttes och drabbade samman. Det måste ha varit en hård och blodig strid, såsom man kunde vänta, när två sådana härar stridde för det bästa och heligaste de visste i världen. De kristna aktade sitt liv ringa mot den eviga saligheten, och hedningarna ville hellre dö än giva sig och sitt land under främmande välde. Därför säges ock, att manfallet på båda sidor var stort. Äntligen segrade dock den bättre ordnade svenska hären; det hedniska suomi folket blev fullständigt slaget och skingrat. De, som undgått döden, flydde till skogarna eller blevo fångna. Det säges att när konungen betraktade det blodiga slagfältet, hade han utgjutit tårar, icke över sina egna döda, som ju saligen stupat för korsets lära, men över de fallna hedningarna, som icke blivit delaktiga av den saliggörande tron.

Efter detta slag var tavasternas första motstånd brutet, och många av dem blevo då döpta av biskop Henrik i'Kuppis källa vid Åbo. Till sådant behövdes på den tiden ingen katekes. Trons artiklar upplästes och översattes av en tolk till hedningarnas språk. När dessa då svarat ja och amen, kläddes de uti vita kläder, prästen gjorde korstecknet över dem och öste vatten över dem ur källan. Många av de döpta förstodo litet eller intet av den nya läran; men visserligen var det ändock en märkvärdig dag, när konung Erik lät döpa dessa finnar vid Kuppis. Kristendomen kom till vårt land med våld, och våldet kan aldrig bygga ett varaktigt verk. Men efter våldet kom kärleken; dess verk blev varaktigt, och därför hava efterkommande med rätta välsignat dagen vid Kuppis.

115. Konung Erik och biskop Henrik.

Sedan konung Erik planterat korset vid Auras stränder, drog han på sommaren fram österut längs kusten och säges hava kvarlämnat en del av sina följeslagare i den bygd, som nu kallas Nyland, där svenskar redan förut voro bosatta. Därefter seglade han med sin flotta tillbaka till Sverge och regerade som en vis konung in på tredjeåret därefter. Då hände sig, att bud kom om ett fientligt överfall, medan konungen bevistade mässan i Uppsala kyrka på Kristi himmelsfärdsdag. Konung Erik ville höra mässan till slut; drog därpå sitt svärd och stridde manligen, men blev fången och halshuggen av sin fiende som var en dansk prins vid namn Magnus.

Svenskarna straffade våldsverkaren och sörjde mycket den fromma konungen. Han dyrkades efter döden såsom

ett helgon och rikets skyddspatron, vilken beständigt uppsänder böner inför Guds tron för Sverges välgång. Hans bild var målad på riksbaneret och uppställd i aila kyrkor under katolska tiden. Hans dödsdag, den 18 maj, fick namn efter honom, Eriksmässan, och firades länge som helgdag.

Vid avresan från Finland hade konung Erik kvar-lämnat sin följeslagare Henrik som finnarnas biskop. Henrik var född engelsman och en av dessa hedningarnas apostlar, som aktade eget liv och välfärd ringa, allenast de kunde vinna själar för Kristus. I vårt halvvilda land med dess fientliga folk, som ännu till största delen var hedniskt, underkastade sig biskop Henrik stora mödor och beständiga livsfaror för att undervisa och döpa de okunniga hedningarna. När dessa icke ville komma till honom, kom han till dem. Han vågade sig oförfärad till avlägsna bygder, sommartid ridande, vintertid åkande i sin släde. Då fanns ännu ingen kyrka i landet; därför predikade biskop Hemik ofta i lador och rior. Länge visste folket berätta om sådana ställen, därför att de sedan an-sågos som heliga. På Ylistaro bys mark i Kumo socken, ej långt ifrån Björneborg, står en förfallen lada, där biskop Henrik säges hava predikat för hedningarna. För att stockarna ej skola falla alldeles i stycken, har man kring ladan uppfört en byggnad av tegel.116. Biskop Henriks död.

I alla länder hava de första kristna med glädje givit sitt liv för Guds uppenbarade ord, och så skedde även i Finland. Sedan biskop Henrik någon tid oförskräckt predikat den kristna läran, miste han sitt liv för Guds rikes utbredande bland hedningarna.

Länge visste folket berätta flere sägner om hans död. Här säges ha varit en hednisk man vid namn Lalli, som hyste hat till biskopen. På en av sina resor om vintern skall då biskopen hava kommit till Killais by i Nousis socken och där åkt in till Saaris gård, som ägdes av Lalli. Lalli va.r frånvarande, och biskopen begärde mat av hans hustru Kerttu. När detta vägrades, lät biskopen sina tjänare taga, vad de behövde, men betalade allt, vad de tagit, och reste så vidare. Lalli kom hem med sina drängar från skogen, och Kerttu beklagade sig över biskopen och hans folk. Då lät Lalli spänna för sin släde, åkte efter biskopen, upphann honom 8 mil därifrån på isen av Kjulo sjö och slog ihjäl honom med sin yxa.

En helgonsaga berättar, att biskopen bar en dyrbar ring på sin tumme. Lalli avhögg tummen för att komma åt ringen, men tummen föll i snön på isen och kunde ej återfinnas. Följande vår rodde en blind gubbe med sin son över Kjulo sjö, och gossen såg en korp hacka med näbben på ett flytande isstycke. De rodde då dit och funno på isstycket biskop Henriks tumme med ringen. När den blinda vidrörde sina ögon med den avhuggna tummen, fick han sin syn igen. Och till minne av biskop Henrik bär Åbo domkapitel än i dag den avhuggna tummen med ringen avbildad i sitt sigill.

En annan berättelse säger, att Lalli vid hemkomsten burit den döda biskopens mössa på huvudet. När hans hustru Kerttu frågat honom, varifrån han fått en så grann huvudbonad, hade han velat avtaga mössan, men då hade allt hans hår följt med mössan från huvudet. Sedan såg man länge i alla Finlands kyrkor målade bilder av trä, föreställande biskop Henrik, som trampar på sin mördare ‘Lalli. Och Lalli framställdes där utan hår på sitt huvud.En tredje saga berättar, att en trogen tjänare tagit vård om den döda biskopens kropp och kört söderut, först med häst, sedan med oxe. Där oxen av trötthet stannat, byggdes Nousis kyrka, och där förvarades länge biskop Henriks ben. År 1300 blevo de med stor högtidlighet förda till Åbo domkyrka, och denna dag, den 18 juni, firades sedan som helgdag. Benen inlades uti ett silverskrin vid kyrkans högaltare och ansågos för en dyrbar relik eller kvarleva av helgonet. Ty liksom konung Erik blev även biskop Henrik efter döden dyrkad som helgon. Han ansågs som vårt lands skyddspatron, vilken beständigt beder till Gud för Finlands välgång. Folket anropade länge den helige Henrik, att han måtte bedja för alla sjuka, alla nödlidande, alla olyckliga och bedrövade i vårt land. I synnerhet bad man därom vid Henriksmässan, som firades på helgonets dödsdag den 19 januari och fått namn efter honom. Då var även en marknad i Åbo, vilken har bibehållits ända till våra tider.

117. Om biskop Tomas.

Efter den helige Henriks död ledo de kristna i Finland hårt betryck. De hade skydd av Åbo slott med dess två låga torn och höga, nakna murar vid Aura ås mynning. Denna Finlands äldsta borg, som många gånger blivit härjad av eld och fiender, står kvar i denna dag, sådan den synes å bilden, och är så gammal, att ingen vet, när den blivit

byggd. Man tror, att borgen blivit rest någon tid efter konung Eriks korståg till Finland. De finska hedningarna voro ännu mycket överlägsna till antalet och uppfyllda av hat mot den nya läran. De förstodo den icke, de ville försvara sin gamla tro.

Många, som redan blivit döpta, avföllo från kristendomen. Hedningarna överföllo de kristna, företogo härjande strövtåg ända till Sverge och uppbrände den gamla, berömda staden Sigtuna. I Finland var nöd och ofrid; den första lilla staden Åbo, som uppstått i skydd av slottet, blev bränd av ryssar. Den andra finska biskopen, Rudolf,blev bortrövad av karelarna; den tredje biskopen, Folk-vinus, blev dödad. Då var det icke lätt att finna en herde och lärare för de arma kristna i Finland.

Vidpass 50 år efter den helige Henrik skickades hit en biskop, som hette Tomas. Han var liksom Henrik född engelsman och hörde till de munkar, som kallades dominikaner eller svartbröder, emedan de buro svarta kåpor med repgördel om livet. Dessa munkar voro kända

för sitt oförfärade mod, men tillika för en skoningslös grymhet mot alla, som icke ville underkasta sig påven i Rom. Sådan var även Tomas.

Närmast stodo mot honom de hedniska tavasterna. De skyndade sig att sluta förbund med sina förra fiender, karelarna. Tillika fingo de hjälp av ryssarna, som väl voro kristna, men icke lydde påven i Rom. Det blev ett långvarigt, grymt och förhärjande krig. Hedningarna råkade i raseri, när deras heliga träd nedhöggos. Det berättas, att de ihjälslogo döpta barn, utstungo fångarnas ögon och tvungo kristna präster att springa kring träd, tills de nedföllo döda. Så hämnades våld med ogärningar, och kriget fördes länge med växlande lycka.

Påven lät predika ett nytt korståg mot hedningarna,och nya korshärar drogo år 1240 till floden Neva mot ryssarna, men blevo slagna av furst Alexander med tillnamnet Nevski, vilken ryssarna alltsedan dess dyrkat som helgon.

Då begynte den kraftfulla biskop Tomas att tröttna. Plågad av samvetskval, begärde han av påven avsked från sitt biskopsämbete, reste till ett kloster på ön Gott-land och dog där i landsflykt år 1248. Han var en stats-klok man och en hjälte i kraft; men han sådde blåst och skördade storm. Han förstod icke Kristi kärlek, och hans verk föll i stoft. Hedningarna i Finland hade nu vunnit en nästan fullständig seger. Endast vid Åbo stred ännu en liten övergiven hop av de kristna för sin tro och sitt liv.

118. Tavastland kristnas.

Men det var icke Guds vilja, att det finska folket skulle för alltid leva i hedendomens mörker. Vid den tiden regerade i Sverge en av den helige Eriks efterkommande, som kallades Erik Läspe, emedan han läspade i sitt tal. Han hade en stark och mäktig jarl eller krigshövding vid namn Birger. Där hade länge varit tvedräkt och inbördes krig i Sverge, och ingen hade haft tid att tänka på Finland. Men Birger Jarl bestraffade alla våldsvérkare och återställde ordning i riket. Till denna berömda hjälte vände sig påven med begäran om hjälp för de olyckliga kristna i Finland. Erik Läspe gav därtill sitt samtycke.

Alltså predikades ånyo ett korståg till Finland. Många tappra riddare antogo korstecknet, många länge rostade svärd slipades åter blanka, och avskedet kostade många väna fruar i Sverge heta tårar. Sommaren år 1249 drog Birger med en välrustad flotta till »tavasternas hamn» vid kusten av Nyland. Några tro, att denna hamn varit i Pojc vik eller vid Kymmene älv. Där lämnade Birger sin flotta, landsteg med hären och tågade norrut inåt Tavastland.

De krigiska tavasterna synas ha blivit överraskade, innan de hunno samla sin styrka, ty man vet icke, att deförsvarat sig i ett större fältslag. De blevo anfallna, besegrade och tvungna att erkänna det svenska väldet. I mitten av deras område är insjön Vanajavesi, som grenar sig inåt landet i många fjärdar. Där lät jarl Birger uppföra ett fäste, som någon tid kallades Kronoborg, men är mera känt under namnet Tavastehus. Än i dag kan man se detta gamla fäste, som fordom behärskade kringliggande nejder. Ty, så litet slottet än var, satte det liksom en bom för tavasternas egen dörr och stängde vägen för dem. Från den tiden böjde sig detta styva folk motvilligt under det svenska väldet, upphörde med sina krigståg och antog kristendomen.

Då hände, att konung Erik Läspe dog och svenskarna valde jarl Birgers tioåriga son Valdemar till sin konung. Jarien tyckte, att den svenska kronan hade bättre anstått hans eget huvud, och skyndade vredgad tillbaka till Sverge.

I sexton år styrde han sedan Sverges rike med vishet och mannamod i sin sons, konung Valdemars, namn. Han stiftade visa fridslagar. Till Finland kom han aldrig mer.

119. Karelen kristnas.

Birger Jarl tillhörde Folkungasläkten, och från honom härstammade en rad av konungar. Under deras tid var mycken tvedräkt och på sistone mycken ofärd i riket. Den starkaste konungen hette Magnus och kallades Ladulås, emedan han skyddade bondens egendom. Efter hans död blev äldsta sonen Birger konung. Men Birger var då endast 9 år gammal, och hans förmyndare Torkel Knutsson styrde riket. Denne var en rättvis och tapper riddare. Sverges rike stod under hans tid i välmakt, och han beslöt att underkuva de finska karelarna.

Dessa fria hedningar i östra Finland hade stått i förbund med ryssarna och ofredat sina grannar tavasterna med härjande krigståg. Men ryssarna ville göra karelarna skattskyldiga under sig och omvända dem till grekiska läran. Detta behagade lika litet karelarna, som detsvenska väldet behagat tavasterna, och Torkel Knutsson beslöt att skilja de trätande vännerna åt.

Korstågens tid var redan förbi i den övriga världen, men de förra tågen till Finland voro i friskt minne. En stark här utrustades, många riddare antogo korstecknet, och år 1293 styrde en talrik svensk flotta österut till ka-

relarnas område. Här landsteg den svenska hären vid stranden av Viborgs havsvik och byggde på en ö, som avstänger det inre av viken, Viborgs slott. Det starka fästet står än i dag liksom Åbo och Tavastehus. Det har länge varit Finlands nyckel och förmur; det har tappert försvarats i många blodiga strider. Staden Viborg har uppstått under slottets beskydd och även varit omgiven av murar, så att slottet och staden tillsamman länge utgjorde landets starkaste fästning.

Liksom Tavastehus lagt ett band på tavasterna, så lade nu Viborg ett band på karelarna. Deras motstånd upphörde, och de antogo kristendomen. Folket döptes, utan att man gav sig tid med mycken undervisning, ochkarelarna höllo länge Väinämöinen i samma ära som jungfru Maria.

Nu var det mesta av Finland underlagt Sverges rike. Torkel Knutsson seglade om hösten tillbaka till Sverge, men återkom sju år därefter för att utvidga Sverges rike över Nevafloden till Ladogas kuster. Där mötte han ryssarna. Striden blev hård, svenskarna togo land och byggde ett fäste vid Neva. Detta fäste blev intaget av ryssarna, men Torkel Knutsson fick sedan ej tid att förnya sitt krigståg. Den tappra riddaren belönades av sin konung med otack och blev slutligen dömd till döden.

Ryssarna behöllo landskapet Ingermanland kring Nevafloden, och från denna tid hava svenskar och ryssar i mer än fem hundra år kämpat om Finlands besittning. Sverge har tagit Finland i tre bitar. Lång tid därefter segrade ryssarna och togo likaledes vårt land i tre bitar, den ena efter den andra.

120. Om ryska rikets begynnelse.

Ryssarna tillhöra en stor folkstam, som kallas slav er, och invandrade för tusen år tillbaka i sitt nuvarande land. Då bodde folk av den finska stammen i en stor del av det nuvarande Ryssland. Därför berättar en gammal saga att jätten Kalevas tolv söner behärskat Rysäand.

Söder om Ladoga är en insjö, som heter Ilmen och rinner ut i Ladoga genom en flod vid namn Volchof. Landet kring Ilmen är fruktbart, och där bodde finska och slaviska folk bredvid varandra. Vikingar från Sverge seglade genom Neva in i Ladoga och sedan genom Volchof upp till Ilmensjön, där de härjade och indrevo skatt. Folken vid Ilmensjön ledo nöd och kunde icke förlikas. Då överenskommo de att inkalla vikingarnas hövdingar till sina behärskare. Dessa voro tre bröder, vilkas hemland de finska folken kallade Ruotsi (Sverge). En av bröderna hette Rurik och blev furste över de finska och slaviska folken vid Ilmen. Men de slaviska folken voro djärvare och klokare än de finska. I stället för ett stort finsktrike blev där ett stort slaviskt rike. Och slaverna kallade sig efter

sin furstes land och folk Rhos (Ruotsi), varav sedan blev ryssar, så att namnet ryssar från början betytt svenskar.

Ryska riket grundades av svensken Rurik år 862 efter Kristi födelse. År 988 lät storfursten Vladimir döpa sig, och hans folk fick med honom kristendomen efter det grekiska trossättet från Konstantinopel. Rikets huvudstad var en tid Kief; därefter flyttade alla ryssars storfurste sin bostad till Moskva, ocb senare till Petersburg. Vid Jlmensjön uppstod tidigt en rik och fri handelsstad vid namn Novgorod. Den blev så mäktig, att det var en sägen i Ryssland: vem kan stå emot Gud och stora Novgorod? Samma Novgorod underkuvade många finska folk och förstörde bjarmernas rike. Då hände sig, att ett mäktigt tatariskt folk, som kallades mongoler, inföll i Ryssland och i 250 år höll ryssarna under hårt slaveri. Novgorod måste även betala skatt åt mongolerna, men det låg avlägset, det bibehöll bättre sin frihet och blev det nyare ryska rikets kärna. Det var ock Finlands närmaste granne och råkade i många krig med Sverge, därför att båda ville hava väldet i Finland.

År 1323 slöts i fästet Nöteborg vid Nevas utlopp ur Ladoga det första fredsfördraget mellan Sverge och fristaden Novgorod. Då delades karelarnas land mellan båda, så att Novgorod fick östra hälften, som därigenom kom att tillhöra Ryssland, och Sverge fick västra hälften, som därigenom kom att tillhöra Finland. Gränsen begynte vid Systerbäcks utlopp i Finska viken och drogs sedan norrut över Vuoksen, varigenom hela Ladoga-stran-den då tillhörde ryska området. Detta var Finlands första gräns i öster mot Ryssland. Finnarna visste nu bättre, vad som var deras fädernesland; men hälften av karelarna blevo ryska undersåtar och gigno till obotlig skada förlorade för det finska folket.

ic121. Matts Kurk och Birkkarlarna.

Ännu på Birger Jarls tid strövade lapparna med sina renhjordar kring norra ^ och mellersta Finland ända ned till Birkkala socken i Satakunta. Denna socken har fått sitt namn av birkkarlarna, som voro beväpnade köpmän, vilka hade en upplagsplats i dessa bygder. De bedrevo handel med lapparna och fingo sedan konungens tillstånd att indriva skatt av dem, på det att lapparna skulle bliva Sverges rike underdåniga. Och birkkarlarna underkuvade lapparna med mycken grymhet och egennytta.

En av birkkarlarnas hövdingar säges ha hetat Matts och var vida berömd som en oförskräckt kämpe. Om honom berättas följande sägen. Ryssarnas storfurste hade ock en övermåttan stark kämpe, som hette Pohto. Honom sände storfursten för att utmana den bästa av svenska konungens kämpar till envig. Pohto kom och ingen vågade möta honom. Då sändes bud efter Matts, som bodde i Vesilaks. Matts var genast färdig och förbehöll sig endast, att striden skulle uppskjutas till följande morgon. Man visste, att Pohto var osårbar genom trolldom, och begagnade natten, när Pohto sov till att förlama hans trolldom med ännu starkare trollord.

Nästa morgon utvaldes en holme i Vesilaks sjö till plats för enviget. Båda kämparna rodde dit sin båt. Matts fattade Pohtos båt och stötte den med brak tvärs över sjön till andra stranden. — »Vad gör du?» frågade Pohto. — »Den, som skall få sin viloplats här på holmen behöver ingen båt», svarade Matts. Därpå drog Pohto förgrymmad sitt svärd och avhögg i första hugget Matts' högra hand. Matts sjönk ned på knäet, och Pohto ropade hånande: »Du hoppar som en trana (sinä hyppäät niinkuin kurki)!» — Men Matts, som var vänsterhänt, sprang upp och ropade: »Ännu kan jag flyga!» Varpå han i ett enda hugg avhögg Pohtos huvud. Till belöning för denna bragd fick Matts av konungen Laukko gård i Vesilaks och kallades från den tiden Kurk, av ordet kurki, trana. Han blev stamfader för den berömda Kurksläk-ten.

Birkkarlarna drogo efter de flyende lapparna, nedgjorde många av dem och inträngde i Österbotten. De underlade sig landet, grundade Kyrö socken och blevo så rika genom sin handel med fisk och skinnvaror, att de levde som furstar. Men lapparna blevo allt fattigare och flydde allt längre norrut, till dess att de funno sin sista fristad i nordens snöiga ödemarker.

122. Huru ödemarkerna blevo bebyggda.

Efter Nöteborgs fred begynte de fem mot varandra fientliga folk, som dittills bebott landet — karelare, ta-vaster, kvener, lappar och svenskar, — att småningom växa ihop till ett folk. De fingo nu samma fädernesland, samma fiender, samma vänner, samma överhet, samma kristna tro, samma lagar och ett fredligt umgänge till allas

fördel. Därav uppväxte efter hand det nuvarande finska folket, vilket förut endast funnits liksom i spillror. Och det varade många hundra år, innan detta folk växte rätt tillsamman i kärlek och endräkt; ja, det fortfar att växa tillsamman än i dag. Endast lapparna förblevo mera skilda genom sin bostad långt borta från andra.

Södra Finland hade länge varit bebott, medan största delen av det inre och norra landet ännu befolkades endast av kringströvande lappar. I dessa ödemarker brukade sydligare boende finnar jaga och fiska om somrarna, men flyttade om hösten tillbaka till sina hemtrakter. De ansågo vissa sjöar och jaktmarker såsom sin egendom och tilläto ingen annan att fiska eller jaga där. Varje bonde var konung över ett rike av vida utmarker flere mil från hans gård.

När svenskarna kommo med kristendomen, flyttade mången hedning till ut marker na för att få leva i fred med sin gamla tro. Somliga följde med birkkarlarna norrut; andra flyttade inåt landet, där de tyckte sig hava bättre utrymme. Många drevos ock av fiendens anfall vid ryska gränsen att flytta längre åt väster och norr. De flesta voro ej vana att dela marken med sina grannar. En granne betraktades nästan som en fiende. I Lesti kapell boddeen man på Hiidenniemi. Denne träffade en gång sin granne, som bodde 8 mil därifrån i Himango, och råkade med honom i träta om jaktmarken. Slutligen förliktes de så, att en stor mo skulle utgöra gränsen emellan dem. I Kumo socken säges fordom ha varit en enda gård. Gårdsvärden såg en spån komma nedflytande längs älven och gissade därav, att han fått en granne. Han begav sig att uppsöka grannen och fann honom där nu Kaukola by är i Tyrvis, 6 mil från Kumo.

Emedan det var svårt att bana sig väg genom de stora skogarna, flyttade folket merendels uppför älvarna eller längs insjöarnas stränder. Befolkningen spriddes från kusterna inåt landet. Därför sträcka sig många socknar i västra Finland långt österut invid älvstränderna, men tvärs över äro de smala från norr till söder. Lagar utfärdades, att den, som först ville odla och bebygga en öde trakt, skulle äga dess jord, skog och fiskevatten med villkor, att han efter vissa år skulle betala skatt till kronan.

Landskapen hava blivit odlade och bebyggda i följande ordning. Först södra Karelen, Nyland, Egentliga Finland, Åland, södra Tavastland och de delar av norra Österbotten, där kvenerna bodde. Sedan södra Satakunta, södra Savolaks och kusten av Österbotten. Sist bebyggdes norra Satakunta, norra Savolaks, norra Karelen, norra Tavstland samt den obefolkade inre delen av Österbotten Men Finland är så stort och folket så föga talrikt, att ännu i våra dagar många öde eller glest befolkade trakter återstå. Och många omflyttningar hava skett under tidernas lopp, dem man numera endast kan gissa, men icke med säkerhet utreda.

123. Om biskop Hemming.

Den tolvte biskopen i Åbo hette Hemming. Under hans tid rotfäste sig kristendomen överallt i landet. Där en kyrka fanns med sin präst, där blev en socken. Och socknarna hade mycket olika storlek. Närmast kring Åbo var många små, tätt befolkade socknar, men i öster -botten voro endast tre, nämligen Kyro (Storkyro), Pe-dersöre och Kemi. Hela Savolaks och Karelen, utom Viborg, hade blott en kyrka och en socken, Savolaks, som nu kallas Sankt Michel. Och när biskopen reste kring landet, måste han stundom tillbringa natten under bar himmel i skogarna, emedan det var så långt mellan gårdarna.

Biskop Hemming hade ett befäst slott, Kuustö nära Åbo och red omkring med en livvakt av 40 beväpnade män. Han var en sträng ordningsman och en nitisk överherde. Han utfärdade stadgar för sina präster, så att allt skulle gå rätt till, och fordrade av folket tiondedelen av all bärgad säd, allt fiskafänge och övriga inkomster, vilken skatt kallas tionde. Detta tyckte ej folket om och vägrade mångenstädes att betala tionden. Då lät biskopen bannlysa de motsträviga. Det var ett hårt straff. En bannlyst var utstött från kristna människors samfund; aldrig fick han gå i kyrkan, ingen fick giva honom mat, när han var hungrig, eller dricka, när han var törstig, och vem som helst fick strafflöst döda honom. Det hände ock, att en hel socken belädes med bannlysning. Då stängdes kyrkan, klockorna fingo ej ringa, helgonens bilder överhöljdes, intet barn fick döpas, intet brudpar vigas, ingen död jordfästas. Detta injagade en sådan förskräckelse, att även de mest motspänstiga slutligen måste erlägga tionden.

På den tiden härjade i hela Europa en stor pest, som kallades digerdöden. Mångenstädes utdog nästan allt folk, så

att ett eller två barn blevo kvar. Vida bygder förvildades: hög skog växte kring de övergivna kyrkorna. Denna förödande pest torde härjat även i Finland. Därtill kommo krig, missväxt och hunger, så att stor nöd var i landet. Det var gott för Finland att då hava en så mäktig biskop som Hemming. Ty han satt i rikets råd och utverkade nyttiga förordningar för sitt land.

I Sverge regerade vid den tiden en svag konung, som hette Magnus Eriksson, och fick av sina ovänner öknamnet Smek. Det var då sed och lag, att Sverges folk valde konung vid Mora sten i Uppland, österlandet, som nu kallas Finland, hade hittills icke haft en sådan rättighet;men år 1362, när konung Håkan blev samregent med sin fader konung Magnus, fick lagmannen över österlandet rättighet att med biskopen och hans präster samt 12 män av allmogen deltaga i Sverges konungaval. Därmed följde rättighet för vårt lands ombud att deltaga i riksdagarna. Och från denna tid var Finland icke mera ansett såsom ett erövrat land, utan hade lika rätt som Sverges gamla landskap att råda i rikets angelägenheter.

Ty detta länder svenskarna till heder och tack, att de icke ville förtrycka Finland, utan upplyfta detta land och dess folk till sin jämlike. Efter år 1335 fick ingen kristen man eller kvinna i Sverges rike mera vara träl. Från samma tid är ock varje finne en fri man, som endast lyder sitt lands lagar. De svenska lagarna infördes i Finland småningom och med folkets goda vilja, ej genom våld, ty finnarna hade icke haft egna lagar. År 1347 stiftades en för hela riket gemensam lag, och Finland hade sin egen lagman och sina egna domstolar.

Biskop Hemming dog år 1365. Lång tid därefter, år 1514, blevo hans ben upptagna ur graven och lagda uti ett dyrbart skrin. Han ansågs då såsom Finlands andra helgon men den helige Henrik ansågs vara förmer.

124. Kalmarunionen.

Vårt land har länge varit förenat under samma konung med Sverge, men en tid har det även varit förenat under samma konung med Danmark och Norge. Detta har skett under Kalmar union.

Konung Magnus hade gjort ett olyckligt krigståg mot ryssarna, och det var mycken oreda i riket. Två år före biskop Hemmings död blevo Magnus och hans son Håkan, som tillika var konung i Norge, fördrivna från Sverges tron. I riket voro nu många höga herrar, som vant sig att göra, vad de ville, och dessa inkallade från Tyskland konung Magnus* systerson, som hette Albrekt. Han blev nu konung, lät herrarna råda och tyska fogdar förtrycka folket. Finland tog han med härsmakt, men sökte attvinna folkets tillgivenhet. Österbottnmgarna fingo handelsfrihet, ett nytt slott vid Kumo älv nedrevs, när bönderna klagade över tunga dagsverken. Då levde en mycket rik och stormodig herre vid namn Bo Jonsson Grip. Denna herre hade en stor del av Sverges och Finlands slott i pant för lån, som han givit konung Magnus. När Bo Jonsson dog, ville konung Albrekt taga tillbaka slot-

ten och dessutom andra gods, som adeln och prästerna tillägnat sig. Däröver blevo dessa så förtörnade, att de inkallade drottning Margareta från Danmark. Hennes fältherre slog och tillfångatog konung Albrekt år 1389.

Margareta var konung Håkans änka. Om konung Håkans frieri till henne diktades den bekanta barnvisan: »Rida ranka». Hon hade ärvt Danmarks krona efter sin fader och blivit drottning i Norge efter sin gemål. Nu blev hon även drottning i Sverge. Då sammankallade hon biskopar och höga herrar från alla sina tre riken i svenska staden Kalmar, och där kröntes år 1397 hennes släkting Erik av Pommern, i Sverige kallad . Erik XIII, till konung över Danmark, Norge och Sverge. Från den tiden ansågo sig Danmarks konungar hava rätt till Norges och Sverges kronor; och den förening mellan de trerikena, som sålunda uppkom, kallades Kalmar union eller riksförening. Det var en god tanke, att tre svaga riken och tre besläktade folk skulle bliva mäktiga och lyckliga genom att trofast hålla tillsamman. Ändock blev unionen en olycka för alla, emedan alla tänkte endast på egen fördel, och emedan Danmark ville underkuva Sverge och Norge.

Vid denna tid skedde mycket övervåld. Adelsherrarna befäste överallt sina gårdar. Ingen fred fanns i landet, ingen aktade lag och rätt, broder stod emot broder, son mot fader, och den arma bonden förtrycktes av alla. Sjörövarflottor härjade i Östersjön och vid Finlands kuster. I de våldsamma tiderna under konungarna Magnus och Albrekt byggdes tre befästa borgar i Finland. Raseborg i Nyland, Kastelholm på Åland och Korsholm i

Österbotten. Av de två första finnas ännu ruiner, men av Korsholm endast vallarna kvar. Bilden visar oss Kastelholm i dess nuvarande skick.

125. Om biskop Magnus Tavast.

Drottning Margareta dog år 1412, och samma år blev Magnus Tavast biskop i Åbo. Han härstammade från en finsk adlig släkt och var stor (magnus) både till namn och ära. Ingen finsk biskop har varit så mäktig och ansedd som Magnus Tavast. Han var from, välgörande och statsklok, fruktad och älskad. Han satt liksom Hemming i konungens råd, och när folket led orätt, men konungen var långt borta, vände sig finnarna till sin mäktiga biskop. Han hörde deras klagomål, dömde i deras tvister och försökte skaffa rättvisa åt alla.

Efter Margaretas död regerade Erik av Pommern ensam över de tre rikena. Han var en äventyrlig och lättsinnig herre, som lovade mycket och glömde snart, vad han lovat. Men biskop Magnus förstod att av honom utverka nyttiga inrättningar för Finland. Under hans tid delades landet i två lagsagor, och här inrättades en överdom-stol, som kallades landsrätt. Här fanns på den tiden i Åbo ett myntverk, som präglade silverpenningar (Åbo mark).

Svenskarna blevo förtryckta av konungens tyska fogdar. Då reste sig dalkarlarna under bergmannen Engelbrekt, fingo hjälp av sina landsmän och fördrevo konungens fogdar. Detta hörde österbottningama och grepo till vapen. De stredo mot konungens folk i västra Finland. Den lättsinniga konungen blev fördriven från riket (1439) och levde sedan som sjörövare på ön Gott-land.

Men herrarna voro avundsjuka sig emellan och inkallade åter en tysk konung, som hette Kristoffer. Han fick tillnamnet Barkekonung, emedan det var missväxt i landet. Han dog snart, och då sattes på tronen en svensk riddare, Karl Knutsson av Bondesläkten, född i Finland. Efter några år ville herrarna hellre lyda Danmarks konung, som hette Kristian 1. Karl Knutsson reste då till Finland och höll sju år sitt hov i Viborg, som givits honom som ersättning för kronan. Om några år blev Kristian I i sin tur fördriven. Karl Knutsson återkallades, blev åter fördriven och åter inkallad. En tid bodde han, fattig och övergiven, i Raseborgs slott. Det var en orolig tid, när konungarna på detta sätt ständigt ombyttes och herrar och biskopar styrde riket.

Biskop Magnus sökte, så länge han levde, verka för frid och sämja. Vid slutet av sin levnad grundläde han Nådendals kloster och byggde sig själv en gård i dess närhet. Där tillbragte han sina sista dagar i lugn och dog år 1452, nittiofem år gammal, mycket saknad av Finlands folk.

126. Om den katolska läran.

De första kristna trodde Guds ord, som apostlarna och ev angelisterna predikat för dem. Detta ord bevarades i de heliga skrifter, som kallas bibeln. Men ännu kände man icke konsten att trycka böcker. Emedan alla böc-ker skrevos med handskrift, voro de dyra och sällsynta. Virmo kyrka köpte en gång en bok och betalade den med Kintikkala hemman. Loimijpki kyrka köpte även en bok och betalade den med 360 mark i nuvarande myntvärde. Få kunde läsa Guds ord i bibeln, och villfarelser uppkommo.

Några av världens kristna församlingar voro större och rikare än andra. Därigenom blevo deras föreståndare (biskopar) mera ansedda. Om någon tid voro biskoparna i Rom och Konstantinopel de mest ansedda. Dessa ville vara förmer än alla andra och blevo inbördes oense. De kristna delade sig då i två stora avdelningar eller kyrkor. Biskopen i Rom blev huvudman för den västerländska eller latinska kyrkan, som kallade sig den katolska (allmänna). Biskopen i Konstantinopel, som då var huvudstad i det grekiska kejsardömet, blev huvudman för den österländska eller grekiska kyrkan.

Biskopen i Rom kallades påve. Han ville anses såsom aposteln Petri efterträdare, åt vilken Frälsaren hade givit himmelrikets nycklar. Därför betraktade han sig som Guds ståthållare, vilken kejsare, konungar och alla fölk borde vara underdåniga. Han ville också ensam uttyda den kristna läran, så att alla borde tro på hans ord, såsom vore det Guds ord. Den, vilken icke trodde, som påven ville, kallades kättare eller vilsefarande och blev förföljd eller bannlyst eller bränd på bål.

Den kristendom, som först blev införd i Finland, var den katolska läran eller påvens kristendom. Den var mycket

uppblandad med mänskliga villfarelser, men man hade då ingen bättre. Den var dock en kristen tro, som bekände vår Frälsare Jesus Kristus och det eviga livet. Den var därför på sin tid en stor välgärning för vått folk, och många fromma kristna hava blivit saliga även i denna ofullkomliga tro. Påven och hans präster lärde dock folket mycket, som icke hade sin grund i Guds ord. De lärde, att påven har makt över människors tro och samveten. De lärde, att människan kan bliva salig genom sitt eget lidande eller genom goda gärningar, då likväl Guds ord lär oss, att all vår rättfärdighet och salighet är i Jesus Kristus allena. Men de katolska prästerna gåvo synder-nas förlåtelse (avlat) åt dem, som läste ett visst antal böner eller fastade vissa tider eller hudflängde sig själva eller åhörde mässan eller gåvo allmosor och testamenten till kyrkor. Ja, till sist skedde en sådan styggelse, att syndernas förlåtelse såldes för penningar.

Vidare lärde påven, att de dödas själar brännas rena från synd i skärselden och kunna lösas från denna med själamässor. Katolikerna tillbedja jungfru Maria och helgonen; därför hade också i vårt land var och en sitt skyddshelgon, som han anropade, fastän alla helgon varit fattiga syndare liksom vi. Men de katolska prästerna ville vara sådana medlare, att ingen kunde bliva salig förutan dem. Alla skulle bikta sig för dem, och de skulle smörja alla döende med en invigd olja. Ty de brukade inviga olja, vatten, vin, vapen, hus, gårdar och fartyg. Ja, de döpte kyrkklockor och hade många underliga vidskepliga bruk, som nu äro avskaffade i vårt land.

127. Om Åbo domkyrka.

Först hade Finlands biskopar bott i Nousis och sedan i Räntämäki, som nu kallas Marie socken. Dåfunnos blott små och oansenliga kyrkor av trä, men efter hand begynte man bygga kyrkor av sten. Under biskop Magnus Tavasts tid byggdes många av dessa gamla stenkyrkor, som ännu kvarstå med sina branta tak och små, välvda fönster. Den, som bidrog till en kyrkas byggnad, fick en viss tids avlat eller förlåtelse för sina synder. Den, som släpade en större sten till kyrkmuren, fick större avlat än den, som bar en mindre sten. Därför ser man så stora stenar i gamla kyrkmurar, att det är förunderligt, huru de kunnat upplyftas av människohänder. Och detta har mångenstädes givit anledning till den sägen, att de gamla kyrkorna blivit byggda av jättar.

Av alla kyrkor i Finland var Åbo domkyrka den största och den förnämsta. Den invigdes år 1300, brann flere gånger, plundrades flere gånger av fiender, men återställdes och pryddes alltid ånyo. Den kvarstår än i dag somett vördnadsvärt minne ifrån förgångna tider, och under dess golv äro många biskopar och förnäma släkter begravna.

Åt öster, mitt framför stora ingången, voro högkoret och högaltaret. Där förvarades den helige Henriks ben i ett silverskrin. Där voro dyrbara altar kärl, förgyllda bilder av Frälsaren och Jungfru Maria, av Sankt Henrik

och andra helgon. Där brunno tjocka vaxljus i silver-stakar, och biskopen själv eller hans domprost läste mässan. Vid kyrkans båda långsidor voro icke mindre än 16 sidoavdelningar eller kapell, alla med sitt särskilda altare, sin biktstol och sin präst. Stundom på högtidsdagarna biktades och mässades det på en gång vid högaltaret och i alla sidokapellen. En högtidlig skymning rådde i den stora kyrkan med dess små, målade fönsterrutor. Ljusen brunno, rökelser uppfyllde luften, korgossarna sjöngo, orgeln spelade, prästerna läste sina latinska mässor och stänkte vigvatten på det knäböjande folket. Inga bänkar funnos; alla skulle stå eller böja knä. De andäktiga gjorde korstecknet, mumlade latinska böner ochframsköto för varje bön en kula av trä eller ben, som de buro på ett band vid sidan. .Detta var radbandet, vars kulor nyttjades till att räkna bönerna. Man trodde att Gud eller helgonen skulle bättre höra de många bönerna, fastän den bedjande icke förstod dem själv. Och prästerna brukade föreskriva, att så och så många pater noster (fader vår) skulle läsas var dag.

På stora högtidsdagar, såsom påskdagen och Hen-riksmässan, utställdes helgonens kvarlevor (reliker) till beskådande och buros i procession kring gatorna. Då uthängdes guldstickade fanor, granna skrudar och mycken ståt, som folket beundrade. Där processionen gick förbi, föllo alla åskådare på knä och gjorde korstecknet. Sedan utdelades avlat, och slutligen var det marknad, där många långväga resande, som sällan kommo till kyrkan, begagnade tillfället att köpa och sälja.

Det okunniga folket förstod icke mycket av sin kristendom. Där var ingen skriftskola, ing£ läsförhör som i våra dagar; endast prästerna kunde läsa och skriva. Det var då nog, att en god kristen kunde fader vår och trons

artiklar utantill, biktade och fastade på bestämda tider samt icke åt kött på fredagen. Stundom predikades i kyrkorna, men oftare förelästes berättelser om helgonens levnad och död. Vid domkyrkan fanns en skola; där undervisades de, som ville bliva präster eller klockare; men de, som ville vinna en högre lärdom, reste utrikes. Så förblev folket okunnigt; blott några få fingo en bättre lärdom. Katolska kyrkan har dock infört den första skolan, de första veténskaperna, den första Hiål ar konsten, bildhug-garkonsten, byggnadskonsten och kyrkomusiken i Finland. Genom dess försorg inrättades lasarett för sjuka, utdelades allmosor och bespisades många fattiga. Genom prästernas omsorg byggdes de första vägarna, de första broarna, och flere nyttiga förbättringar infördes i landet. Så har katolska kyrkan med sina många brister ändock verkat mycket gott på sin tid.128. Om Nådendals kloster.

Fordom brukade mången from eremit draga sig undan till ödemarken för att bedja i enslighet. Andra byggde särskilda hus, som kallades kloster, och bodde där flere tillsamman, avstängda från världen. Munkarna hade sina kloster och nunnorna sina. De levde under stränga regler och beständiga andaktsövningar. Många övergivna, många olyckliga och förföljda funno en efterlängtad fristad inom de stilla klostermurarna.

Under katolska tiden funnos i Finland sex kloster. Franci skaner munkar na, som för sina grå k.åpor kallades gråbröder, hade ett kloster i Viborg och ett i Raumo. Do-minikanermunkarna, svartbröderna, hade ett kloster i Åbo, ett i Viborg och ett i Kökar. Dessutom hade nunnorna av Birgittinerorden, som instiftats av svenska helgonet Birgitta, ett kloster i Nådendal, och detta blev det berömdaste.

Nådendals kloster byggdes av biskop Magnus Tavast år 1443 och blev snart det rikaste kloster i Finland. Många skänkte jordagods till klostret »för sin själs salighets skull», eller för att de skulle få bo där till döddagar och sedan begravas i klostrets heliga kyrkogård. Andra gåvo smycken och penningar, för att där skulle läsas mässor och eviga förböner för dem och deras barn. Slutligen köpte klostret jordegendom och var så rikt, att det hade gods, kvarnaroch fiskevatten i alla delar av landet, stenhus i Abo och Stockholm, ja, gods i Sverge.

Klostergodsen voro de bäst odlade i hela landet. Där infördes regelbundet åkerbruk, där planterades fruktträd, lin, hampa och humle, som nu blevo mera kända i Finland. Vid klostret fanns en stor trädgård med många nyttiga växter. Och de flitiga nunnorna stickade strumpor, knypplade spetsar, sydde och broderade vackra arbeten. De delade sin tid mellan bön, arbete och välgörenhet. Alla fattiga fingo mat i klostret, och nunnorna gingo ständigt med läkemedel till de sjuka, ty den tiden funnos i landet inga läkare.

De första nunnorna hitkommo från Vadstena kloster i Sverge, men sedan invigdes finska jungfrur, läto avklippa sitt långa hår och klädde sig i den grå nunnedräk-ten med ett svart dok och en vit huva. I en avskild byggnad bodde munkar, som biktade och utdelade avlat. Hela klostret var fridlyst, så att även brottslingar där kunde finna en fristad. Där lästes mässor natt och dag, där tågade nunnor och munkar i procesåion på högtidsdagarna. Många pilgrimer vallfärdade dit från avlägsna trakter för att bedja till den heliga Brita och få syndernas förlåtelse. Därav uppstod en liten blomstrande stad, som även kallades Nådendal och hade sin vinning av de många pilgrimerna.

Sådant var Nådendal under katolska tiden. Sedan kom reformationen och gjorde slut på klostren. Munkarna blevo präster på landet, de yngre nunnorna gifte sig, klostret förföll, förlorade sina gods och blev så fattigt, att det måste begära en nådegåva av konungen. Några nunnor stannade kvar och bådo i hemlighet till den heliga Brita. Sista abedissan (f örest ånderskan) hette Brita Kurk och dog år 1577. Den sista nunnan hette Elin Knutsdotter och levde ännu år 1592. Men Nådendals klosterkyrka står än i dag såsom en luthersk kyrka. År 1862 om våren roade sig en ung herre med att skjuta en kaja, som satt på kyrktaket. Detta lyckades icke bättre, än att kyrkan antändes av den brinnande förladdningen och brann ned. Folket sade, att eftersom allt levande där var fridlyst, ville den heliga Brita straffaskyttens övervåld. Murarna stodo kvar efter branden, kyrkan blev åter iståndsatt. Några få altarskrudar och helgonbilder ha intill våra dagar förvarats där såsom minnen ifrån den katolska tiden. Och i staden Nådendal ha ännu strumpstickning och yllevirkning bibehållit sig såsom ett minne av de flitiga nunnornas arbeten.

129. Om de fyra stånden i Finland.

I början hade alla fria män lika rättigheter inför lagen. Men snart begynte de mäktiga, de rika, de kloka, de flitiga förskaffa sig vissa företräden framför andra. Så uppkommo under katolska tiden Finlands fyra stånd eller samhällsklasser, som alla hade sina särskilda företräden eller privilegier.

Det första ståndet var 'prästerna, som redan hade sådana företräden, när de inkommo i landet med den katolska kyrkan. En präst betalade ingen skatt och fick icke dömas av andra än präster. Därnäst begynte rika och mäktiga män att utgöra ett särskilt stånd, som kallades adel. En adelsman betalade ingen skatt för sin jord, allenast han ställde häst och ryttare till konungens tjänst i krig. Därefter begynte städernas borgare att förskaffa sig privilegier för sin handel, och sist fingo även bönderna sina privilegier, på det att de icke skulle förtryckas av herremännen. Allt detta skedde efter hand och under många inbördes strider. Prästerskapet och adeln hade nästan all makt under katolska tiden och kallades frälsemän, emedan deras jord var frälsad (befriad) från skatt. Borgare och bönder, som betalade skatt kallades ofrälse. I nyare tid har adeln allena kallats frälse och alla andra ofrälse.

En adelsman uppfostrades från barndomen till krigare. När han blev 7 år gammal, kunde han såsom små-sven passa upp förnäma herrar och fruar. När han blev 14 år, fick han ett svärd och kunde följa med i krig. Därefter blev han sven eller väpnare och slutligen riddare, när han utmärkt sig genom berömliga bragder.Då måste han fasta och ensam vaka en natt i kyrkan vid sina vapen. Därefter svor han sin riddared: att alltid vara trogen, frukta Gud, ära konungen, vara hövisk mot kvinnor och beskydda de värnlösa. Sedan böjde han knä, och konungen eller en äldre riddare gav honom riddarslaget med flata värjan över axeln. Han kläddes nu från topp till tå i järn, fick hjälm, harnesk, sköld, ett gyllene bälte och förgyllda sporrar. När det icke var krig kunde han i denna rustning uppträda vid de krigiska lekar, som kallades tornerspel. Där sutto många förnäma herrar, fruar och fröknar som åskådare kring en ringbana. Riddarna redo i sporrsträck emot varandra och sökte att med långa lansar stöta varandra av hästen. Den, som blev segervinnare, red sedan i triumf kring skranket och mottog sin belöning av den skönaste fröken.

Endast riddare kallades på den tiden herrar och deras hustrur fruar. Mången tapper finsk riddare av de berömda släkterna Kurk, Tavast, Djekn, Frille, Stjärnkors, Stålarm, Tott, Spåre, Horn, Fleming och andra släkter utmärkte sig genom lysande vapenbragder. Hemma på sina befästa gårdar levde de tarvligt, fördrevo tiden med jakt och åto vid det stora ekbordet tillsamman med sina tjänare samma mat som de. Men vid högtider och gästabud klädde de sig i praktfulla, guldstickade dräkter, och där stektes hela oxar, där dukades kostliga rätter, där runno vin och mjöd ur stora fat flere dagar å rad. Det ringare folket visste icke av annan ståt än de praktfulla kyrkorna. Endast i Åbo och Viborg funnos rika borgare. Den fattiga bonden var glad, när han icke behövde blanda bark i sitt bröd.

130. Om Viborgska smällen.

På den tiden fanns en oförvägen och självrådig riddare vid namn Erik Axelsson Tott. Han byggde år 1475 Nyslotts fäste, som kallades Olofsborg (på finska Savonlinna), och det har kvarstått till våra dagar. Erik Axelsson omgav även Vibojgs stad med murar. Och när hanhade dessa två fästen, blev han så stormodig, att han förde krig mot storfursten av Ryssland och drog härjande 20 mil in på hans område.

Av detta och andra strövtåg vid gränsen uppkom först missämja och slutligen ett stort krig mellan Ryssland och Sverge. Ryssarna, som dittills varit i träldom under

mongolerna, hade nu gjort sig fria, ryckte fram med stora krigshärar och förhärjade större delen av Finland ända till, nejden av Torneå. Varje finsk man grep till vapen och gick mot fienden, men denne hade redan med sina snabba hästar bortfört sitt byte. Nyslott och Viborg hade ryssarna ej kunnat intaga.

I Viborg fördes befälet av en tapper svensk riddare vid namn Knut Posse. Han hade i sin ungdom varit student och under utrikesresor lärt mera än andra. Därför trodde folket, att Posse kunde trolla. Om honom berättades många vidskepliga sägner. Det sades, att han fått av den onde en häst och en dräng, som han mitt i vintern skickade genom luften med bud till Stockholm. Det sades också, att när Posse skakade ut ett dun bolsteri slottstornet, förvände han fiendens ögon, så att varje dun såg ut som ett krigsskepp. Han kunde rita ett skepp i sanden, och därav blev strax ett verkligt skepp. Vidare sades, att han kunde koka ett förskräckelsens ämne, som

var gjort av paddor, ormar, kvicksilver, lut och kalk. Men detta ämne var intet annat än krut, fastän få ännu kände dess verkliga sammansättning.

I september månad år 1495 ryckte en stor här emot Viborg. Ryssarna sades vara så många som träd i skogen och förde med sig 7 meter långa kanoner, som sköto stenar mot murarna. Knut Posse med sin ringa besättning försvarade sig modigt i nära tre månader. Men av det starka skjutandet kullstörtade slutligen två torn och det tredje fick stora hål. Den 30 november uppreste ryssarna nio långa stegar mot murarna och begynte att klättra upp. Det väntade Posse och hade lagt krut under det kvarstående tornet. Ryssarna inträngde över muren och uppfyllde tornet. Då antändes krutminan, tornet kullstörtade med ett förfärligt brak och begrov under sina ruiner alla fiender, som voro där inne. Den öv-riga ryska hären råkade i förskräckelse, när eld utbrast ur jorden. Somliga föllo avsvimmade till marken, andra flydde. Posse med sitt folk, som fördolt sig i källarna, gjorde ett utfall och anställde ett stort nederlag. Belägringen upphävdes, och Viborg var räddat.

Denna händelse har sedan fått namnet Viborgs smäll. Det är icke med säkerhet känt, huru därvid tillgått, men så mycket är visst, att ryssarna drogo sig tillbaka utan att hava lyckats intaga Viborg. Knut Posse blev vida berömd, och många sägner kommo sedan i omlopp om smällen. Det sades, att Posse befallt sina män att tillstoppa öronen med vax, men några, som icke lydde befallningen, blevo av smällen döva. Nuförtiden brukas ofta krutminor i krig; men ingen har blivit så namnkunnig som Viborgs smäll.131. Om Kristian Tyrann.

Under de sista femtio åren av Kalmarunionen ville icke svenskar och finnar lyda konungen av Danmark, utan valde sig egna riksföreståndare. Sten Sture den äldre styrde Sverge berömligt i nära 30 år, men hade föga tid med Finland, som då blev förhärjat av ryssarna. Efter honom kom Svante Sture, en tapper och bister krigsman. Sist styrdes riket av Sten Sture den yngre, en mild och älskad herre, som stupade år 1520 i striden mot danskarna.

De danska konungarna ville ej avsäga sig Sverges krona. En av dem hette Hans. Han fick makten en tid över Sverge och Finland, men blev fördriven, och då blev ånyo krig med Danmark. Den tiden voro danskarna icke välkomna i Finland. De landstego från sina skepp vid kusterna, plundrade och brände gårdarna samt skyndade med sitt byte tillbaka till skeppen. Bönderna vid kusten hade sällan hjälp av krigsfolket och måste försvara sig själva. De nedsänkte stenar och pålar i farlederna, ut-gillrade spända bågar vid skogsvägarna och nedrullade stora stenar från bergsbranterna på den anryckande fienden. Allt detta hjälpte dem icke mycket. En natt i augusti månad år 1509 vaknade Åbo stads borgare av larm och vapengny. Danskarna hade överfallit staden, inträngde i husen, dödade många invånare och plundrade allt, vad de överkommo. Det rika Åbo kom sedan ej mer till sin förra välmakt, och i landet var mycken ofrid den tiden.

Efter konung Hans blev hans son, Kristian //, konung i Danmark och lyckades underlägga sig Norge, Sverge och Finland. Han var så klok och djärv, att han skulle ha blivit en av nordens största konungar, om han icke tillika varit falsk och grym. Han lovade rikets förnämsta herrar frid och kunglig ynnest, om de ville komma till hans kröning i Stockholm. De finska herrarna trodde icke konungens löften och blevo hemma. De svenska herrarna kommo. I två dagar var ett stort, gladeligt gästabud; men på tredje dagen stängdes Stockholms portar. Många fängslades, anklagades och dömdes till döden som kättare emedan påven hade bannlyst Sten Stures anhängare.Två biskopar, inånga herrar och borgare blevo inför konungens ögon halshuggna på Stockholms stortorg. Detta grymma löftesbrott kallades Stockholms blodbad, och från den dagen kallades konungen Kristian tyrann.

Därefter upprestes galgar mångenstädes i Sverge, och bödeln fick mycket arbete. Konungen sände till Finland Hemming Gad, Sverges största statsman, som i många år tjänat sitt land, men i sitt go:de år tjänade kung Kristian. Hemming Gad berättade här, att Kristian var en god och ärlig konung. Finnarna trodde honom och gåvo sig godvilligt under det danska väldet. Men konungen sände bud till sina hövdingar att fortsätta blodsdomarna även i Finland. Många tappra finska män blevo halshuggna och vid Raseborg föll även Hemming Gads vita huvud för bödelsyxan. Nu trodde sig konung Kristian vara säker i alla sina riken, ty på samma sätt hade han utrotat allt motstånd i Norge.

Men Guds rättvisa dom kom över den grymma konungen och störtade honom från höjden av hans makt. Först

reste sig Sverges bönder, sedan även Finlands adel och bönder emot den falska kung Kristian, som fläckat sina händer med så mycket oskyldigt blod.

Då var här en finsk adelsman, som hette Nils Grabbe till Grabbacka. Han ställde sig i spetsen för en liten skara oförvägna män och begynte på egen hand föra krig mot danskarna. Nils Grabbe stod i hemligt samförstånd med folket, seglade längs kusterna och visste allt, vad danskarna företogo sig. Han smög sig i land om nätterna, överföll danskarna, medan de sovo i länsmansgårdarna, tillbommade dörrarna och innebrände sina fiender. Han var allestädes och ingenstädes. Rätt som danskarna sökte honom vid Borgå, fingo de veta, att han varit vid Kumo. Strax därefter var han vid Reval. Danskarna voro aldrig säkra för honom, och slutligen injagade Grabbe en sådan skräck, att ingen fiende vågade visa sig i landet utan större krigsstyrka. Men även när danskarna kommo manstarka, vågade ingen av dem sova om nätterna; så rädda voro de alla för Nils Grabbe.132. Om Gustav Vasa.

Det fanns en ung svensk adelsman, som hette Gustav Eriksson Vasa. Han hade blivit fången med svek hos Kristian tyrann och rymde ur fångenskapen. Hans håg stod till fäderneslandet, som då var i hårt betryck, ocb han återvände hemligt till Sverge.

Bn stor belöning var lovad åt den, som lyckades gripa honom. Danskarna sökte honom överallt, och han måste fly som ett jagat vilddjur. I november månad år 1520 kom han, förklädd till bonde, till landskapet Dalarna. Där låg han över natten hos en rik bergsman. Denne var en förrädare och sände bud till danskarna, men hans hustru lät Gustav fly genom fönstret. Så kom Gustav till en jägares stuga och värmde sig vid sp^seln. Strax efter honom inkommo daiiskarna i stugan. Jägarens hustru gräddade bröd i ugnen, slog Gustav med brödspaden på ryggen och sade till honom: »Packa dig strax till rian att tröska!» Gustav fick gå. Jägaren gömde honom i ett halmlass och körde lasset därifrån. På vägen mötte han danskarnas utskickade. De misstänkte, att någon var gömd i lasset, och stucko in sina spjut genom halmen. Gustav blev rispad i benet, och blod rann ned på vägen, men jägaren skar sin häst i foten för att bedraga förföljarna.

Iyängre fram kom Gustav till en bonde, som hette Tomte Matte. Där gömdes han i en källare under golvet, och strax därpå trädde danskarna in i stugan. Tomte Mattes hustru bryggde julöl och ställde bryggkaret över källarluckan, så att ingen misstänkte gömstället.*) Gustav kom undan, men var i beständig livsfara. Flere dagar och nätter låg han, mitt i vintern, gömd under broar eller kullfallna gamla furor i skogen. Han talade till dalkarlarna, berättade för dem om Stockholms blodbad, där hans fader blivit halshuggen, och bad dem försvara Sverges frihet. I början ville de icke tro honom. Gustav måste fly genom ödemarkerna ända till gränsen av Norge. Då

*) Samma källare finnes kvar än i dag, och där har en minnesvård blivit upprest.ångrade sig dalkarlarna, skickade skidlöpare efter flyktingen och uppreste sig mot det danska väldet.

Från denna tid blev herr Gustav de svenska böndernas anförare. De reste sig över hela landet, slogo danskarna och fördrevo kung Kristian ur riket. Snart blev den grymma konungen fördriven även från Danmark och irrade sedan fridlös omkring i Europa. Efter några år försökte han återvinna sina riken, men då blev han fången. Tolv år satt han, som varit konung över tre riken, inmurad i ett trångt fängelse, där maten räcktes honom genom en smal öppning i muren. Först när han blev en gråhårig gubbe, mildrades hans fångenskap, och sedan levde han ännu länge som ett varnande bevis på Guds rättvisa dom.

Annorlunda gick det Gustav Vasa. Han, som varit så fattig och övergiven, upphöjdes av Gud till stor ära och liknade sig själv vid konung David, som en gång varit en fattig herde. Svenskarna valde Gustav Vasa först till riksföreståndare, sedan till konung (1523). Han blev en stor och berömlig konung samt stamfader för den vitt-frejdade vasaätten på Sverges tron.

133. Junker Tomas och Erik Fleming.

Sedan Gustav Vasa befriat största delen av Sverge skickade han en liten krigshär till Finland under befäl av Nils Vestgöte. Finska adeln utrustade krigsmän, och om hösten år 1521 begynte den förenade finska och svenska

hären belägra Åbo slott. Hövdingen där var en tysk, som kallades junker Tomas och hade krigsvana tyska legoknektar samt kanoner och alla förnödenhetei. De belägrande däremot voro illa utrustade. De stodo där hela vintern och kunde ingenting uträtta, men junker Tomas med sitt folk gjorde utfall från slottet. Därvid tog han flere svenska herrar till fånga, utom att han redan förut hade inspärrat finska fångar i slottets fängelser. En morgon upprestes höga galgar på slottsmurarna. I dem lät junker Tomas hänga några av fångarna för atttrotsa och håna deras landsmän, och Nils Vestgöte såg sin egen broder hänga i galgen.

På vintern kom befallning från kung Kristian, att döda de fångar, som ännu voio vid liv, och junker Tomas lät icke säga sig detta två gånger. Bödeln fick nytt arbete, två finska riddare och flere av ringare släkt blevo halshuggna i slottet. En av fångarna hette Erik Fleming, en ung, dristig och klok finsk adelsman. Han ställde sig som en nitisk anhängare av konung Kristian och sade sig icke hata någon så mycket som den upproriska Gustav Vasa. När Fleming en tid bortåt fört sådant tal, blev han icke allenast skonad, utan vann även den grymma junkerns förtroende. En afton begärde Fleming att under hatten få göra ett utfall mot de belägrande, och junker Tomas samtyckte i hopp om att få hänga flere fångar. Fleming tog med sig de finska och svenska fångar, som ännu voro vid liv, samt till deras bevakning en trupp tyska knektar. I nattens mörker ryckte han fram mot svenska lägret, men hade förut sänt hemligt bud till Nils Vestgöte. Plötsligt omringades hans trupp av Nils Vestgötes folk. Då vände Fleming och fångarna strax sina vapen emot de tyska knektarna; dessa beVo nedhuggna till sista man, och de befriade fångarna mottogos med glädje uti det svenska lägret.

Emellertid förgick vintern. Det starka slottet kunde ej intagas, och det första det blev öppet vatten kom en dansk flotta tili Åbo. Belägringen måste upphävas. Åbo blev åter plundrat av danskarna, och en stor eldsvåda uppkom därav, att Nils Vestgötes krutkällare sprängdes i luften.

Fram på sommaren år 1522 fick junker Tomas befallning att samla en mängd livsmedel i Finland och föra dem över till Stockholm, där danskarna då belägrades av Gustav Vasa. Tomas seglade ut med en talrik flotta. När han närmade sig svenska kusten, sände han ett litet fartyg förut att speja, om någon fiende syntes till. Då råkade just Erik Fleming med en svensk flotta ligga på lur bakom en holme. Han övermannade oförmärkt det danska fartyget och förde besättningen fången till de svenska skeppen. Därpå klädde han sig och sitt folk i de fångnadanskarnas kläder, gick ombord på det lilla fartyget och styrde med fulla segel mot danska flottan. Junker Tomas såg fartyget nalkas, blev nyfiken att höra, vad budskap det förde, och lät ro sig i en båt till spej arfartyget. »Vad nytt?» frågade han. »Allt väl!» svarade Fleming i sin danska jacka. Då klev junker Tomas ombord på fartyget. Knappt var han på däcket, innan han märkte oråd och ville hoppa tillbaka i båten, men i detsamma blevo han och hans båtkarlar gripna. Fleming styrde nu åter mot svenska skärgården liksom för att visa vägen, och danska flottan, som sett junker Tomas gå ombord på fartyget, följde efter. Snart angrep Fleming danskarna, som voro utan anförare, och tog hela deras flotta utom ett fartyg, som kallades »Finska prinsen». Detta fartyg försvarade sig tappert ända till kvällen mot hela svenska flottan, måste skjutas i brand och sjönk med allt sitt folk.

Junker Tomas fördes fängslad till Gustav Vasa och blev till straff för sin grymhet hängd i en ek. Det grämde honom mest, att han, som var en riddare, icke en gång aktades värdig ett rep av hampa, utan hängdes uti bastrep. Men Erik Fleming blev en rik och mäktig man samt amiral över svenska flottan.

134. Biskop Arvid Kurk.

Efter Magnus Tavast hade rika, lärda och mäktiga män av Finlands förnämsta adel varit biskopar i Åbo. De voro stolta kyrkofurstar, kloka styresmän och älskade sitt land. Finland blomstrade under deras styrelse. Men Denna goda tid fick en ände genom det ryska kriget och genom danskarnas härjningar. Kyrkorna plundrades, landet utarmades, folket kunde icke betala sin tionde. På Svante Stures tid följde efter varandra två gamla biskopar, som icke förmådde hålla ordning under den onda tiden. Och mycken oreda var då i alla förhållanden.

På sistone blev den statskloka och högättade Arvid Kurk biskop i Åbo 1510. Han styrde sitt biskopsdöme med stark hand, och än en gång såg man den katolskakyrkans överherde uppträda med nästan samma glans, höghet och makt som hans lysande företrädare. Men tiderna blevo allt svårare. Biskop Arvids närmaste förman, ärkebiskopen i Uppsala Gustav Trolle, var en landsförrädare, som höll med kung Kristian. När då danskarna

segrade och intogo Finland, hade biskop Arvid ingen annan utväg än att genom en förställd undergivenhet insöva kung Kristians misstänksamhet. Ja, han utbad sig av konungen gods och fördelar, på det att han måtte synas handla av egennytta, ty kung Kristian, som själv var falsk, trodde icke, att någon annan kunde handla ärligt och oegennyttigt. Alltså blev biskop Arvid skonad, men alla redliga män i Finland sörjde över att deras biskop förrådde sitt land.

Biskop Arvid lät en tid sina landsmän tro illa om honom och gömde stora förråder av vapen i valven under Kuustö slott. Men när Gustav Vasa skickade krigsfolk till Åbo, bortlade biskopen sin förställning, utdelade vapnen åt krigsfolket och förenade sig öppet med frihetens försvarare. Landet hörde hans röst och väpnade sig mot danskarna. Biskop Arvid visste väl, att han därmed blottställde liv och välfärd, men detta aktade han ringa, ty fäderneslandet var honom kärare än alla jordiska fördelar.

Det är redan berättat, huru Åbo slott ej kunde intagas och om våren år 1522 blev undsatt av en dansk flotta. Danskarna voro åter för en kort tid herrar i landet och sökte biskopen överallt för att bestraffa hans avfall. Biskop Arvid flydde längs kusten norrut, först till Raumo, sedan till Björneborg, därifrån upp till Närpes i Österbotten. Men när förföljarna ständigt voro efter honom, nödgades han i Närpes gå ombord på ett fartyg för att fly över till Sverge. Med honom följde flere av landets förnämsta adel, fruar och präster. Fartyget var i brådskan illa utrustat, kanhända också överlastat med folk och ägodelar. När flyktingarna nalkades svenska kusten utanför Öregrund, uppstod en svår storm, och där förgicks fartyget med biskopen och alla flyktingarna den 23 maj år 1522.

Så slöt Finlands sista katolska biskop sin ärofulla bana.Iyiksom den första biskopen Henrik hade givit sitt liv för Finland, så offrade även den sista biskopen Arvid Kurk sitt liv för fäderneslandet. Därför skola vi ej förgäta, att den katolska kyrkan i Finland, med alla sina brister och fel, dock har börjat och slutat med ära.femte läsningen.

Berättelser från Finlands krigiska tid.

135. Om Luthers reformation.

Jag skall giva själarna fria, de själar, som I fångat

Hesek. 13: 20.

Där icke Guds ord upplyser människorna, där råda mörker och mänsklig villfarelse. Katolska kyrkan tillät icke folket att läsa bibeln. Påven och hans tjänare traktade efter världslig makt, klädde sig i purpur och levde kräsligen. Klostren hade mångenstädes blivit tillhåll för lättja och laster; folken voro försjunkna i grov vidskepelse och tillbådo helgonen mer än Gud. Syndernas förlåtelse kunde utan ånger och bättring köpas för penningar, och de arma, bedragna människorna trodde sig bliva saliga, när de läto ett silvermynt klinga i avlatskrämarens kista.

I detta stora mörker hade Gud redan länge upplyst några fromma kristna, vilka frimodigt trätt fram att förkunna sanningen. De hade lidit mycken förföljelse för Guds ord. Somliga hade blivit brända på bål eller lagda på pinbänk; andra hade blivit bannlysta, drivna i landsflykt eller mist all sin egendom. Ändock kunde icke sanningen undertryckas, ty väl var påvens makt stor, men Guds makt var större. I biskop Arvid Kurks tid framträdde i Tyskland en from, kraftfull och lärd munk vid namn Martin Luther. Honom kallade Gud till sitt stora verk för sanningens kunskap. Doktor Luther läste bibeln under beständig bön i sin ensliga klosterkammare och begynte förstå, att Guds ord var förfalskat av människor. Hanreste till påven i Rom för att bedja honom, som ju kallades kristenhetens fader, återställa den sanna kristna tron. Påven föraktade denna uppmaning och förbjöd Luther att tala till folket. Men ju mer Luther förbjöds, desto frimodigare förkunnade han det rena Guds ord, sådant han funnit det uti bibeln.

Slutligen uppsade han påven all lydnad, brände hans brev och översatte bibeln från hebreiska, grekiska och latin till tyska språket. Kort förut bade boktryckerikonsten enligt Guds skickelse blivit uppfunnen, och nu kunde bibeln hastigt spridas till allt folk.

En stor andlig väckelse uppstod i världen. Guds heliga ord rann åter upp som en skinande sol i världens mörka

natt och upplyste alla folk. Många tusende hörde med glad förundran det nya ordet om Guds nåd i Kristus, som giver oss saligheten för intet, allenast vi tro. Desto mer rasade Guds ords fiender, som ville hålla världen i mörker. Doktor Luther och hans anhängare blevo bittert förföljda, smädade, bannlysta. Han ställdes inför kejsare, furstar och biskopar, men tog intet ord tillbaka och svarade dem: »Här står jag och kan icke annorlunda; Gud hjälpe mig; amen.» En så frimodig strid för sanningen måste ju slutligen vinna seger. Gud kallade nu även flere furstar till sanningens kunskap, och den nya evangeliska läran utbredde sig alltmera. Denna stora kyrkoförbättring kallas reformationen.Gustav Vasa var en av de första som införde reformationen i sitt rike. Snart kom det rena Guds ord med Luthers lärjungar även till Finland. En ung finsk magister vid namn Peder Särkilaks hade studerat i Luthers stad Wittenberg och begynte predika hans lära i Åbo domkyrka. Tiderna voro gynnsamma; biskopen var död, hans präster rådvilla, krig var i landet och ingen hade tid att hindra den nya lärans utbredande.

I andra länder segrade reformationen först efter svåra strider och många uppror. I vårt land kom den nya sanningen tyst och fruktbärande som ett vårregn. Ingen liand höjde sig däremöt. Och dock håller intet folk så envist fast vid gamla vanor och gammal tro som det finska folket. Huru vilja vi då förklara den nya lärans tysta, saktmodiga seger? Först genom Guds ords och Guds Andes kraft, vilken böjer människors hjärtan som vattubäc-kar. Men därnäst skola vi minnas, att nästan all gudstjänst iiittills skett på latin. Nu begynte Luthers lärjungar att mässa, predika och lära på folkets modersmål, finska och svenska. Därav blevo många innerligt rörda. Nu hörde de Gud tala till dem på deras eget språk; nu visste de, att han förstod deras böner. De hade kommit närmare sin himmelske Fader, som dittills synts dem vara så långt borta, och det var, som hade han stigit ned till dem från himmelen och själv talat till dem. En obeskrivlig glädje uppfyllde dem, en stark, en levande tro väcktes hos dem, och de prisade Gud.

136. Konung Gustavs styrelse.

Mycket självsvåld hade uppkommit under de förra oroliga tiderna. Men konung Gustav I var en sträng herre, som icke tillät någon oordning i riket. Bönderna i Tavastland hade varit vana att fiska och jaga i Österbotten. När då andra nybyggare bosatte sig där, blevo tavasterna avundsjuka, överföllo nybyggarna och brände deras gårdar. Konungen straffade strängt detta övervåld. Och en annan gång, då savolaksarna icke ville lyda hans be-fallningar, skrev han till dem: »I skolen veta, att vi fördenskull äro eder rätte herre och överhet, på det att vi skola regera eder och icke I oss.»

Ännu skarpare näpste konungen de finska adelsmän, som förtryckte bönderna. De rikaste och mäktigaste herrar i Finland voro den tiden bröderna Fleming. Bönderna klagade över dem, och konungen skrev till sin gunstling Erik Fleming, som då var riksråd och amiral över krigsflottan: »Vi hava förnummit, herr Erik, desse fattige mäns mångfaldiga klagomål, att I gören dem orätt, och när de klaga sin nöd för oss, som tillbörligt är, binden I dem och plågen dem så hår-deligen, att somliga hava gått en hel vinter fridlösa i skogen. Så, efter det vi ej kunna lida att I så svårt överfallen de fattiga förmana vi eder, att I rätten eder själve i dessa saker så, som I viljen ansvara för Gud och oss». — När denna förmaning icke hjälpte, skrev konungen en annan gång: »Därest icke eder olaga skjutsning och gästning bliver avskaffad, så skall en del av de länsmansgårdar springa, så att det skall knaka i dem.»

Och det stannade icke vid tomma ord. Både Erik Fleming och andra herrar miste gång efter gång de gårdar och förläningar, konungen givit dem. Den tiden fun-nos inga gästgivargårdar, och bönderna måste ofta utan ersättning giva herrarna skjutshästar, mat och härbärge. Till att förekomma detta inrättade konung Gustav den första skjutsordningen. Och för att icke fogdarna skulle utkräva olagliga skatter, uppskrevs all jordegendom i den första jordaboken och indelades i mantal, så att varje mantal skulle betala en viss skatt. Konungen hade många gårdar i Finland och föreskrev själv, huru ’de skulle skö-tas. Han betraktade sig såsom rikets husbonde och ville sköta om allt.

Konung Gustav var två gånger i Finland. Ena gången skipade han lag i Åbo; andra gången hade han råkat i krig mot Ryssland. Efter något buller vid gränsen inryckte ryssarna med en stor krigshär och belägrade Viborg i

januari månad år 1556. Där funnos många hästar, och för att de icke skulle lida brist på foder, skickade hövdingen i Viborg nattetid lastvagnar, som skulle köra in hö till slottet. Det var då en bar vinter utan snö, och när hövagnarna kördes tillbaka över kavelbron till slottsholmen, uppkom ett starkt dån av vagnshjulen. Detta oförklarliga buller hörde ryssarna i nattens tystnad och trodde icke annat, än att en stor finsk krigshär var i antågande för att undsätta Viborg. Strax övergåvo de sitt läger; somliga drogo genast bort, de övriga fördrevos av Viborgs besättning.

Emellertid var konung Gustav i Åbo med sin drottning och några av sina barn. Han betogs på gamla dagar av fruktan och var redan betänkt på att resa den långa vägen över Torneå tillbaka till Sverge, när underrättelse kom om fiendens avtåg. Följande år slöts fred med Ryssland.

Konung Gustavs barn gjorde honom bekymmer, men folket välsignade honom. Sedan han tagit ett rörande farväl av folkets församlade ständer, dog den store konungen år 1560 med det minne för eftervärlden, att han mottagit ett fattigt, förhärjat rike under främmande välde, men lämnat det fritt och blomstrande ifrån sig.

137. Biskop Mikael Agricola.

År 1527 var en riksdag i svenska staden Västerås. Där beslöts, att Guds oförfalskade ord skulle predikas över hela riket; att ingen mer skulle lyda påven; att biskopar och präster skulle vara konungen underdåniga, och att kyrkornas gods skulle tillhöra kronan. Därmed var den katolska läran avskaffad i riket. Den hade på sin tid ut-rättat gott, såsom förut är berättat, men nu var tiden kommen, att dess villfarelser måste lämna rum för en renare lära.

Den första evangeliska biskopen i Åbo hette Martin Skytte. Han var en from och välgörande man, som på sin bekostnad lät fattiga unga män studera i Wittenberg. En av dessa var Mikael Agricola son till en fiskare i Pärnå socken. Han blev rektor vid Åbo skola och slutligen Martin Skyttes efterträdare som biskop i Åbo 1554. Men i Viborg tillsatte konungen en annan biskop vid-namn Paul Juusten, så att Finland då var delat i två biskops-stift.

Mikael Agricola var en man av stor kraft, stor lärdom och stor ihärdighet. Det var redan mycket, att han från fattigdom och ringa stånd arbetat sig upp till ett så högt äreställe som biskopsstolen i Åbo; men detta var icke hans största berömmelse. Hans namn har blivit kärt och berömt i Finland därför, att det var han, som först begynte skriva och trycka böcker på finska språket. Före hans tid fanns ingen enda bok på finska. Man hade blott skrivna latinska böcker, svenska helgonsagor och tre böcker för den katolska gudstjänsten, tryckta i Tyskland. Vartill skulle andra böcker behövas, när endast prästerna kunde läsa? I Finland fanns intet boktryckeri och i Sverge ett enda. Det var dyrt att trycka böcker, och ingen bok fick tryckas utan konungens tillstånd. Men Agricola lät icke avskräcka sig därav. Han stavade ihop det finska språkets aldrig förut skrivna ord och böjningar till skrift. Han lyckades övertyga konungen om nyttan av finska böcker och fick ett litet understöd för att trycka dem i Stockholm. Och så började han, där all bokläsning börjar, med ätt trycka en finsk abcbok omkring år 1540. Därefter utgav han Luthers lilla katekes på finska och sedan en bönbok, som »nöttes av alla finnars händer». Han ansåg det som sin högsta ära och lycka att översätta hela bibeln till finska språket; men han hann icke med mer än några delar därav. Dock hade han den stora glädjen att kunna av trycket utgiva hela Nya testamentet på finska år 1548, och den, som detta gjort, har icke levat förgäves. Ty nu fick det finska folket för första gången läsa på sitt mo-dersmål den högsta, heligaste, dyraste bok, som i världen finnes, Guds eget uppenbarade ord. Och det var, såsom profeten Esaias säger: »Det folk, som i mörkret vandrar, ser ett stort ljus, och över dem, som bo i det mörka landet, skiner det klarligen.»

Ja, visserligen var detta den största välgärning Gud kunde bevisa sitt folk genom en finsk man. Agricolas verk bar en rik frukt för alla tider. Sedan år 1541 fanns också bibeln tryckt på svenska språket. Allt ifrån denna tid steg Guds ord ned ibland folket och utsådde ädla frön från släkte till släkte. Många trodde ännu, att Guds ord skulle vanhelgas genom att överflyttas till folkets språk. Men Agricola skrev i företalet till sin bönbok:

»Han som ser i allas hjärtan neder, nog förstår han ock, vad finnen beder.»

. Strängt arbete hade försvagat den store fosterlandsvännens hälsa. Han dog, endast 46 år gammal, 1557 på

återvägen från Moskva, dit han varit skickad av konungen med andra sändebud för att underhandla om fred. Mikael Agricola ligger begraven i Viborg, och det tacksamma finska folket har rest en minnesvård på hans grav.

138. Hertig Johan av Finland.

Sverges konungar hade förut blivit valda av folket, men nu hade kronan blivit ärftlig i vasasläkten. Konung Gustav I hade fyra söner och fyra döttrar. Äldsta sonen Erik ärvde riket; de yngre sönerna fingo var sitt landskap till hertigdöme. Konungen älskade mest sin andra son Jolian och gav honom största delen av Finland. Emedan* detta land var en del av riket, skulle hertigen Johan styra och döma i Finland, men lyda Sverges konung såsom sin överherre.

Detta sista behagade icke hertig Johan, som då var en lärd och ståtlig ung prins på 20 år. Han ville gärna vara sin egen herre och hava sitt eget rike. Fördenskull söktehan sig en rik brud och vann prinsessan Katarina, vars broder var konung i Polen, och som efter sitt släktnamn kallades Jagellonica. Sent om hösten år 1562 förde han den sköna hertiginnan av Finland till Åbo och höll där i slottet ett lysande hov.

Konung Gustav var nu död och Erik XIV konung i Sverge. Erik var misstänksam, Johan var ärelysten; båda bröderna hatade, fruktade och misstrodde varandra. N11 hade Sverge råkat i krig med Polen för Iyivlands skull som båda ville erövra; men hertig Johan höll i hemlighet med sin svåger, den polska konungen. Kung Erik vredgades, stämde sin broder Johan till svars inför rikets ständer i Stockholm och lät döma honom till döden som riksförrädare, när han ej lydde.

Då rustade sig hertig Johan till försvar och hoppades få hjälp från Polen. I juni 1563 samlades mycket folk i Åbo till Henriksmarknaden. Hertig Johan höll ett tal på finska språket till det församlade folket, brukade häftiga ord mot konung Erik och uppmanade finnarna att frigöra sitt land ifrån Sverges övervälde. Därtill lovade han Polens bistånd, och många ropade i första ivern ja därtill, men sedan ångrade de sig, och de kloka i landet tyckte svenska väldet vara bättre än det polska.

En vecka därefter kom konung Eriks krigshär och belägrade Åbo slott. Hertig Johan försvarade sig ända in i augusti månad och stod var dag med sin kikare i slottstornet, väntande att se den polska flottans vita segel utanför Åbo. Ingen flotta kom, och slottets besättning begynte misströsta. En gammal sägen berättar, att konung Eriks folk en afton bundit halm och risknippor på en häst, varpå de antänt halmen och släppt den brinnande hästen att springa på Hevonsaari holme, ett stycke från slottet. Det var mörkt, och alla vakter på slottsmurarna lupo åt den sidan, förundrande sig över den springande elden. Därpå säges konungens folk hava klättrat upp från motsatta sidan och intagit slottet. Men i krönikorna läsa vi, att hertigen förgäves väntat polackerna, och att hans eget folk begynt övergiva honom. Då har han slutligen nödgats öppna slottsportarna för konungens folk, vilket skedde i augusti år 1563.Hertig Johan och hertiginnan Katarina blevo förda som fångar till Sverge och insattes i Gripsholms slott. Konung Erik hade en elak rådgivare vid namn Göran Persson. När denne bjöd hertiginnan frihet och furstligt underhåll, om hon ville övergiva sin make, visade hon sin vigselring, på vilken stod inristat: »Ingen utom döden skall skilja oss åt.» Varpå hon frivilligt följde hertigen till hans fängelse. Hertigen måste åse, huru konungen tog en grym hämnd på hans anhängare, och därmed slöt hertig Johans regering i Finland.

139. Konung Erik och finnarna.

Konung Gustav hade ett ordspråk: »En gång säga och därvid bliva är bättre än hundrade gånger tala.» Detta lade konung Erik icke på hjärtat. Han liknade icke sin stora fader: han var misstänksam, rädd, vankelmodig och grym. Han förslösade rikets skatter på dåraktiga frierier och praktfull kröning. Han utnämnde grevar och friherrar, men fruktade sedan, att adeln ville störta honom från tronen. Då utsände han spejare överallt och trodde, vad dessa berättade honom. Därav lät han förleda sig till många olyckliga våldsgärningar och var en tid av fruktan och samvetskval från sina sinnen. Så förspillde han folkets tillgivenhet och blev fruktad som en tyrann.

Utom med Polen hade konung Erik råkat i stric med Danmark. Detta krig fördes med stor grymhet på båda sidor, och flere landskap vid danska gränsen blevo i grund förhärjade. Många finnar tjänade i konungens krigshärar och flottor. De utmärkte sig genom sin tapperhet, stundom ock genom sin grymhet, ty de förvildades av kriget.

Finnarna voro den tidens bästa bågskyttar. Då brukades väl redan kanoner och tunga bössor, vilka lades på stöd och tändes med lunta; men finnarna förlitade sig hellte på sina goda bågar. Där behövdes starka armar att spänna de hårda bågskivorna, som voro av stål.Vid den tiden begynte också finska krigshövdingar vinna ett frejdat namn. Estland hade nu givit sig under svenska väldet. Henrik Klassan Horn till Kaukas förde med statskonst och tapperhet befälet i detta land. Klas Krister son Horn till Åminne var Sverges berömdaste sjöhjälte. Aldrig hade svenska flottan varit så mäktig i Östersjön som på konung Eriks tid under Klas Horn. Första gången var han amiral i tre dagar och hann därunder slå den danska flottan. Sedan förstörde han gång efter gång Danmarks och Lybecks krigsflottor, tog deras handelsfartyg, uppbar danska tullen i Öresund och hotade Köpenhamn. Efter dessa segrar höll Klas Horn ett triumftåg i Stockholm, därvid den danska amiralen Otto Rud mäste gå med som fånge i tåget. Konung Erik utfor i hårda ord mot Rud och ville i ett anfall av vrede genomborra honom med värjan. Då fattade Klas Horn konungens arm och sade: »Denne man har stritt tappert för sitt fädernesland och förtjänar snarare beröm än tadel.» Konungen lugnade sig, och Klas Horn blev lika berömd för sin frimodighet som för sina segrar. Denna finska hjälte dog i pesten år 1566 och ligger begraven i Uppsala domkyrka vid sidan av Gustav Vasa.

Nils Schenk förde ett litet krigsfartyg vid namn Troi-lus, bemannat med finnar. I sjöslaget vid Buchov år 1565 styrde det stora danska amiralskeppet Jägmästaren akter ifrån på Troilus »som en havsörn över en and.» Kajutan i Troilus krossades, en mast föll överbord, och danskarna inkastade en änterdragg för att fasthålla Troilus. Då spände 70 finnar sina stålbågar, pilarna haglade och fällde danskarna. Den tappra danska amiralen Herlöv Trolle lät blåsa i trumpeten, där han stod på Jägmästarens akterdäck i stålblått harnesk och hatten prydd med det danska vapnet tre kronor. Nils Schenk tog sitt tunga »rör» (sitt gevär) och sköt amiralen. Då avhöggo danskarna äntertåget och flydde. I ett annat sjöslag ej långt därifrån låg Troilus i fyra timmar sida vid sida med ett stort danskt fartyg, som hette Kristoffer, och anfölls från alla håll. Nils Schenk och hans finnar försvarade sig så, att Kristoffer blev skjuten i sank, och dess sårade danske hövding gick med sitt fartyg till botten.Till lands gick kriget illa för svenskarna. Folket kno-tade, och konung Erik måste frigiva sin broder hertig Johan ur fängelset. Strax därefter förenade sig hertigen med sin yngre broder, Karl av Södermanland, gjorde uppror och störtade Erik från tronen år 1568. Den olyckliga konung Erik satt länge i hårt fängelse och dog slutligen av gift, som hans broder Johan lät giva honom. I Abo slott finnes ännu ett trångt tornrum, där konung Erik en tid satt fången.

140. Om Karin Månsdotter.

I konung Eriks livvakt tjänade en korpral vid namn Måns. Hans dotter Karin satt, 13 år gammal, på torget i Stockholm och sålde nötter. Konung Erik gick förbi, blev varse den unga flickans ovanliga skönhet och lät uppfostra henne bland sin systers, prinsessan Elisabets, hovdamer.

Karin Månsdotter växte upp och blev lika god, som hon var skön. Konung Eriks ostadiga hjärta fäste sig i stadig kärlek vid Karin, och hon besvarade hans kärlek i lust och nöd. Ty den grymma konungen var dock en ståtlig riddare, vars anlete vid Karins sida var blitt som solsken.

Den kungliga släkten och den högmodiga adeln sågo med stort misshag konungens böjelse, emedan Karin var av så lågt stånd. Men konungen tog henne till maka, ärkebiskopen vigde dem, och Karin Månsdotter, som aldrig eftersträvat en sådan höghet, blev krönt till Sverges drottning i juli månad år 1568.

Detta påskyndade hertigarnas uppror och konung Eriks avsättning kort därefter. De första åren fick Karin med sina barn besöka och trösta konungen i hans fängelse, men slutligen fick hon icke mer se honom. Drottning Karin flyttade då till Finland, bodde en tid i Åbo under sorg och fattigdom, men fick sedan av konung Johan Liuksiala gård i Kangasala vid stranden av Roine. Där levde hon många år, älskad och vördad av alla för sin välgörenhet, sin mildhet och sin undergivenhet. År 1612slöt den fromma drottningen sin levnad och ligger begraven i Åbo domkyrka, där Finland givit henne en kista av svart marmor. Sköna glasmålningar pryda fönstren i drottningens gravkapell och framställa bilder ur hennes historia.

Konung Erik och drottning Karin hade fyra barn, av vilka två kommo till vuxen ålder. Prinsessan Sigrid Vasa blev gift med Klas Totttill Gerknäs och moder till den berömde Åke Tott. Sonen, prins Gustav, förföljdes av

konung Johan, skickades utrikes och levde hela sin tid i landsflykt.

Han blev en lärd herre, uppfostrades i katolska läran, led mycket armod och hade underliga öden.

Det säges, att han förklädd till tiggare betraktat sin kusins, konung Sigismunds, kröning i Warschau.

Då har han igenkänt sin syster Sigrid bland hovdamerna. Han skall hava givit sig till känna för henne, och hon gav honom hela sin lilla sparkassa. Till Finland fick han ej komma; blott en gång fick han omfamna sin moder i Reval och dog före henne 1607.

Än i dag kan ingen se Liuksiala gård utan att minnas Karin Månsdotter. Där har hon länge gråtit ensliga tårar, icke över sin fallna krona men över sin olycklige make och över sin landsflyktige son. Roines vågor ha mottagit hennes oskyldiga tårar och berätta om dem för efterkommande släkten. Tiden har längesedan utplånat spåren av hennes korta höghet och hennes långa sorg; men minnet av hennes godhet lever än i dag i välsignelse.Karin Månsdotters visa for Erik XIV.

Sov du stormiga hjärta, sov!

Sov i mitt lugna sköte!

Tyst omkring dig är skogens hov; eken susar Guds allmakts lov.

Sov i mitt sköte dagen till möte!

Gud allena är ljus, men världen är natt.

Sov som förr vid din moders barm, sov på din fallna krona!

Höghet kyler och guld gör arm; kärlek ensam är rik och varm.

Sov på din krona!

Gud kan försona,

Gud allena är ren, men vi gå i synd.

Sverges rike är nu min famn; sov i ditt kungarike!

Hat går vilse, men tro ger hamn; sov välsignad i Herrens namn!

Sov till Guds rike!

Sorgerna vike.

Gud allena är hög, men vi äro stoft.

141. Pontus De la Gardie och hans tid.

Efter Erik XIV blev hans broder Johan konung i Sverge. Han efterlämnade icke något berömligt minne. Konung Johan III var fåfäng, vankelmodig och svag, rädd i motgång, övermodig i medgång. Under hans tid fick adeln så stora företräden, att varje adelsman ansåg sig vara en konung på sin gård. Riket oroades av tvister om religionen, ty konung Johan hade i hemlighet övergått till katolska läran och ville, att hans folk skulle göra detsamma. För den skull införde han ånyo många katolska kyrkobruk och försökte att återställa klostren i riket.Biskopen i Åbo Paul Juusten, som skrivit den första finska biskopskrönikan, dog av sorg över dessa tilldragelser. Efter honom kom en biskop vid namn Erik Eriksson med tillnamnet Sorolainen. Han var en lärd och from, men eftergivande man, som lydde konungens vilja mer än tillbörligt var för en lutersk biskop. Därför lade konungen hela den finska kyrkan under hans styrelse, så att Finland åter var ett enda biskopsstift.

I Ryssland regerade då en tsar eller storfurste vid namn Ivan IV som för sin grymhet fått tillnamnet »den förskräcklige». Han hade friat till Katarina Jagellonica och fått korgen, när hertig Johan av Finland fick ja. Detta kunde Ivan den förskräcklige icke glömma, och när de ryska sändebuden i Stockholm blivit plundrade vid upproret mot konung Erik, utbröt ett nytt krig mellan Ryssland och Sverge. Ryssarna infölle i Finland om vintern

1572, medan de finska trupperna försvarade Estland, och härjade landet gruvligen ända till Helsingfors. Kriget gick en tid ganska illa för finnarna.

I svenska hären tjänade då en fransman, som ette Pontus De la Gardie. Han fick år 1580 överbefälet mot ryssarna, och nu vände sig krigslyckan. De la Gardie intog det gamla fästet Kexholm vid Vuoksens utlopp i La-doga, gick över det frusna havet från Viborg till Estland och intog Narva. Sedan han fördrivit ryssarna från Estland, intog han största delen av Ingermanland och blev genom sina bragder vida berömd. Ryssarna fruktade honom, svenskarna prisade honom, och när de ville säga, att någon var en karlakarl, sade de: »Det var en Pontus». Finnarna visste många sägner om Pontus De la Gardie. Branta berg, gamla befästningar och långa kavelbroar ha fått namn efter honom. Sju kilometer öster om Vill-manstrand ser man ännu ett djupt och brett dike, som varit början till en kanal från Saima, och detta kalla? »Pontuksen kaivanto», Pontusgrävningen.

En höstafton i november månad år 1585 återvände den berömda hjälten i båt på Narovafloden i Estland från en fredsunderhandling med ryssarna. Den gamla båten var lastad med folk och kanoner; en planka lossnade, båten sjönk, och 18 personer drunknade. Bland dem var Pon-tus De la Gardie. Efter hans död vände sig åter krigslyckan. Ryssarna voro villiga till fred, men den fåfänge konung Johan ville kalla sig herre till Ingermanland. Kriget bröt ut med en ny häftighet. Två gånger, om vintrarna 1590 och 1592, inföllo stora ryska härar i Finland. Det var skaror av många tusen ryttare. De kommo som en stormvind, nedhöggo och bortförde människor, slaktade boskapen, uppbrände byarna och återvände med sitt byte lika snabbt som de kommit. Största delen av landet blev ödelagd, och alla, som hunno fly, gömde sig mitt i vintern i skogarna. Långt i höga norden rasade kriget. De finska bönderna plundrade ryska området ända till Vita havet, och de ryska bönderna plundrade norra Österbotten ända ned till Bottniska viken.

Omsider slöts fred. Svenskarna återgåvo Kexholm och Ingermanland. Ivan den förskräcklige var död av samvetskval, sedan han hade ihjälslagit sin egen son med en järnspira. Konung Johan III var ock död med ett ont samvete, sedan han låtit giva sin broder konung Erik gift. För sådana onda furstar måste folken då blöda.

Orättvisa gör allt land öde, och ont leverne omstörtar de väldiges säte. Vish. bok. 6: 1.

142. Klas Fleming och klubbekriget.

Johan III:s son Sigismund var mera polack än svensk. Han härstammade genom sin moder Katarina från det polska konungahuset, uppfostrades i den katolska läran och valdes till konung i det katolska Polen. Efter sin faders död blev han tillika konung i det luterska Sverge. Det var icke lätt att regera två riken, som stridde om herraväldet, och två folk, som bekände en olika tro. Svens karna kunde alldeles icke lida, att deras konung bodde i Polen och besökte dem i sällskap med munkar och främlingar. Dåliga rådgivare intalade konungen, att ingen behövde hålla sina löften mot kättare, varför han bröt sina löften och ville införa katolska läran i Sverge. Då blev där tvedräkt, då blev där krig. Gustav Vasas yngsteson, hertig Karl av Södermanland, konungens farbroder, var lika djärv t)ch klok, som Sigismund var envis och trög. Hertig Karl blev riksföreståndare och lät på Uppsala möte år 1593 förklara luterska läran för rikets och folkets enda tro.

Den tiden var Klas Fleming, herre till Svidja, konung Sigismunds hövding i Finland. Han kallades Svidje-Klas, och hans fiender gåvo honom tillnamnet Sotnäsa, emedan han var grov till sina seder;- men annars var han en hjälte i kraft och trogen sin konung. Han aktade icke hertigens bud, utan skrev till honom, att ändock riket nu hade flere herrar, kände han endast en, nämligen konung Sigismundus. Fleming höll en rustad krigshär, fastän landet nu hade fred, och ålade bönderna att underhålla krigsfolket.

Däröver uppstod knot. Bönderna i Österbotten voro fria jordägare och ömtåliga om sin frihet. De hade av konung Johan befriats från inkvartering och klagade nu, att medan bonden tröskade, satt den lata ryttaren på tröskeln till rian och väntade att fylla sin tomma säck. Hertig Karl lät då uppmana bönderna att försvara sig själva. En helgdag i oktober år 1596 var ett slagsmål vid Storkyro kyrka och en ryttare blev ihjälslagen. Då samlade sig bönderna, överföllo krigsfolket och plundrade konungens tjänstemän. Upproret utbredde sig hastigt över Österbotten, Savolaks och norra Tavastland. Bönderna valde till sin anförare en bonde från Hmola vid namn

Jakob Ilkka och tågade till Satakunta, där de lägrade sig vid Nokia gård. Deras avsikt var att överallt plundra adelsgårdarna, fördriva krigsfolket och utropa hertig Karl till konung.

Klas Fleming samlade sin här och överraskade bönderna vid Nokia, medan de firade julhelgen. Hkka flydde, bönderna flydde, många blevo nedgjorda, andra tillfånga-togosoch halshöggos. Kort därefter blev även Ilkka fången och avrättad i Ilmola jämte andra av böndernas anförare. Nu samlades bönderna till ett ting vid Pedersöre kyrka och beslöto, att en man från varje gård skulle gå ut att försvara landet. Därefter lade de sig i försåt för konungens fogde, som reste kring landet, fängslade honomoch nedsköto vakten med sina pilar. Upproret bröt åter löst; en ny bondehär samlade sig i Ilmola. Folkets raseri Var så stort, att fångna ryttare nedstoppades i vakar i isen och kvinnorna slogo dem med ämbaren i huvudet. Det var en ond tid och grymhet på båda sidor.

Mitt i februari månad år 1597 red Klas Fleming med sina ryttare upp till Österbotten, fann bönderna lägrade i Ilmola och erbjöd dem nåd, om de ville underkasta sig konungens vilja. Bönderna, som förlitade sig på sitt stora antal och några små kanoner, svarade trotsigt nej. Då anföllos de av ryttarna och ledo ett stort nederlag. Många nedhöggos eller dränktes och därefter gick en sträng dom över hela landet. Ingen man i Finland var då så fruktad och så hatad som den väldiga Klas Fleming. Men Gud hade utmätt hans bana. Knappt 10 veckor efter Ilmola slag dog Klas Fleming plötsligt under en resa i Pojo socken. Det vidskepliga folket trodde, att han blivit förgjord av Österbottens trollkarlar.

143. Hertig Karl och Arvid Stålarm.

Hertig Karl drog ut med en här att erövra Finland och belägrade Åbo slott. Där försvarade sig Klas Flemings änka, fru Ebba, så tappert som någon krigsman. En kanonkula slog in genom tornfönstret och dödade en man vid fru Ebbas sida. Desto mera oförfärat uppmanade hon besättningen till ett kraftigt motstånd. Hertigens. små kanoner kunde ingenting uträtta mot de fasta slottsmurarna, men själv förlorade han mycket folk.

Då var i slottet en student vid namn Daniel Hjort. Han var en av hertigens anhängare och lyckades i tysthet förleda slottets soldater. De riktade kanonerna uppåt luften, fyllde dem med sand och begynte rymma över till hertigen. Slottet måste giva sig, och alla där varande blevo fångna. Ett rykte hade berättat, att Klas Fleming levde ännu. Det säges, att hertigen velat övertyga sig om att Fleming verkligen var död, låtit öppna hans likkista i slotts-valvet och ryckt den döde i skägget, sägande. »Om dunu levat, hade ditt huvud ej suttit mycket säkert.» Vartill fru Ebba skall hava svarat: »Om min salig herre levat, hade eders nåde aldrig kommit här in.»

Konung Sigismund hade givit en tapper och gladlynt finsk riddare vid namn Arvid Stålarm överbefälet i Finland. Denne lyckades återfå Åbo slott och seglade år 1598 med 3,000 finnar över till Sverge för att bistå konungen. Mot dem tågade svenska bönder, anförda av professorer från Uppsala, och deras tåg kallades korvtåget, emedan bönderna medförde korv som matsäck. Finnarna måste återvända. Under hemresan blevo de angripna av hertigens flotta vid Åland; några tillfångatogos och kastades i sjön med stenar om halsen. Detta var första gången finnarna alltsedan hednatiden gjort ett krigståg till Sverge; men det skedde på befallning av deras och Sverges konung.

Konung Sigismund, som alltid var senfärdig, kom till Sverge, sedan finnarna återvänt. Han ville nu taga riket tillbaka med en polsk krigshär, men blev slagen av hertig Karl, och därefter var det slut med hans välde i Sverge. I Polen regerade han och hans efterkommande länge därefter.

Hertig Karl ansåg konungens vänner vara rikets fiender och lät döma många höga herrar till döden. Stålarm och södra Finland stodo ännu på konungens sida. Sommaren år 1599 seglade hertigen ånyo till Finland och slog den finska hövdingen Axel Kurk och hans ryttare icke långt ifrån Åbo. I Viborg försvarade sig konungens folk. Borgmästaren och hans borgare, som icke ville, att deras stad skulle lida övervåld, läto öppna en port åt sjösidan. Hertigen trängde in, tog staden och lät döma 11 finska herrar till döden.

Södra Finland darrade för den stränga hertigen. Arvid Stålarm måste giva sig fången med alla, som voro hos honom i Åbo slott. Då bad Stålarm, att han allena måtte straffas, emedan de övriga endast lytt hans befallningar. Sådant ville hertigen och hans domstol alldeles icke höra; många blevo nu halshuggna i Åbo, men Stålarm fördes

fängslad till Sverge. Han blev tre gånger utledd till av-rättsplatsen och var gång benådad, men slutade ändock sitt liv i fängelse.144. Om Johan Fleming.

Klas Flemings son Johan, en trofast och högsint yngling, tjänade vid konung Sigismunds hov, men reste om sommaren 1598 till Finland för att besöka fädernegodset Svidja. En dag kom herr Arvid Stålarm till Svidja gård och föreställde den unga Fleming, att han, som var konungens kammarherre, borde kvarstanna i Finland för att hålla konungens folk vid gott mod. Johan Fleming svarade: »Jag vill icke ens förråda min konungs hund, än mindre hans slott och land. Kan jag något göra, skall jag nog stanna kvar och våga allt med finnarna i den farlighet, som nu är.»

Alltså stannade han kvar och blev fången med Stålarm i Åbo slott. Hertigen lät kalla till sig den unga mannen, hans dödsfiendes son, kände medlidande med hans ungdom och lovade honom nåd, därest han ville övergiva konungen och tjäna hertigen. Johan Fleming böjde ett knä och svarade: »Jag har ingen skälig anledning att övergiva den trohet, jag svurit min konung, dock beder jag eders furstliga nåde på det ödmjukaste om förskoning.»

»Varför vördar du mig icke med tvenne knän?» frågade hertigen.

»Den hedern sparar jag åt Gud och min konung», svarade Fleming.

Då mörknade hertigens blick, och han sade: »Du giver nogsamt till känna, att du ärvt din faders natur och stora mod, och du varnar oss för det, som i framtiden vore att vänta, därest du finge leva.»

Med dessa ord var Johan Flemings dödsdom fälld. Han fördes till döden med andra finska herrar den 12 november 1599. Under vägen sände Fleming till sin moder sitt testamente och en ring, det enda han sade sig hava att skänka henne. Hon skulle dock giva sig till freds, sade han, och veta, att han gladeligen gick denna väg. Därpå hälsade han vänligt de kringstående och gick lugn inom spetsgården. Här talade han till folket, bedyrade sin oskuld och sade till skarprättaren, i det han gav honom penningar: »Gör ditt ämbete!» Varpå han knäföll, ladesitt huvud på stupstocken och dog, värdig sin hjältemodiga fader, 21 år gammal.

Knappt hade hans huvud fallit, innan hans halvbroder Olof, som han mycket älskat, skyndade fram och knäföll vid stupstocken, på det att hans blod skulle blandas med Johans. Med dessa bröder utdog den friherrliga ätten Fleming till Vik; den andra kvarlevande grenen kallade sig Fleming till Villnäs.

Så trofasta voro finska män även emot en konung, som brutit ord och löften.

145. Om konung Karl IX.

Hertig Karl, som utgjutit så mycket blod, blev nu konung under namn av Karl IX. Han var en lång och bister herre med grått hår, grå mustascher, grått pipskägg, snabb i beslut, djärv i handling, klok i rådslag Hans grymhet skola vi icke berömma. Vi måste blott minnas, att han levde i en bister tid, då riket var nära att falla sönder och många oskyldiga fingo blöda jämte de skyldiga. Konung Karl höll med sin järnarm riket tillsamman, fullföljde Gustav Vasas verk och lade grunden till en stor makt.

I Finland voro den tiden hunger, pest, krig, övervåld, orätt och mycken förvirring. Konung Karl gjorde allt, vad han förmådde, för att skaffa rättvisa i landet. Han vistades länge i Finland och höll lantdagar med folket. Han bestraffade orättrådiga fogdar och lät bättre skattlägga landet, på det att ingen skulle utkräva olagliga utskylder. Han förbättrade också lagarna; han lät påbörja en översättning av lagen till finska språket. För att gottgöra, vad Österbotten lidit för hans skull, anlade han städerna Uled-borg och Vasa, vilken stad fick den berömda vasaättens vapen och namn.

Denna kraftfulla konung fick icke lång tid eller mycken ro att styra sitt rike. Han råkade i tre svåra krig: med Danmark, Polen och Ryssland. I sistnämnda land var Ruriks släkt utdöd, flere inkränktare stridde om tronen, och polackerna ville lägga Ryssland under sitt välde. Idenna nöd slöto ryssarna förbund med den svenska konungen, och två unga fältherrar, Jakob De la Gardie oohim-nen Evert Horny bröto med en här in i Ryssland. De slogo polackerna och inryckte i Rysslands huvudstad, Moskva år 1610. Folket gick dem till mötes med salt och bröd;

då hälsades finska krigare som Rysslands befriare. Men utlänningarna i den svenska hären gjorde uppror, och hären blev slagen av polackerna. De la Gardie och Horn räddade resten av hären och lyckades följande år intaga det ryska Novgorod. Nu, när allt var i villervalla, övertalades ryssarna att välja till sin storfurste Karl IX:s yngre son, hertig Karl Filip. Konungens avsikt var då att dela Ryssland i två riken och förena en del med Sverge. Men Gud hade beslutat annorlunda, och alla konungens kloka planer gingo om intet. Innan den unga hertigen Karl Filip kom till sitt nya rike, valde ryssarna en infödd storfurste, Mikael Romanov, som blev stamfader för det ända till år 1917 regerande kejsarhuset i Ryssland. Därefter blev detta rike starkt genom sin endräkt, liksom det förut varit svagt genom sin oenighet.

Finnarna stridde i konung Karls härar vid sidan av svenskar, livländare och estländare. År 1605 led konungen ett blodigt nederlag mot polackerna. Då kastade han sig i den hetaste striden; hans häst blev skjuten, och han var nära att bliva fången. En livländsk adelsman vid namn Henrik Wrede gav sin häst åt konungen, som blev räddad, men Wrede blev inför hans ögon nedhuggen. Av tacksamhet skänkte konungen sedan åt Henrik Wredes änka Elimä socken i Finland, där den ridderliga Wredesläkten länge behöll sitt stamgods Anjala gård.

Konung Karl IX dog, bruten av mödor och strider, år 1611. Finnarna kallade honom »den goda konungen» (hyvä kuningas). Sverges bönder brukade långt därefter säga, att, »så länge själaringningen varade efter store kung Karl, gräto både unga och gamla, och det var, som om allt blivit öde och dött i landet».146. Om Sigfrid Forsius.

Förstår du himmelens lagar?

Joh. 38: 33.

Efter reformationen begynte vetenskaperna blomstra i Europa, och även Finland fick nu en berömd vetenskapsman. Han hette Sigfrid Aronus och kallade sig Forsius efter sin födelseort Helsingfors. Under resor utrikes hade han blivit en av de lärdaste män på sin tid och sökte att utforska naturens hemligheter. Konung Karl sände honom med en annan lärd man till Lappmarken för att mäta landet och upprätta den första kartan över höga norden. Mäster Sigfrid blev professor i stjärnkunska-pen vid Uppsala akademi och vann en stor ryktbarhet. Sigfrid Forsius utgav de första almanackor i Sverge och Finland. Dittills hade man inristat årets dagar och tider med streck på runstaven; nu fick man läsa detta uti en bok. Men dessa första almanackor innehöllo tillika spådomar om märkliga händelser, som skulle tima under det. kommande året. Man trodde då att himmelens stjärnor hade makt över människorna, och att visa män kunde spå det tillkommande av planeternas ställning. Mäster Sigfrid var så övertygad därom, att han oförfärat vågade sitt liv för vad han ansåg för sant. Konungen och många förnäma herrar tyckte icke om hans spådomar, i synnerhet när han spådde, att kriget mot Polen skulle gå illa, som det ock gick. När mäster Sigfrid icke lät skrämma sig, blev han avsatt från sitt ämbete, inspärrad i Örebro slott och lagdpå pinbänken. Sedan blev han frikänd, men förbjöds att därefter vidare spå i stjärnorna.

Konung Gustav Adolf ville gottgöra sin faders hårdhet och uppmanade mäster Sigfrid att begära en nådebevis-ning. Den gamla stjärntydaren säges då hava begärt det minsta pastorat i Sverges rike och fick en liten tjänst i Stockholm. Sedan blev han pastor i Ekenäs och levde där många år, aktad av alla för sin lärdom och sin fromhet. Han har författat många lärda böcker om naturen, och han har skrivit psalmen n:o 87 i vår psalmbok: »Stå upp, du fallne syndare». Sina älskade stjärnor kunde han icke övergiva. Han fortfor ännu i sin höga ålder att utforska planeternas gång och förutsäga tillkommande ting. Det berättas, att han en gång blev bjuden till ett bröllop på Sällvik, en halv mil från Ekenäs, och varnade bröllopsgästerna att resa dit ut i båt, emedan han väntade storm. Ingen trodde honom i den vackra morgonstunden, bröllopsgästerna seglade ut, men förgingos alla i den utbrytande stormen. Mäster Sigfrid hade gått landvägen och kom helbrägda fram.

Sigfrid Forsius gav akt på naturens tecken och kunde av dem förutsäga en storm. Men när han trodde, att stjärnorna inverka på människors liv, var detta hela hans tidevarvs tro. Vi, som känna något litet mer om Guds skapade värld, böra icke därför tadla den fromme Forsius; ty varje tid har sina villfarelser, och efterkommande skola förundra sig över våra misstag. Det är dock alltid stort att frimodigt bekänna det, som man anser för sant och rätt.

147. Om konung Gustav Adolf.

När Karl IX dog från sitt ofullbordade verk, blev hans Uxiga son Gustav Adolf vid 17 års ålder konung i Sverge. Han var lika mild, som hans fader varit hård, och försvarade sanningen intill döden. Därför blev han Sverges och Finlands största konung.

Under hans regering uppväxte i detta land ett krigiskt folk. Det var sådana tider, att de prövade kraften ochmodet I de beständiga krigen togos varje år fleie tusende unga män från plogen och skickades att strida i främmande land. Varje man blev liksom född till krigare. Folket måste betala stora utskylder och blev mångenstädes förtryckt av herrar och fogdar. Då litade alla, näst på Gud, på sin unga konung. Han vistades ofta och länge i Finland. Han hörde folkets klagomål, han skipade rättvisa och bestraffade våldsverkare. Han stiftade Åbo hovrätt, tillsatte en ny biskop i Viborg, förbättrade läroverken, ordnade riksdagarna. Han grundläde städerna Gamla-karleby, Nykarleby, Nystad och Torned. Han älskade finnarna, liksom de älskade honom. Han hade lärt känna dem redan som barn, när han var här med sin fader, och fadern hade låtit kalla honom Finlands storfurste. Ingen konung har så väl förstått finnarnas hjärtelag som den store Gustav Adolf, och han aktade högt deras tapperhet, trohet och pålitlighet.

År 1616 lät han kalla Finlands ständer till en lantdag i Helsingfors. Där församlades adelsmän, biskop, präster, borgare, bönder och några av krigsfolket. Konungen begärde deras råd och hjälp under den svåra krigstiden, och alla voro beredda att trofast uppoffra allt för fäderneslandet. De beviljade nya skatter, de uppställde nya krigshärar, de uppmanade Sverges folk att följa deras föredöme. En stark anda av endräkt och mannamod levde då hos det finska folket. Det hade alltid kunnat strida och lida: nu lärde det även att segra.

Med Danmark slöts en hård fred, med Ryssland och Polen var ännu krig. Konungen drog varje år själv i fält och lärde sig krigskonsten. Den tappra hjälten Evert Horn blev skjuten vid belägringen av en rysk fästning. Konungen sörjde honom mer än om han förlorat en stor stad, och lät i sin närvaro begrava honom med stora äre-betygelser i Åbo domkyrka.

Det ryska kriget slöts med seger genom freden i byn Stolbova år 1617. Sverge fick Nevafloden och Inger-manland, där nu Petersburg är beläget, varigenom Finland på den sidan fick en förmur. Dessutom avträdde ryssarna Kexholms län, varigenom Finland utsträcktes ända till Ladoga.Kriget med Polen fortfor ännu i tolv år och slöts med ett stillestånd. Konung Gustav Adolf hade blivit en stor fältherre, och hans krigare hade härdats i alla faror. Vid denna tid rasade ett förhärjande religionskrig i Tyskland. Kejsaren i Österrike och hans katolska bundsförvanter ville förtrycka de folk, som bekände sig till den evangeliska luterska läran, och tvinga dem att övergiva sin tro. Men detta var den svåraste våldsgärning, ty Gud allena är herre övermänniskors samveten. De evangeliska folken ledo blodiga nederlag och vände sig i sin nöd till sin trosför-vant, konungen av Danmark, med begäran om hjälp. Han drog ut, men blev slagen av kejsarens fältherre Tilly. Då vände sig de olyckliga, förtryckta folken med samma bön till konungen av Sverge. Det var. ingen ringa fara att våga en strid mot så mäktiga motståndare, men konung Gustav Adolf aktade Guds rena ord och samvetsfriheten för det högsta på jorden. Hans folk tänkte som han, och så beslöto konungen och rikets ständer att hjälpa sina hårt förtryckta trosförvanter i Tyskland, på det att de själva och alla folk måtte få dyrka Gud efter sin tro och sitt samvete.

Då drog konungen med sina svenska och finska krigare frimodigt ut i det stora trettioåriga kriget och seglade år 1630 över till Tyskland.

148. Slaget vid Breitenfeld.

Strid för sanningen intill döden, så skall Herren Gud strida för dig.

Syr. 4: 28.

I september månad år 1631 hördes ett stort nödrop i det luterska furstendömet Sachsen i Tyskland, Städer och byar uppgingo i lågor, ty kejsarens fältherre, den gamla, fruktansvärda Tilly, härjade landet. Konung Gustav Adolf ryckte då fram för att undsätta Sachsen, och den 7 september, gamla tideräkningen, möttes de båda härarna på en stor slätt norr om staden Leipzig, icke långt från byn Breitenteld.Båda härarna voro ungefär 33,000 man

starka. I kejsarens här tjänade 20 olika folkslag; härdade, tappra, rov-lystna krigare, stolta av sina segrar och vissa om att förjaga de djärva nordborna tillbaka till deras snöland. I konungens här stridde svenskar, finnar, skottar, 11,000 sachsare och andra tyska trupper.

Nu var det brukligt att uppställa en krigshär i två flyglar eller sidoavdelningar, en på vardera sidan om centern (mitten), och vanligen var det högra flygeln, som avgjorde segern. Därför ställdes alltid de tappraste där, och nu stodo ytterst på högra flygeln 700 finska ryttare under Torsten Stålhandske. Mellan dem hade konungen uppställt skarpskyttar av fotfolket. Finnarna redo på små oansenliga hästar, som tyskarna föraktligt kallade trosshästar; men dessa hästar voro mycket uthålliga och tröttnade icke så snart som de tyska. Bland svenska fotfolket stridde 380 karelare.

När hären var uppställd, red konungen framför lederna, avtog hatten, sänkte värjspetsen emot jorden och bad med hög röst: »Allsmäktige Gud, som bär i din hand seger och nederlag, vänd ditt huldrika ansikte till oss, dina tjänare! Från fjärran länder och fridsamma boningar hava vi kommit hit att strida för frihet, för sanning, för ditt evangelium. Giv oss seger för ditt heliga namns skull! Amen.»

Nu sändes efter gammalt bruk en trumpetare att utmana fienden. Tilly svarade: »Jag har aldrig undvikit striden, och konungen vet, var han skall finna mig.» — Vid middagstiden begynte kanonerna dundra. Det stora fältet insveptes i rök. Då var där bland de kejserliga en oförlikneligt tapper hjälte vid namn Pappenheim. Han ställde sig i spetsen för 3,000 ryttare, allesamman klädda i järn från huvud till fot och ridande stora, starka hästar. Med denna övermakt kastade han sig som ett stormväder över finnarna. Dessa mottogo honom med sina pikar och med skarpskyttarnas mördande eld; de järnklädda studsade och vände om. Pappenheim samlade dem åter och förnyade anfallet från sidan. Strax lät konungen lederna svänga åt höger, så att de åter stodo med bröstet mot fienden. Där blev den hårdaste strid, man mot man, men ingen vek från sin plats, och det svenska rytteriet komfinnarna till hjälp. Sju gånger stormade Pappenheim, sju gånger blev han tiUbakaslagen. För varje gång betäcktes fältet av hans stupade leder, och slutligen skingrades hans folk i en hej dlös flykt.

Under tiden hade Tilly först anfallit centern av svenska hären och därefter sachsarna. Dessa voro uppställda skilt för sig, de kunde icke uthärda det våldsamma anfallet, deras leder brusto sönder, de flydde med sin furste.

och Tilly skickade segerbudskap till kejsaren. Nu kastade han sig med sitt segervana fotfolk emot den vänstra svenska flygeln, och denna hade varit förlorad, om den icke varit så tapper, så väl övad och anförd av en så skicklig fältherre, som finnen Gustav Horn. Han och hans folk försvarade sig med hjältemod, till dess att konungen skickade honom hjälp. Och så kämpade två de bästa och krigsvanaste härar i Europa länge med stort raseri mot varandra utan att vika. Då varseblev konungen, att Tillys kanoner på höjden lämnats utan tillräcldigt beskydd. Strax lät han en avdelning av högra flygeln anfalla höjden, och åter voro de finska ryttarna främst.Tillys kanoner togos och vändes emot hans eget folk. Oväntat och fruktansvärt härjade kulorna de kejserligas täta leder. De kunde icke länge uthärda, de stupade eller förskingrades i en vild flykt och drogo med sig den gamla Tilly, som grät av förtvivlan. Endast fyra av hans tappraste regementen stodo trotsigt kvar vid skogsbry-net och försvarade sig ända till mörkrets inbrott.

Den segrande, men uttröttade svenska hären uppställdes under kvällens mörker åter i slagordning; man var ännu icke säker om segern. Först när morgonsolen uppgick över det blodiga slagfältet, fann man Tillys dittills aldrig besegrade här, som i så många år varit Tysklands förskräckelse, slagen och nästan tillintetgjord. Nio tusen sårade och döda betäckte fältet. Bland dem voro

2,000 sachsare samt 700 svenskar, finnar och skottar, resten kejserliga. Konungen red framför de krutsvär-tade lederna och tackade alla, men hans hjärta ödmju-kade sig inför härarnas Gud och prisade honom för segern.

Aldrig skall Breitenfelds namn förgätas av efterkommande släkten. Där vanns en härlig seger för Guds evangelium, för människors samveten och för folkens frihet. Det finska folket räknar det i alla tider som en ära att där hava stritt sin rättfärdiga strid.

149. Finnarna vid Wiirzburg.

Konung Gustav Adolf tågade med sin segrande här mot kejsarens bundsförvanter i sydvästra Tyskland och intog staden Wiirzburg vid floden Main. Högt på ett berg vid andra flodstranden låg ett starkt fäste, som behärskade staden, och halva bron ditöver var sprängd. Då skickade konungen överste A±el I^ilje med 550 öster-bottningar under ett mördande kulregn i båtar över floden. De kommo över och lyckades uppkasta en vall till sitt skydd. Därefter kastades plankor över de sprängda brovalven. Skottarna sprungo över och hjälpte finnarna. Nu återstod att intaga slottet på bergsbranten. Det hade en modig besättning och ett starkt utanverk i form av enhalvmåne utanför den i berget inhuggna porten. Konungen lät storma halvmånen, men fåfängt; 300 man stupade, stormen blev avslagen. Ändock måste man våga det yttersta, ty åter nalkades Tilly med en ny här att undsätta slottet.

Tidigt den 7 oktober 1631, medan det ännu var mörkt, sände konungen österbottningarna och skottarna att än en gång storma utanverket. Sällan såg man en tapprare bragd. Dessa djärva krigare klängde i mörkret uppför den branta klippväggen, genomvadade vallgraven och klättrade uppför en hög mur, hela tiden utan allt skydd emot fiendens häftiga eld. Mörkret gynnade dem, många föllo, men de övriga kommo upp och intogo utanverket.

Dagen därpå skulle slottet stormas, och åter utvaldes finnarna att gå främst. Men de belägrade ville göra ett utfall, och då trängde svenska hären in genom porten. Slottet blev taget efter en hård strid på själva borggården, och stora skatter blevo de segrandes byte. — Voro där strid och mödor, så levde soldaten däremellan gott i det rika landet. Härom skrev på den tiden en svensk ämbetsman: »Våra finnepojkar, som nu vänja sig i vinlan-det där uppe, lära ej så snart komma till Savolaks igen. I de livländska krigen måste de ofta hålla till godo med vatten och möglat, grovt bröd till ölsoppa; nu gör finnen kallskål i stormhatten med vin och se ml a.»

150. Övergången av Lech.

När vintern kom, svajade segrande svenska fanor över större delen av Tyskland. Det var, som om Guds hämnande ängel hade gått framför dem och ropat till folken konung Davids ord i den I2:te psalmen. »Emedan de arma lida övervåld och de fattiga klaga, vill jag nu stå upp, säger Herren; jag vill skaffa frälsning åt den, som längtar därefter.» Städer och fästen öppnade sina portar, förtryckarna darrade, och de förtryckta hälsade med glädjetårar sina befriare.

Soldatens vila blev icke lång i vinterkvarteren. Ko-nungens tåg gick nu till det katolska Bayern, där den evangeliska läran blivit hårt förföljd. För att komma dit måste svenska hären gå över floden Lech, som flyter in i den stora floden Donau. Lech hade nu uppsvällt av vårflödet och var både strid och djup. Fältherrarna avrådde varje försök till övergång så mycket mer, som den vaksamma Tilly stod med en stark här på motsatta stranden och försvarade Bayern. Konungen menade, att de, som övergått Östersjön, icke behövde frukta en sådan liten bäck, och redde sig att gäcka Tillys vaksamhet.

Först måste man veta flodens djup. En soldat klädde sig till bonde, tog en lång stång och låtsades ämna vada över. När vattnet gick honom till midjan, skrek han på hjälp. Bajrarna på andra stranden hörde detta och ropade skrattande till honom, att han skulle vända om, ty floden var 6V2 nieter djup. Soldaten vände om och fick 50 riksdaler som belöning av konungen. Nu timrades lagom höga bockar av stock för att bygga en bro, och under tiden antändes tjära, rå ved och våt halm, så att fienden ej kunde se genom röken, vad man gjorde i svenska lägret. Tre batterier med många kanoner uppställdes för att beskjuta den motliggande stranden.

Den 5 april 1632 begynte kanonerna dundra på flodens båda stränder. Konungen utvalde 300 finnar och lät dem i båtar ro över till en holme i floden. Detta lyckades. Finnarna hade spadar med sig och begynte strax uppkasta en vall. Nu riktade alla de kejserligas kanoner en förfärlig eld mot dessa 300 våghalsar. Det syntes otroligt, att en enda av dem kunde bliva vid liv; men krutröken skyddade dem, och de svenska batterierna sköto så skarpt, att dånet hördes långt in i det darrande Bayern. Konungen säges med egen hand hava avlossat 60 skott. Tilly ryckte fram för att göra slut på de 300; men nu var också bron färdig, och 300 andra finnar sprungo över för att hjälpa sina kamrater. Efter dem följde skottar, svenskar och konungen själv. Snart var hären på andra flodstranden. Gång efter gång anföllo bajrarna och blevo tillbakadrivna. De finska ryttarna under hertig Bernhard av Weimar hade ridit över floden på ett grundare ställe och anföllo den bajerska hären från sidan. Förgäves skickade Tilly sina bästatrupper i elden. Slutligen grep han en fana och skyndade i spetsen för sina tappra valloner till stranden,

men där träffades han i benet av en kanonkula och föll sanslös till marken. När mörkret inbröt drog sig den slagna bajerska hären tillbaka. Den gamla Tilly dog två veckor därefter av sina sår.

Efter denna seger utbredde sig svenska hären över hela Bayern, tog dess huvudstad Miinchen och prisade Gud med en högtidlig gudstjänst i staden Augsburg, där 100 år förut den luterska kyrkans första allmänna trosbekännelse blivit utfärdad.

151. Slaget vid Lutzen.

Hittills hade segern följt de svenska och finska vapnen i deras ädla kamp för sanning och rätt. Den store Gustav Adolf stod nu på höjden av sin makt och hade i sinnet att göra slut på kejsarens välde samt upprätta ett stort rike till skydd för den evangeliska läran. Men Guds vägar äro icke människors vägar. Hans utkorade redskap måste ofta lida och dö för sanningen.

I landet Böhmen levde på den tiden en vida berömd fältherre vid namn Wallenstein, som blivit avsatt av kejsaren för sin grymhet, sitt högmod och sin omåttliga ärelystnad. Till honom vände sig kejsaren i sin nöd, och Wallenstein värvade snart en fruktansvärd krigshär av

60,000 man, med vilken han ryckte emot den svenske konungen. Gustav Adolf drog sig tillbaka och uppslog sitt läger vid staden Ntirnberg. Wallenstein tågade efter och uppslog sitt läger 1/2 mil från konungens. I nio långa veckor stodo de båda härarna gentemot varandra på sommaren 1632, och landet föröddes vida omkring. Wallenstein kände intet medlidande, men konungen ville göra slut på eländet och stormade fiendens starka läger. Uppför branta bergväggar klättrade svenskar och finnar mot långa rader kanoner; de föllo som örnar i flykten, de störtades ned med blodiga huvuden. Under dem i dalen kämpade Stålhandske med sina finska ryttare mot den berömda Kronenberg och hans ryttare, som stolta kallade sig »de oövervinneliga». Kronenberg stupade; hans oövervinneliga blevo slagna på flykten.

Äntligen tvungos de båda härarna av hunger och sjukdom att lämna lägren. Konungen hade åter vänt sig mot Bayern, när ett bud kom på hösten, att Wallenstein härjande inryckt i Sachsen. Strax ilade konungen åter dit och erfor, att Wallenstein spritt sina trupper i vinterkvarter samt bortskickat Pappenheim med de bästa ryttarna.

— »Nu», sade konungen, »tror jag sannerligen, att Gud givit fienden i våra händer.» Och han beslöt att överraska Wallenstein vid staden Liitzen i landet Sachsen.

Allt berodde på att kunna slå fienden oförberedd, innan Pappenheim hann tillbaka. Men svenska hären måste marschera över nyss plöjda åkerfält, uppblötta av höstregnet. Anfallet fördröjdes, Wallenstein fick tid att samla sin spridda här. Den 6 november 1632 bröt in. Det var en mulen höstdag med tät dimma. Konungen hade ej velat påtaga harnesk, emedan han kände smärta av gamla sår. Han sade: »Gud är mitt harnesk.» Under dimman och väntan talade han till sina krigare. Han uppstämde Luthers psalm: »Vår Gud är oss en väldig borg» samt därefter: »Förfäras ej, du lilla hop», vilken psalm han själv hade skrivit kort förut. De mörka, töckniga lederna stämde in, och där låg ett djupt allvar i denna högtidliga sång, som för så mången var en dödsberedelse.

Kl. II kom en lätt vind, som något skingrade dimman. Konungen knäppte händerna kring svärdfästet och bad: »Jesu, Jesu, låt oss i dag strida till ditt heliga namns ära!»

— I samma stund begynte kanonerna dundra, och man såg staden Iyiitzen brinna.

Stålhandske med 500 finska ryttare stod åter ytterst på högra flygeln under konungens eget befäl. De sprängde med hela svenska hären fram över djupa diken, kastade fiendens första led över ända och togo hans kanoner, I andra ledet mötte dem svarta ryttare, klädda i järn. Konungen ropade: »Stålhandske, grip an de svarta karlarna; de komma att göra oss ont.» Stålhandske högg in, och striden blev hård. Konungen red åt ett annat håll, han red fort, och få kunde följa honom. Under dimmanoch krutröken råkade han in ibland fienden. En gevärskula krossade hans arm. Han sjönk blödande ur sadeln, genomborrades av kulor, av värjstyng och blev liggande okänd under hästarnas hovar. En enda vän, en tysk yngling, blödde vid hans sida. Snart förkunnade konungens lösa häst med den blodiga sadeln sin herres fall.

Vid denna tid, kl. I på dagen, hade det första svenska anfallet blivit tillbakaslaget, men vid nyheten om konungens död glömde hans krigare sina sår och sin trötthet. Det var, som om livet förlorat sitt värde, när den största, den bästa hjälten var fallen. Åter stormade alla ånyo framåt, och hertig Bernhard tog överbefälet. Stålhandske nedslog allt, som kom i hans väg; han tog tillbaka den plats, där konungen stupat. Hela Wallensteins här sviktade och brast sönder, då i detsamma ett rop hördes: »Pap-penheim kommer!» Och Pappenheim kom som ett rytande lejon med 1,500 ryttare. De kejserliga fingo nytt mod; det blev en förfärlig strid. Svenska fotfolket, bland vilka funnos 200 savolaksare, vek icke tillbaka; det stupade i långa led på sin plats, och slaget syntes förlorat. Men Gud satte den dagen ett mål för många hjältar. Pappenheim visste icke om konungens död och sökte honom med brinnande stridslust. »Var är den svenska konungen?»

— »Där», sade man, »där rider han i spetsen för finnarna!» Dit red Pappenheim, och där stupade han. Många trodde, att han föll för Stålhandskes kula. Ingen var så älskad som Pappenheim bland de kejserliga; med honom föll deras mod, och med häpnad sågo de en ny svensk här liksom växa ur jorden. Det var 5,300 tyskar, som konungen ställt bakom slaglinjen, och som hittills icke deltagit i striden. Med deras bistånd framryckte den till döds utmattade svenska hären för tredje gången, och nu var den dyrt köpta segern äntligen vunnen. Solen gick ned, mörkret bröt in; Wallenstein måste utrymma slagfältet. Där lågo 10,500 döda och sårade; bland dem 4,500 svenskar, finnar, skottar och tyskar, som blött vid konungens sida.

Konung Gustav Adolf återfanns långt inpå natten vid facklornas sken bland hopar av döda, plundrad, naken, söndertrampad av vänner och fiender, som ridit över hans kropp. Sällan har en jordisk storhet blivit så krossad i dö-den och dock kvarlämnat ett för alla tider odödligt, älskat minne. Hans svenska, hans finska folk sörjde honom såsom sin största hjälte; vänner och fiender, ja, själva den tyske kejsaren, begräto hans död. Riddarholmskyrkan i Stockholm förvarar hans stoft.

Ett annat slut hade den fruktade Wallenstein. I sitt gränslösa högmod stämplade han mot sin herre kejsaren och ville med svenskarnas tillhjälp göra sig till en självständig furste. Men kejsaren avsatte honom från befälet, hans här övergav honom. Konung Gustav Adolf föll i öppen strid vid middagens ljus för Guds evangelium, Wallenstein som en förrädare i nattens mörker, genomborrad av mördarens svärd, ett år och fyra månader efter slaget vid Liitzen.

152. Drottning Kristina och trettioåriga krigets slut.

Konung Gustav Adolf efterlämnade en sexårig dotter vid namn Kristina. Hon blev av ständerna hyllad som drottning, och rikets förnämsta män förde styrelsen under hennes barndom.

Svenskarna hava alltid älskat stora bragder, men även hos det lugnare finska folket hade nu en hög anda av hjältemod vaknat med segrarna. Därför voro alla ense att icke avsluta kriget i Tyskland, förrän den evangeliska läran var tryggad och riket vunnit en ärofull fred. Detta kostade ännu 16 års hårda strider och tunga uppoffringar. Fega tyska furstar förrådde sina trosförvanter, och när den tappre finnen Gustav Horn år 1634 le(i e*t stort nederlag, syntes allt förlorat. Då uppstodo andra fältherrar, som lärt sin krigskonst av Gustav Adolf, och förde hans härar till nya segrar. Banér, Torstensson och Wrangel slogo de kejserliga och kuvade Danmark, överallt stred den finska soldaten, — under Horn, som konungen kallade »sin högra hand», under Åke Tott, som han kallade sin »snöplog», under Stålhandske, Wittenberg och andra finska hjältar — oförfärat mot tyskar, spanjorer, italienare, ungrare, kroa-ter, valloner och många andra folkslag. De finska ryttarna behöllo sitt stora rykte såsom de tappraste bland de tappra, och emedan de vid anfall brukade ropa: »Hak-kaa päälle!» (hugg in!), kallades de i Tyskland »hakkape-liter». Deras små, oansenliga krigshästar drucko ur floderna Elbe, Rhen och Donau, såsom de förut druckit ur Neva och Weichsel. De injagade en sådan förskräckelse i Berlin, i Wien och många andra städer och länder, att de förliknades vid elementernas kraft, dem ingen kan motstå.

Det stora kriget hade rasat i trettio år; det hade blivit vildare och mera förhärjande, sedan den milda Gustav Adolf icke mer lade band på krigarens rovlystnad. Största delen av Tyskland var en ödemark. Sist, när de katolska furstarna icke längre hade soldater eller penningar, måste även de mest hårdnackade giva vika. Då gjorde Vestfa-liska freden år 1648 slut på det långa kriget. Sverge fick länder och penningar, kejsaren måste lova

att icke mera ofreda någon för trons skull, och samvetsfriheten, för vilken svenskar och finnar så manligen kämpat, blev från denna tid tryggad i världen.

Under kriget uppväxte den unga Kristina och blev en mycket lärd och berömd drottning. Det är sagt om henne, att få människor hava förenat så många utmärkta egenskaper med så många fel. Hon var högsinnad och snillrik, nyckfull och självrådig. Hon hade en mans huvud och mod, men hon saknade en kvinnas hjärta. Hon förstod allt utom att frukta Gud och försaka sig själv. Under hennes lysande regering visste Finland föga av makten och prakten; ty största delen av vårt land var bortförlänat åt höga herrar, som här uppburo kronans inkomster.

Vid den tiden kom tobaken in i landet med krigsfolket.153. Grevens tid och Åbo akademi.

Den tidens största statsman, som styrde riket, var Axel Oxenstierna. Vid hans sida stod Per Brahe såsom en av de visaste herrar i rikets råd. Och Per Brahe var i 9 år generalguvernör över Finland, vilket räknades såsom rikets andra huvuddel, så att Finland brukade nämnas näst efter Sverge.

Greve Brahe var en högvuxen, ståtlig herre med brunt hår, blå ögon och milda anletsdrag. Han lärde sig under långa och besvärliga resor att känna vårt land bättre än någon svensk man före honom. År 1638 skrev han till rikets råd att om Finland en gång komme i välmakt, kunde det med sina stora skogar, sjöar och hav, med sin ymniga tillgång på fisk, fågel och andra varor »väl förliknas vid ett av de icke mindre konungarikena i Europa».. Och Per Brahe gjorde mycket för Finlands väl. Under hans tid började lantmätare skifta landet och bergsmän att uppsöka malmer. Många landsvägar byggdes, gästgiverier inrättades; man kunde nu skicka brev med posten, och finska fartyg vågade sig ut på världshaven. Nya städer anlades: Kristinestad, Jakobstad, Brahestad, Kaj ana, köpingen Kuopio, Nyslott, Willmanstrand. Sådant minne efterlämnade Per Brahe; därför brukade man sedan säga, när något skedde i en gynnsam stund, att det kom i »grevens tid».

Och i grevens tid skapades här två storverk: Åbo akademi och den finska bibeln. För akademien har Finland att tacka två svenska män i riksstyrelsen: greve Per Brahe och rikskanslern greve Axel Oxenstierna. Tredje man varden kraftfulle biskopen i Åbo Isak Rothovius, på vars tid landet åter var delat i två biskopsstift. Drottning Kristina var då endast 14 år gammal, men hon älskade lärdom, och i hennes namn grundades det nya läroverket. Det var icke lätt för ett fattigt land att mit t under det stora tyska kriget, som upptog allas håg och uppslukade allas penningar, finna medel till ett sådant fredens och upplysningens verk.

Men det är sagt om visheten: »Jag höll mer av henne än konungarike och furstendöme, och rikedom höll jag för intet mot henne. Jag liknade ingen ädelsten vid henne; ty allt guld är såsom en ringa sand emot henne, och silver är såsom ler att räkna mot henne.» Vish. bok. 7: 8, 9.

Så högsint var folkets håg, att ingenting syntes omöjligt, när det gällde en stor bragd vare sig i fred eller krig. Alla ville vara med därom; den tappra Torsten Stålhandske skänkte till akademien dess första boksamling, som var ett krigsbyte från Danmark. Den 15 juli år 1640 invigdes högtidligt Åbo akademi. Det var en vacker sommardag. Hela Åbo var blomsterklätt, och Aura å var uppfylld med flaggande fartyg. En stor, lysande procession begav sig kl. 7 på morgonen från Åbo slott till akademiens hus, där greve Brahe och biskopen höllo tal. Sedan var gudstjänst i domkyrkan, därefter följde andra fester. Det gamla Åbo kände sig ungt på nytt; musik utfördes, kanonerna dundrade, trumpeterna smattrade, och folket uppstämde glada hurrarop.

Denna första akademi, som numera kallas universitet, var i sin början fattig såsom sitt land. Där voro första året 44 studenter, varav blott 8 infödda finnar. Andra året voro där redan 300 studenter, bland dem många finnar. De behövde icke mera som hittills resa till långt avlägsna länder för att vinna en högre lärdom. Från Åbo akademi utgingo efter hand berömda statsmän och vetenskapsmän, präster och skollärare, som spridde upplysning ibland det okunniga folket. Sådana stora verk äro dock icke strax färdiga. De behöva tid att mogna, och där var ännu länge mycken råhet bland lärare och studenter.

Vad Åbo akademi betydde för Finland, det visade sig snart nog, ty med den kom boktryckeri konsten i landet.Det första tryckeriet inrättades år 1642 i Åbo. Samma år trycktes för första gången hela bibeln på finska språket, och så gick Mikael Agricolas käraste önskan efter hundra år i fullbordan. Tiden frambragte storverk åt alla håll. Det

finska folket stred för Guds ord, och Guds ord kom välsignande till dess hyddor, förande med sig nyttiga kunskaper. Eskil Petraeus skrev den första finska språkläran, och den lärde Johannes Messenius författade en historia om nordens riken, medan han satt fången i Kajane-borg.

154. Om konung Karl X Gustav och Arvid Wittenberg.

Drottning Kristina var av ett så ostadigt sinnelag, att hon snart ledsnade vid sitt rike och överlämnade kronan år 1654 åt sin kusin Karl Gustav, som var dotterson av Karl IX. Själv reste hon utrikes, besökte många länder och hade sin lust i världens beundran. Men efter hon icke fruktade Gud och icke älskade fäderneslandet, hade hon ingenstädes en varaktig stad. Hennes fader hade givit sitt liv för Guds rena lära, men dottern övergick till den katolska kyrkans villfarelser och slutade sitt fridlösa liv i främmande land.

Karl X Gustav var en av de djärvaste och tappraste konungar. Honom fattades endast tillräcklig makt för att underlägga sig halva världen. Han började fredligt med nyttiga förbättringar och besparingar för sina fattiga folk. Då råkade han på andra året i krig med polska konungen, som gjorde anspråk på Sverges krona. Sedan var Karl Gustavs korta regering såsom en enda kedja av förvånande hjältebragder. Han intog och underkuvade hela det mäktiga Polen. När Danmark började krig, gick Karl Gustav mitt i vintern över det frusna havet, tog Danmarks öar och tvang detta rike att avstå de bördiga landskap, som Danmark då ägde i södra Sverge. Då blev en lycklig fred, men Karl Gustav bröt freden för att alldeles krossa Danmark. Han förstod icke, vad ett folk för-mår, som kämpar för liv och frihet. Lyckan vände sig: de underkuvade folken reste sig och slogo den stora härföraren samt hans segrande här. Mittunder nya djärva planer dog konung Karl Gustav ung, år 1660.

Under hans tid gjorde ryssarna ett infall i Finland år 1656. Nästan allt landets krigsfolk var borta med konungen; men så krigiskt var nu det finska folket, att bönder, borgare, till och med skolgossar grepo till vapen och bort-drevo fienden. Utom landet stred den finska soldaten mot polacker, tatarer, danskar, preussare, holländare, österrikare. Ofta stred han en mot tio, banade sig väg genom okända länder, strida floder, skogar, isar och ödemarker; ja, stundom kämpade han som vapenbroder vid sidan av ungrare, kosacker och halvvilda folk, vilkas namn han aldrig förut hade hört.

En av Karl Gustavs berömdaste fältherrar var finnen Arvid Wittenberg från Nyland. Han var en krigare från Gustav Adolfs tider, oförfärad i alla faror. Wittenberg anförde den första här, som inbröt i Polen; han förliknades då vid en kil, som indrevs i ett rämnande rike. Krigshärar nedlade sina vapen, och starka fästningar öppnade sina portar för denne väldige kämpe. Konungen satte honom till befälhavare i Polens huvudstad War-schau. Snart reste sig allt Polens folk att befria sitt fädernesland, och Wittenberg med sin lilla ekara blev instängd i den stora fientliga staden. Där försvarade han sig ett år. I maj år 1656 kom den polska konungen själv med

100.000 man att återtaga sin huvudstad. Wittenberg hade

3.000 svenskar och finnar att ställa mot dessa 100,000 och mot Warschaus 40,000 fientliga invånare inom murarna. Men det var också tjugonde gången han förde befälet i en belägrad fästning.

Den polska konungen sände bud, att portarna borde öppnas; annars vore där icke att vänta någon barmhärtighet. Wittenberg svarade, att konungen icke borde begära något vanhedrande av en hederlig krigsman, och polackerna behövde nu icke visa sin barmhärtighet utan sin tapperhet. över detta svar råkade polackerna i raseri och stormade Warschau den 20 juni. Från kl. 5 på morgonen till kl. 3 på eftermiddagen försvarade sig Witten-berg och hans folk med ett oförlikneligt hjältemod. De trängdes från murarna, de anföllos av stadsborna, och de fortforo att strida från gata till gata, från huö till hus. Till slut återstodo blott 900; de inneslöto sig i ett kloster och voro beredda att strida till sista man. Men polackerna själva voro ett tappert folk och beundrade ett sådant hjältemod. De 900 fingo fritt avtåg; endast Wittenberg fördes fången till en polsk fästning och dog i fångenskapen, över honom präglades år 1826 en minnespenning, på vilken man ser en örn med blixten emellan sina klor.

155. Konung Karl Xl:s tid.

Karl X Gustav efterlämnade en son, Karl XI, som var endast 4 år gammal, när han blev konung. Under hans barndom styrdes riket illa av höga herrar. Adelsherrarna voro då de enda rika och de enda, som hade råd att

vinna högre kunskaper. De ägde den mesta jordegendomen och ville göra bönderna till ofria landbönder. I alla andra länder hava bönderna på detta sätt varit livegna under adelsgodsen och kunnat säljas med gpdset. Sverge, Norge och Finland äro de enda länder, som aldrig fördragit en sådan skymf, och det bästa arv vi fått från Sverge är, att varje finsk man och kvinna äro från urminnes tider fria under lagens beskydd.

Karl XI uppväxte och blev en något självrådig, men kraftfull och vis konung. Han tyckte icke om herrarnas styrelse och visste ställa så klokt, att ständerna gåvo honom större makt, än någon svensk konung ägt före honom. Då återtog han från adelsherrarna många stora jordegendomar och inkomster, som förra konungar bortskänkt till skada för riket. Därigenom tryggades folkets frihet; egendom och upplysning fördelades jämnare mellan alla stånd. En finsk adelsman, Klas Hermansson Fleming, var därvid konungens trognaste biträde. Adeln knotade och hatade Fleming, men folket prisade konungens vishet.

I början av hans regering voro svåra krig. Den ungakonungen stridde med sin faders tapperhet och lyckades vinna en hederlig fred. Efter hundra års beständiga krig följde nu ett lyckligt fredslugn, som varade under återstoden av Karl XI:s regering.

Finland hade givit hälften av sina skördar och hälften av sina stridbara män till de långa krigen i främmande land. Nu fick det vila och andas ut. Det trötta folket erfor en känsla av trevnad och ny kraft. Många öde hemman upptogos ånyo, befolkningen tillväxte, välståndet ökades, skatterna minskades. Biskoparna Gezelius, far och son, inrättade nya skolor och berömde sig av att hela folket nu kunde läsa i bok. Många andliga böcker trycktes på finska språket; Elias Brenner avtecknade Finlands gamla minnesmärken.

Konungen kallade till sig dugliga män av alla stånd, lät stifta visa lagar, som bestått ända till våra dagar, och förbättrade mycket, som råkat i oreda under krigen. Såsom han själv var sträng i seder och gudsfruktan, så var även hela hans rike. Den, som förde ett lastbart och ogudaktigt leverne, blev landsförvist. Den, som kom i kyrkan efter syndabekännelsen eller gick därifrån före välsignelsen, måste betala plikt. Inga andra än präster och läkare fingo visa sig på gatan under gudstjänsten; ja, det hände att gatorna tillspärrades med kedjor. I vår tid kunna vi icke förstå en sådan stränghet, men under dess tuktan uppväxte ett kraftfullt folk. Efterföljande släkten hava sedan prisat den gamla goda tiden i Karl XI:s dagar.

En mörk skugga föll dock på dessa lyckliga dagar. Vidskepelsen var ännu allmän. Även lärda män vid Åbo akademi trodde på häxor och trolldom. Så uppkom i Finland såsom i Sverge den vidskepliga tron, att trollpackorna redo om påsknatten på kvastar till Blåkulla och lärde små barn att tjäna den onde. Många gamla gummor blevo anklagade för sådana inbillade brott, dömdes till döden och blevo brända på bål. Det var ett blint och sorgligt nit, men tiden var hårdhänt, och upplysningens väg går fram genom villfarelser.156. Stora hungersnöden.

Guds vilja var, att det finska folket under Karl XI:s lyckliga tider skulle hämta styrka för nya prövningar. Ty under de sista åren av denna konungs regering började en lång rad av stora olyckor, som intet folk kunnat bära utan en stark livskraft, tålamod och förtröstan till Gud.

Naturens krafter och årstider hade blivit liksom rubbade ur sin jämna gång. I fem år, från och med år 1689, förutsände Gud allehanda varningar i naturen. Somrarna voro ovanligt heta, vårar och höstar ovanligt torra, vintrarna över all måtta kalla. År 1690 blev en så stark frost mitt i sommaren, att svalungarna föllo döda ur boet. År 1691 plockades smultron i april, men år 1692 vid samma tid blev en så stark köld, att många människor fröso ihjäl.

I södra Europa voro svåra jordbävningar, bergen sprutade eld, och svärmar av gräshoppor härjade åkerfälten. Under dessa fem år hade dock Finland flere ymniga skördar. Säd fanns i sådan myckenhet, att spannmålslassen ofta stodo flere dagar utan köpare på städernas torg. Men alla levde för dagen som himmelens fåglar; ingen tänkte på att spara något för kommande dagar; ingen gav akt på Guds varnande förebud.

År 1694 var en så förskräcklig hungersnöd i mellersta Europa, att i det rika Paris 92,000 människor dogo av svält. I Finland blev missväxt, folket åt barkbröd; här och där såg man redan ihjälsvultna människor ligga vid

vägarna. Året 1695 blev det »stora svartåret». Det ingick med en så sträng vinter, att åter många fröso ihjäl och vargarna anföllo människor inne i husen. Våren blev kall, sommaren kall och regnig. Säden kom ej till mognad; på åkrarna sågos några få strån och bredvid dem svarta mullen. I september gjorde frosten slut på det, som var övrigt. Nöden tog till; herremän och bönder begynte avskeda hälften av sitt tjänstefolk. Sju fartyg lastade med säd förgingos i Kvar ken.

År 1696 övergick allt, vad vårt land dittills prövat. Det var ett underligt år. Vintern var så mild, att isarna smulto redan i slutet av februari, svalorna kommo till södra Sverge, och mången sådde sin åker. Men den 7mars kom kölden tillbaka, sjöarna isbelades åter så starkt, att man åkte på dem. Vårsädet förstördes, höstsädet multnade i jorden. Sommaren blev kall, och den 8 au-gusly såg man tjock is på alla vatten. Den 22 augusti kom en ny frost fyra nätter å rad. I hela Finland skördades knappt några tunnor frostskadad, halvmogen säd. Ängen gav icke hö, boskapen störtade, harar och en del fåglar försvunno ur skogarna, tuppen upphörde att gala, det skygga lodjuret sökte sin tillflykt i byarna, svärmar av råttor uppåto allt, vad de överkommo.

Då slog Guds hand allt Finland med stor nöd, såsom profeten Joel säger: »Marken är förödd, åkern sörjer, och åkermännen äro vordne till skam». Vid mikaelitiden be-gynte det lösa folket, snart även torpare och mindre jordägare, att inströmma till städerna. Dessa blevo överfyllda och hade föga att giva. Bleka, utmärglade människor släpade sig fram på vägarna, tills de stupade, och många blevo liggande på kyrkogårdarna. När dessa uthungrade skaror träffade en ko eller en häst ute på betet, slogo de på stället ihjäl den, åto det råa köttet och drucko blodet. Fanns icke sådan föda, tillgrepos hundar, kattor, råttor, kråkor och allt slags avskräde. Andra åto halm, agnar, mask, gräs, rötter. Bönder, borgare, präster, herremän, alla åto barkbröd, och den ansågs rik, som hade något litet stampmjöl av söndermalade tomma ax att blanda i barken. Av den osunda födan uppkommo härjande farsoter. Flere socknar voro som utdöda. Under ett år dogo 100,000 människor i Finland och under de tre hungeråren tillsamman mer än 150,000, vilket var nära en tredjedel av landets dåvarande folkmängd. Allt folket ödmjukade sig nu under Guds mäktiga hand, och han lät återstoden bliva vid liv, förnämligast genom fisket vid sjöar och havskuster. Något litet säd kom även från landets styrelse uti Sverge.

Året 1697 gav bättre skörd, men där intet var sått, fanns intet att skörda. Först de följande åren såg man åter bröd i landet. Hungersnödens följder blevo dock länge kännbara. Många hade utvandrat att dö i Ryssland eller i Sverge. I övergivna byar och socknar inflyttade sedan en annan befolkning. Livskrafterna nedstämdes, upplysningen förmörkades, sederna förvildades. Mendet länder finska folket till ära, att så kärt livet än är, folket även i denna yttersta nöd behöll sin aktning för lagarna. I andra länder medför en stor nöd alltid stora våldsamheter: plundringar, mord. brand. Här var det ett sällsynt undantag, att några herrgårdar i Savolaks plundrades av halvdöda uslingar. Ofta såg man hundrade sådana utsträcka sina händer mot de bättre lottades stängda portar, men de rörde icke porten, de stupade utanför. Det var ett försakelsens hjältemod, som få folk efterlikna.

157. Tolvte Karl och slaget vid Narva.

Mitt under hungersnöden dog konung Karl XI år 1697, välsignad av sina folk. Stockholms slott brann, en ny tid bröt in. På tronen steg nu den visa konungens femtonåriga son, vars frejdade namn var Karl XII. Han älskade gamla kämpasagor och hade tidigt vuxit med stora bragder i hågen. Vid 4 års ålder satt han till häst, vid 12 år red han i sporrsträck över häckar och gärden. Krigslekar och jakt voro hans lust från barndomen, och när han ringat en björn i skogen, tillät han ingen att begagna andra vapen än knölpåkar och trädgrenar för att fånga djuret levande.

Innan prinsen ännu var 16 år gammal, mottog han av ständerna sin faders envåldiga makt. Han begagnade den som en pojke: han lät sina gamla rådsherrar styra riket och knäppte körsbärskärnor mot deras näsa. Själv lekte han krig, stormade snöfästningar, åkte kälke vid branta bråddjup, red omkull sina hovmän, spände 30 hästar i rad framför 30 slädar och hade sjödrabbningar, där de stridande sprutade varandras båtar fulla med 'vatten. När han så rasat ut i tre år, blev han en man och en hjälte, som vann hela världens beundran.

På den tiden regerade i Ryssland en kraftfull tsar vid namn Peter I, av eftervärlden kallad den store. Han ville

upplyfta sitt rike till makt och lära sitt okunniga folk det västra Europas bildning. Men Ryssland var då avstängt från Östersjön och hade sjövägen öppen endast från Is-havet. Peter hade vunnit land av turkarna; nu angrep han i förbund med konungarna i Polen och Danmark även Sverge. Alla hade hört talas om »den rasande pojken» på Sverges tron och ville begagna tillfället att återtaga svenskarnas erövrade länder.

På våren år 1700 utbröt det stora kriget. Kung Karl var på jakt och hade fångat 14 björnar levande, när han fick bud om tre fienders anfall. Då blev leken förbytt i allvar. Innan sommaren var förliden, hade »pojken» iand-stigit med sin krigshär i Danmark och tvungit dess konung till fred. Därifrån vände han sig mot Ryssland. Tsar Peter stod i ett befäst läger vid floden Narova i Estland och ville med en krigshär av 45,000 man intaga den svenska fästningen Narva. Mot honom ryckte kung Karl och anföll ryssarna den 20 november år 1700 med 8,400 man trötta, frusna och våta trupper, som legat om natten under bar himmel på snön.

Tsar Peter var då bortrest, och en fransman förde befälet över hans oövade folk. Klockan 2 på eftermiddagen uppstod ett häftigt yrväder. Snön drev ryssarna mot ansiktet så att de ej kunde se sina fiender, innan dessa voro dem inpå livet. Där blev en skarp strid med alla vapen, dock mest med värjan. Lägret stormades, vallarna genombrötos, det ryska rytteriet tog till flykten och ville rida över floden, men 1,000 man drunknade. Det ryska fotfolket försvarade sig modigt, men råkade i oordning och ville fly över en bro. Bron brast, och åter funno tusende sin grav i floden. De övriga, som ej kunde undkomma, värjde sig med förtvivlans mod. Konungen var överallt bland de främsta; han red in i vallgraven, miste hästen, värjan och stöveln, men snart var han åter i striden. Mörk, ret inbröt, vän och fiende blandades förvirrade om varandra. Ryssarna kunde icke räkna sin styrka, deras här var sprängd i två delar, de misstrodde sitt utländska befäl och gåvo slaget förlorat. Striden upphörde; soldaten stod trött och frusen kvar under vapen i kalla vinternatten. Morgonen därpå uppställdes den segrande svenska hären i långa linjer för att dölja sitt ringa antal. De räknade då 6,000 man i stånd att strida; många bland dem hade varken kulor eller krut. En del av ryska hären hadeavtågat på natten; 12,000 nedlade vapnen på morgonen och fingo fritt avtåg. På tredje dagen prisade konungen Gud för sin seger i det befriade Narva.

Två femtedelar av den här, som vann slaget vid Narva, voro finnar. Där stredo 500 Åbo läns ryttare, 600 Nylands ryttare, 500 Viborgs läns ryttare, 850 man Viborgs fotfolk och andra trupper från olika delar av landet: inalles 3,200 finnar.

158. Vägen till Pultava.

Aderton år gammal var tolvte Karl, när han besegrade danskar och ryssar. Från den tiden blev han Europas hjälte. Världen prisade hans oförlikneliga tapper het, hans blygsamhet efter segern, hans mildhet .mot de besegrade, hans rena seder och hans oskrymtade gudsfruktan. Hans folk drömde endast om segrar, hans krigare — hans »karoliner» — tyckte det vara den största ära att få strida och dö för en sådan konung.

Och framåt gick kung Karl från seger till seger. Han lekte med farorna; kulorna tycktes undvika honom. Han vände sig nu mot sin tredje fiende, konung August den starke av Polen. Där hjälpte ej, att konung August kunde med blotta händerna sönderkrama en hästsko: allt måste vika för hjälten från norden. Han övergick breda floder i fiendens åsyn; han nedgjorde stora, tappra, välrustade härar. Han gick sin farfaders väg, intog allt Polens rike, avsatte konung August och tvang polackerna att välja en ny konung, med vilken han slöt förbund. Slutligen inryckte han i August den starkes arvrike Sachsen och tvang sin motståndare att bönfalla om fred.

Sju år efter slaget vid Narva stod kung Karl på höjden av sin makt. Det fanns intet namn så stolt som hans; det fanns ingen krigshär så van att segra. Kejsare och konungar darrade, när än en gång dessa fruktade nordbor visade sig i Tyskland.

Men Herren Gud såg, att ära och hjälterykte hade blivit kung Karls lust, och att mycket oskyldigt blod hadeflutit i Polen. Därför satte Gud, som är starkare än den starkaste hjälte, ett mål för konungens segrar och förblindade honom genom hans framgång. Hans väg i Polen var såsom .seglarens väg i havet: allt vek, där han gick fram, men efter honom slogo vågorna samman, folket reste sig och förjagade hans anhängare. Nu ville kung Karl till sist kuva det ryska riket och tågade till södra Ryssland, där han väntade bistånd av kosackerna. Men under de sju

år, han lämnat ryssarna ostörda, hade tsar Peter lärt sig krigskonsten av svenskarna och inövat stridbara härar. Kung Karl trängde allt längre fram och fann intet bistånd, endast ödelagda länder och förbittrade fiender. Hans krigare följde honom; den stolta hären vann nya segrar; men smälte alltmer tillhopa, och Peter slog de förstärkningar, som sändes från Finland.

I juni månad år 1709 belägrade konungen fästningen Pultava i södra Ryssland, 200 mil från sitt eget rike. Där blev han omringad av tsar Peter med en här av 55,000 man och 132 kanoner. Svenska hären var 18,400 man stark; den led brist på livsmedel och krut, men vända om var icke kung Karls vana. Det var den 28 juni. Oförfärade som alltid anföllo och togo hans trotsiga krigare de ryska skansarna. Men nu var den hittills aldrig sårade hjälten illa sårad av en kula i foten och kunde ej rida omkring och ordna striden. Där blev oreda i befälet: en del av hären ryckte längre fram och blev fången; en annan del stannade och blev anfallen av en stor övermakt under tsarens eget befäl. Efter en fruktansvärd strid måste svenska hären vika; 2 500 lågo döda, 2,000 voro fångna; resten samlade sig kring konungen och tågade söderut. Där är en stor flod vid namn Dnjeftr, och i den faller en mindre flod vid namn Worskla. I vinkeln mellan dessa floder blev återstoden av svenska hären ånyo omringad av ryssarna. 12,500 man måste giva sig fångna; 1,500 und-komrno med konungen till Turkiet.

I slaget vid Pultava stredo omkring 3,000 finnar, kvarlevor av tappra bataljoner, som glesnat på slagfälten. Bland dem voro Viborgs, Nylands och Åbo läns ryttare, karelska dragoner samt fotfolk av Björneborgs, Nylands och Åbo läns regementen. De, som ej stupade, fördesfångtia långt in i Ryssland. Några flydde tillbaka till hemlandet; andra frigåvos efter freden, och alla visste omtala sällsamma öden.

159* Viborgs fall.

Medan kung Karl vann ofruktbara segrar i Polen och föraktade ryssarna, närmade sig dessa steg för steg Finland och Östersjön. De härjade Estland och Li vland, blevo ofta slagna, men lärde sig slutligen segra. Därefter togo de Ingermanland, Finlands förmur. Nöteborg försvarade sig så tappert, att av dess besättning återstodo 83 man bakom nedskjutna murar, när det äntligen gav sig. Tsaren tjänade själv som kapten i sin här. Den 4 maj år 1703 tog han det svenska fästet Nyen vid Neva-floden, och den 16 maj begynte han nära därinvid grundlägga sin nya huvudstad Petersburg. Nu framryckte han med 40,000 man emot Finland. Vid Systerbäck stodo

4.000 finnar under Cronhjort. De försvarade manligen landets gräns. Tsaren nöjde sig denna gång med att härja gränstrakten och drog sig tillbaka.

Följande år tog han Narva med storm. Finnarna under May del sökte förgäves med djärva strövtåg förstöra det nya Petersburg. År 1706 i oktober ryckte tsar Peter med 20,000 man in i Finland och började häftigt beskjuta Viborg. Staden darrade, husen brunno, alla väntade en stormning, men efter 17 dagar avtågade oförmodat den ryska hären. Viborgs invånare trodde på ett underverk, såsom när Herren fordom frälsade Samaria från Benhadad, syriernas konung.

Därefter förflöto fyra lugna år, medan Rysslands härar stredo emot kung Karl. Men efter segern vid Pultava beslöt tsar Peter att äntligen taga Viborg. Den 22 mars 1710 visade sig en rysk här på isen och började belägra fästningen. I april kom en rysk flotta och snart även tsaren själv med sitt bästa folk. Den ryska hären stod nu,

23.000 man stark, i en båge kring staden och begynte en förfärlig eld ur mer än 100 grova kanoner. I Viborg för-des befälet av överste Magnus Stjärnstråle, en karolin av den rätta sorten. Han hade en tapper besättning av 4,000 man; med dem förenade sig stadens borgare, och alla voro ense att till det yttersta värna låset för Finlands port. Torn och murar, hus och människor nedstörtade för kulorna, slottets krutkällare sprang i luften, endast i de djupaste källarna fanns ett skydd för kvinnor och barn, men Viborg försvarade sig. Ryssarna stormade och blevo tillbakaslagna. Tsaren beslöt då att låta kanonerna avgöra striden och fördubblade deras eld. I början av juni yoro 400 meter av murarna mot hamnen en enda stor grushög, hälften av försvararna lågo döda, i valven för-smäktade många sårade, och ingen undsättning var att förvänta. Först då, den 10 juni, gav sig Viborg, betäckt av blod och grus, på ärofulla villkor. Belägringen hade varat i 13 veckor och kostat fienden mer än 8,000 man.

Villkoren blevo icke hållna. Besättningen och många bland stadens återstående invånare bortfördes i fångenskap.

Snart därpå gav sig även Kexholm, efter 14 dagars belägring.

160. Slaget vid Storkyro.

Varför lämnade Finland sin starka port utan hjälp i dess yttersta nöd? Folkets håg var icke sådan; det grep till vapen i långt avlägsna bygder; över hela landet ljöd ett rop: »Till Viborg, till Viborg!» Men konungen hade hit sänt en oduglig fältherre vid namn Lybecker. Denne föraktade bönderna, tröttade ut sina krigare och förstod icke att anföra ett folk, som ingenting hellre ville än försvara sitt fädernesland. Allt gick illa. Och dock hade det finska folket nu i hundrade år lärt sig konsten att segra. Var man var krigare, var kvinna berättade hjältesagor för sina barn. Men landets mest stridbara ungdom blödde den tiden i Ingermanland, Estland, Iyivland, Polen, Tyskland och Ryssland, — överallt, utom där dess arm skulle behövts bäst, uti eget land. Konungen befallde, folket lydde, ofärden kom, och nu fick detta tappra folk ånyo lära sin gamla konst att lida.Viborgs fall kändes i alla hjärtan, som när en stormil bortrycker stugans dörr. Medan sinnena tyngdes av sorg, kom pesten i landet. På hösten år 1710 fördes den in med fartyg från Estland till Helsingfors och spridde sig ända till Uleåborg. Luften var lugn, töcknig och osund, solen dolde sitt sken, vattnen betäcktes med grönt slem. Människorna insjuknade hasti J *• * * J

invånare 2,000, i Helsingfors 1,185, 1 Borgå 652. I Uleå-borgs län utdogo hela byar. Många flydde till skärgårdarna och kvarblevo där till sena vintern. När solen åter sken om julmorgonen, tändes ett nytt hopp i de bedrövades hjärtan. Därefter avtog pesten och upphörde alldeles följande vår.

Då stod åter kriget för dörren. Det hårt prövade folket grep igen till vapen, de skingrade regementena uppsattes ånyo. Lybecker avskedades; i hans ställe kom den gamla, ärliga Nieroth, som förgäves sökte taga Viborg tillbaka. Han dog snart, och konungen gav åter befälet åt Lybecker. Två år förgingo under fruktlösa marscher, ärelös flykt; och de unga soldaterna gräto av harm, när de ej fingo strida. Högt i norden fördes »vadmalskriget» emellan bönderna på båda sidorna om gränsen; då blev Kaj ana stad plundrad. Ryssarna kommo tillbaka år 1713. De togo Helsingfors, de togo Borgå, snart även Åbo, och Lybecker ville ej slåss. Men nu vågade rikets råd i Stockholm trotsa konungens viija och avsatte Lybecker. Den tappre karolinen Karl Atynfelt fick befälet i Finland.

Det var då redan för sent. Hela södra Finland låg i fiendehand, skaror av flyktingar seglade över till Sverge, Åbo akademi blev alldeles övergiven. Med 6,000 man stod Armfelt i Pälkäne. Där rodde ryssarna på stockflottar över Mallasvesi och tvungo efter en skarp strid den finska hären att tåga mot norr. På Napu bys åkrar i Storkyro stannade Armfelt för att invänta ryssarna. Han hade då 4,300 soldater och 1,500 beväpnade bönder. Mot honom ryckte Rysslands bäste fältherre, furst Galitzin, med 12,000 man, och den 19 februari 1714 stod slaget vid Storkyro.

Finska hären hade tre dagar stått uppställd i snö och köld på båda sidorna om den frusna Kyro älv. .Kl. 11 på

månget hus blev ingenförmiddagen tågade ryssarna fram längs isen och angrepo finnarna på den högra flodstranden, medan yrande snö och rök från den brinnande byn drev mot dessas ansikte. Två gånger avslogs anfallet, fiendens leder sprängdes, finnarna togo sex kanonet. Segern syntes vunnen, när general De la Barre med sitt finska rytteri oförmodat tog till flykten, så att endast Åbo läns ryttare stannade kvar. Nu ordnades åter ryssarnas leder, det finska fotfolket blev på alla sidor kringränt och överfallet; segern förvandlades till ett blodigt nederlag. Bönderna råkade i oordning och blevo nedhuggna; soldaterna slöto sig tillsamman i fyrkant och försvarade sig in i döden. De flesta officerarna och 2,500 man stupade, en underofficer kommenderade återstoden av tre regementen. Armfelt själv stred bland de sista och slog sig igenom till Laihela skog. Furst Ga-litzin hade förlorat 3,000 man, och dock var han nog ädel att yttra sig med aktning om finnarnas tapperhet. Äran var räddad, men landet förlorat.

Följande vår var Kyro älv så uppfylld av döda, att dess vatten länge var odrickbart. Vår tids bördiga åkerfält invid älvens stränder gömma de slagnas multnade ben.

161. Kajaneborg och kivekkäät.

Spillrorna av Finlands sista här fördes över till Sverge för att försvara den svenska kusten. Hela landet var pris-

givet åt fienden, förutom det lilla fästet Kajaneborg, som ännu i två år försvarade sig bortom skogar och ödemarker. Dit framtågade ryska generalen Tschekin med 4,000 man i december månad år 1715 och fordrade slottets nycklar. Major Johan Henrik Fieandt förde befälet i Kajaneborg. Han hade där 50 gamla, uttjänta soldater, bräckliga av ålder och sår, men de voro karoliner, och Fieandt svarade ryssarna nej. Dessa måste belägra det trotsiga slottet. Det ville ej lyckas dem utan kanoner. Fältsjukan utbröt i det illa försedda ryska lägret; 1,000 man dogo inom en månad. I deras ställe ankommo 3,000 man, som medförde kanoner. Nu prövades karolinernas mod. Natti dag måste de vaka vid murarna. De hade icke mat, eke ved; kölden blev så skarp, att deras fingrar stelnade vid geväret. Kvinnor och barn, som sökt sin tillflykt i slottet, försmäktade av hunger och köld. Ändock ville Fieandt försvara sig; han ville hellre spränga slottet i luften än överlämna det åt fienden. Men han kunde icke motstå de olyckligas böner, han gav sig den 24 februari 1716 mot löfte om fritt avtåg.

När Tschekin såg dessa få utsvultna, förfrusna, gamla krigare, som i två månader trotsat hela hans makt, ville han i sin vrede låta nedhugga dem alla. Då spände en av hans överstar, Mannstein, värjan av sig och hotade lämna ryska tjänsten. Kajaneborgs försvarare fingo behålla livet, men fördes fångna och plundrade jämte kvinnor och barn till det inre av Ryssland. I slottets källare kvar-lågo 7 tunnor krut. Några dagar därefter sprang slottet i luften, man vet ej huru, och lämningarna av dess murar kvarstå än i dag, såsom de synas på bilden, på ön i det brusande Ämmä fall. Detta slott hade byggts år 1607, under Karl IX:s tid, att försvara nordöstra Finland.

I början av kriget hade bönderna i Ingermanland beväpnat sig och gjoxt strövtåg in på det ryska området. Deras anförare Kivekäs vann så stort rykte, att folket be-gynte kalla sådana djärva partigängare kivekkäät, stundom även sissar. De finska bönderna grepo likaledes till vapen och förde kriget på egen hand. General Nieroth försåg dem med vapen, kallade dem sina fotdragoner och utnämnde Daniel Luukkoinen till deras major. De hade även kaptener och löjtnanter, såsom Peter Långström och andra. Stundom voro de 200 eller 300 man tillhopa; ofta lågo 10, 20 eller 30 sådana oförvägna, i alla mödor och faror härdade bondekrigare i försåt vid vägarna, nedgjorde kringströvande fiender, borttogo deras trossvagnar, uppbrände deras magasin eller överföllo dem om natten i bondgårdarna. Härigenom blevo kivekkäät fiendens skräck; men emedan de överallt hade medhåll bland folket, blevo de även en orsak till grymma härjningar. Ryssarna voro den tiden råa och förvildade av kriget. För att hämnas på kivekkäät tilläto de sig allt slags övervåld. De ansågo finnarna för ett övermåttan styvsint folk, som måste utrotas, när det ej kunde kuvas.

162. Stefan Lövings äventyr.

En av de oförvägnaste kivekkäät hette Stefan Löving. Han hade varit bokhållare och skrivare, när han år 1710 blev fången av ett ryskt strövparti i Karelen, men rymde och slog ihjäl en kosack. Därefter gick han i krigstjänst, fick ett litet befäl och var med i otaligt många äventyr. Alltid slug, rådig och djärv begynte han snart föra krig på egen hand, stundom med några få kamrater. Iyöving strövade i olika förklädnad kring land och sjö för att utspana fiendens ställning och därom berätta för konungen eller svenska befälet. Han var ofta om dagen i heta strider med ryssarna; gycklade okänd med dem om kvällen; sov om natten med dem på samma bänk, tog nästa morgon åter ifrån dem hästar och vapen, fartyg och byte; blev överallt fruktad, överallt förföljd och förde sitt krig i 11 år under otroliga mödor och beständiga livsfaror. Av hans många äventyr skola vi berätta endast några få, såsom han själv beskrivit dem i sin dagbok.»År 1713. Blev jag av herr generalmajor Armfelt kommenderad att bränna Borgåbron för fienden, och då jag var vid broändan, sköt fienden med några hundrade musköter tillika, så jorden rök under mig, men träffade dock intet. Därpå kom en emot mig löpandes på bron och lade an emot mig, vilken jag litet tillförene under en knall träffade uti bröstet och han mig vid vänstra örat. Dock brann bron på vår ända upp. När jag kom tillbaka, mötte mig herr major Gyllenström och beklagade. Sade ock därtill: »Vad skall man nu kalla Lövingen, som mist sitt öra?» Jag svarade: »Mist haver jag mitt öra, dock är det det vänstra; men mången mister än här sitt liv. Ryckte så med fart av örsnibben, som hängde på sidan . . .»

»År 1715 . . . När jag vaknade i en stuga på Åland, kommo 3 man för dörren med laddade gevär. Jag fattade min pistol, sprang upp i strumporna rakt på dem och drev dem undan, sedan de skjutit av sina gevär, dem jag med underslag så förhöjde, att kulorna gingo i taket. Allenast några krutkorn slogo mig i ansiktet, varav märke till

grav följer. Min kamrat och jag skyndade ut på isen, och, så snart vi voro från land komna, föll mellan oss och landet en outsägligt tjock dimma, men framför oss var solsken som klaraste sommardagen. Efter oss voro 40 ryska dragoner och kosacker. Vi höllo oss på en holme till mörka natten, vände sedan våra skor bakfram och marscherade hela natten. Om morgonen kom en väderil och slog med lös snö våra spår igen. Som vi kommo på norra udden av Skagö, mötte oss ett helt parti ryssar, där blev min kamrat vid min sida nedstucken. Jag sprang från ett högt berg neder i sjön, som havet uppspolat. Ryssarna kunde intet komma till mig eller skjuta: jag satt i en bergskreva under den Högstes beskärm, tog skorna av mig, ty de fröso ihop, och kramade mina fötter för kölden. På berget bröt jag några grankvistar över och under mig, låg så en halv natt och frös så att liv och själ bävade därvid. Steg upp och gick till Geta berg två styva mil över isen i strumpfötterna, bärande skorna hopfrusna. Enär vrakisen gjorde ont åt fotterna, måste händer och fötter taga emot för stupande: vart steg var med blod bekräftat på de två milen. När jag kom till lands, fann jag en riskoja,dit bönderna fört sina saker, men fierden allt borttagit. Jag bäddade hö kring mina fötter och fann där en tom grov säck, den jag lade omkring mig, samt under höet en kaka bröd och en liten ask, halv med smör. Jag tänkte strax på Daniels ord i lejonkulan: »Herre, tänker du ännu på mig?» Som jag uppgjorde eld, kom fienden utanför. Jag marscherade baklänges till sjöstranden, gick av och an under bergen för köldens skull och såg på mina fötter: de voro som en frusen rova, vita till knäet. Måste arbeta med snö och föttren gnida. Sist kom jag till Finströms socken till en änka; det var den 3 mars. Kröp på knäna, högg ved, murade spis, botade dörr, fönster och golv. Gumman såg sig hava hjälp av mig, lovade födan och botade mina fötter.. Hon hade gömt i snödrivan mjöl, ärter, smör och ost. Kom ock hennes boskap, dem fienden bortfört, tillbaka med rep om hornen. Ett så stort Guds underverk kan en syndig människa aldrig begripa, som icke i nöden varit.»

»År 1717 den 8 juni seglade jag till Falsterbo och räknade danska, engelska och ryska flottorna, som där lågo i Kjögebugt. Här blev jag ståndande och gjorde partier till den sista juni, tog 52 fångar, 3 farkoster med vin och proviant, var inom danska flottan samt vid Köpenhamn. Blev sedan kallad till kunglig Majestät (Karl XII), som låg i Lund. Vilken mig under fyra ögon examinerade om ryssens styrka i Finland med mera, och enär jag till alla frågor gav underdåniga svar, kom greve Lieven in till Hans Majestät. Vilken ock några ord till mitt bästa utlade, lämnandes Hans Majestät två resor mig det lovord »Vi se, att Lövingen intet är rädder». Vartill jag svarade »Jag är aldrig rädd, varken för Gud eller konung, fas1 mindre för min fiende. Ty jag har en nådig Gud och en rättvis konung, som lönar, om jag illa eller väl gör. För min fiende fruktar jag intet, ty räddhågan hjälper intet.» — Sedan bekom jag 100 dukater och för resan 50 plåtar. Stigandes jag att se, huru Hans Majestät skrev, då Hans Majestät stötte allt ifrån sig, klappade mig på axeln och sade: »Oss älskelige Löving, i morgon far av och beställ väl, så skall transporten snart bliva överstyrd till Finland; vi vilja eder ihågkomma» . . .»Guds stora underbara nåd och välgärningar, såsom den lyckan han mig givit, vill jag till min sista andedräkt ej förgäta, utan med glatt hjärta säga: »Gud vare högeligen prisad och ärad». Ty bönen är min starkhet, min värja och mitt vapen, som mig beskärmar i nödens tid. Gud styrke min tro till min yttersta ände. Amen.»

Stefan Iyöving dog år 1777 i Borgå socken, 88 år gammal.

163. Stora ofredens tider.

Furst Galitzin blev högste befälhavare i det erövrade Finland. Han var en människoälskande man, som bestraffade sina soldaters övervåld och sökte införa ordning i landet. Detta var icke lätt, när så många präster, domare och andra tjänstemän flytt över till Sverge. Men i södra och mellersta Finland blev ett slags styrelse införd; folket måste svära trohetsed åt den ryske tsaren och betala sin skatt åt den ryska kronan. Till det avlägsna Österbotten räckte icke den milda furstens arm; där fortfor kriget i hela sin grymhet.

På hösten 1714 landsatte den ryska flottan sina trupper norr om Nykarleby. Då blev en flykt och en folkvandring utan like. Kyrkklockorna hade förut nedgrävts eller sänkts i älvar och sjöar. Den, som nu hade häst och kärra, lade på kärran sina barn och vad han i hast hann medföra för att fly norrut. Vägarna voro uppfyllda av flyktingarnas ändlösa rader. Gick ett hjul sönder, vår ej tid att bota skadan; allt måste lämnas i sticket. Ett rop bland de efterföljande kunde förskräcka hundrade framföråkande, så att de kastade ifrån sig mat och kläder,

lämnade allt och sprungo till skogen. På havet syntes en sådan myckenhet flyende båtar, att flyktingarna på stranden trodde dem vara ryska flottan och åter kastade allt ifrån sig. Några båtar togos även av ryska flottan på sjön; andra båtar kommo till svenska staden Umeå, men fienden följde efter och brände dem jämte staden. Åter andra flydde till Karlön utanför Uleåborg, meji dit kommo kosacker omnatten och nedhöggo flyktingarna. Mångenstädes gjorde bönderna motstånd, lägrade sig vid landsvägarna och nedsköto strövande fiender. Härav ökades grymheterna och eländet. Mord och brand rasade utan hejd. Många pinades till döds eller tvungos att springa barfota i snön efter kosackernas hästar. Städerna plundrades, Jakobstad brändes; i Uleåborg förövades alla slags ogärningar

För att bestraffa motståndet och hindra ett anfall norra vägen från Sverge befallde tsar Peter att ödelägga hela Österbotten från Kemi söderut. Snö och obanade vägar räddade landet norr om Uleåborg, men socknarna Limingo, Salo och norra Pyhäjoki voro i grund ödelagda, när ryska landshövdingen Tiesenhausen i Vasa utverkade, att befallningen återkallades. År 1714 härjades Åland så i grund, att dess stora skärgård låg i sju år utan en människoboning. Nu hade Finland det rykte om sig att kunna uppställa de bästa soldater. Sådana ville tsar Peter gärna hava i sin tjänst, och därför lät han taga unga finska män, var de påträffades, och gjorde av dem två regementen uti sin krigshär. I det vida Ryssland funnos även folktomma och förhärjade landsträckor. Dit fördes flere tusen män, kvinnor och barn från Finland, kastades på hästryggen eller bortdrevos i skaror för att tjäna på de ryska herrarnas gods. I I/ijningo ensamt hade 124 människor blivit dödade och 454 bortförda i fångenskap. Under de sista åren av ryska väldet blev dock ett slags styrelse även i Österbotten, och de mest ansedda bönderna måste indriva skatter åt ryska kronan.

På den tiden var halva Finland en ödemark, där byarna lågo i aska, åkrarna osådda, hjordar och hästar voro bortrövade, fiskredskapen förstörda, vargarna talrikare och modigare än de fattiga flyktingar, som än här, än där sökt sin tillflykt i skogarna. På salt var en sådan brist, att det såldes skedtals, och när det alldeles tog slut, grävdes gropar i tanden för havsvattnet, eller kokades detta för att man skulle få litet salt, när vattnet dunstade bort. All slags nöd var på en gång i landet: krig, eld, köld, hunger, sjukdom, rovdjur, flykt, förtvivlan, andligt mörker och vildhet i sederna. Och denna den stora ofredens tid har lämnat ett sådant förskräckelsens minne hos efterkommande släk-ten, att man sedan sade för att beteckna dess fasor: »Det var så mörkt, att man ej såg solen vid middagstid». Andra sade: »Det var så kallt, att elden frös i spiseln».

Ja, visserligen var Finland då ett öde, förhärjat land, övergivet av hela världen, och dess folk ett med döden kämpande folk, så hårt nedslaget, att det aldrig syntes kunna resa sig mer. Våra fäder kunde då säga med konung Davids ord i den I4i:sta psalmen: »Såsom när man plöjt och upprivit jorden, så ligga våra ben kringströdda vid dödsrikets rand. Ja, på dig, Herre, Herre, se mina ögon; till dig tager jag min tillflykt, bortkasta icke min själ.» — Och åter kunde de säga med I38:de psalmens ord: »Om jag ock vandrar mitt i nöd, så behåller du mig vid liv. Herren skall fullborda sitt verk för mig.»

Så tänkte även det finska folket i denna sin yttersta nöd, och därför blev det vid liv. Men det folk, som genomgått sådana prövningar och ändock lever och åter stått upprätt och åter blomstrar, — ett sådant folk måste visserligen vara ett av Guds utvalda redskap till att göra hans vilja på jorden. Ett sådant folk kan icke dö, förrän det utfört sitt värv.

164. Konung Karl Xlhs minne.

Efter Pultava slag vistades konung Karl fem år som flykting hos de otrogna turkarna för att förmå dem till krig emot Ryssland. Där blev han åter berömd för sin tapperhet, när turkarna ville driva honom ut ur hans bostad i staden Bender; men illa styrdes riket med konungens brev och kurirer på 200 mils avstånd. Illa lyckades även turkarnas krig emot Ryssland. Då red konungen till sitt rike igen, och alla väntade bättre tider. Men härarnas Gud hade övergivit honom, såsom han övergivit sina folk. Ingen seger följde mera hans fanor; för varje år blev hans rike fattigare och mera förtryckt. Hjältemodig i olyckan såsom i lyckans dagar stred han ännu, på alla sidor omgiven av fiender, utan att vika. Vid den tid, när Finland kämpade med döden, ville kung Karl erövra Norge, och därstupade han en mörk vinternatt i slutet av år 1718 för en kula från fästningen Fredrikshall. Samma vinter

förgicks större delen av Finlands sista här, som konungen hade skickat under Karl Armfelt att erövra det mellersta Norge. Finnarna måste återtåga och överraskades nyårsnatten av en snöstorm på fjällen, där 600 man fröso ihjäl och många andra blevo krymplingar därigenom att de förfrusit händer och fötter.

Kung Karl var en oförliknelig krigshjälte; svensk till sin tapperhet, finsk i sin ihärdighet, så att om honom är sagt, att »han kunde icke vika, blott falla kunde han». Ingen konung har först upphöjt sitt rike till större ära och sedan störtat det ned i ett djupare fall. Men efterkommande glömde hans fel för att endast minnas hans dygder. Svenskarna glömde sina lidanden och sin förlorade makt för att prisa sin beundrade hjälte. Finnarna ville icke heller tro, att kung Karl hade övergivit dem i deras yttersta nöd. Hans bragder blevo en saga för gamla och unga. Så länge en av Karl XII:s krigare levde i Finland, avtog han vördnadsfullt hatten var gång, han hörde konungens namn. Det är också om en grånad finsk karolin, som biskop Franzén har diktat en skön visa, av vilken vi här avskriva några verser:

Den gamle knekten.

Det var i Sai men på en ö, dit sällan någon länder, förutom måsar på den sjö, som stormar vid dess stränder.

Där står på udden än i år en krokig tall med mossigt hår.

På klippan i dess skugga satt en man av gamla världen, med snövitt skägg och krigsmanshatt långt synlig ut på fjärden.

Hans blårock med sin älghudsgjord*) var ej för dagens fänrik gjord.

*) Han var omgjordad med ett bälte av älghud.Det syntes på hans vissna kind en banad väg för tåren, och kulen fläktade en vind de glesa silverhåren.

Hans blick än sjönk i djupet ner, än log mot skyn, som sorgen ler.

I många herrans år var kväll, sen solen var försvunnen, i samma dräkt, på samma häll, i samma ställning funnen, en vålnad blott från forna dar han för den häpne seglarn var.

»Jag är en övrig karolin», —

den gamle vid de orden

stod reslig upp med hurtig min;

»Den siste än på jorden,

som sett kung Karl!» — För namnet blott

han lyfte av sin hatt så brått.

»Som jag så enkel såg han ut

i dylik rock och bälte,

men när han stod i moln av krut,

se, det var kung och hjälte,

stor när han vanns som när han vann,

och kanske störst, när han försvann ...»

»Snart hundraårig sitter jag dock lugn här i min skreva, blott jag mitt fosterland en dag ej nödgas överleva.» —

Så talte han och från den da'n ej syntes mer, där han var van.Sjätte £äsmngen.

Berättelser från Finlands nyare tid.

165. Om Nystads fred och frihetstiden.

Sedan Sverges och Rysslands sändebud länge under handlat och ryska flottan härjat den svenska kusten slöts

äntligen den efterlängtade freden i Nystad emellan dessa båda riken den 30 augusti 1721. Villkoren voro hårda för Sverges rike. Det måste avstå till Ryssland sköna, bördiga länder: Estland, Iyivland, Ingermanland Viborg och en stor del av Viborgs län samt södra delen av Kexholms län med kusten av Ladoga. Ryssarna utrymde redan samma höst det övriga Finland, som förblev under Sverges krona, och betalade till Sverge en summa penningar. En finsk man, greve Iyilienstedt, prästson från Björneborg, hade den sorgen att såsom svenskt sändebud underteckna sitt fäderneslands sönderstyckande.

Genom Nystads fred gick övermakten i norden från Sverge till Ryssland, som från denna tid blev ett av de mäktigaste riken och kallades kejsardöme. Finland, som mist sin förmur, Ingermanland, och en del av sitt område, blev nu självt endast Sverges sköld mot Rysslands växande makt. Här var ingen säkerhet mer att vänta när ryssarna hade Viborg och sin nya huvudstad Petersburg alldeles nära vårt land. Icke heller kunde finnarna mera lita på hjälp från Sverge, när de under stora ofreden varit så alldeles övergivna och Sverges makt numera var så ringa mot Rysslands. Därför anade redan mången, att hela Finland ändock skulle förr eller senare förenas med Ryssland. Det var en underlig ovisshet. Alla ville trofasthålla det gamla förbundet med Sverge, men ingen visste, huru länge det än kunde räcka. Och så kom det finska folket mer än förr att tänka på sig självt och huru det skulle bestå för sig självt. Hittills hade vårt folk gått i skola hos svenskarna och hade ännu mycket att lära; men efter Nystads fred begynte liksom en ny skola, där lärjungen vuxit större och lärt sig att tänka på egen hand. Detta märktes icke strax, men det märktes längre fram mera. En ny tids tankar begynte långsamt mogna. Finland hade lärt mycket av olyckan, och folkets håg var en annan efter år 1721 än före den tiden.

Sverge var trött av olyckan, utledset på krigen och konungens envåldiga makt. Knappt var den fruktade hjälten död, innan alla ville hava ett friare statsskick. Karl XII hade dött ogift. Efter honom blev hans syster Ulrika Eleonora drottning i Sverge. Hon avstod kronan åt sin gemål Fredrik av Hessen, och' han blev nu konung under namn av Fredrik I. Båda-måste likväl förut underskriva och med ed bestyrka det nya statsskicket. All makt skulle hädanefter tillhöra folket genom dess ständer eller ombud för rikets fyra stånd. Ständerna skulle vart tredje år sammanträda till riksdag, stifta lagar, bestämma om krig och fred samt om rikets styrelse. Riksrådet tillsattes av ständerna och verkställde deras beslut. Alla förordningar skulle utfärdas i konungens namn och underskrivas av honom, men icke efter hans utan efter rådets och ständernas vilja. Han hade kunglig heder, men ingen makt; han vår ett namn och en skylt, bakom vilken det fria folket styrde riket Ett sådant statsskick har man i andra länder kallat republik eller folkstyrelse. Men Sverge och Finland fortforo att kallas konungadöme emedan folket var vant därvid och fruktade herrestyrelsen. Alla utom konungen voro i början glada åt friheten, och därför kallades denna tid frihetstiden.166. Arvid Horn och Finlands återupprättande.

I tider av stora olyckor händer ofta, att Gud kallar kraftiga redskap till att återupprätta de nedslagna folken och de bedrövade hjärtan. Ett sådant kraftigt Guds redskap var Arvid Horn, den störste och bäste statsman, som Finland dittills frambragt.

Han var född på Vuo-rentaka gård i Halikko socken år 1663 och hörde till samma berömda adliga släkt, Hornarna till Kan-kas, som de ryktbara fältherrarna Evert och Gustav Horn. Han började sin bana som fattig student i Åbo, gick sedan i krigstjänst och stred i främmande land mot turkarna. År 1696 var Horn i Uppsala, och då hände, att änkedrottningens hästar skenade utför slottsbacken. Kung Karl XI ropade: »Kan ingen frälsa drottningen?» Varpå Horn red med sådan fart mot hästarna, att de störtade omkull och hans egen häst med, men drottningen var räddad. Från denna dag var hans lycka gjord. Han fick ett befäl och blödde under Karl XII:s första segrar såsom en bland hans tappraste drabanter. När Polens konung avsattes och en ny konung kröntes, förde Horn såsom föhit hans landsman Arvid Wittenberg befälet uti den polska huvudstaden. Men han gillade icke det polska kriget, fick tillstånd att återvända till Sverge och blev där den främste mannen i rikets råd. Han hade ett tungt och otacksamt arbete i de svåra tiderna, när kung Karl var långt borta och allt var i villervalla. Han hjälpte många olyckliga finska flyktingar i Sverge; han visste råd, när de flesta ansågo riket vara ohjälpligt förlorat. Föga fruktade han konungens onåd eller ovänners smä-delser, endast han kunde rädda riket från undergång.Horn var den, som främst drev igenom det fria statsskicket efter konungens död; han var också den ledande mannen i rikets styrelse mer än 18 år därefter. Då slöts fred med alla fiender. Riket återhämtade sina

krafter, oredorna botades, skulderna betalades, välståndet återkom och Sverges rikes förbättrade lag stadfästes under Horns styrelse år 1734. Denna 1734 års lag utgavs år 1759 även på finska språket och har alltsedan dess värnat alla medborgares frihet och rätt.

Vid denna tid uppstod Finland såsom ur askan. Redan på hösten år 1721 begynte flyktingarna återvända från Sverge, icke aktande havets stormar, i vilka flere förgingos. Om vintern, våren och sommaren 1722 voro vägarna uppfyllda av sådana återvändande flyktingar och frigivna fångar från Ryssland, vilka i stora skaror, under nöd och bekymmer, uppsökte sina forna hem i det förödda, men alltid kära, efterlängtade fäderneslandet. Vägarna voro förfallna, broarna borta, inga hästar, inga livsmedel, ödemark överallt. När dessa flyktingar återfunno platsen för sin forna gård eller by, voro husen brända, utplundrade eller utan fönster och tak, brunnen fylld med jord, skog växte på åkerfälten, fåglar hade sitt näste uti den vanvårdade, övergivna kyrkan. Barn frågade förgäves efter sina föräldrar och föräldrar efter sina barn. Ingen visste deras okända öden; endast sällan återfanns någon, som man trott vara för alltid förlorad. Och ändock ut-göto dessa fattiga flyktingar tårar av glädje, när de åter beträdde den kära hembygdens mark. De begynte med förnyade krafter åter uppbygga stugan, röja ängen, upp-gräfta åkern och vandra långa vägar för att skaffa sig en häst eller en ko. Styrelsen i Sverge understödde dem, beviljade skattefrihet på vissa år och sände hit skickliga män att undersöka landets ställning och föreslå medel till dess förbättrande.

En så stor förödelse var icke strax gottgjoid. Det gick långsamt, under mycken möda, mycket tålamod, mycken försakelse. De första skördarna slogo fel; den första nya boskapen sönderslet§ flerstädes av rovdjuren. Många av dem, som återvände, funno sina gårdar upptagna av nya inbyggare, och det dröjde länge, innan ord-ning och lag, innan Guds ords predikan och skolornas undervisning åter kommo i gång. Men det gick likväl framåt: hopp och förtröstan underlättade alla försakelser. Åbo akademi kom åter i verksamhet, och fem eller sex år efter freden begynte det förödda landet åter att blomstra.

Emedan kriget bortryckt de yngre männen, såg man i början landets folk för det mesta bestå av gubbar, kvinnor och barn. Efter hand uppväxte barnen, gifte sig tidigt och upptogo öde hemman. Gud har nedlagt en sådan kraft i naturen, att den liksom skyndar att ersätta stora förödelser. I varje hushåll den tiden uppväxte en förunderligt talrik skara av barn. Och så ökades folkmängden hastigt, så att inom föga mer än en mansålder hade landet åter lika många inbyggare som före det stora kriget.

Given Herren, eder Gud, ära förrän han låter mörkret komma, och förrän edra fötter snubbla på bergen, när det skymmer. Jerem. 13: 16.

Med underbara gärningar bönhör du oss i rättfärdighet, du vår frälsnings Gud, du som är en tillflykt för alla jordens ändar och för havet i fjärran. Ps. 65: 6.

De, som så med tårar, skola skörda med jubel. De gå åstad gråtande och bära sitt utsäde; de komma åter med jubel och bära sina kärvar. Ps. 106: 5, 6.

167. Slaget vid Villmanstrand.

Arvid Horn ansåg gudsfruktan vara all vishets begynnelse och lät inga förnäma gäster hindra sig från att var morgon och afton hålla bön med sitt husfolk. Där var ock en välsignelse över hela hans styrelse, så att riket därunder hämtade krafter och njöt en vederkvickande vila i fredslugnet.

Men den tidens svenskar hade uppvuxit i krig och kunde ej glömma rikets förlorade makt. Där uppstod ett yngre släkte, som mindes karolinernas segrar, men glömt deras nederlag. Så uppkom ett motparti, vilket icke tyckte om Horns fredliga styrelse och kallade sig hattar, emedan hatten ansågs som fria och tappra mänskännetecken. Däremot kallades Horns och fredens anhängare mössor, vilket skulle vara ett skymford i motsats mot hattarna. Dessa två partier, hattar och mössor, be-gynte nu kivas om makten vid riksdagarna. Och de flesta finnar hörde till mössorna, emedan de väl förstodo, att om här bleve ett nytt krig, skulle Finland få blöda mest och kanske alldeles gå förlorat till Ryssland.

Vid riksdagen i Stockholm 1738 fick hattarnas parti överhanden och insatte sina anhängare i styrelsen. Ingen

vågade öppet anklaga den gamle Horn; men han var trött vid makten och människors otack; han begärde frivilligt avsked från sina ämbeten och flyttade ut till sin lantgård. Där slöt han icke långt därefter sitt ärorika liv med det vitsord för eftervärlden, att han liksom Gustav Vasa mottagit styrelsen över ett förkrossat, förtryckt och utarmat rike, men lämnat det fritt och blomstrande efter sig.

Ganska snart lärde sig Finlands och Sverges folk att sakna Horns visa styrelse. Peter den stores närmaste släkt hade blivit undanträngd från den ryska tronen, och ryssarna voro missnöjda att se sitt rike styras av främlingar. Av detta missnöje ville hattarnas styrelse i Sverge draga fördel och lovade uppsätta på tronen Peters dotter Elisabet, i förhoppning att hon som lön för en sådan tjänst skulle återgiva de landskap Sverge förlorat i Nystads fred. Alltså skickades en krigshär över till Finland för att tåga till Petersburg och hjälpa Elisabet. Men Elisabet kom på tronen utan svenskarnas hjälp och ville alldeles icke giva några landskap tillbaka. I stället för ett litet skrämskott, som hattarna ämnat, blev där ett allvarsamt krig år 1741.

Vid södra stranden av Saima är den lilla, vackert belägna staden Villmanstrand, och där voro fästningsverk på en udde. Innan svenska armén var färdig i Finland gick en rysk krigshär på 11,000 man från Viborg mot Villmanstrand, och där blev ett fältslag den 23 augusti 1741. General Wrangel hade skyndat fästningen till hjälp och uppställde sina 4,000 svenskar och finnar tvärsöver näset vid udden. Ryssarna anföllo en höjd på högra svenska flygeln och blevo tillbakaslagna. Svenskarna sprungoefter dem nedför höjden, men blevo kringrända på en åker och nedhuggna eller tillfångatagna. En del av vänstra svenska flygeln med därstående finnar tog fegt till flykten. Andra försvarade sig med fädernas hjältemod, men övermannades, dödades eller skingrades. Fienden trängde med de flyende in i fästningen. Här blev en hård strid; de döda lågo i högar på gatorna. Villmanstrand blev taget, plundrat och bränt; men ryska hären återvände till Viborg. Mer än 2,500 döda betäckte slagfältet, bland dem 1,200 svenskar och finnar, 1,000 man blevo tagna till fånga. Dagen därefter kom general Buddénbrock med

5.000 man att undsätta Villmanstrand, men han kom för sent.

Så illa började detta krig, och än sämre blev det fortsatt, ja, så skamligt, att varje redlig man blygdes därför. Många voro missnöjda, alla oeniga, anstalterna dåliga, fältherren Lewenhaupt obeslutsam och svag. Den ena väntade på den andra och skyllde på den andra. Vintern förgick, många tusen dogo i fältsjukan, och Lewen-haupt underhandlade med kejsarinnan Elisabet. När våren kom, erbjöd hon Finland självständighet under Rysslands beskydd, och därpå skickade hon en rysk här mot Fredrikshamn. Då lät Lewenhaupt bränna Fred-rikshamn jämte kronans förråder och tågade undan västerut, lämnande den ena starka ställningen efter den andra utan strid. Där var en kapplöpning mellan svenska flottan och landhären, vem som först skulle hinna undan. Slutligen, medan de finska soldaterna hoptals rymde, kom hären till Helsingfors, och där blev den instängd av ryssarna, som hunnit förut till Åbovägen väster om staden. Nu måste 16,000 svenskar och finnar sträcka gevär för

22.000 ryssar. Finnarna fingo återvända till sina hembygder, svenskarna skickades över till Sverge. Ryssarna togo alla krigsförråd och blevo snart herrar i hela Finland, som måste svära kejsarinnan Elisabet trohetsed.

Under detta krig, som kallades »lilla ofreden» eller »husaråren», led Finland väl mycken skada, men det blev icke ödelagt. Ryssarna skonade landet, emedan de tänkte behålla det, och tillsatte här en rättskaffens överhet. Men följande året, när svenska riksdagen valde en ny tron-följ are efter kejsarinnans vilja, gav hon största delen av landet tillbaka, utom fästningarna Nyslott, Villmanstrand och Fredrikshamn med deras områden samt ett hörn av östra Nyland. När freden slöts i Åbo år 1743, blev Kymmene älv gräns mellan Ryssland och Sverges rike.

Så slutade kriget med skam och skada. Ja, hattarnas styrelse led därtill den stora förödmjukelsen att nödgas inkalla en rysk krigshär till Sverge som hjälp mot danskarna. Av fruktan för det förbittrade folket sökte då hattarna skjuta skulden på de olyckliga fältherrarna. Generalerna Lewenhaupt och Buddenbrock blevo anklagade, dömda och halshuggna utanför Stockholm.

168. Nyttans tidevarv.

Nu förstod var man, att det var slut med Sverges, slut med Finlands krigiska storhet. Krigslynnet och

krigsminnena dogo bort med de sista återstående karolinerna. Man stred numera endast med ord och skrift, i synnerhet vid partiernas kamp på riksdagarna. Horn och hans mössor hade redan begynt att, såsom de sade, »taga rikets förlorade landskap tillbaka inom själva riket»; det vill säga att hädanefter bygga rikets makt på ökad odling och ökat välstånd. Hattarna måste börja med samma fredliga erövringar. Och så blev den rådande tidsandan förnämligast riktad på mångahanda nyttiga förbättringar, varför man har kallat detta tidskifte »nyttans tidevarv».

Styrelsen i Sverge hade visat mycken välvilja mot Finland, som ju var rikets sköld emot öster och uppställde så tappra soldater. Men ingen kan undra, att Sverge låg svenskarna närmast om hjärtat, och därav hände, att Finland blev försummat vid förbättringarna under freden. Nu höllo de finska riksdagsmännen enhälligt tillsamman och fordrade sådana förbättringar även för sitt land. Deras billiga önskan uppfylldes. Hit skickades åter kunniga män att undersöka landets ställning. De, som lidit av kriget, fingo lättnad i skatterna. Lånemaga-sin för spannmål inrättades; 20 lantmätare hitsändesatt storskifta jordegendomen. Man begynte att upprensa forsarna, utdika mossarna, leta efter bergmalmer och anlägga järnbruk. Man ville införa utländska växter och inrättade fördenskull en plantskola vid Åbo. En särskild lärare för allt, som hörde till lanthushållningen, anställdes vid akademien. Apotek och sjukhus inrättades, för första gången blev nu en kunnig läkare anställd i varje län. Gärna ville man förbättra handeln och sjöfarten, men hade svårt att komma ifrån den gamla villfarelsen, att styrelsen borde blanda sig i allt och styra den fria handeln med tvång. Det var efter många och långa strider, som flere bland Finlands sjöstäder äntligen år 1765 fingo stapelrätt eller frihet att skicka sina fartyg dit, där det bäst lönade sig; men somliga fingo endast segla på Östersjön och somliga till andra hamnar i riket. Från denna tid växte landets sjöfart.

År 1749 begynte den första folkräkningen genom prästernas anteckningar, och då hade svenska delen av Finland 420,000 invånare eller fjärdedelen av rikets. Dittills hade också alla begagnat den gamla tideräkningen eller så kallade gamla stilen, som småningom blivit 11 dagar efter årets verkliga tid. Men år 1753 bortlämnades 11 dagar i februari månad, så att man sprang över från den 17 februari till den 1 mars. Och härmed infördes den riktigare nya tideräkningen eller nya stilen.

Under nyttans tidevarv uppstodo i Sverge berömda vetenskapsmän, skalder och konstnärer. Finland följde långsamt efter. Såsom det förut återbördat sin skuld till Sverge med sitt blod och sina krigare, så begynte det nu alltmera att tjäna riket med statsmän, lagstiftare och skickliga ämbetsmän. Vetenskaperna begynte att blomstra vid Åbo akademi. Där trycktes nu många böcker och lärda avhandlingar i historia, naturkunnighet och lanthushållning. År 1766 införde ständerna tryckfriheten såsom en grundlag, varigenom yttranderätten — en av de dyrbaraste rättigheter näst samvetsfriheten -— blev tillförsäkrad var man, endast han var beredd att ansvara inför domstol, om han förgått sig.

Det var mössorna, som införde stapelrätten och tryckfriheten, vilka hattarna högeligen fruktat. Hattarnahade åter börjat ett dåraktigt krig,denna gång emot Preussen, och när kriget gick uselt, fingo mössorna överhand. Detta krig, kallat »pommerska kriget», som slutade år 1762, hade likväl det gagn med sig, att de återkomna finska soldaterna medförde potatis i sina ränslar; och från den tiden begynte potatisen småningom odlas i stället för de förut allmänna rovorna. Vid samma tid begynte kaffe och te komma i bruk här i landet.

Landets ställning till Ryssland var oviss och vådlig. Utom det område, Finland mist vid Nystads fred, hade det nu även förlorat en del av Savolaks, som var kluvet emellan två riken med en godtyckligt på kartan uppdragen gräns, vilken gick tvärs över byar och ägor, så att hälften av en gård kunde höra till Sverge och andra hälften till Ryssland. Det svenska Savolaks hade ingen nära kusthamn. Fördenskull anlades staden Lovisa, som först hette Degerby, och utanför staden befästes Svartholmen. Men landet behövde ett starkare värn, när det mist sina östra fästningar. Då begynte Augustin Ehrensvärd år 1749 mura på sju öar vid inloppet till Helsingfors den oförlikneligt starka fästningen Sveaborg. Denne berömde och snillrike man tillhörde Sverge genom sin släkt, men Finland genom sina bästa verk och sin grav. Han var född i Västmanland och ligger begraven i Sveaborg, »omgiven av sina verk».

Det finska folket var kluvet liksom landet. Många slöto sig nu mera till Sverge, andra mera till Ryssland; några

drömde om den självständighet, kejsarinnan Elisabet erbjudit vårt land. I andra länder medför en sådan besynnerlig ställning uppror och tvedräkt. Här förblev folket trofast och lugnt. Men vårt folk gick nu i den politiska frihetens skola; Finlands riksdagsmän styrde riket jämte de svenska. Därav lärde sig mången att tänka på landets ställning och landets finska folk.

Vid den tiden begynte också en ny upplysning och finare seder få insteg hos landets bildade samhällsklasser. Det mesta nya kom in från Frankrike — gott och ont om vartannat. Råhet och fördomar begynte försvinna, men även Guds ords kraft och fädernas enkla dygder veko nu ifrån mångas hjärtan. Nyttans tidevarv tänkte myc-ket och uträttade mycket. Gud förspridde i vinden de fåvitska tankarna, men lät de goda gro för en fruktbar framtid.

169. Konung Gustav III.

Frihetstidens konungar hade äran utan makt; men folkets inrotade vördnad gav dem ett större inflytande, än lagen tillämnat dem. Fredrik I var i sin ungdom en hjälte och i sin ålderdom en skicklig jägare. Sedan han förgäves sökt vinna en större makt, brydde han sig föga om rikets styrelse, skötte sina nöjen och vårdslösade sin gemål, drottning Ulrika Eleonora, som givit honom hans krona. När han dog år 1751, blev den år 1743 valda tronföljaren, Adolf Fredrik av Holstein-Gottorp, konung i Sverge. Han var en rättskaffens man, som menade väl med sitt rike, men lika godlynt och svag, som hans drottning, Lovisa Ulrika av Preussen, var snillrik, häftig och härsklysten. Hon traktade efter en utvidgad konungamakt, låg beständigt i delo med rikets råd, led bittra förödmjukelser och måste av ständerna mottaga sina barns lärare. När konungen vägrade att underskriva rådets beslut, trycktes hans namn med en stämpel därunder.

År 1752 gjorde konung Adolf Fredrik en resa genom Finland, där ingen svensk konung varit efter den store Gustav Adolfs tid. Mången i Sverge tyckte detta vara en förunderlig hjältebragd, liksom hade konungen vågat sitt liv bland vildar och hedningar. Den goda vänliga konungen blev mycket firad och beskådad, där han for fram; ja, en minnesvård restes, där han åt frukost i gröngräset. Han gav ock staden Lovisa namn efter drottningen, åhörde tålmodigt långa tal, som han icke förstod, och reste så välbehållen till Sverge igen.

När Adolf Fredrik dog år 1771, blev hans äldste son Gustav, som då var på utrikesresor, den förste inf ödde konung i Sverge alltsedan Karl XII. Hos denne unge prins funnos alla de egenskaper förenade, vilka intagamänniskors hjärtan: klokhet, kvickhet, livlighet, vältalighet, ett värdigt, vänligt och älskvärt umgängessätt . Han var uppfostrad i den tidens finaste franska bildning och hade förtjust Europas hov, innan han kom att förtjusa Sverge och Finland. Under denna glänsande yta fanns likväl ingen fast kärna, ty där fanns ingen fast tro. Mild och högsint var han mot alla, hade höga tankar om en konungs plikter och ville hellre dö än uppoffra rikets äta och självständighet.

Denna konungs regering begynte som ett solsken efter en regnskur. Han tillät även de ringaste och fattigaste att frambära till honom sina klagomål, och han blev lika älskad av folket, som han var fruktad och misstrodd av de rådande herrarna.

Frihetstiden var icke mera densamma, som när Horn styrde riket. Ingen lag kan göra den fri, som icke bär frihetens grundinomsig, och frihetens första villkor är att kunna försaka sig själv på det att alla må vara fria. Detta kunde icke de hattar eller de mössor, som nu styrde riket. De förföljde sina motståndare och tänkte mera på sitt partis framgång eller därpå, huru de skulle behålla makten, än på rikets fördel. Ja, de togo skamliga mutor av utländska makter för att kunna köpa sig anhängare vid riksdagarna, och den, som kunde betala mest, blev den rådande. De utländska sändebuden strödde icke heller sitt guld för intet. De blandade sig i rikets styrelse; de ville, att riksdagen skulle gå deras ärenden. Och så fanns där varken frihet eller självständighet mer; ja, Sverges rike var så föraktat, att tre av dess grannar, Preussen, Danmark och Ryssland, rådslogo sinsemellan, om de strax borde göra slut på ett så uselt rike eller till en början fråntaga det de landskap, som var och en fann bekvämast för sig.Allt detta gjorde, att mången redan var trött på frihetstidens folkstyrelse. Av detta missnöje begagnade sig konungen år 1772, när alla voro utledsna vid en lång och trätosam riksdag, som ingenting uträttade. Han måste därvid bruka mycken förställning. Hans första plan var att kalla de missnöjda finnarna till sin hjälp. De finska trupperna förlitade sig på konungen, svuro honom en särskild trohetsed och fördes över till Sverge. Men när de

kommo dit, var allt redan gjort. En del svenska trupper i Skåne hade upprest sig emot ständernas styrelse; konungen hade blivit tvungen att påskynda sin revolution (statsvälvning). Den 19 augusti hade han ridit ut i Stockholm, fått många på sin sida, förklarat för dem sin avsikt att rädda riket och tagit av dem en ny trohetsed. Därpå hade han låtit tillstänga Stockholms portar, inspärrat riksrådet och framlagt för de församlade ständerna en ny regeringsform eller grundlag för rikets styrelse. Och denna grundlag hade ständerna gillat och stadfäst den 21 augusti år 1772, medan kanonerna stodo laddade ute på torget.

På detta sätt omstörtades frihetstidens statsförfattning. En så stor olycka som den, att gällande lag kull-häves med våld, kan endast rättfärdigas av ett stort nödtvång. Konung Gustav var övertygad om att riket endast därigenom kunde räddas från inre förfall och utländskt förtryck, ja, från allmän undergång. Så mycket är visst att riket återvann sin självständighet, att partierna skingrades, att största delen av folket tackade konungen, och att där fanns mera verklig frihet i början av konung Gustavs regering än under frihetstiden. Men fastän denna statsvälvning icke kostat en droppe blod, fastän konungen sedan var mild och försonlig mot alla, ådrog han sig ett dödligt hat av dem, som dittills hade styrt riket i frihetens namn.

Nu följde en rad av lugna, lyckliga år. Konungen besökte flere gånger Finland och visade sig mån om dess välfärd. År 1775 lät han instifta Vasa hovrätt. Städerna Kuopio, Heinola, Tammerfors och Kaskö grundlädes Ta-vastehus flyttades, storskiftet verkställdes, penningväsendet ordnades, pinbänken avskaffades vid förhör i brott-mål, och främmande trosbekännare fingo hålla sin gudstjänst i riket. Under konungens beskydd uppstodo i Sverge berömda skalder, vilkas sånger sjöngos även i Finland och snart fingo efterföljare här. Efterkommande mindes länge med saknad dessa lyckliga solskensdagar av den tredje Gustavs regering, och de verkade livande, glädjande, förädlande långt in i vårt land. Även den lugna finnen kände sitt hjärta varmt, när den mild.e konungen under sina besök i landet hade en vänlig hälsning för alla, en huld omtanke eller en faddergåva åt barnen. Näst den store Gustav Adolf har ingen konung varit så älskad i Finland som Gustav III.

170. Anjalaförbundet.

Det finnes dock ingen varaktig lycka utan en sann gudsfruktan. På Gustav III:s tid trodde alla, som ville anses bildade och upplysta i Europa, icke på Gud utan på förnuftet; vilket ej hindrade dem att tro på spåkvinnor och andebesvärj are. I denna stora, allmänna otro stredo mänskliga lidelser utan hejd mot varandra, och på samma som gång tiden var uppfylld av mäktiga tankar, djärva handlingar, var den ända till brädden uppfylld av giftigt hat.

Konung Gustav fick i rikt mått erfara detta. Även han trodde på förnuftet och på andebesvärj ar na. Han trodde sig vara en vis konung över ett tacksamt folk. Men han hade fel, han begick misstag. Han älskade prakt och nöjen, han införde utländska seder och klädedräkter. Han ville bilda sitt folk med teatern, han hade gunstlingar, som icke alltid voro de bästa. Emedan han behövde mycket penningar och ständigt led brist på dem, påbjöd han, att kronan ensam skulle få bränna och sälja brännvin. Hans gunstlingar sålde kyrkoherdeämbeten och officersfullmakter. Sådant väckte missnöje. Inom det kungliga huset voro beständigt tvedräkt, krokvägar och ömsesidiga beskyllningar, ja, ärekränkande ord, och därav uppkommo skvaller, förtal och smädelser. Det fanns slutligen knapptnågot så lågt eller nedrigt brott, som icke konungens fiender påbördade honom. Hela riket var uppfyllt av sådant lasteligt tal, men konungen visste intet därom. Han hade själv avklippt det bästa medel, varigenom re-genter få veta sanningen och folkets tankar om styrelsen. Han hade först inskränkt och slutligen avskaffat tryckfriheten. Då kom endast smickrarnas tal till hans öron, och de försäkrade honom, att alla beundrade en så vis konung. Sådant tro konungar gärna, och kung Gustav ansåg sig ej utan skä} hava anspråk på folkets tacksamhet.

Oförväntat blev han tagen ur denna sin villfarelse. Han hade sammankallat en riksdag år 1786, och där hörde han så skarpa ord, där mötte han så mycket motstånd hos de församlade ständerna, att han skyndade att avsluta riksdagen. Han beslöt nu giva sitt oroliga folk något annat att tänka på.

I Ryssland regerade då en mycket mäktig och stats-klok kejsarinna vid namn Katarina II. Hon hade sin hand med i alla Europas angelägenheter och ville även blanda sig i Sverges. Konung Gustav förutsåg, att Ryssland förr

eller senare skulle taga Finland och hota Sverge, om han ej lyckades vinna en bättre gräns för det sönder-styekade Finland. Nu syntes tillfället gynnsamt, när Ryssland låg i krig med Turkiet; men grundlagen tillät ej konungen att börja ett anfallskrig utan ständernas samtycke. Konung Gustav föregav då, att ryssarna börjat kriget med strövtåg in på det svenska området, tog själv överbefälet, förde svenska trupper över till Finland 1788 om sommaren och gick över gränsen.

Fästningarna Nyslott och Fredrikshamn skulle intagas, men nu uppstod i krigshären en oro, som tvang konungen till återtåg.

Från Frankrike och Amerika spridde sig den tiden nya frihetsläror, fientliga mot konungamakten, och vunno insteg hos många. Smädelserna och missnöjet mot konungen ökade oviljan. Krigshärens officerare hade länge haft hemliga sammankomster, och nu, när många bland dem ansågo kriget olagligt, begynte de övermodigt vägra konungen lydnad och uppvigla soldaterna. Den 12 augusti 1788 slöto dessa pliktförgätna krigare ett förbund påAnjala gård vid gränsfloden Kymmene och fordrade i en skrift, att konungen skulle sluta fred med Ryssland och sammankalla en riksdag. Ja, en av dem reste hemligt till kejsarinnan Katarina för att begära hennes beskydd för Finland. Ty några finska officerare och adelsmän ville nu lösrycka Finland från Sverge och göra det till en självständig stat under Rysslands beskydd. Och den hem-lige ledaren för denna hemliga plan var fältherren Göran Magnus Sprengtporten, en finne, som förut berömligt tjänat sitt land och inrättat dess första kadettskola, men blivit osams med konungen och nu tjänade kejsarinnan.

Konungen reste över till Sverge, som angreps av danskarna, lyckades slå deras anfall tillbaka och återvann folkets tillgivenhet. I Finland stod kriget en tid stilla. Men när anjalamännens hemliga plan blev bekant, ångrade sig många, som anslutit sig till förbundet endast av ovilja mot konungen och mot kriget. Det finska folket, som aldrig kunnat lida förrädare, förnam med bestörtning och harm det oerhörda, att egna landsmän och krigare mitt under ett krig vägrat sin konung lydnad och underhandlat med fienden. Allt missnöje var glömt; som en man stod hela folket med gammal trohet på konungens sida, och nu var det förrädarnas tur att darra. Några bland dessa flydde till Ryssland, andra blevo gripna, anklagade, dömda till döden. Konungen mildrade straffet, så att de flesta en tid sutto i fängelse och sedan benådades. Blott en av de djärvaste huvudmännen, översten för Åbo läns regemente, Hästesko, blev straffad till livet.

Följande vinter sammankallades ständerna till Stockholm och antogo den 21 februari 1789 den så kallade före-nings- och säkerhetsakten, varigenom konungens makt än mera utvidgades och ständernas makt inskränktes. Adelns motstånd kunde ej utan våld undertryckas, men så stark var de ofrälse ståndens förbittring mot anj alamänneii, att de samtyckte till allt, vilket var lyckligt varken för riket eller för konungen själv.171. Striden vid Porrassalmi.

På våren år 1789 begynte kriget ånyo under konungens eget befäl. En rysk här av 8,900 man ryckte fram mot Sankt Michel och fördrev en liten finsk postering som under fem timmar gjorde ett tappert motstånd vid Kyrö pass. En halv mil från Sankt Michel går landsvägen över

en smal ås till bron över Porrassalmi sund. Dit kommo ryssarna den 12 juni om aftonen, fördrevo åter en förpost efter tre timmars strid, förde upp kanoner på höjderna och begynte en häftig eld i den ljusa sommarnatten. Vid Porrassalmi stodo 700 finnar med två små kanoner under Stedingk och Aminoff. Det var fotfolk av Björneborgs och Savolaks regementen samt några av Karelens och Nylands dragoner.

Den 13 juni kl. 6 på morgonen stormade ryssarna den till hälften rivna bron. De kastades med bajonetten tillbaka i sjön, stormade åter och kastades åter tillbaka. Man stred hela dagen: ständigt nya och friska trupper från fiendens sida, ständigt desamma blodiga, krutsvär-tade och uttröttade krigarna på den finska sidan. Rys-sarna översållade den finska stranden med ett sådant hagel av kulor, att knappt ett träd eller en sten förblevo osplittrade, men de levande murarna höllo stånd. Där stredo de unga, sedan så berömda hjältarna Adlercreutz och von Döbeln; det var där Döbeln sårades av den granatskärva i vänstra tinningen, för vars skull han sedan bar det välbekanta svarta bandet över sin panna. Där anförde även Sprengtporten ryssarna mot sitt fädernesland och måste, svårt sårad, bortbäras ur striden.

Finnarna hade bortskjutit alla sina kulor och begynte ladda gevären med sina uniformsknappar, när äntligen Österbottens regemente kom dem till hjälp med kanoner kl. 4 på e. m. Först kl. 7 på aftonen drogo sig ryssarna tillbaka, sedan de bortskjutit allt sitt krut och förlorat 900 man. Striden hade varat i 17 timmar och koståt finnarna mer än 200 döda. Det var icke någon avgörande strid, ty sex dagar därefter kringgingo ryssarna detta pass; men icke utan skäl har striden vid Porrassalmi blivit jämförd med forntidens berömda hjältebragder.

Kriget fördes för det mesta i Savolaks med växlande lycka och fortsattes år 1790. Vi kunna ej omtala alla de djärva strider, som där utkämpades, och där den finska soldaten under sin konungs befäl för första gången sedan tolvte Karls dagar ånyo lärde sig den glömda konsten att segra. Till sjöss stredo finska matroser och finska fartyg lika modigt vid svenskarnas sida. År 1788 den 17 juli kämpade svenska och ryska flottorna i sex timmar vid Högland utan avgjord seger för någon. Den 24 augusti 1789 blev svenska flottan slagen vid Svensksund. År 1790 blev konungen med sin flotta instängd av ryska flottan i Viborgska viken, men slog sig igenom under en blodig strid den 3 juli. Kort därefterx den 9 juli, var andra sjöslaget vid Svensksund och slöts med seger för svenska flottan.

Därav påskyndades freden, som slöts i Värälä by vid Kymmene den 19 augusti 1790. De förra fredsfördragen mellan Ryssland och Sverge hade kallats »eviga»; freden i Värälä kallades »stadigvarande». Ingenting blev förändrat: gränserna förblevo desamma som förr och Finlands ställning lika osäker som förr. Men efter 80 års nederlag,8o års flykt, skam och förakt Var det en upprättelse för Sverges och Finlands vapen samt en hederssak för deras folk att åter hava med ära bestått en strid mot det mäktiga Ryssland.

172. Konung Gustavs död.

Mången håller sin väg för den rätta, men på sistone leder den dock till döden.

Sal. ordspr. 16: 25.

Konung Gustav behövde kärlek, såsom man behöver luft för att andas, hatet var för honom såsom ett gift. Ju mer han» livliga själ nedtrycktes av hatet omkring honom, desto mer sökte han att med nya, djärva planer döva oron uti sitt inre. Han tänkte ena stunden på Norges erövring, andra stunden på Polens krona; till sist slöt han förbund med Ryssland och rustade sig till ett krig mot Europas eldbrand, Frankrike, för att hjälpa dess konung mot upproriska undersåtar. Hans klara blick förmörkades, hans styrelse blev allt enväldigare, hans fiender allt bittrare. Slutligen sammansvuro sig några adelsmän mot hans liv.

Den 16 mars år 1792 besökte konungen sent på kvällen en maskerad i den stora teater, han själv låtit uppföra i Stockholm. Vid midnattstid omringades han av okända, svartklädda personer med vita masker för ansiktet; en hand lades på hans axel, en röst sade: »God afton!» I samma ögonblick small ett pistolskott, man hörde ropet: »Elden är lös!» och konungens vänstra sida genomborrades av två kulor samt flere järnnubbar. Stödd på sin stallmästares, baron Essens arm, hade han nog styrka att själv lämna salen. Dörrarna stängdes, alla närvarande måste anteckna sina namn. På golvet funnos en avskjuten och en laddad pistol samt en stor, skarpslipad kniv.

Stockholms tullar spärrades, ingen slapp ut, vakterna fördubblades. Redan följande morgon upptäcktes och häktades mördaren genom angivelse av den smed, hos vilken han hade köpt kniven. Det var en avskedad kapten vid namn Ankarström, en järnhård, dyster och våld-sam man, som trodde sig vara förfördelad av konungen. Hans medbrottslingar, som alla tillhörde den missnöjda adeln, blevo snart gripna. En av dem tog gift; de övriga dömdes till döden, men blevo benådade med landsflykt eller livstidsfängelse. Ankarström ensam blev halshuggen. Han dog utan ånger och fruktan, med en viides ståndaktighet, omedveten om vidden av sitt förfärliga brott.

Den dödligt sårade konungen levde länge nog för att förordna om rikets styrelse och därmed omintetgöra de sammansvurnas plan, som var att i första förvirringen omstörta den bestående ordningen. Med en ädlare ståndaktighet än hans mördare bar han tyst sina smärtor, förlät sina fiender och dog, 46 år gammal, den 29 mars år 1792.

Konung Gustav III har blivit så bittert smädad och så hänryckt beundrad, att eftervärldens omdöme om honom ännu icke är stadgat. Hans största olycka var, att han uppvuxit utan gudsfruktan, och att han levde i förgångna tiders föreställningar om konungars ofelbarhet. Han förstod icke den tid av nya tankar och stora omstört-ningar, i vilken han levde. Liksom de flesta rikt begåvade människor bar han inom sig stora motsatser: än en hjälte i mod, kraft, ihärdighet och arbetsamhet, än åter en flyktig fjäril, som glömde alla sorger och alla allvarliga tankar för att leka med blommor. »Snillets konung» kallades han, och det var hans rätta namn, men hans rätta plats var ej på en skakad tron. Även de, som mest tad-lat honom, medan han levde, begräto honom efter hans död, och finnarna tyckte som Fänrik Stål, att »det var synd om sådan ståtlig kung».

173. Gustav Mauritz Armfelt.

Sådan herren är, sådan är tjänaren, säger ett gammalt ordspråk, och Gustav III:s tidevarv, icke endast hans hovmän, tog honom till mönster. Länge kvarlevde sedan även i Finland en glesnande skara av dessa »gustavi-aner», vilka utmärkte sig framför en senare tids enklare och otympligare släkte genom en värdigare hållning, ettfinare umgängessätt och den kruserliga artighet, som brukades förr Detta städade yttre, detta noggranna iakttagande av artighetsreglerna fanns icke blott hos adel,krigare och högre ämbetsmän utan även hos präster, borgare och sådana bönder, som umgåtts med herremän. Under denna vackra yta fanns stundom mycket lättsinne, mycket bespottande och föga nogräknad kvickhet; men man såg den ofta förenad med mycken hjärtlighet och en ädel kärlek till det goda, stora och sköna i livet. Det var icke lyckligt, att den gustavianska tiden utvidgade klyftan mellan en herreklass, som kallade sig de bildade eller »bättre folk», och en »sämre» arbetarklass, vartill det okunniga folket räknades. Det var icke heller lyckligt,att denna herreklass, som talade svenska, nedblickade med ringaktning på det lägre folket, som för det mesta talade finska. Men den gustavianska tiden har fört vårt dittills ohyfsade folk närmare det bildade Europas sed och umgänge. För all den förädlade sed, vi nu kunna framvisa, för mycken vetenskap och konst, ja, för ungdomens danslekar och spelmannens melodier vid bondbröllopen ha vi för det mesta att tacka Gustav III:s tidevarv.

Ur det finska folkets sköte framgick också en av de mest fulländade gustavianerna, den glänsande och beundrade Gustav Mauritz Armfelt. Han var född i S:t Mårtens socken 1757 den 1 april, vilket datum han brukade kalla sin första kvickhet. När han var fyra år gammal, drömde han en gång, att en ängel nedsteg till honom och lovade uppfylla tre önskningar, som han själv finge välja. Då hade han i drömmen önskat sig tre ting: att bliva en furstes gunstling, att vinna seger som krigare och att bliva älskad av alla, som han ville behaga. Alla dessa ärelystna önskningar blevo uppfyllda: den första år 1780, när han vann Gustav III:s ynnest under en utrikesresa; den andra, när han förde befäl i kriget mot ryssarna, och den tredje under hela hans liv.

Konung Gustav efterlämnade en 13 år gammal son, som sedan blev konung under namn av Gustav IV Adolf. Under hans minderårighet fördes styrelsen av hans farbroder hertig Karl, men den döde konungen hade utsett sin trogne och tillgivne Armfelt till sonens närmaste råd-givare. Detta behagade icke hertig Karl och hans allrådande gunstling baron Reuterholm, som även var född finne. De bortsände Aimfelt som svenskt sändebud till Italien. Armfelt misstrodde dem: han ansåg den unga konungen föga säker för deras ärelystnad och brevväxlade med sina förtrogna i Sverge om en plan att störta Reuterholm och förklara konungen myndig före den bestämda tiden. Dessa brev öppnades under vägen på posten i Hamburg, varefter Armfelt och hans vänner blevo anklagade och dömda som landsförrädare. När Armfelt ej kunde gripas, säges Reuterholm hava legt banditer att döda honom. Omgiven av försåt, men räddad av de beundrande vänner, han överallt tillvann sig, lyckades Armfelt undkomma till Ryssland. Därifrån blev han sedan återkallad, när Gustav IV Adolf blev myndig, men han var alltför frimodig för att länge behålla denne inbilske konungs ynnest. Då gick Armfelt åter i rysk tjänst och fick vid slutet av sin levnad ännu en gång tjäna sitt finska fädernesland såsom Åbo akademis kansler och ordförande i den kommitté, vilken för kejsaren föredrog Finlands ärenden. Greve Gustav Mau-ritz Armfelt dog år 1814. Skön, snillrik och kvick var han känd och beundrad vid nästan alla Europas hov. För sina skiftande öden, sin landsflykt och sin sällsynta förmåga att vinna allas hjärtan har han blivit jämförd med en av det forna Greklands namnkunnigaste förtjusare och kallats »Nordens Alcibiades».

Hertig Karls och Reuterholms styrelse var som en grå aftonskymning efter Gustav III. De ville göra allt bättre än han, de vacklade hit och dit, de ställde sig väl med Frankrike, men illa med Ryssland. De ville införa sparsamhet, förbjödo bruket av kaffe och siden, men vunno mera gyckel än nytta. Alla hoppades på bättre tider, när den unge konungen själv övertog styrelsen i slutet av år 1796. Han var då en blyg och tystlåten yngling på 18 år, känd för sin rättrådighet och sin oböjlighet, som han redan visat, när han slog upp sin förlovning med kejsarinnan Katarinas sondotter i Petersburg, för att giftermåls-kontraktet icke var uppsatt så, som man överenskommit

— ett motstånd, vilket så förargade den mäktiga kejsarinnan, att hon kort därefter sjuknade och dog.174. Henrik Gabriel Porthan.

Alla nutidens bildade folk hava upprest minnesstoder över sina stora konungar, hjältar och snillen. Även det finska folket har upprest en sådan minnesstod, men icke över en konung, en fältherre eller en statsman utan över en för sitt land kär och minnesvärd vetenskapsman. Henrik Gabriel Porthans minnesstod i brons, sådan den

här finnes avbildad, upprestes år 1864 på den öppna platsen framför Åbo domkyrka och bekostades genom medel, insamlade över hela landet. Varmed hade just han förtjänat denna heder att så ihågkom-mas framför hjältar och konungar?

Han var en obemärkt prästson, född i det avlägsna Viitasaari år 1739. Från den dag, han blev student vid Åbo akademi, var hela hans liv ägnat åt vetenskapen och fäderneslandet. Med sin klara blick, sin fasta vilja och sitt ihärdiga, tålmodiga, oavbrutna arbete samlade han en skatt av lärdom, varigenom han blev en prydnad för akademien. Han blev professor i latinska språket; han vårdade akademiens boksamling, han blev detta läroverks stöd och ära, en faderlig vän för alla dess lärjungar, ja en lärare för hela sitt land. Men det är icke därför hans stod blivit rest, det är icke ens därför, att han har grundlagt vårt lands historia, utan därför, att han har grundlagt vårt första klara medvetande av det finska folket såsom ett eget, inom sig självständigt folk.

Det finska folket fanns till alltifrån den tid, när dess spillror begynte växa tillsamman efter Nöteborgs fred. Vi hava sett, huru ofullkomligt och oklart detta folk förstått sig självt. Det hade icke haft tid att tänka därpå,det hade ju ständigt kämpat för sitt liv eller sitt bröd. När fordom hertig Johan eller kejsarinnan Elisabet eller anjalamännen hade talat om ett självständigt Finland, förstod ingen dem, ej heller skulle en sådan yttre (politisk) självständighet då varit oss nyttig. Det var icke heller en sådan, Porthan lärde oss: när han tänkte på riket, kallade han sig svensk. Han lärde oss, att det finska folket är av Gud danat med ett sådant eget skaplynne, att det måste söka sin bästa livskraft inom sig självt och utveckla sig fritt på sitt eget sätt, för att alla de ädla frön, som Gud har nedlagt hos detta folk, måtte komma till mognad och gagna mänskligheten.

En sådan stor tanke, som ingen förr hade rätt klart uppfattat, begynte nu småningom bliva klar för Porthan. Liksom Luther fordom forskade i bibeln och fann där Guds evangelium, så forskade Porthan i vårt lands historia, geografi, folkdikt och språk och fann där det finska folket. Det blev allt tydligare för honom, att vi väl lydde under ett annat rike och måste lära mycket av andra, men ändock måste vara ett folk för oss, om vi ville leva och icke bliva ett värdelöst, viljelöst bihang åt andra. Till full visshet kom han icke om sättet, huru detta kunde bliva oss möjligt, ty han vågade på sin tid icke tänka sig Finland lösryckt från Sverge. Först när detta skedde, fem år efter hans död, började hans tanke växa upp ur en ny tids grund och träda fram ur studerkammaren ut i livet. Då kommo där andra, som begynte att utföra Porthans tanke i handling och arbeta på det finska folkets självständiga utveckling, dess medborgerliga frihet, dess språk, dess alstrande, fruktbärande kraft åt alla håll och dess alltid ödmjuka, men aktade ställning såsom ett eget fritt folk vid sidan av andra folk. Att hava lagt grunden till ett sådant stort verk, det är Henrik Gabriel Porthans minne för eftervärlden, och när han dog år 1804, sörjdes han som en fader av hela landet.

Han var även den, som år 1771 begynte utgiva den första tidningen på svenska i Finland, »Åbo Tidningar», och några år därefter, 1776, utkom även den första tidningen på finska språket, »Suomalaiset Tietosanomat». Det var helt små, sällan utkommande tryckta blad; menfrån denna ringa början har tidningspressen numera vuxit till en oumbärlig budbärare för dagens nyheter, världens uppfinningar och nyttiga kunskaper.

Bland flere berömda finska vetenskapsmän skola vi här blott ihågkomma Porthans samtida och vän, professorn i lagfarenheten Mathias Calonius, som levde till 1817. Han var den högst ansedda lagfarna lärare, domare och skriftställare i hela riket, en statsman, som använde makten av sina kunskaper, sitt anseende och sin fosterlandskärlek till landets välfärd före och under den stora brytningstid, när Finland skildes från Sverge. Två så lärda, så mäktiga och så rättskaffens män som Porthan och Calonius har Finland sällan sett vid varandras sida.

175. Frans Mikael Franzén.

Vårt land har fostrat berömda män och medborgare i följande ordning: först biskopar, sedan krigare, sedan statsmän, därefter vetenskapsmän, därefter skalder och sist konstnärer. De hava alla tjänat fäderneslandet; men den, som tjänar fäderneslandet, tjänar på samma gång mänskligheten.

Den första och bästa skalden var det finska folket, som berättat de sköna sagor och sjungit de visor, vi förut omtalat. Alla de bästa, som sedan kommit, hava fått något av folkets anda, dess enkelhet och dess innerlighet. Men den skaldekonst, som ordnades efter regel och bruk, är en yngre konst, och den började först på svenska språket få. anseende, emedan detta språk stod högre i bildning och hade föredömen i Sverge. Fastän flere försökte att sjunga ordnade dikter även på finska, hava de först i vår tid, när finska språket blivit rikare utvecklat, fått en större betydelse. Ty sång och skön konst äro bildningens blommor; därför uppnå de sist en högre fulländning. Innan blommorna slå ut, måste rot, stjälk och blad hava sin tid.

Skaldekonsten på svenska språket begynte i Finlandmed Jakob Freses klagande visor redan på Karl XII:s tid Vid slutet av frihetstiden vann finske statsmannen greve Gustav Filip Creutz ett stort rykte för sina ömma, fina och vackra skaldestycken efter den tidens franska förebilder. Han var en föregångare till Finlands förste store skald, Frans Mikael Franzén.

Franzéns fader var köpmani Uleåborg och ville gärna, att även sonen skulle bli köpman. Men den späda och blyga gossen gjorde allt lika illa i handelsboden, som han skötte sin bok i skolan väl.

Han fick då följa Guds kallelse och blev student i Åbo vid 13 års ålder. Där var han Porthans mest älskade lärjunge, outtröttlig att söka kunskap, och blev professor i historia.

Redan som gosse hade han diktat en sorglig visa över en död fågel. Han hade mycket älskat en sådan liten sångfågel, som brukade i den ljusa sommarnatten kvittra på flaggstången vid hans faders gård; denna fågel, som sjöng ur den finska naturens hjärta, lärde Franzén sjunga. Finland och Sverge förvånades över hans enkla, innerliga visor, som så föga liknade den tidens granna, konstiga skaldestycken, och vid 21 års ålder var sångaren från den avlägsna finska norden redan vida berömd. Hela hans långa levnad var sedan delad emellan sången, vetenskapen, kyrkan och fäderneslandet, men framför allt minnas vi honom såsom skald, ty Gud hade givit honom sångens gåva.

Det bästa en människa tänker och gör, är en skänk av alla goda gåvors givare. Detta visste Franzén. När han skrev sina stora eller små skaldestycken — de små voro innerligare och bättre än de stora —, visste han väl att han fick det bästa ovanefter. Han behövde icke mödosamt uttänka och forma sin dikt; den kom av sig själv. Och detta gjorde honom så ödmjuk, som man ju måste vara, när man fått det bästa, man äger, till skänks. Han varden mildaste ibland människor; där låg en förklarad glans över hans vackra ögon och hans lutande huvud. När Finland skildes från Sverge, flyttade Franzén dit över, sorgsen över sitt fädernesland, som han aldrig upphörde att älska. I Sverge blev han kyrkoherde och slutligen biskop i det nordligt belägna Hernösand. Där tjänade han i många år Guds rike med det stora, milda och kärleksfulla allvar, som gjorde honom så älskad. Han har utom sina skaldestycken låtit trycka sköna psalmer och predikningar samt många minnestal över utmärkta män.

År 1840, när universitetet firade sin jubelfest, besökte biskop Franzén sitt finska fädernesland. Han fann då allt nytt och ovant här: ny överhet, nya människor, nya kilometerstolpar. Endast ungdomen, som med vördnad och kärlek hälsade honom välkommen, var ännu samma ungdom som i forna dagar.

Vaggad i en gungstol av sin yngsta dotter slöt han sju år därefter, år 1847, s^n levnad i Hernösand, 75 år gammal. Till minne av biskop Franzéns hundraåriga födelsedag firades mångenstädes i Finland och Sverge en fest den 9

februari 1872. En minnesvård över honom är upprest i Uleåborg med bidrag från hela Finland.

Samtidig med Franzén var skalden Mikael Chorceus, prästson från Vörå och död som hovpredikant i Stockholm redan 1806. Han var känd för sin kvickhet, sin vältalighet samt många både glada, ömma och sorgsna skaldestycken. Franzéns och Chorsei visor lästes och sjöngos allmänt av den tidens bildade ungdom i Finland. Dessa två voro så trogna vänner, att Chorseus på sin dödsbädd bad Franzén, som då var änkling, gifta sig med hans unga änka, vilket ock skedde.

176. Om 1808 års krig.

Det nittonde seklet bröt in över världen med stora omstörtningar. Med en ny tid hade nya tankar fått makt över människorna, och den nya tidens ungdom drog ut i strid mot den gamla tidens anhängare. Väldiga krigs-härar stredo emot varandra, gränser förändrades, riken omstörtades, troner darrade. Och denna stora storm av tankar och lidelser ryckte slutligen med sig även det avlägsna Finland. Ty den nya tiden är sådan, att alla folks välfärd och ofärd hänga nära tillhopa; ja, det finns ej en så bortglömd vrå, det finns ej ett så litet torp långt borta i Finlands skogar, att de ej hava känning av de stora tilldragelserna ute i världen.

I en sådan våldsam tid, som prövade folks och furstars hela kraft, hade Gud låtit uppstiga på Sverges tron en ung, rättsinnad och välmenande konung, men svag till förståndet och illa uppfostrad bland hovets smickrare. Konung Gustav IV Adolf hade uppvuxit med så höga tankar om sin konungsliga värdighet, att han vid tre års ålder fann sig förnärmad, när hovmännen icke buro högtidsdräkt på hans födelsedag. Han trodde, att en konung måste veta allting bättre än andra, var ytterligt envis, tog sällan råd och försmådde varningar. Därtill var han granntyckt och noga med småsaker. Fadern, Gustav III, hade lagt mycken vikt på klädsel och yttre skick. Sonen lät genom ett kungligt påbud bestämma längden av de stångpiskor, officerarna borde bära i nacken bakom sina peruker. Var knapp borde vara så och icke annorlunda. Den unga konungen hade ett sorgligt minne av faderns blodiga död. Han tillskrev Ankarströms brott de nya franska frihetslärorna, hatade fransmännen och trodde sig icke kunna lägga nog stränga band på friheten, särskilt på tryckfriheten.

För en tid var landet i lugn och välmakt under Gustav IV Adolf. År 1797 stiftades det finska hushållningssällskapet för att uppmuntra jordbruk och slöjder. Varje torpare måste odla ett potatisland; soldaterna användes att rensa forsar; koppympningen infördes och räddade många tusen liv. Konungen visade Finland mycken välvilja. År 1802 om sommaren reste han med sin unga drottning Fredrika igenom landet och lade då grundstenen till ett nytt hus för Åbo akademi. Folket trängdes med ärvd tillgivenhet kring Gustav III:s son och hade sin ögonfägnad av att se de kungliga äta middag vid öppna fönster för allas åsyn.I det tappra, glänsande, beständigt oroliga Frankrike uppstod på denna tid en mäktig fältherre och kejsare vid namn Napoleon Bonaparte (av finnarna kallad »Punaparta», rödskägget). Han slog alla sina fiender och traktade efter att lägga hela Europa under sin lydnad. Gustav IV Adolf trotsade och retade denne mäktige man, utan makt att stå honom emot, och förde mot honom ett oskickligt, olyckligt krig i Pommern. England och Ryssland stodo starkast emot Napoleon. Då hade Napoleon år 1807 ett möte i Tilsit med Rysslands kejsare Alexander I, slöt fred med honom och erbjöd honom Finland som ersättning, därest Alexander ville hjälpa Napoleon emot engelsmännen. Det var så Napoleons vana att skänka bort andras länder, dem han ej kunde behålla själv, och nu ville han straffa den svenska konungen. Kejsar Alexander tvekade: Gustav IV Adolf var hans svåger och hade väl i sitt oförstånd retat Ryssland, dock icke givit orsak till krig. Men ryssarna hade två gånger förut erövrat Finland, behållit en del och givit resten tillbaka. De kände landet, de ansågo Peter den stores verk först då fullbordat, när Ryssland ägde alla stränder av Finska viken och behärskade Finland, som låg så nära Petersburg. De trodde ock sedan anjalatiden, att många finnar hellre såge sitt land förenat med ryska riket. Alltså lät kejsar Alexander uppmana den svenska konungen att stänga Östersjön för engelska fartyg, och när konungen vägrade, inbröto i februari månad 1808 tre ryska härar i Finland.

Den ryska fältherren greve Buxhövden tänkte taga vårt land liksom i förbigående. Han hade hört, att finnarna voro missnöjda med det svenska väldet, och lät kungöra, att alla skulle hålla sig stilla, att ingen skulle lida övervåld, och att de finska soldaterna borde övergiva de svenska fanorna samt avlämna sina vapen till ryska

befälet; då skulle de få betalt för gevär och sablar. Men denna fältherre kände varken det finska folket eller den finska soldaten. Folket stod fast vid sin lagliga överhet, soldaten rymde icke, än mindre sålde han sina vapen; han stred vid sin fana intill döden. Denna trohet förstodo ryssarna själva ganska väl, de hade själva trofast ochtappert försvarat sitt fädernesland, och de skulle föraktat vårt folk, om det svikit sin plikt.

År 1808 uppställde Finland vidpass 19,000 egna soldater utom uppbådat lantvärn; men denna krigsmakt var vitt kringspridd, bristfälligt utrustad och icke förberedd på ett krig. »Den frös och svalt och segrade tillika.» De, som mitt i vintern hunno till gränsen, försvarade varje mil av landet och drogo sig fäktande tillbaka för övermakten. I början av mars var en större del av vår krigshär samlad vid Tavastehus under den gamle general Klerckers befäl och väntade befallning att rycka mot fienden. Då hitsände konungen en oduglig fältherre, greve Mauritz Klingspor. Han hade icke blivit vis av förfäders skada, han hade glömt, huru Finland gick förlorat på Karl XII:s tid genom Lybecker och år 1742 genom Lewenhaupt. Klingspor följde deras olyckliga föredöme. Han förstod varken sitt folk, sina soldater, sin plikt eller sin krigarära. Han tänkte endast på att stå väl hos konungen, som befallt honom att rädda krigshären i stället för att rädda landet. Det hjälpte icke, att gamle Klercker ville med sitt sjuttioåriga huvud ansvara för segern. Med sorg och harm måste den stridsfärdiga finska hären prisgiva landet åt fienden och draga sig undan långt norrut mot Uleå-borg för att hava vägen öppen till Sverge.

Svartholms lilla fäste hade givit sig utan strid, men ännu stod det stora, starka Sveaborg på sina klippor i havet; — Sveaborg, som nu var, vad det förlorade Viborg fordom varit, icke Sverges värn allena, men låset för Finlands port. När Klingspor flydde, sade gamla och unga i landet: »Sveaborg skall försvara oss med sina trotsiga murar, sin skickliga befälhavare, sina tappra 6,000 krigare, sina 2,000 kanoner, sin talrika flotta av mer än hundrade krigsfartyg. Det är väl försett, och fiendens kulor från bergen vid Helsingfors skola maktlösa falla i havet som haglet mot klippan.»

Det var icke så: Sveaborg föll, men det föll ej som Viborg. Fasta som dess murar stodo krigarnas leder, men befälet vacklade och havets stolta drottning, Finlands starka lås, överlämnades den 3 maj 1808 med alla sina förråd, fartyg och vapen åt en liten rysk här, som —själv föga manstarkare än fästningens försvarare — med förvåning såg dessa borttåga över den kvarliggande isen. Helsingfors blev för andra gången vittne till 1742 års förödmjukelse — båda utan motstycken i ett tappert folks framfarna öden.

Då gick genom allt vårt land samma obeskrivliga känsla av stum bestörtning som år 1710, men denna gång icke mildrad av en bevarad ära. Landet förklarades införlivat med ryska riket, och dess invånare måste, dels i kyrkorna, dels i tingsstugor och rådhus, svära kejsaren trohetsed.

177. Karl Johan Adlercreutz.

Under sitt långa, sorgliga tåg mot norden var den finska hären liksom borttappad. Ingen visste, vad det blivit av den, ingen hoppades något mer av dess vapen. Då begynte mitt i bestörtningen över Sveaborgs fall oförväntade segerbudskap komma från norden, och snart var Karl Johan Adlercreutz* namn på allas läppar.

Hans adliga släkt härstammade från bönder i Lojo, och själv var han född på Kiala gård i Borgå socken år 3:757. Vid 13 års ålder gick han i krigstjänst och var kapten vid karelska dragonerna, när han år 1789 sårades jämte Döbeln vid Porrassalmi. Klok, beslutsam och djärv hade Adlercreutz redan med heder genomgått månget eldprov, när han i april år 1808 såsom generaladjutant blev Klingspors närmaste man i befälet och stundom fick makt att på egen hand våga något. Hären hade kommit till Brahestad, ständigt följd i hälarna av den tappra, gladlynta, skäggiga Kulneff med hans vindsnabba kosacker. Den 18 april satte Klingsporsig i sin släde, lät köra vidare norrut och befallde hären att följa efter. Motvilligt följde Adlercreutz, som anförde hären och hade hunnit till Siika-joki älv, när han häftigt blev anfallen av den förföljande fienden. I stället för att fly försvarade han sig i fem timmar. Då märkte han, kl. 6 på kvällen, att ryssarna hade utbrett sig för långt åt sidorna, varför han beslöt att anfalla centern (mitten av deras ställning). Under gladahurrarop sprungo nylänningar och savolaksare tillbaka över den frusna älven, klättrade uppför den branta stranden och togo den därliggande byn. Andra följde dem; ryska hären blev sprängd i två delar och måste draga sig med förlust tillbaka. Denna första seger livade finska härens sjunkande mod. Nio dagar därefter slogo Adler-creutz och Cronstedt en annan rysk här vid Revolaks, och

nu var flyktens bedrövliga tid till ända. Nu gick härens tåg med nyväckt hopp emot söder. Motvilligt följde nu Klingspor i sin tur; han tyckte mest om ett läckert bord, så långt som möjligt från slagfältet.

Dyrbara veckor försummades. Fram gick dock Ad-lercreutz, fram gick med björneborgarna vid sin sida den tappraste bland de tappra, Georg Karl von Döbeln med det svarta bandet om pannan. Svenskfödd var han stolt att åter blöda i spetsen för finska krigare.

Döbeln och Kulneff aktade varandra så högt, att Döbeln förbjöd sina krigare skjuta på Kulneff, och Kulneff förbjöd sina att skjuta på Döbeln.

Mi dsommarmorgonen dånade kanonerna vid Nykarle-by, där den fientliga hären undgick fångenskapen genom ett hastigt återtåg bakom den brända bron. Dagen därefter plundrade fienden Vasa, där en svensk trupp landstigit och blivit slagen. Dessa landstigningar förnyades med ringa styrka på olika punkter under sommarens lopp och misslyckades alla. Detta var konungens sätt att föra kriget. Han behövde sina svenska trupper mot danskarna; han ville ju erövra Norge. En gång nalkades han med en flotta Åbo, men vände om, när den ryska flottan visade sig, och dröjde till sena hösten på Åland,Vid Lappo i Österbotten korsa sig flere vägar. Där stod ryska hären under Rajevski mellan två byar på den stora slätten vid kyrkan och älven. Dess jägare lågo dolda i rågåkrarna och fällde mången tapper man. Ad-lercreutz ordnade anfallet, Döbeln tog på sin del brorslotten av faran. Främst trängde björneborgarna och karelska jägarna framåt; alla tävlade att trotsa ett fruktansvärt kulregn. Den stora byn vid kyrkan blev tagen, Iyiuh-tari by antändes av den slagna, men skickligt återtågande fienden. Det var en stolt seger. Den finska hären ryckte nu i tre avdelningar söderut. I södra Österbotten reste sig folket och nedsköt strövande fiender, vilket sedan ådrog bönderna svåra bestraffningar. Åland hade rest sig redan i maj och förjagat fienden. Roth och Spof, två djärva partigängare, förde med 40 björneborgare såsom fordom kivekkäät sitt eget krig i nejden av Näsijärvi, borttagande fiendens kurirer och lastvagnar.

Då förstod greve Buxhövden, som styrde landet i Åbo, att Finland ej kunde tagas utan ett krig på allvar. Nya ryska härar av utvalt, krigsvant, tappert folk inryckte i landet, och mot Adlercreutz sändes den unga, snillrika greve Kamenski. I augusti månad framryckte den starka, ordnade fienden åter efter en ny anfallsplan, och nu gällde, som Karl XII sade, att »dansa för bruden». Dag eller natt fanns mer ingen rast, överallt hördes kanonernas dån, överallt flöt blod; marscher och åter marscher tröttade krigaren. Alavo blev den sydligaste punkt, dit den finska hären banade sig väg med en rask seger, där savolaksarna gingo främst. Men när kort därefter den käcka Otto von Fieandt blev slagen i Karstula och fienden hotade norra strandvägen, kunde ingen mera hejda den darrande Kling-spors återtåg emot norden, dock icke nu i en ärelös flykt. Trotsig och harmfull stannade finska hären gång på gång med bröstet mot fienden, segrade i dag och gick i morgon tillbaka. Så kommo de glesnade, sårade, krutsvärtade lederna fram till havskusten. Klingspor hade nu fått den oväntade befallningen att »jaga fienden ur landet» och lämnade i sitt hjärtas ängslan hela befälet åt Adlercreutz. Denne stannade i en stark ställning vid Oravais, tre mil söder om Nykarleby. Han hade 4,900 man, hälftensvenskar, och 17 kanoner. Den 14 september anfölls han av Kamenski med 7,800 man och 20 kanoner. Blodig som Finlands sista strid år 1714 blev även denna dag på Ora-vais slätter. Slaget varade från kl. 6 på morgonen ända in i sena höstaftonens mörker. Kulneff hade börjat leken med savolaksarna; därefter streds om besittningen av en bäck, som med lika tapperhet togs och återtogs. Då beslöt Adlercreutz att såsom vid Siikajoki genombryta den spridda ryska härens center. Han övergav sin fasta ställning, han bröt segrande tvärsigenom fiendens leder. Men nu mötte han friska trupper, han blev anfallen från sidorna; hans leder sprängdes, upplöstes, trängdes till höger mot skogen, till vänster i havet. Vän och fiende blandades om varandra i mörkret, och med spillrorna av sin slagna här uppnådde Adlercreutz Nykarleby, dit Döbeln dagen förut hade banat honom väg genom segern vid Jutas.

På Oravais fält lågo nära tre tusen döda, bland vilka 1,200 svenskar och finnar, vittnande om båda de stridande härarnas mod och dödsförakt.

Nästan förgäten hade general Sandels med sina savo-laksare hela sommaren trotsat fiendens anfall vid Toivala och Palois i norra Savolaks. Det var i dessa och andra strider, som Fahlander, Malm och Duncker vunno sitt hjälterykte. Kamenski och Klingspor hade på hösten i lyohteå slutit en vapenvila, men denna uppsades i Savolaks

den 27 oktober. Sandels stod då vid Idensalmi kyrka. Vid Koljonvirta ström anföllo 6,000 man hans 1,400. Det var en väldig brottning ännu i sista stunden. De anfallande kastades tillbaka i strömmen, lämnande på dess strand nära 800 döda och sårade.

178. Freden i Fredrikshamn.

När största delen av landet redan var erövrad, avsattes Klingspor ifrån befälet alldeles som Lybecker 1713 och Lewenhaupt 1742. Efterträdaren, general Klercker, fick det bedrövliga uppdraget att söka gottgöra företrädarens felsteg, när allt var för sent. Till ett krig fordrasutom befäl och soldater även penningar, livsmedel, krigs-förnödenheter, fältläkare, sjukvård; och den finska hären led brist på allt. Sandels måste återtåga efter sin seger, Adlercreutz efter sitt nederlag. Utmattade, sårade, sjuka, klädda i trasor, ofta utan bröd att stilla sin hunger, men alltjämt med det trotsiga geväret på sina lutande skuldror tågade dessa tappra krigare sent på hösten än en gång upp mot den höga norden. Nu, när segern icke mera livade deras mod, nedslogo trötthet och brist deras sista krafter. Många av dessa i alla mödor och faror härdade män, dem döden så ofta skonat på slagfälten, sjuknade nu och dogo förgätna i trånga fältlasarett. Adlercreutz slöt ett fördrag med Kamenski i Olki joki: hela Finland intill Kemi älv överlämnades åt ryssarna, och återstoden av finska häien gick i två avdelningar över till Sverge. General Gripenberg med spillrorna av Åbo och Björneborgs samt Tavastehus och Nylands regementen trodde allt förlorat, sträckte gevär och återvände till hemlandet. Den andra avdelningen med spillrorna av Savolaksbriga-den, karelska jägarna och Österbottens regemente stred under Cronstedt och Sandels till slutet vid svenskarnas sida och för Sverge. DÖbeln uttalade sedan i enkla, sköna avskedsord sin aktning för dessa dyrbara kvarlevor av Finlands hjältemodiga här. Det var den svenska krigarens rörande avsked till den finska krigaren, sedan båda i sex hundra år på så många slagfält trofast blött vid varandras sida.

Vid denna tid var riket genom konungens envishet och oskicklighet bragt nära sin undergång. Vad kunde man hoppas av den konung, som till svar på sin nödställda finska krigshärs böner att erhålla de oumbärligaste förnödenheter tillsände officerarna sin nådiga tillåtelse att under vinterfälttåget bära opudrat hår! Runtomkring voro fiender, och den sista vännen, England, drog sig förnärmad tillbaka. När då ryssarna i mars 1809 gingo över isen till Åland och svenska kusten samt över Kvarkens isar till Umeå, utbröt det länge jäsande missnöjet uti ett uppror bland svenska hären i västra Sverge. Men innan denna hann fram till Stockholm, och medan konungen, döv för alla varningar, ville börja ett inbördes krig motden upproriska hären, blev han avsatt från tronen genom en revolution i Stockholm den 13 mars 1809. Det var Adlercreutz, som med några få följeslagare djärvt tog konungen till fånga i Stockholms slott, varefter den samlade svenska riksdagen uppsatte på tronen konungens farbroder, hertig Karl, under namn av Karl XIII. Finlands sista konung, Gustav IV Adolf, landsförvisad med drottning och barn, irrade sedan dyster och grubblande kring i Tyskland under namn av överste Gustavsson och dog i landsflykt. Hans efterkommande leva ännu i Tyskland.

Svenska riksdagen tackade Adlercreutz och gav honom som belöning en stor kungsgård. Sex år verkade han för sitt nya fädernesland såsom en mäktig man i dess styrelse och dog år 1815, då han begrovs på årsdagen av slaget vid Siikajoki. Själv sörjde han över att vara den enda finska man, som störtat sin konung från tronen. En sådan handling kändes tung för en finnes hjärta, till och med när han därmed räddat ett rike.

I Sverges dåvarande nöd och med en ny konung på tronen dröjde freden med Ryssland icke länge. Den avslöts i Fredrikshamn den ij september år 1809. Sverge måste där avträda till Ryssland hela sin återstående andel av Finland, som då sträckte sig till Kemi älv, jämte landet mellan denna flod samt Torneå och Muonio älvar, vilket dittills hade räknats till svenska landskapet Västerbotten. Dessutom avträddes Åland med dess skärgård, vilket Sverge förgäves sökte behålla. Vidare måste Sverge lova att sluta fred med Rysslands bundsförvanter och tillfredsställa kejsar Napoleon med att stänga sina hamnai för engelska fartyg. Om finska folket säges i fredsfördraget endast, att sedan Rysslands kejsare redan självmant tillförsäkrat finnarna en fri utövning av deras religion, egendomsrätt och privilegier, är Sverges konung därigenom frikallad från sin annars heliga plikt att därom göra förbehåll till sina forna undersåtars förmån.

Och alltså blev hela vårt land den 17 september 1809 förenat med ryska riket.179. Fänrik Ståls sägner.

Finlands skilsmässa från Sverge efterlämnade smärtsamma hågkomster på båda sidorna om Bottniska viken. På svenska sidan fanns mycken gammal vänskap för Finland, och med den förenade sig nederlagets bitterhet, sorgen över rikets sönderstyckande och fruktan för framtiden till att göra skilsmässan tung. Långt efter 1809 var hoppet om Finlands återerövring ännu en kär tanke hos många svenskar, och de kunde ej tänka sig någon lycka eller välfärd mer för vårt land, sedan detta förlorat Sverges stöd. Först i vår tid, när nya släkten uppvuxit med nya tankar, börja även svenskarna inse, att Finlands frånskiljande var en historisk nödvändighet allt ifrån den tid, när Sverge upphörde att behärska Östersjön; att vårt land sedan var svårt att försvara, samt att dess besittning snarare inledde Sverge i nya krig än skyddade riket. Allt detta har efter hand försonat den forna bitterheten och låtit endast den gamla vänskapen kvarstå. Blandad med saknad har denna vänskap endast blivit innerligare å svenskarnas sida. Svensken är gästfri mot alla; men varmare tryckes ingen hand, än när en finne kommer till Sverge och hälsas såsom en förlorad, återvunnen vän för sitt fäderneslands skull.

På finska sidan om havet fanns likaså för mycken tillgivenhet för det gamla förbundet jämte alltför mycken ovisshet om det nya, för att ej skilsmässan länge skulle blöda i många hjärtan. Men här hade denna redan i hundra år varit förberedd genom landets sönderstyckande och med fruktan förutsedd såsom en följd av Rysslands växande makt och Sverges vanmakt. När stunden kom, blev vårt land så upptaget av den närmaste omsorgen om sin nya ställning, dess blickar riktades av nödtvång så oavvänt mot framtiden, att det förflutna med dess minnen förlorade sin makt över människorna. Snart växte även den nya, av Porthan grundlagda tanken på ett Finland för sig, ett finskt folk för sig, genom sig, till allt större klarhet och verksamhet. Därför, när det gamla släktet med sina minnen dog bort, kände sig ett yngre släkte mera frigjort från det förflutna. Nutidens finnar förstodo, att Finland ickefått mycket av Sverge utan att giva mycket tillbaka. Men de kunde icke heller utan blindhet och grov otack förneka den långa, lärorika skola, vilken vårt land hade genomgått under den svenska tiden, likaså litet som att vårt samhälle och vår europeiska bildning fortfarande för det mesta stå på svensk grund. Det yngre släktet uppfattade detta med sitt förstånd, såsom det gamla släktet uppfattat det med sitt hjärta; men även det yngre släktet behövde uppvärmas av minnet, och då kommo »FänrikStåls sägner».

Ännu en mansålder efter Finlands förening med ryska riket kvarlevde många gamla krigare, som fordom stritt under Adlercreutz, Döbeln och Sandels. De levde i sina minnen, stridens dagar voro dem kära, och de visste berätta många stolta och glada bragder jämte många små personliga egenheter, dem hävdatecknaren glömt. I början av 1820-talet lyssnade en ung student vid namn Johan Ludvig Runeberg till en sådan gammal krigares berättelser i Ruovesi. Han hade själv ett barndomsminne från krigets dagar: han hade 4 år gammal sett Döbeln och Kulneff i Jakobstad. Varm av dessa hågkomster och sedan förtrogen med många gamla kämpar utgav Runeberg — dåmera nordens största skald — i två samlingar dessa krigarminnen under det gemensamma namnet FänrikStåls sägner. Aldrig har ett skaldeverk i vårt land blivit hälsat med en sådan hänförelse, en sådan beundran. Gamla och unga läste det med samma rörelse; gossens hjärta klappade, flickans kinder glödde, och hårda, bistra män fällde tårar vid dessa sägner från en försvunnen tid.

Så högtänkta sånger, så stolta, så varma, så mästerliga i skildringen av händelser och personer från konungen och generalen ända ned till den ringaste trosskusk,

— ja, ända till den usling, som kallades »fähund» förut, men blev en hjälte också han — ha få länder och få tider att framvisa. De äro endast 34 till antalet, men varje stycke ett konstverk, hugget i marmor. De gå nu kring världen i många översättningar; främlingar avundas de krigare, som fått en sådan minnesvård på sin grav.

Fänrik Ståls sägner börja med folksången »Vårt land», skildra sedan den gamla, torftiga kämpen, som berättarkrigets skiften för studenten, och därefter vidare utan bestämd ordning höga och låga, tappra och fega. Alla träda levande fram: »Molnets broder» i Perhos ödemark;

— den rotfattige soldaten vid Alavo; — löjtnant Zidén med sina vasagossar; — torpflickan som sörjde, att hennes fästman flytt oskadd från striden; — den dumme Sven Duva med sitt tappra hjärta; — von Konow, grälande med sin korpral; — den döende ryssen vid Lemo; —- den kärve von Fieandt med pipa och fårskinnspäls; — Sandels vid Koljonvirta; — gamle Hurtig vid lägerbrasan; — Kulneff, som kysste barnet i vaggan; — Konungen, som

pådrog Karl XII:s handskar; — Klingspor, som tappra män blygdes att tala om; — Döbeln vid Jutas; — Björneborgarnas marsch; — den hurtiga Lotta Svärd; — gamle Lode, som ej lät någon försumma morgonbönen, fastän kulorna haglade; — den trygge von Törne med sitt bortskjutna rockskört; — den tappre Dunckers död vid Hörne-fors; — von Essen och hans sturske Matts Kusk; — den femtonårige hjälten Wilhelm von Schwerin; — den frimodige landshövdingen Wibelius, som ställde lagen mot våldet; — slutligen Adlercreutz vid Siikajoki. Många andra därtill.

Låt oss endast höra soldatgossen sjunga ett återljud från Finlands krigiska tid!

180. Soldatgossen.*)

Min fader var en ung soldat, den vackraste man fann; vid femton år gevär han tog, vid sjutton var han man. Hans hela värld var ärans fält; där stod han glad, var han sig ställt, i eld, i blod, i frost, i svält: han var min fader han.

Jag var ett barn, när han drog bort, se'n fredens dag var

slut,

*) F. Pacius har skrivit musik till denna sång.dock minns jag än hans stolta gång, jag minns den var

minut;

hans hatt, hans plym, den bruna hyn och skuggan från hans ögonbryn; nej, aldrig går det ur min syn, hur härlig han såg ut.

Det hördes snart från höga nord, när hären ryckte ned, hur han var käck, hur han var stark, hur i var strid han

stred.

Så sad's han fått medalj också, det spordes snart, att han fått två; ack, tänkte jag i hjärtat då, den som fick vara med!

Och vintern gick, och drivan smalt, och det var lust och

vår;

då kom ett bud: din fader dött; han dog för ädla sår.

Jag tänkte då, jag vet ej vad, var stundom ängslig, stundom glad; men mor, hon grät tre dar å rad, så blev hon lagd på bår.

Min fader slöt på L,appos fält, sin fana närmst invid;

det sägs, det var den första gång, han blekna setts i strid.

På Uttis malm, för Gustavs land,

min farfar dog med svärd i hand;

hans fader föll vid Villmanstrand

ban var från Carols tid.

Så var med dem, så blödde de, så har det ständigt gått; ett härligt liv de levat dock, en härlig död de fått.

Ack, vem vill stappla trög och tung?

Nej, gå i fält helt varm och ung och dö för ära, land och kung, se, det är annan lott!

Jag är en fattig gosse jag, som äter andras bröd;

jag har ej huld, jag har ej hem alltse’n min faders död;

men klaga är ej mitt behag,jag växer högre dag från dag, jag är en krigargosse jag; för mig finns ingen nöd.

Och lever jag, tills jag blir stor ocJbi fyller femton år,

till samma svält, till samma kamp, till samma död jag går.

Där kulor vina tätast då,

där skall man finna mig också,

där vill ock jag försöka på

i mina fäders spår.

Fänrik Ståls sägner.

181. Kejsar Alexander I och Borgå lantdag.

Rysslands kejsare Alexander I härstammade från Peter den store genom dennes dotter Anna, Alexanders fars farmor. Hon var förmäld med hertig Karl Fredrik av Holstein, som var en dotterson av konung Karl XI. Alltså härstammade Alexander I och det till år 1917 regerande kej-sarhuset både från Rysslands tsarer och Sverges konungar, men på fädernet från de tyska hertigarna av Holstein.

Kejsar Alexander I var mild och människoälskande. Han hade, ännu ganska ung, bestigit tronen efter sin fader, kejsar Paul, i en mycket orolig tid och blev mot sin vilja indragen i de stora krigen och omstörtningarna efter franska revolutionen. Kn kejsare kan mindre än andra följa sitt hjärtas önskningar. Han måste följa sitt rikes ärvda statskonst och bevara eller utvidga dess makt, även när han helst ville ägna sin omsorg åt folkets lycka.

När Alexander I erövrat Finland, beslöt han dock att icke i allt följa den förra statskonsten. Han hade kunnat alldeles införliva detta land med Ryssland och ställa det under rysk lag, såsom hans företrädare gjort med de delar av Finland, vilka tillföllo det ryska riket åren 1721 och 1743. Därtill fattades honom icke makten. Men eftersom Finlands nuvarande statsförfattning gav regenten den mesta makten i landets styrelse, medan folket behöll det mesta utav sin gamla frihet, föredrog kejsaren att låtadetta fria land behålla dess svenska lag, dess särskilda statsförfattning och dess egna förvaltning vid sidan av kejsardömet, med vilket det i övrigt skulle vara oupplösligt förenat. Så ringa, fattigt och maktlöst Finland än var i jämförelse med det stora, rika och mäktiga Ryssland, hade det dock en äldre bildning och en längre delaktighet i det nya Europas framsteg. Kriget 1808 hade övertygat kejsaren om det finska folkets tapperhet och trohet emot dess lagliga överhet. Han ansåg med rätta, att ett sådant folk borde bliva en lika pålitlig gränsvakt för ryska riket som förr för det svenska, allenast det funne sig lyckligt uti sin nya ställning.

Därför blev han en mild segrare och ville hellre vinna ett fritt och lyckligt folks ärliga tillgivenhet än ett kuvat folks Kejsar Alexander I, falska underdånighet.

Redan i slutet av 1808 kallades ombud för de fyra stånden i Finland till Petersburg för att hos kejsaren föreslå de åtgärder, som nu voro närmast behövliga. Och när denna »deputation» (beskickning) på ett varsamt, men fosterländskt sätt fullgjort sitt uppdrag, kallades Finlands ständer att den 10 mars 1809 sammanträda till en lantdag i Borgd. Där samlades då enligt förra riksdagsordningen 60 adelsmän, 8 präster, 19 borgare och 30 bönder, för vilka fyra stånd kejsaren utsåg talmän, såsom konungen förr hade gjort. Den 27 mars anlände kejsaren själv till Borgå och lät då kungöra följande försäkran, vilken hans efterträdare sedan förnyat:»Vi Alexander I med Guds nåde Kejsare och Självhärskare över hela Ryssland, Storfurste till Finland etc. etc. göre veterligt: att, sedan Vi efter Försynens skickelse tagit Storfurstendömet Finland i besittning, hava Vi härmedelst velat bekräfta och stadfästa landets religion och grundlagar samt de privilegier och rättigheter vart och ett stånd inom berörde Storfurstendöme i synnerhet och alla dess inbyggare i gemen, så högre som lägre, hittills enligt konstitution åtnjutit: lovandes att bibehålla alla dessa förmåner och författningar fasta och oförryckta i deras fulla kraft. Till yttermera visso hava Vi tecknat denne försäkrings akt med vår egenhändiga underskrift. Givet i Borgå den 15 (27) mars 1809.

Alexander.»

Den 28 mars öppnade kejsaren lantdagen med ett trontal på franska språket, tolkat till svenska av landets förste

ryske generalguvernör, den sedan Gustav III:s tid ryktbare general Sprengtporten. Den 29 mars mottog kejsaren ständernas hyllning på finska folkets vägnar samt varje stånds trohetsed, sägande sig med öm rörelse mottaga dessa bevis på ett aktningsvärt folks frivilliga tillgivenhet.

De finska ständernas hyllning i Borgå var i själva verket — icke ur maktens, men ur rättens synpunkt — en frivillig hyllning enligt kejsarens ord. Ty dessa ständer kunde icke vara kejsarens lagliga undersåtar, innan Sverges konung senare, i september samma år, avträtt Finland till ryska riket och frikallat det finska folket ifrån dess första trohetsed. Därigenom blevo kejsar Alexander I:s regentförsäkran och finska ständernas hyllning i mars 1809 ett ömsesidigt, frivilligt och rättsgiltigt fördrag, som var grundvalen för Finlands beprövade trohet mot Rysslands kejsare, Finlands storfurste.

Borgå lantdag arbetade raskt på de få, men svåra och viktiga frågor, dem kejsaren förelagt. Ständerna föreslogo, att landets indelta krigshär skulle upplösas för minst 50 år för att möjligen därförinnan behöva strida mot Sverge. I stället för att uppställa soldater skulle jordägaren betala »vakansavgift» till kronan, och en fram-tida finsk krigshär skulle ej tjäna utom landets gränser. Kejsaren stadfäste upplösningen och vakansen.

Därefter rådslogo ständerna om landets utskylder till kronan och om landets mynt, som nu blev den ryska silver rubeln .*) Slutligen rådgjordes om landets nya styrelse. Det högsta ämbetsverket blev »regeringskonseljen» som sedermera kallades kejserliga senaten för Finland. När allt detta var rådplägat, återkom kejsaren till Borgå och avslutade lantdagen den 19 juli. Sedan han hälsat ständerna med nådiga ord, yttrade han: »Detta ädla och redbara folk skall välsigna den Försyn, som stadgat sakernas närvarande ordning. Upphöjt för främtiden bland nationernas antal, under sina lagars skydd, skall det ihåg-komma sin forna styrelse blott för att så mycket fastare underhålla de vänskapsförbindelser, som freden skall återföra.»

182. Det återförenade Finland.

Så hade nu det förra svenska landskapet Finland blivit en särskild, med ryska riket förenad stat. Äran och bördan av en sådan ny ställning »bland nationernas antal» syntes för mången finne den tiden full av vådor. De kunde icke fatta kejsar Alexanders storartade framtids-tanke. När de tänkte sig detta fattiga land »oupplösligt och för evärdeliga tider» förenat med en så förkrossande övermakt som det ryska riket, bävade deras hjärtan av fruktan för framtiden. Och när vid fredsslutet finnar er-höllo rättighet att överflytta till Sverge, begagnade sig några, även högt aktade män, av denna tillåtelse. Vi, som nu leva mer än två mansåldrar framom dem, och som sett den då så hotande framtiden ljusna i bättre dagar, skola icke döma för hårt deras hjärtans tvekan.

Icke blott massan av folket utan ock det ojämförligt största flertalet av upplysta medborgare stannade kvar i

*) Svenskt mynt var tillika gångbart i Finland ända till 1840. Bmedan ryska och svenska sedlar än stego, än föllo i värde, uppstod därav mycken oreda. Man räknade rubel silver, rubel banko, kopek, riksdaler riksgäld, riksdaler banko, plåt, skilling, styver, runstycke, daler och gammal svensk mark.landet, beredda att nu som förr dela dess öden och ägna det sin bästa kraft. Ännu var Finland ett styckat, tve-kluvet land. Delade mellan ryskt och finskt område ledo Karelen och Savolaks stort trångmål av att stå under olika lagar på båda sidorna om den godtyckliga gränsen. Den ryska andelen, vanligen kallad »Gamla Finland», lydde under en guvernör i Viborg, där det hade sin överdomstol och sitt högre läroverk, medan kyrkliga styrelsen var i Petersburg. En del gamla lagar och bruk hade bibehållits, andra förändrats. Böndernas äganderätt till sin jord föll i glömska, sedan regenterna begynt bortskänka stora jordegendomar eller »donationer» åt mäktiga män, vilkas förvaltare godtyckligt höjde utskylderna. Så fann kejsar Alexander denna del av landet mycket försummad, folket försjunket i råhet, ämbetsmännen icke de bästa och mycken förvirring rådande gejnom de fyra där på en gång brukliga språken: finska, ryska, tyska och svenska.

Vid denna tid hade kejsaren tröttnat vid Napoleons övermod och förutsåg utbrottet av ett stort krig. För ätt kunna draga alla sina stridskrafter mot söder och väster ville han trygga rikets nordvästra gräns och Petersburg samt slöt ett förbund med Sverge emot Napoleon. Men därförinnan ville han, på samma gång som han vist tryggat folkets välfärd, än en gång vinna finnarnas hjärtan genom en handling av sällsynt ädelmod. Den 23 december dr 1811

återförenades genom en kejserlig förordning — en stor och kär julklapp — det så kallade Gamla Finland med det övriga landet under samma lagar, förvaltning och medborgerliga rättigheter. De särskilda förhållanden, som uppkommit där under den ryska styrelsen, kvarstodo någon tid, men utjämnades småningom. Folket växte liksom av sig självt tillsamman med sin rot, det övriga finska folket, vid vilket det städse fasthängt. Och när i våra dagar även donationerna inlösas av finska kronan, för att deras bönder må kunna återköpa sin jord till en obestridd egendom, kvarstå i Gamla Finland icke många andra spår av den 90-åriga skilsmässan än det inflytande, som Rysslands och Petersburgs närhet alltid måste utöva på gränstrakterna.

Så återförenades det sönderstyckade Finland. Fre-dens verk gav tillbaka, vad två krig frånryckt vårt land; dess gräns blev åter densamma som efter år 1617. Långt in i en avlägsen framtid skörda efterkommande frukten av dessa Alexander I:s högsinta handlingar: hans regent-försäkran och landets återförening.

År 1819 om sommaren gjorde kejsar Alexander en lång resa genom Finland. Än i vagn, än på bondkärra, än till fots genom ödemarkerna eller i båt utför forsarna reste han över Kuopio, Kaj ana och Uleåborg ned till västkusten samt vidare till Åbo, Tammerfors, Tavastehus, Helsingfors, överallt med sin mildhet vinnande folkets tillgivenhet. Denna för vårt land så minnesvärda kejsare dog i slutet av år 1825, saknad av sina folk.

183. Åbo brand.

Efter Alexander I uppsteg på tronen hans yngre broder, Nikolaj I. Sträng och kraftfull hade han beslutat undertrycka de uppror, vilka under hans regering oroade ryska riket och Europa. Vårt land förblev lugnt som alltid; det enda land, där man aldrig fann spår av en sammansvärjning. Ändock verkade tidens oro, att små, enskilda och tillfälliga oordningar ansågos vådliga för lugnet. År 1829 infördes censuren, till följd varav ingen bok eller tidning fick tryckas i landet eller inhämtas utifrån utan att förut vara granskad och godkänd. Under några år fick intet annat tryckas på finska språket än sådant, som angick religion eller allmän hushållning. Jordbruket, som led av svåra missväxter, sökte styrelsen att på allt sätt understöda, strömmarna rensades, sjöarna fälldes, Saima kanal byggdes, och folkmängden tillväxte. Viborgs hovrätt inrättades 1839, oc^ I^5° delades landet i tre biskops-stift: Åbo, Borgå och Kuopio.

År 1826 förklarade kejsar Nikolaj, att han därefter icke mer ville stadfästa någon dödsdom i Finland utom för sådana brott, som rörde statens säkerhet. Från denna tid dömdes väl missdådare fortfarande till döden efter gällande lag, men de avrättades icke, de skickades som livstidsfångar till Sibiriens gruvor.Det gamla Åbo, som vid samma tid upphörde att vara landets huvudstad, blomstrade ännu genom sin handel, sitt domkapitel och sin akademi. Staden var den största och bäst bebyggda i Finland med 13,000 invånare, när en förfärlig brand den 4 september år 1827 tycktes vilja utplåna Åbo från jordens yta.

Det var en mild höstdag, halvklar himmel, lindrig nordväst. På slaget 9 om aftonen, när Åbo borgare gingo till vila, begynte klockorna klämta i domkyrkotornet. En tjänsteflicka hos slaktaren Hellman vid Aning aisgatan, på högra sidan om Aura d, hade skirat talg; talgen tog eld och antände huset. Inom en timme stod hela Aningaistrakten i lågor. Ån skall skydda oss, tänkte den bäst byggda och rikaste delen av Åbo, som var på vänstra sidan om ån. Dit fördes allt bärgat gods, där trodde sig alla trygga, ingen tänkte på de flygande gnistorna. Och studenterna, som ofta förut varit de raskaste vid eldsvådor, funnos icke i staden så tidigt på hösten. Då växte, vidpass kl. 10, den hittills saktmodiga vinden till vinande storm och kastade gnistor över ån på taket av professor Hällströms tvåvåningshus. Det började brinna, det spred lågorna över mitten av staden, och snart var allt som ett hav av eld.

Den åldriga domkyrkans fönster glimmade i eldskenet. Dess tjärade spåntak fattade eld och brann som näver. Lågorna smögo sig nedåt ända till gravvalven, virvlade upp genom tornets korsvirke, smälte dess koppartak, förjagade kajorna ur deras nästen och slogo till otrolig höjd ut genom torngluggarna. Klockan var då nära

11 på natten. Sedan var ingen släckning mera tänkbar. Elden var så våldsam, att vattnet i ån uppvärmdes och fönsterrutorna i långt avlägsna byggnader smulto av hettan. Bron över Aura brann. Halvbrända papper, sedlar, dun ifrån sängkläder flögo ända till Sagu, fyra mil ifrån staden, överallt rådde en obeskrivlig förvirring. Mången

flyttade fem eller sex gånger det lilla, han bärgat, men elden kom efter och tog för varje gång sin andel av återstoden. Flere hundra familjer tillbragte en sömnlös natt på åkerfält utanför tullarna. Först långt inpå följande dag saktades branden, men fortfor hela veckan attglimma i bränderna. Då fanns knappt en åttondedel kvar av det nyss så blomstrande Åbo. Förlusterna voro ofantliga. Endast i sedlar brann en miljon riksdaler. Största delen av Åbo akademis vetenskapliga samlingar och dyrbara boksamling med många oersättliga handskrifter från förgångna dagar blev lågornas rov. Det var en allmän landsolycka.

Så kändes den ock över allt vårt land. Från alla håll sändes rikliga understöd åt de brandskadade. Åbo fick io års frihet från kronoutskylder; det fick frikostiga lån och reste sig åter förskönat ur askan. Men det nya Åbo blev icke mer, vad det gamla varit. Dess skötebarn, akademien, flyttades efter branden till Helsingfors. Handel, siöfart och endräktig samfundsanda bevara åt nutidens Åbo dess stora betydelse. Domkapitlet, hovrätten och talrika läroverk kvarstå i staden.

Åbo brand gav anledning att inrätta ett gemensamt stort brandförsäkringsbolag för landets städer, där alla delägare tillsamman ersätta den skada, som en har lidit för brunna hus. Därigenom blev det möjligt att bättre gottgöra så stora skador som de, vilka uppstodo, när Ta-vastehus brann 1831, Jakobstad 1835, Fredrikshamn 1840, Björneborg och Vasa 1852 samt Nykarleby 1858. Nu finnas även gemensamma brandförsäkringsbolag för städernas lösegendom samt för hus och lösegendom på landet.

184. Universitetets jubelfest 1840.

Åbo akademi flyttades år 1828 till Helsingfors och blev då kallad »Kejserliga Alexanders Universitetet i Finland». För dess behov fullbordades år 1832 en huvud-byggnad, stor, ljus och lätt, värdig och vacker, sådan den här synes avbildad. Därtill kommo sedan andra vackra och rymliga byggnader: för biblioteket, där mer än 200,000 böcker och handskrifter förvaras; för obser-vatorium, där himlakropparnas gång undersökas med stora kikare; för många vetenskapliga samlingar; för laboratorier, där naturkrafterna utforskas; för växter från alla världsdelar; för stora lasarett, där läkarkonsten in-läres. Ty detta landets högsta läroverk med dess mer än 160 lärare och tjänstemän samt 2,400 inskrivna studenter har i nyare tid blivit omhuldat både av regenter och folk såsom landets skötebarn. Ett litet folk utan annan makt eller rikedom måste ju söka sin välfärd i nyttiga kunskaper och grunda sitt anseende därpå, att det står i bildning, dygder och alla goda framsteg jämnhögt med världens mest upplysta folk.

Kejsar Nikolajs äldste son, tronföljaren Alexander, var universitetets kansler allt ifrån sitt åttonde år och fattade därigenom tidigt en välvilja för detta läroverk och för Finland. Universitetet medförde från Åbo gamla berömda lärare, men det kände sig i början efter sin flyttning främmande i sin nya omgivning. Först efter år 1840 blev det mera hemma i Helsingfors, och från samma tid begynte ett nytt liv i en ny fosterländsk riktning röra sig inom detsamma, spridande ljus och värme kring hela landet.

Universitetet, som ju dock blev en fortsättning av Åbo akademi, var nu tvåhundra år gammalt. Detta minne firades med en stor jubelfest i Helsingfors den 15 juli år 1840. Då inbjödos ombud från ryska, svenska och andra universitet; från hela landet tillströmmade otaligt många gäster och resande. Där var biskop Franzén, där var kejsarens och landets trotjänare, greve Rehbinder; allt vad Finland hade skönt och utmärkt samlades här för att glädjas åt den goda gåva av ädelt ljus, somGud nu i två hundra år låtit dagas här i den avlägsna norden. I stadens gamla kyrka hölls gudstjänst. Den stora nya stenkyrkan var nästan färdig, men ännu icke invigd. Där var på altarets plats en stor talarstol; många bildstoder, kransar och dyrbara kläden prydde det höga templet. Klockorna ringde, kanonerna dånade, sköna sånger prisade Gud för hans nåd genom seklerna. Talarna utlade dagens betydelse på latin, svenska och ryska: det finska språket väntade sin tid. Och så fortgick festen i fem dagar. Där fingo nya doktorer i den heliga skrifts kunskap, i lagfarenhet, i läkarkonsten och i vishetsläran sina doktorshattar. Där bekransades 96 unga magistrar med lager. Efter dessa högtidligheter voro middagsmåltider och andra festliga samkväm; gatorna voro fyllda av högtids-klädda folkskaror. Kejsaren gav universitetet två nya löner för avskedade gamla lärare;' andra gåvo understöd åt fattiga studenter; vetenskapsmän utsände lärda arbeten och skalderna sköna dikter till att förhöja festens högtidlighet.

När vi minnas den första festen vid Åbo akademis instiftande (sid. 306), kunna vi förstå, varför det finska folket 200 år därefter tackade Gud. Allt, som år 1640 var stort och lysande: rikens makt, segrars ära, furstar, hjältar, människoverk, människolycka, det var allt förgånget, allt vordet till stoft. Tidernas skiften hade gått över landet, glänsande fröjder, djupa sorger, förkrossande olyckor. Guds beskärmande hand allena var oförändrat utsträckt i nåd över detta land och detta folk; han hade låtit dem tillväxa i sin visdom, och när allt annat förgåtts, stod detta läroverk, fastän härjat av krig och lågor, oförstörbart kvar genom tidevarven för att ödmjukt vittna om sanningens seger.

185. Den vetenskapliga forskningen.

Porthans verk begynte bära frukt för vetenskapen och fäderneslandet, då /. Tengström, F. V. Pipping, V. G. Lagus, A. I. Arwidsson m. fl. spredo ljus över Finlands historia, tills den fullständigt skrevs av G. Rein 1860. Efter 1840 verkade /. V. Snellman mäktigt som tänkare,som skriftställare och som en ny tids förespråkare. Många omfattade hans åsikter om vårt lands och vårt folks framtid. Hans förnämsta lärjunge i fråga om finska språkets ställning blev G. Z. Forsman, adlad Yrjö-Koskinen, som skrev om klubbekriget och år 1872 utgav en lärobok i Finlands historia, vilken väckte mycken uppmärksamhet. Man forskade i arkiven, och nytt material lämnade nya upplysningar om förgångna tider. År 1889 utgav M. G. Schybergson Finlands historia i en utförlig framställning. /. R. Danielson har skrivit förträffliga arbeten om Finlands förening med ryska riket och om finska kriget 1808. /. R. Aspelin har verkat som fornforskare. Th. Rein har skildrat /. V. Snellmans liv och tidevarv. C. G. Estlander, E. Aspelin-Haapkylä och W. Söderhjelm hava bearbetat konst- och litteraturhistorien. /. J. W. Lagus har belyst vår kultur- och lärdomshistoria. C. v. Bonsdorff har skrivit Åbo stads historia samt /. W. Ruuth Björneborgs och Viborgs.

Det länge försummade finska språket hade efter Porthans tid studerats av flere forskare. Fullt värdiga efterträdare fick Porthan i M. A. Castrén och E. Lönnrot. Efter dem hava andra forskare med kärleksfull omsorg studerat det finska språket och dess förhållande till syskonspråken. Bland dem må nämnas A. E. Ahlqvist, som skrivit om ostjakernas och vogulernas språk, om lånord i det finska språket, om finska språkets byggnad m. m., /. Krohn, känd genom sina forskningar om Kalevalas uppkomst, A. Genetz och E. N. Setälä, vilka sistnämnda skrivit icke endast lärda arbeten, utan även läroböcker, som allmänt läsas i skolorna. Språkforskaren i våra dagar är icke en bekväm herre, som studerar i sin kammare; han antecknar nu ord och uttryck, såsom de ljuda på folkets läppar. Sedan bearbetar han det samlade materialet. Även vår svenska allmoges språk har på detta sätt blivit undersökt och lämnat viktiga bidrag till svenska språkets historia. Den främste målsmannen för svensk språkforskning i vårt land var A. O. Freudenthal.

Såsom forskare i främmande språk har G. A. Wallin skapat sig ett berömt namn. Medan Castrén vandrade i Sibirien, företog Wallin långa och farliga resor i Egypten,Syrien, Arabien och Persien. Han studerade det arabiska språket bland öknens beduiner. Wallin dog 1852 mitt i sitt arbete; andra hava utgivit hans brev och anteckningar.

Den nyväckta kärleken till fäderneslandet har verkat befruktande även på andra forskningsområden. Inom rättsvetenskapen har /. /. Nordström (j 1874 i Sverge), som skrev den svenska samhällsförfattningens historia, ett frejdat namn. Efter lantdagarnas återupplivande på 1860-talet hava Finlands lagar och statsskick studerats av trägna forskare och fosterlandsvänner, såsom R. Montgomery (t 1898), L. Mechelin (f 1913), R. Hermanson (f och R.A. Wrede.

Märkligast bland naturforskarna äro G. G. Hällström (f 1844), som mätt vattnets täthet, F. W. Argelander, som uträknat solens rörelse framåt i världsrymden, och K. R. Sahlberg, som beskrivit landets insekter. /. /. Nervänders snillrika mätningar av magnetismens utbredning på jorden avbrötos alltför tidigt av döden (1848). Yngre vetenskapsidkare hava med framgång fortsatt de äldres verk. W. Nylander (f i Paris 1899), A. E. Nordenskiöld (f 1901), H. Gyldén (f 1896) och R. Tigerstedt hava, huvudsakligen i utlandet, förvärvat sig ett glänsande rykte som naturforskare. —L. L. Lindelöf (j 1907) var en berömd matematiker, och E. A. Westermarck har vunnit världsrykte såsom forskare i praktisk filosofi och samhällslära.

Då det vetenskapliga arbetet fordrar mera krafter och penningar, än den enskilda besitter, har man bildat sällskap och föreningar med ändamål att främja och understöda forskningen. Redan år 1831 stiftades Finska litteratursällskapet. Lönnrot, Runeberg och Nordström gåvo i början det unga sällskapet stöd. Senare har det blivit en mötesplats för alla, som älska landets finska språk, folkdikter och folksagor. Sällskapet äger ett eget hus i Helsingfors och årligt understöd av staten. Genom dess försorg och på dess bekostnad utgivas på finska språket vetenskapliga arbeten, ordböcker och översättningar till finska av böcker på andra språk. Man kan säga, att den finska litteraturen växt upp i dess hägn. Finska ve-tenskapssocieteten stiftades 1838. Genom detta sällskap träda finska vetenskapsmän i förbindelse med utländskavetenskapsidkare. En stor del av dess skrifter äro därför skrivna på främmande språk, och sällskapet står i skriftväxling med lärda samfund i utlandet. Detta sällskap har främjat det vetenskapliga livet på många områden, men särskild omsorg har det ägnat utredningen av klimatförhållandena i vårt land. Det har ock bekostat undersökningar om norrskenets natur i polartrakterna, givit anslag för geologiska och naturhistoriska undersökningar m. m.

Utom dessa förekommer en mängd andra föreningar med ett vetenskapligt syftemål. Finska läkarsällskapet utgör ett föreningsband mellan våra läkare, vilka även i utlandet äro kända för vetenskaplig grundlighet och skicklighet. Finska historiska samfundet, som begynte sin verksamhet på 1860-talet, har avsöndrat sig som en gren av Finska litteratursällskapet. År 1870 bildades Finska fornminnesföreningen, som har till syfte att väcka intresse för landets fornminnen, såsom stenredskap, gravar från hednatiden, konstföremål, bilder i våra gamla kyrkor, ortsnamn m. m. — Personer, intresserade för den svenska bildningen i landet, stiftade år 1885 Svenska litteratursällskapet med uppgift att samla vittnesbörden om den svenska kulturens uppkomst och utveckling i Finland, att främja svenska språkets studium genom undersökning av folkdialekter, sagor och sånger samt att gynna landets svenska litteratur genom prisbelöningar. Sällskapet för Finlands geografi och Geografiska föreningen stiftades 1888. De hava verksamt bidragit till att, även i främmande länder, utbreda kännedom om och intresse för vårt land och folk.

Landets universitet har varit medelpunkten för detta vetenskapliga arbete, som så vidlyftigt utgrenat sig. Forskaren lodar havets djup, han gräver med hacka och spade i jorden, han mal sönder det hårda berget, hans öga upptäcker levande varelser i den minsta vattendroppe, han riktar sin tub mot himmelens stjärnor, hans öra lyssnar till bortdöende språkljud, han förstår att tyda forntidens tecken och skrifter. Allt detta väcker vår förundran och glädje.186. Kejsar Nikolaj I och kriget mot sjömakterna.

Kejsar Nikolajs härar hade besegrat Persien, Turkiet, Polen, Ungern; finska krigare hade där stritt vid sidan av de ryska. Hans ord vägde tyngre än något annat uti Europas statskonst; för hans järnvilja vågade statsmännen endast i smyg lägga hinder. När han besökte Tyskland, England, Italien, böjde sig allt för denne fruktade härskare, och i vårt land darrade tjänstemännen av fruktan, att något möjligen kunde misshaga den stränga kejsaren, vilken dock hugnat många nyttiga företag med frikostiga understöd.

Då hände sig år 1853, i det förslavade Turkiet, där de kristna än förföljdes av turkarna, än lågo i trätor sinsemellan, att de kristna av grekiska läran anropade kejsar Nikolajs beskydd. Av denna och andra anledningar råkade Ryssland i krig med Turkiet. Sjömakterna England och Frankrike, slutligen även Italien, fruktade Rysslands makt och ställde sig på turkarnas sida, medan Österrike uppställde hotande härar vid ryska gränsen. Där blev åter 1854 stort krig, som för det mesta utkämpades på halvön Krim i Svarta havet, men sträckte sig långt in i Östersjön, ja, ända till Ishavets kuster och avlägsna världsdelar.

Finska handelsflottan, som då var ute på haven, blev nästan tillintetgjord. En del fartyg borttogos av engelsmännen, andra blevo sålda utrikes för att icke förloras. Engelsmännen landstego vid Brahestad, vid Uleåborg, vid Kemi, brännande fartyg, maskiner och upplag av tjära; men när de ville göra detsamma vid Gamlakarleby, blevo de slagna tillbaka med blodiga huvuden. Finland hade under Napoleons tider uppställt tre regementen värvade jägare — »päronjägare» kallade folket dem —, men i deras ställe funnos nu värvade skarpskyttar (finska gardet) och värvade matroser (finska sjöekipaget). År 1854 uppställdes en ny trupp matroser och sex indelta regementen skarpskyttar, så att landet då hade omkring 6,000 egna krigare, utom frivilliga och

utom de manstarka ryska härar, som inryckte i landet. Med denna styrka försvarades kusterna;men det var icke lätt att på land kapplöpa med den fientliga flottan, som kunde landa, var den behagade.

Åren 1854 och 1855 hördes kanonernas dån vid alla våra kuster. Än här, än där, vid Ekenäs, vid Åbo, vid Fredrikshamn, vid Helsingfors, vid Raumo, vid Nystad, vid Vasa och andra ställen visade sig fiendens fartyg. Landbatterier uppfördes, skott växlades, blod flöt. Åland besattes en tid av fienden. Där var en rysk fästning, Bomarsund, ännu ej färdig och uppförd med finska medel år 1830. Den blev i grund nedskjuten och sprängd av fransmän, varefter den ryska besättningen jämte några av Åbo skarpskyttar fördes som krigsfångar till Frankrike. Svartholms och Hangös forna svenska fästen sprängdes i luften. Det fredliga Finland, som alldeles ingen andel hade i Europas statskonst, blev erinrat om att det delade äran och ansvaret med en europeisk stormakt.

Den 9 augusti år 1855 besköto de engelska och franska flottorna Sveaborg med bomber, stora, ihåliga järnkulor, fyllda med krut och inrättade så, att de efter en viss tid springa sönder. En stor del av fästningens inre blev förvandlad till grus, men murarna stodo oskadade, och mitt ibland gruset reste sig Ehrensvärds gravvård, skonad av alla kulor såsom genom ett under. Dånet var så starkt, att det hördes 30 mil in i landet, när man lade örat mot berg. I Helsingfors väntade många stadens förstöring och flyttade bort sin lösegendom, ty bomberna slogo vinande ned vid stränderna och gjorde famnsdjupa, vida gropar i sanden. Men efter 46 timmar upphörde det häftiga skjutandet, och de fientliga flottorna drogo sig tillbaka utan att göra staden någon skada.

Oförfärad stod kejsar Nikolaj i spetsen för Ryssland mot största delen av Europas förenade makt. Men honom, som ingen fiende kunde bryta, bröt mitt under striden en starkare makt, den allt besegrande döden. Kejsaren dog efter få dagars sjukdom den 2 mars 1855 i Petersburg. Bland de många, som i livet fruktade honom, funnos även de, som med aktning mindes, att han städse följde sin övertygelse om det rätta, och som visste, att även inom härskarens stålklädda bröst ett hjärta klappat för mildare känslor.187. Kejsar Alexander II och Helsingfors lantdag 1863.

På tyska rikets tron uppsteg nu den äldsta av kejsar Nikolajs fyra söner, Alexander II.

Såsom alla Guds utvalda redskap hade även denna kejsare i början av sin regering att kämpa mot stora faror, bekymmer och prövningar. Det blodiga kriget härjade Svarta havets och Östersjöns kuster. Segrar mot turkarna omväxlade med motgångar mot övriga fiender. Den starka ryska fästningen Sevastopol på Krim blev tagen med storm efter det tappraste försvar. Därmed var ock sjömakternas krigiska ära tillfredsställd; freden slöts den 30 mars 1856. Hela det stora kriget hade ingen annan varaktig följd än att blotta det turkiska rikets förfall. Ryssland inskränkte för en kort tid sin sjömakt på Svarta havet och lovade att icke framdeles bygga någon fästning på Åland.

Men för Rysslands inre välfärd blev detta krig av en stor betydelse. I farans stund trädde många, förut okända brister i dagen. Där var icke allt styrka, som såg så ut, ty även den största krigarstat behöver stödja sig på folkets fredliga utveckling. Kejsar Alexander fann, att hans rikes väldiga krafter hittills varit mera riktade på yttre makt än på sådana framsteg, som befordra folkens sanna lycka, och han beslöt att omskapa Ryssland. Detta var ett långvarigt, farligt och mödosamt verk, som fordrade klar blick, manligt mod och sällsynt ihärdighet. Men kejsar Alexander hade ärvt något av sin faders kraft i förening med sin farbroders, Alexander I:s, mildhet och stora blick in i framtiden. I fredens återvändande lugn begynte han dessa mänskliga storverk, som öppnat för Ryssland ett nytt och ljusare tidevarv. Han befriade 22 miljoner livegna mot en billig gottgörelse åt deras förra herrar. Han förbättrade domstolarna, ordnade läroverken och lät med ofantliga kostnader minska avstånden i det vidsträckta riket genom måfiga hundra mils järnvägar. Medan han underlättade förbindelsen med det västra Europa och där sökte trygga en allmän fred, använde han rikets krigsmakt till att kuva de vilda rövarfolken i detinre Asien och där införa det europeiska samhällets välgärningar. Slutligen har han infört »värnplikt» i Stället för utskrivning av soldater, så att varje ung man bör vara beredd att "en kortare tid gå i fält för fäderneslandet.

Snart begynte kejsar Alexander att djupt ingripa även i vårt lands öden. Finlands välstånd gick efter flere svaga skördar hastigt tillbaka genom tre svåra missväxter åren

1856, 1862 och 1867. Sistnämnda år var en sträng vinter ända till början av juni, och i början av september gjorde frosten slut på den halv-mogna säden. I norra, östra, västra och inre Finland — nästan överallt utom i Nyland — blev en så fruktansvärd nöd, som icke varit allt sedan Karl XI:s tid. Man fick åter se samma förfärande folkvandring av tiggare, samma eländiga nödbröd, samma härjande farsoter. Inom ett år dogo 100,000 människor. Men nu hade landet potatis och ryska mjölmattor. Styrélsen anslog stora understöd för de nödlidande, rika gåvor insamlades i eget land,i Ryssland, i Sverge och andra länder. Så gav nöden småningom vika efter den goda skörden 1868. Guds skarpa tuktan var oss ämnad till varning mot tidens vekliga njutningslystnad, och så tacksamt vi mottogo hjälp ifrån rikare länder, så djup var ock förödmjukelsen att se vårt land 'betraktas såsom Europas fattighjon.

Mitt under prövningens tider märkte vi att en ny anda behärskade styrelsen. Generalguvernören greve Berg var en rastlös, dag och natt verksam pådrivare. Då byggdes den första järnvägen (Helsingfors—Tavastehus). Då blev tullgräns mellan Ryssland och Finland. Då ställdeskronoskogarna under vården av ett särskilt ämbetsverk. Då fick landet sitt eget mynt i mark och penni. Då inrättades »Finska Hypoteksföreningen» för att anskaffa lån åt jordbrukare. Då uppstodo lantbruksskolor i flere delar av landet. Då började även folkskolor sprida kunskap i bygderna. Beständigt voro »kommittéer» i verksamhet för att föreslå nya förbättringar. Finska statsmän hade fått mod att för kejsaren framställa landets behov. 1,. G. von Haartman hade satt landets penningväsen i ett förträffligt skick; F. Langenskiöld och /. W. Snellman uttänkte mark och penni; den senare bar styrelsens tyngsta börda under hungertiden och införde varsamt det nya myntet i rörelsen.

Kronan på Alexander II:s verk i Finland är lantdagarnas återupplivande. Det var nu mera än femtio år, sedan landets ständer sammanträdde i Borgå, men de nödvändigaste förbättringar kunde enligt grundlagen icke ske utan ständernas samtycke. Frimodigt uttalades landets hopp, och högsinnat blev det uppfyllt. Från år 1859 förbereddes i senaten de ärenden, som borde föreläggas en lantdag. Och sedan dessa vidare blivit granskade av ombud ur de fyra stånden 1862, sammankallade kejsaren Helsingfors lantdag den 15 september 1863.

Det var en högtidsdag för hela vårt land. Kejsar Alexander, Finlands storfurste, omgiven av sina söner, av rikets och landets högsta ämbetsmän, samt av de församlade ständerna, uppsände med folket sina böner i Helsingfors stora luterska kyrka och öppnade sedan lantdagen med ett tal från tronen i det kejserliga palatset. De glänsande festerna i huvudstaden funno ett genljud i de avlägsnaste bygder. I städerna fanns knappt en så fattig koja, att den icke den kvällen tände sitt ljus såsom till julen. Aldrig har en kejsare hälsats av sitt folk med en uppriktigare tillgivenhet. Allt vårt folk tackade Gud och nedkallade hans välsignelse över den högsinte furste, som åter lät folkets röst tala efter en lång tystnad.

I sju månader varade lantdagens stränga arbete, fördröjt av ovanan, framdrivet av fosterlandskärleken. Utskotten förberedde, stånden granskade, kejsaren stadfäste. Viktiga förbättringar avgjordes eller föreslogos för framtiden. Varje stad och församling fick sin självsty-relse (kommunalordning). Brännvinsbränningen lämnades åt fabrikerna, folkskolan fick understöd, och statens räkenskaper granskades av ständerna.

Men viktigast var den av 1867 års ständer antagna nya lantdagsordningen, som stadfästes av kejsaren den 15 april 1869. Därmed var folkets röst förvissad att höras

till tronen vart femte och efter 1882 vart tredje år. Alla lagar fingö en växande kraft, och ett starkt band av förtroende knöts mellan regenten och folket. Senare vidtogs åter en förändring, varigenom folkets ombud mera sällan kommo tillsammans, tills år 1906 lantdagen ombildades till en kammare, som sammanträder varje år.

Senare lantdagar hava infört förbättringar i kyrkolagen, strafflagen, i lagen om näringsfriheten och främmande trosbekännares rätt. Och värnpliktslagen har påbjudit, att varje finsk man under vissa år av sin ungdom bör vara beredd att försvara fäderneslandet.

Den 25:te årsdagen av Alexander II:s uppstigande på tronen firades den 2 mars 1880 med glädje och tacksamhet av allt Finlands folk. Ett år därefter, den 13 mars1881, föll den älskade kejsaren till Rysslands och Finlands stora sorg för missdådares brottsliga hand.

Den 29 april 1894 restes i Helsingfors med frivilliga bidrag från hela landet det tacksamma finska folkets äre-stod till Alexander II:s minne.

Efter honom uppsteg på tronen hans son Alexander III, som i 13 år bevarade Europas fred och saknad bortrycktes av én tärande sjukdom den 1 november 1894. Under hans tid oroades vårt land av fruktan för sina grundlagars bestånd.

188. Om vårt lands lagar.

Nu vilja vi gärna känna vårt lands lagar. Alla behöva dem, alla måste lyda dem, och man bör ju veta, vad man lyder. Ty lagen är ett folks medvetande om det rätta. Men här måste vi läsa om en så viktig kunskap alldeles kort.

Vi höra talas om en allmän lag och om grundlag. Vad menas därmed?

Allmän lag kallas den, som i landet bestämmer, vad som är rätt, vad som är orätt, beskyddar den redlige, straffar den brottslige och ordnar den enskilda medborgarens rättsförhållanden. Vår allmänna lag är Svea rikes år 1734 stadfästa lagbok med de tillägg och förändringar, som sedermera blivit av regent och ständer gemensamt beslutade. 1734 års lag omfattar nio huvudkapitel, kallade balkar på gammalt nordiskt vis, och de äro: Giftermåls-balken, Ärvdabalken, Jordabalken, Byggningabalken, Handelsbalken, Straffbalken, Missgärningsbalken, Utsök-ningsbalken och Rättegångsbalken. Du kan lätt lära dig namnen på dessa lagens balkar, om du i din minnes-kammare upptar följande korta gamla vers:

Giftas, Ärva Jorden Bygga, Handeln är ett näringsfång, fly Missgärning, Straff, Utsökning och onödig Rättegång.

I lagen ha under årens lopp många ändringar och tillägg blivit gjorda och nya författningar ha utfärdats.

Grundlag kallas åter en sådan viktig lag, som bestämmer rättsförhållandet mellan regeringen och folket samtgrunderna för landets styrelse. Våra grundlagar voro Regeringsformen av år 1772, Förenings- och Säkerhetsakten av år 1789. Nu gälla som de viktigaste Lantdagsordnin-gen av år 1906 och Regeringsformen av år 1919.

Vad innehålla dessa grundlagar? De innehålla vår konstitution, vår fria styrelseform, grundreglerna för vår plikt, vår rätt, vår trohet, vår frihet. Vad är en konstitution? Det är en sådan styrelseform, där styrelsen ‘och folket vardera åtagit sig vissa plikter och vardera förbehållit sig vissa rättigheter gentemot varandra. Makten att stifta lagar tillkommer lantdagen eller som den nu kallas riksdagen.

Lantdagsordningen bestämmer närmare det sätt, på vilket det finska folket genom dess representanter vid lantdag uppträder såsom den andra statsmakten.

Enligt lantdagsordningen av den 15 april 1869 valdes lantdagsmännen av de fyra stånden, men genom den nya lantdaesordning, som den 20 juli igo6 utfärdades, infördes stora förändringar däri.

Riksdagen består enligt denna lag av 200 riksdagsmän, som sammanträda i en kammare. Berättigad att välja och väljas vid riksdags mannaval är envar finsk medborgare, såväl man som kvinna, som fyllt tjugufyra år.

Riksdagsmannaval ske vart tredje år, den 1 och 2 juli, och de valda representanterna innehava sina uppdrag för tre år framåt. Om riksdagen upplöses under treårsperioden förrättas nya val på tid som härvid föreskrives.

Representanterna sammanträda i Helsingfors den 1 februari varje år, och riksdagen varar tre månader. Efter riksdagsupplösning och verkställda nya val kan riksdagen sammanträda även på annan tid av året.

Vid val av riksdagsrepresentanter användes s. k. »proportionell» valmetod, varigenom även de folkgrupper, som äro av annan åsikt än valkretsens flertal, kunna erhålla ett rättvist antal representanter i riksdagen.

Riksdagen tillsätter »utskott», vilka granska riksdags-ärendena och om dem avgiva betänkanden, innan de slutligen avgöras av riksdagen.

Riksdagens beslut ske genom omröstning, och de flesta rösterna gälla.189. Nikolaj II, Finlands siste storfurste.

Den i november 1894 tillträdde den 26-årige tronföljaren Nikolaj genom arv efter sin fader Rysslands och Finlands troner. Han avgav liksom sina förfäder en med egen hand undertecknad skriftlig försäkran att hålla vårt lands lagar i helgd och efter dem styra med inhemska mäns biträde. Det sades då, att kejsaren var en rättrådig och välvillig man, och man trodde till en början gott om honom, men de goda förhoppningarna svekos emellertid snart. Nikolaj var av naturen osjälvständig och rädd; han lyssnade till de rådgivare, som trodde att Rysslands framtid och lycka berodde av att allt inom det vida rikets gränser skulle göras så likformigt och ryskt som möjligt.

Finland hade sina egna lagar, sitt eget mynt-, tull-, post-, och militärväsen, och där talades av ämbetsmännen finska och svenska. Detta behagade ej alls Finlands avundsmän och ovänner i Petersburg, och de övertalade Nikolaj att småningom vidtaga sådana åtgärder, som skulle leda till landets förryskning.

Till Finlands generalguvernör utsågs den ryske generalen Bobrikoff, en verksam och förslagen man, som skröt med att han i främsta rummet var soldat och därnäst den enväldige kejsarens ödmjuka tjänare. Han påbjöd, att ryska språket i stor utsträckning skulle införas i de lärda skolorna, han avskaffade våra egna frimärken, han avskedade lagtrogna inhemska ämbetsmän och utsåg till deras efterträdare ryssar eller rysksinnade, som kröpo och bockade för den höge herrn.

Då sådana åtgärder måste väcka finska folkets ovilja och hat, tänkte Bobrikoff och hans landsmän: Kanske bryter det ut ett uppror i Finland, och det kan bliva farligt, om landet får behålla sina egna trupper. Skicka till Petersburg era gammalmodiga gevär, så skall ni få nya och bättre! hette det. Gevären sändes, men nya kommo ej i stället, utan befallningen att finska gardesbataljonen i Helsingfors, dragonregementet i Villmanstrand och de åtta skarpskyttebataljonerna i länens huvudstäder genast skulle upplösas, och att de 32 reservkompanierna på landsbygden ej mera finge inkallas till övningar.Dessa påbud och andra liknande, varigenom Finlands lagar trampades under fotterna, möttes med allmän ovilja. Missnöjet framträdde tydligast i tidningarna, och detta hade till följd, att det ena bladet efter det andra bötfäll-des eller förbjöds att utkomma. Även församlingsfriheten inskränktes, och enskilda lagtrogna medborgare och folkets förtroendemän fängslades och sändes till Ryssland. Sedan utfärdade kejsaren i februari 1899 ett manifest, ett påbud, genom vilket ytterligare fullkomligt olagliga inskränkningar gjordes i lantdagens och senatens rättigheter. Såsom svar härpå beslöts det att till kejsaren sända en skrivelse, undertecknad av finländska män och kvinnor och anhålla om påbudets upphävande. Adressen sändes kring landet och blev undertecknad av en halv miljon medborgare. Man inbillade sig att skrivelsen skulle komma fram, om den till Petersburg överfördes av ett stort antal folkvalda ombud för hela storfurstendömet. Sålunda kom i mars 1899 »den stora deputationen» till stånd, men fåfängt klappade den 450 man starka skaran på storfurstens stängda dörr. Han lät genom ministerstatssekreteraren svara, att ombuden i fred kunde resa hem och »att han inte var ledsen på dem!» Var nu detta ett värdigt svar av en furste till sitt folk? Nej, fursten handlade som en stackare och förlorade därmed sista skymten av sina finska undersåtars aktning och tillgivenhet.

Bobrikoff var däremot nöjd och fortfor att styra och ställa i landet, som om även han varit en självhärskare. Så grydde den 16 juni 1904, och då var tyrannens mått rågat. En ung fosterländskt sinnad man, Eugen Schauman, f. den 10 maj 1875, ihjälsköt med en revolver Bobrikoff i senatens borg och dödade sig därefter själv frivilligt. I nattens mörker nedgrävdes Schaumans lik av poliser och gendarmer på begravningsplatsen invid Malm station; icke ens en sandkulle fick beteckna platsen, där den modige självuppoffrande mannen vilade, men det randades andra tider. Kistan återupptogs och Eugen Schauman jordfästes vid sin moders sida på Näsebacken utanför Borgå, där ock nationalskalden Runeberg fått sin grav och sin ståtliga minnesvård.Bobrikoffs bortgång hade det goda med sig, att till hans efterträdare utsågos mindre kraftfulla personer, och eftersom de voro rädda om eget skinn, gingo de fogligare till väga, då det gällde genomförandet av sin härskares påbud. Denne var och förblev en främling för Finland.

Det såg ock tidtals ut, som om ryssarna ej hunnit sysselsätta sig med Finlands angelägenheter. Här liksom i Ryssland utbröt i november 1905 en storstrejk. De gamla senatorerna avgingo och en ny senat bildades med Leo Mechelin som ordförande. Denne högt begåvade, fosterländskt sinnade man, rättslärd och vältalare, hade redan

under flere år i utlandet gjort Finland känt genom sina böcker och broschyrer i politiska frågor och var en av ledarna för »det passiva motståndet» (finska medborgares vägran att efterkomma olagliga ryska påbud). Det var som om en ny friare och friskare vind dragit fram över landet. Finlands ständer beslöto att den gamla lantdagen med sina fyra stånd skulle försvinna och ersättas av en s. k. enkammarlantdag. En lag härom utfärdades den 20 juli 1906, och knappast har någon till sina följder betydelsefullare lag någonsin utkommit i Finland.

I Ryssland hade småningom det inre läget blivit allt sämre. Näringsgrenarna stannade i sin utveckling, årligen rasade hungersnöd i stora folkrika provinser, miljoner jordarbetare hade tagits från plogen och skickats till soldatkaserner, folkets läs- och skrivkunnighet var ringa, ämbetsmännen togo mutor, ocli alla som bara kunde komma åt, stulo av kronans medel, och den enväldiga kejsaren, folkets fader, förstod sig ej på sina barn och deras behov. Så utbröt 1904 det för Ryssland olyckliga kriget mot Japan.

Ryssarna gingo med övermod till detta krig och ringaktade sina motståndare, men det visade sig, att dessa voro betydligt överlägsna. Tack vare sin bättre organisation, sin uthållighet och sin tapperhet avgingo japanerna med segern och tillfogade ryssarna många nederlag både till lands och sjöss.

Det började knaka i det stora heliga Kysslands murkna statsfogar. Soldater och fabriksarbetare tillställde upplopp. Alla mera framsynta anade det gamla regeringssystemets och ämbetsmannaväldets undergång. Kejsaren blev rädd och följde, ehuru motvilligt, rådet att inkalla en riksdag, en duma, samt att åt denna avstå en del av sin myndighet i lagstiftnings- och beskattningsfrågor. En brokigt sammansatt församling av stridande partier infann sig i rikshuvudstaden, men länge fick ej riksdagen arbeta, innan den upplöstes, och på samma sätt gick det med andra och tredje duman. Stora och granna tal höllos ofta, men endast små förbättringar i rikets inre förhållanden medhunnos.

Så kom med år 1914 utifrån den stöt, som några år senare skulle kasta kejsartronen över ända och göra slut på det gamla Ryssland. Den 1 augusti utbröt i Europa ett krig, som i ett nu vann den utsträckning, att det omfattade nästan alla riken i världen. På ena sidan stodo Tyskland, Österrike-Ungern, Turkiet och Bulgarien: på den andra sidan England, Frankrike, Ryssland, Belgien, Italien, Japan och Förenta staterna, förutom ett antal smärre stater. Det folkrika Ryssland mäktade visserligen uppställa flere miljonhärar, men de fosterlandsälskande tyskarna, ehuru färre till antalet, voro bättre utrustade med kanoner, kulsprutor, maskingevär och flygmaskiner och trängde, under den tappra fältmarskalken Hindenburgs befäl, undan ryssarna från hela Polen samt Kurland och Vita Ryssland. Nikolaj övertog då själv befälet, men vad kunde det ha för en nytta med sig, att den höge herrn ibland med iltåg infann sig till parader och utdelade ordnar och tapper-hetsmedaljer, då de ryska härarna ej förmådde driva den tappra fienden ur landet? Hunger och dyrtid stegrade folkets missnöje med kriget. Det fortgick allt sämre år efter år. Slutligen, den 8 mars 1917. utbröt revolutionen i Petersburg. Trupperna övergingo på de upproriska riksdagsmännens och arbetarnas sida, och redan den 15 mars tvingades tsaren att avsäga sig tronen. Ryssland förklarades vara en fristat.

Kejsaren och hans familj höllos en längre tid under bevakning i ett slott nära Petersburg, sändes sedan fängslad till Sibirien, dit han själv tidigare låtit förvisa så många oskyldiga undersåtar, flyttades sedan från ort tillort, tills han med maka och barn en dag i juli 1918 på ett rysligt sätt mördades i en rysk provinsstad. Nikolajs hårda öde beklagades av alla rättänkande, men ingen sörjde eller saknade honom som regent. På den posten hade han visat sig vara fullkomligt oduglig.

Med Finland hade Nikolaj II haft så gott som intet att skaffa under de sista åren av sin levnad. Dess folk hade funnit tiden vara inne att börja gå.sina egna fria vägar.

190. Finland blir en självständig republik.

I 650 år var Finland en provins under Sverges rike och i 110 år ett storfurstendöme med halv frihet under de ryska kejsarnas spira. Men detta var för litet; folket började längta efter att komma loss från föreningen med Ryssland. Avkasta oket mäktade det dock ej. Endast Rysslands försvagande genom yttre krig och inre oroligheter kunde törhända en gång möjliggöra landets befrielse.

I närmast föregående berättelse läste vi, att Nikolaj II den 15 mars 1917 nödtvungen avsagt sig kronan. Detta hade till följd att lydnadens band inom de ryska härarna i ett nu brusto. Soldaterna vägrade lyda sitt befäl och tillsatte egenmäktigt soldatråd, som skulle införa en ny rättvisare ordning efter deras sinne. Ordningen ledde snart till oordning, våldsamheter och truppernas upplösning. Med bävan motsåg vårt lands fredliga befolkning händelsernas vidare utveckling, ty även hos oss visade många tecken, att en orolig tid förestod. I Petersburg hade en grupp frisinnade medborgare övertagit republiken Rysslands styrelse, och denna bekräftade den 20 mars Finlands konstitution, det vill säga dess styrelse enligt de gamla svenska grundlagarna.. I vårt land besattes posterna som ordförande i senaten och talman i lantdagen med socialister, och i lantdagen genomdrevos bland andra en lag, som förkortade arbetsdagen till 8 timmar, samt den nya kommu-nallagen, som införde allmän och lika rösträtt även å det kommunala området.

Sommaren och hösten 1917 kännetecknades av en allmän oro i sinnena. Härtill bidrog även den livsmedelsbrist, som alltmera gjorde sig gällande såsom en följd av världskriget. Plundringar av livsmedelsförråd förekommo. En mängd strejker igångsattes. Men det skulle gå ännu längre. I förbund med självsvåldiga och förvildade ryska soldater företogo sig besinningslösa medborgare av vårt eget land våldsdåd, och till och med politiska mord begingos.

Efter en kort storstrejk i november utträdde socialisterna ur regeringen, och till senatens ordförande utsågs den rättslärde redbare fosterlandsvännen P. E. Svinhufvud, som återkommit från en långvarig förvisning till Sibirien. Den 4 december 1917 föredrog senator Svinhufvud i lantdagen en deklaration, vari Finland förkunnades vara en oavhängig stat, alltså fullständigt skild från föreningen med Ryssland. Vid plenum den 6 december godkände lantdagen deklarationen och denna dag fira vi sedan dess såsom vår självständighetsdag. Den 31 december tillkännagav folkkommissariernas råd i Petersburg, att även Rysslands regering erkände Finlands oberoende.

Nu syntes målet vara nått för de djärvaste drömmar: Finland var ett fritt, självständigt land. Men den ljusa bilden fördunklades av mörka orosmoln. En avsevärd del av Finlands medborgare nöjde sig ej med den ernådda självständigheten, utan drömde om en social revolution, som skulle överföra all makt å den kroppsarbetande befolkningen. Denna omvälvning skulle ernås med stöd av ryska soldater, som ännu kvardröjde i landet, och som voro genomträngda av dessa revolutionära idéer.

Sålunda utvecklade sig händelserna därhän, att vår frihet och självständighet icke skulle ernås utan strid, och ännu mer, att denna strid skulle bliva ett inbördeskrig.

Under intrycket av våldsdåden sommaren och hösten 1917 hade bland medborgare, som höllo på lag och ordning och icke godkände revolutionsplanerna, bildats s. k. skyddskårer, vilka om ock i ringa utsträckning lyckades förse sig med vapen. Samtidigt beväpnade sig de revolu-tionära eller röda, såsom de kallades på grund av de röda band, de buro som kännetecken, med vapen, vilka rikligt erhöllos av de revolutionära ryska soldaterna ja t. o. m. hit infördes från Ryssland.

Finlands självständighetsförklaring hade hunnit godkännas av Sverge, Tyskland, Frankrike, Norge, Danmark, Schweiz och Österrike-Ungern, då de upproriska den 27 januari 1918 togo Helsingfors i besittning och tillsatte en egen regering. Samma dag bröt inbördeskriget ut i Österbotten, där skyddskårerna avväpnade den ryska kustbevakningen och de ryska styrkorna i Vasa, Uleåborg och Torneå. Även karelarna reste sig, och inom kort bildades en frontlinje mellan de rödas välde i söder och de vitas i norr. Denna frontlinje gick länge genom mellersta Finland och förflyttades blott långsamt mot söder.

Finlands lagliga regering, vars flesta medlemmar lyckats bege sig över till Vasa, hade till ledare för de vitas styrkor utsett generalen friherre Gustav Mannerheim. Denne hade ingen lätt uppgift att av de trupper, som stodo till buds skapa den här, som kunde befria landet och övervinna de upproriska. En betydelsefull förstärkning ei-höll han, då den 18 februari i Vasa landstego de första från Finland utgångna jägarna, bildande preussiska jägarbataljonen 27. Dessa hade drivna av fosterlandskärlek hemligen begivit sig till Tyskland och där under ett par tre år utbildats för krigarkallet med tanke på en förestående strid med Ryssland. Nu spredos de ut över Finland såsom befäl över de kompanier och regementen, vilka flerstädes bildats, sedan allmän värnplikt i hast

blivit påbjuden. Även äldre officerare, som i sin ungdom utbildats vid finska kadettkåren och senare tjänat vid ryska trupper, skyndade beredvilligt att inträda i den vita armén. Då Mannerheim fann denna stark nog, befallde han fram-ryckning på flere håll. Svåra strider stodo nu mångenstädes den svåraste vid Tammerfors, som den 6 april erövrades efter ett envist motstånd av de revolutionära och deras ryska medhjälpare.

Avgörandet vid Tammerfors utvisade, vilken sida den slutliga segern skulle tillfalla, men kriget hade ännu kunnat räcka flere månader, om icke Finlands regering er-hållit hjälp från Tyskland. Den 3 april landsattes i Hangö en tysk kår under befäl av generalen greve von der Goltz. Den 12 april intogo tyskarna Helsingfors. Striderna förflyttades nu småningom österut, där Viborg erövrades den 29 april. Med intagningen av strandbefästningarna vid Ino på karelska näset var Finlands befrielse fullbordad, och den 16 maj 1918 inryckte »den vita generalen»

»Den vite generalen.»

med sin armé i Helsingfors. Med jubel hälsades han som sitt lands befriare och den lagliga ordningens återupprättar e.

Kriget hade å båda sidor kostat tunga offer. Och tyngst var att det på samma gång varit ett inbördeskrig. Med sorg måste vi fastslå, att då Finlands frihet äntligen skulle vinnas så måste detta ske genom utgjutande av broderblod. Borde icke detta hava förskonats oss?

Lantdagen, där socialisterna dåmera saknades, emedan de hade varit inblandade i upproret, uppdrog den 18 majhögsta makten åt senatens ordförande Svinhufvud, men denne trädde sedan frivilligt tillbaka och gav plats för general Mannerheim, som i sin egenskap av Finlands riksföreståndare anmodades att upprätthålla ordningen och styra riket, till dess att genom en ny regeringsform det beslutats, huru riket framdeles skulle regeras. Det gällde främst att skaffa livsmedel till det genom krig, hunger och

K. J. Ståhlberg.

dyrtid lidande landet samt få England och Förenta staterna att erkänna Finlands oberoende.

Nyval till en riksdag utlystes, och denna församling godkände den lag, som under namn av Regeringsformen för Finland utfärdades att gälla från och med den 17 juli 1919. Finland förklarades vara en suverän republik, en självständig fristat, i vilken makten tillkommer folket genom riksdagen. Redan tidigare hade det fastställts, att det fria Finlands egen flagga skulle vara vit med ett blått kors.Den första mycket viktiga tillämpningen av regeringsformens lagparagrafer bestod däri, att riksdagen skred till val av republikens överhuvud, dess president. Detta skedde fredagen den 25 juli 1919. Till första innehavare av det Höga och ansvarsfulla ämbetet utsågs f. d. senatorn, juristen K. /. Ståhlberg.

Sålunda lyder i största korthet historien om finska folkets törnbeströdda, blodiga väg till frihet och självständighet. Nu ligger svärdet vid sidan av plogen. Krigaren har vänt åter till fredens välsignade värv. Och i hägn av en ny rättsordning går ett folk att bygga det nya Finland.

Om det förunnats författaren till denna bok att själv nedskriva detta underbara kapitel, hade han visst avslutat det med ett varmt försoningens ord till sina landsmän. Kanske hade han upprepat vad han ett halvt sekel tillbaka låtit Sylvia sjunga efter dagens strider, sorger och möda:

Om vän, om ovän — fråga icke här,

o mänska, vem han är, den man du möter, men fråga blott, om han ett hjärta bär för allt det ädlaste, som livet lär, och allt det eviga, som tid ej nöter.

191. Finlands nya regeringsform.

Denna vårt lands viktigaste grundlag, som gäller från och med den 17 juli 1919 och i sig inrymmer allmänt bindande stadgar för republiken Finlands styrelse och statsförvaltning, måste envar medborgare känna till. Okunnigheten om en lag fritar ingen från dess efterlevnad. — Här följer i sammandrag en redogörelse för de

viktigare lagparagrafernas innehåll.

Allmänna stadganden. Finland är en suverän republik. Statsmakten tillkommer folket, som företrädes av riksdagen. Den lagstiftande makten utövas av riksdagen i förening med republikens president. Den verkställande makten är uppdragen åt presidenten jämte statsrådet bestående av en statsminister och nödigt antal ministrar.Finlands rikes område är odelbart. Dess gränser kunna icke ändras annat än med riksdagens samtycke.

Medborgarrätt tillkommer envar, som är född av finska föräldrar, så ock kvinna av främmande nationalitet, vilken ingått giftermål med finsk man.

Medborgerliga rättigheter. Finska medborgare äro lik-ställda inför lagen. Hemfriden är okränkbar. Varje medborgare vare tryggad till liv, ära, personlig frihet och gods. Religionsutövningen är fri. Medborgare ha rätt att utträda ur ett religionssamfund och ansluta sig till ett annat. Sina tankar äger man frihet att framställa i tal och tryck; man får ingå i eller bilda föreningar, vilkas ändamål ej strider mot lag eller god sed.

Ej må finsk medborgare dömas av annan domstol än den under vilken han enligt lag hör.

De inhemska språkens ställning. Finska och svenska äro republikens nationalspråk. Rätten att vid domstol eller förvaltande myndighet använda sitt finska eller svenska modersmål tryggas genom lag. Den finskspråkiga och den svenskspråkiga befolkningens kulturella och ekonomiska behov skola av staten tillgodoses enligt enahanda grunder.

Vid nyreglering av förvaltningsområdenas gränser bör iakttagas att dessa, där förhållandena det medgiva, bliva enspråkiga, finsk- eller svenskspråkiga, eller att åtminstone minoriteterna med annat språk inom desamma bliva möjligast små.

Lagstiftningen. Rätt att väcka förslag om stiftande av ny lag samt ändring eller upphävande av gammal tillkommer såväl presidenten som riksdagen. Huru den lagstiftande församlingen väljes och arbetar framgår av 1906 års lantdagsordning. Av riksdagen antagen lag underskrives av presidenten och en minister. Varder lag ej av presidenten stadfäst, blir den gällande även utan stadsfästelse, därest riksdagen efter nya val godkänt densamma oförändrad med flertalet av de avgivna rösterna.

Presidenten. Republikens president utses första gången av riksdagen samt andra och följande gånger av 300 elektorer och det för en tid av sex år. Om Finlands förhållande till utländska makter bestämmer presidenten,dock sålunda, att fördrag av riksdagen böra godkännas; angående krig och fred beslutar presidenten med riksdagens bifall.

Till presidentens rättigheter höra: att öppna och upplösa riksdag samt sammankalla urtima riksdag;

att i enskilda fall, efter att ha inhämtat högsta domstolens utlåtande, upphäva eller mildra straff;

att föra högsta befälet över landets krigsmakt och utnämna officerare;

att bevilja utlänningar finsk medborgarrätt; o. s. v. Är presidenten hindrad att sköta sitt kall, övertages detta tills vidare av statsministern.

Statsrådet. Till medlemmar av statsrådet, vilka böra åtnjuta riksdagens förtroende, kallar presidenten för redbarhet och skicklighet kända infödda finska medborgare. Minst tvenne böra vara lagfarna män. Varje ministerium förestås av en minister. Stadganden angående ärendenas fördelning mellan ministerierna utfärdas genom särskild förordning. Statsministern är ordförande i statsrådet och statsrådet är vid allmänt sammanträde beslutfört med fem medlemmar.

I statsrådet skall finnas en justitiekansler, som bör äga framstående insikt i rättsväsendet. Han skall vaka däröver att myndigheter och tjänstemän följa lag samt fullgöra sina skyldigheter och att icke någon må i sin lagliga rätt bliva lidande. Såsom högsta åklagare bör han äga uppsikt över landets allmänna åklagare, vilka äro skyldiga att efterkomma hans förordnanden. Hans övervakande myndighet sträcker sig också till bedömandet av lagligheten av statsrådens och presidentens beslut.

Riksdagens justitieombudsman. Varje lagtima riksdag utser en för utmärkt lagkunskap känd man till justitieombudsman att hava tillsyn över lagarnas efterlevnad i domstolar och övriga myndigheters verksamhet. Honom åligger att till riksdagen varje år avlämna redogörelse för handhavandet av sitt uppdrag samt angående lag-skipningens tillstånd och av honom anmärkta brister i lagstiftningen.Förvaltningen. För den allmänna förvaltningen skall Finland förbliva indelat i län, härad och kommuner. Länet förvaltas av en landshövding. Kommunernas förvaltning skall vara grundad på medborgerlig självstyrelse enligt vad särskilda lagar härom stadga.

Domstolarna. Högsta domstolen, som består av en president och ett antal justitieråd, utövar högsta doms-rätten i rättegångsmål samt övervakar rättvisans hand-havande av domare vid underrätterna.

Högsta förvaltningsdomstolen, som består av en president och ett antal förvaltningsråd, avgör besvärsmål i förvaltningsrättsliga ärenden.

Ej må någon tillfällig domstol tillsättas.

Rikets inkomster och utgifter. Det årliga statsförslaget, vari böra upptagas utgifterna och inkomsterna för året, fastställes av riksdagen. Angående skatt, jämväl tullbeskattning, stadgas genom lag för obestämd eller för viss tid. För upptagande av statslån fordras riksdagens samtycke. Statsverkets räkenskaper granskas av ett revisionsverk.

Finlands bank står under riksdagens garanti samt under inseende av fullmäktige som riksdagen utser.

Försvarsverket. Varje finsk medborgare är skyldig att deltaga i fäderneslandets försvar eller att därvid biträda på sätt som i lag stadgas. (Se provisorisk värnpliktslag för Finland, given d. 8 febr. 1919.) Värnpliktig bör så vitt möjligt hänföras till sådant truppförband, vars manskap har samma, finska eller svenska, modersmål som han och inom detsamma erhålla sin undervisning på detta språk. Militärens kommandospråk är finska. Skola trupperna ställas på krigsfot, förordnar presidenten därom i statsrådet.

Undervisningsväsendet. Helsingfors universitet bi be -håller rätten till självstyrelse. Den högsta undervisningen i tekniska, lantbruks- och handelsvetenskaper samt skön konst främjar staten genom särskilda högskolor eller genom bidrag till enskilda läroanstalter. På statens bekostnad underhållas eller understödjas läroverk för högre allmän bildning, så ock för högsta folkundervisning. Undervisning i folkskola skall för alla vara avgiftsfri. Hem-undervisning underligger icke tillsyn från myndighets sida.

De offentliga tjänsterna. De allmänna grunderna för befordran till statstjänster äro skicklighet, förmåga och beprövad medborgerlig dygd.

Presidenten utnämner justitiekanslern, biskoparna, universitetets kansler, ledamöterna i de tvenne högsta domstolarna och hovrätterna, professorerna vid universitetet och tekniska högskolan, cheferna för de centrala ämbetsverken ävensom på framställning av statsrådet sändebud och konsuler till utlandet. — Häradshövdingar, borgmästare och ordförande i ägodelningsr ätter na utnämnas av högsta domstolen.

Tjänsteman svarar för åtgärd som han vidtagit eller vartill han med sin röst bidragit.

Regeringsformen skall till alla delar vara. en orygglig grundlag. Den kan icke ändras, förklaras eller upphävas på annat än grundlagsenligt satt. Med dess utfärdande upphävdes regeringsformen av den 21 augusti 1772 samt förenings- och säkerhetsakten av den 21 februari och den 3 april 1789 ävensom alla i andra lagar och författningar förekommande stadganden, som strida mot den nya regeringsformen. —

Denna Finlands nya grundlag underskrevs av riksföreståndaren Mannerheim och justitieministern Söderholm, vilket skedde i Helsingfors den 17 juli 1919.

192. Om landets städer och huvudstad.

Vi hava redan omtalat Finlands forna huvudstad, det ännu med sin handel och slöjd blomstrande Åbo. Följande städer äro de äldsta i Finland och grundlagda under landets katolska tid: Åbo, Viborg, Borgå, Björneborg,

Raumo, Nådendal och kanske även Ekenäs. Sordavalas och Kexholms begynnelse är okänd. Nyslotts uppkomsttorde sammanfalla med slottets äldsta tid, men staden erhöll uppstadsrätt först i början av förra århundrade; (1816). Gustav Vasa grundläde Helsingfors.

Karl IX grundläde Uleåborg 1605 och Vasa 1606.

Gustav II Adolf grundläde Nystad 1617, Gamlakar-leby, Nykarleby och Torneå 1620.

Under Per Brahes tid grundlädes 1649 Kristinestad och Brahestad, 1651 Kaj ana, 1653 Jakobstad. Vid samma tid omtalas Villmanstrand och Veckelaks, som sedan kallades Fredrikshamn.

Under frihetstiden grundlädes år 1745 Lovisa.

Gustav III grundläde Heinola och Tammerfors 1779, Kuopio 1782 och Kaskö 1785. Tavastehus, som grundlagts 1739, flyttades 1776.

Från förra århundradet äro städerna Jyväskylä, S:t Michel, Joensuu, Mariehamn, Kemi, Idensalmi, Hangö och Kotka, från detta århundrade och yngst av alla är Lahti s.

De fyra folkrikaste städerna äro Helsingfors med inemot 300,000 invånare, Viborg, Tammerfors och Åbo med över 60,000 invånare.

Gustav Vasa hade en plan att anlägga en stad på ön Sandhamn, öster om det nuvarande Helsingfors. Troligen fann han dock, att denna plats var alltför öppen, varför han 1550 grundläde den nya staden vid Vanda ås mynning, där ännu i dag byn Gammelstaden är belägen. Staden fick namn efter forsen och kallades Helsingfors. Konungen hoppades, att här skulle bliva en bytesplats för ryska, tyska och holländska varor; ja, han var så säker därpå, att han lät befalla alla borgare i städerna Borgå, Ekenäs, Raumo och Björneborg att utflytta hit. Den nya staden motsvarade dock icke förhoppningarna. Läget var ogynnsamt och inloppet till viken trångt. De från andra städer inflyttade borgarna trivdes icke här och fingo om några år tillstånd att återflytta till sina gamla boningsplatser. Helsingfors var därefter länge en av rikets minsta städer.

Staden fick sina första privilegier av konung Johan III år 1569. Här föddes den berömde Sigfrid Forsius,och här samlade Gustav II Adolf Finlands ständer omkring sig vid denna fosterländska lantdag år 1616, vilken liksom invigde Helsingfors till framtidens huvudstad. Men hamnen hade redan då blivit för grund genom landhöjningen, och år 1640, under drottning Kristinas tid, flyttades Helsingfors till sin nuvarande plats, en halv mil längre åt sydväst, på en bergig halvö, som kallades »Est-näsudden». Här fortfor staden att vara en ringa småstad i mer än 100 år. Men när Sveaborg reste sig vid inloppet till dess förträffliga hamn, begynte Helsingfors växa. Mot slutet av svenska tiden var det genom sin folkmängd och sina vackra hus landets andra stad, näst efter Åbo. Helsingfors hade redan då haft sina växlande öden och tre gånger legat i ruiner. Det hade härjats av fienden (1713), av pesten (1710) och av eld (1557, 1713, 1808). Det hade sett svenska hären sträcka gevär 1742, firat med Gustav III slaget vid Högland 1788 och bevittnat Sveaborgs fall 1808. Sedan när landet blev förenat med Ryssland, låg Helsingfors närmare än Åbo till Petersburg; det låg närmare östra Finland, det hade en hamn, som kunde rymma Östersjöns flottor, och utanför denna hamn hade det Sveaborg. Därför blev det landets huvudstad; senaten hitflyttades med sina många ämbetsverk 1819 och universitet 1828.

År 1819 var Helsingfors ännu en liten stad med 5 eller

6,000 invånare. Det var icke bebyggt till hälften av dess nuvarande område. Tölö havsvik gick in där nu Alexandersgatan är med sina höga stenhus; ett kärr låg icke långt från senatshuset. Kronohagen var en betesmark, och oländiga höga berg tycktes trotsa människohanden, där nu stadens norra och södra gator banat sin väg. Ännu på 1830-talet var den sköna Brunnsparken en vild ödemark, och 20 år senare fanns en osund pöl, där nu bangården rest sina vackra byggnader. Men kejsarvil-jan, penningen och ett ihärdigt arbete förvandlade inom 50 år denna småstad med dess ödemarker till en vacker huvudstad, liten i bredd med andra länders stora städer, men stor nog för vårt land. Gustavianen Albert Ehren-ström, Gustav III:s forne handsekreterare och G. M. Arm-felts bundsförvant emot Reuterholm, uppgjorde pla-nen för denna sin födelsestad och gav gatorna namn. Arkitekten

Engel, född tysk, gav ritningen till senatens och universitetets hus samt den nya kyrkan. Ehrenströms och Engels för framtiden beräknade planer blevo dock endast delvis följda, och små inbesparingar kostade sedan stora summor.

Nu finnas i Helsingfors förenade alla de högsta ämbetsverken och läroverken i landet utom kyrkans domkapitel. Folkmängden växer hastigt, industrien bygger sina verkstäder, gaslågorna skimra, järnvägarna rassla, biler och bussar ila, flygmaskiner stiga mot skyn, grönskande parker utbreda sig över de fordom kala, ödsliga bergen. Ångfartygen röka, och varorna strömma in, så att Helsingfors numera är den största fabriks- och handelsstaden i landet.

Helsingfors är ännu endast en huvudstad i görningen, dess brokiga befolkning har ännu ej sammanväxt, där är för dyrt för vårt armod, för frestande för våra svagheter; där återstår mycket att förbättra. Men där är ock mycket samlat av landets bästa kraft, av vaket liv och ädel fosterlandskärlek. Tiden har fogat det så; vi måste pröva allt och behålla det bästa.

193. Om kommunikationerna.

Vad är kommunikation?

Det är allt slags samfärdsel och meddelande människor emellan; det är alla de medel, varigenom man kan komma till varandra eller skicka något till varandra. Emedan välstånd och bildning ^å väsentligen bero av en sådan förbindelse, brukar man bedöma ett lands framsteg efter de bättre eller sämre kommunikationer, det lyckats förskaffa sig.

Här i vårt avlägsna larid, med dess vintrar och ödemarker, visste människorna länge föga av varandra. Deras vägar voro om sommaren sjön, om vintern isen. De hade gångstigar över bergen, ridvägar över mon. Katolska kyrkan lät göra de första landsvägarna, broarna, färjorna, härbärgena. På femtonhundratalet fick landet gästgi-verier och skjutshästar, på sextonhundratalet posten, änsenare de första utprickade farlederna. I vagn åkte för hundra år sedan endast kungar och höga herrar. De många sjöarna tycktes liksom utsträcka armarna efter kanaler. Men först i vår tid fullbordades Saima kanal, som var påbörjad för 350 år sedan.

I mars månad år 1826 kommo 13 bönder från Savo-laks till kejsar Nikolaj med en böneskrift, vari de begärde

en kanal från Saima. Kejsaren lät undersöka saken, fann den utförbar, och år 1845 begynte det stora arbetet. »Forsarnas baron», Karl von Rosenkampf, började verket, svenske översten Nils Erikson utförde det.*) Det var icke ett lätt arbete, ty kanalen är över 2 1/2 meter djup,

*) På uppmaning av landshövdingen Ramsay undersökte ingenjör Claes Henrik Nyberg åren 1826 — 34 på egen bekostnad möjligheten av en kanalanläggning mellan Saima och Finska viken, vilket arbete han år 1836 fortsatte på befallning av strömrensningskommittén och fastslog därunder den riktning, kanalen nu följer.12 meter bred i bottnen och 5 1/2 mil lång, varav 3 mil grävda. Åar och bäckar måste ledas ur vägen, djupa kärr fyllas, berg genomsprängas och 28 slussar muras av huggen granit. Utan dem skulle Saimas vatten, som ligger 76 meter högre än havsytan, ha strömmat ut genom kanalen och fördränkt hela nejden. Men alla hinder över-vunnos, och den 7 september 1856, samma dag som kejsar Alexander II kröntes i Moskva, blev Saima kanal högtidligen invigd. Det var ock en glädjedag. Kanalen hade kostat över 12 miljoner mark, men så har den ock öppnat för stora sjöar och många mil strand en farled till havet. Numera utsända Kuopio och Nyslott sina fartyg till Finska viken.

Bilden visar oss ett fartyg, som går genom en sluss och upplyftes av det i slusskammaren inströmmande vattnet.

Huru bråttom man än hade, var man förr beroende av god eller dålig vind på en sjöresa. Mitt i sommaren till-bragte resande ofta flere veckor mellan Åbo och Stockholm. Men år 1830 hade ångans väldiga kraft hunnit även till Finland. I)å lät brukspatron Arppe bygga ett litet ångfartyg »Ilmarinen» för att bogsera lastbåtar på Saima. Nu röka de finska ångfartygen på Saima, Näsijärvi, Päijänne, vid alla våra havskuster och på världshaven.

Ett ångfartyg måste dock ofta lägga sig för ankar i storm, dimma och nattens mörker. Ett bantåg hindras knappt

av någon väderlek, icke ens av vinterns drivor, som endast sällan för några timmar fördröja dess färd. Den 17 mars år 1862 öppnades Finlands första järnväg för allmänheten. Den över 12 mil långa landsvägen mellan Helsingfors och Tavastehus, förut en dags resa, hade nu minskats till 11 genom järnvägens rakare sträckning och upptager 3 timmar. Än viktigare var järnvägen mellan Helsingfors och Petersburg, invigd den 11 september 1870. En färd mellan dessa städer hade förut tagit 3 eller 4 dagar; nu åtgå därtill 10 timmar. Båda dessa första järnvägar byggdes av finska kronan: den första för 12,000,000, den andra för 27,500,000 mark, vartill ryska kronan bidrog med ett lån på 10 miljoner, som sedan betalats. Statens nyare järnvägar förena Fredrikshamn, Kotka, Lovisa, Borgå, Hangö, Åbo, Nådendal, Nystad,Raumo, Björneborg, Kaskö, Kristineslad, Jyväskylä, Tammerfors, Vasa, Jakobstad, Brahestad, Uleåborg, Torneå, Rovaniemi, Kajana, Nyslott, Sordavala, Joensuu och Nurmes med de äldre banorna; enskilda bolag bygga korta bibanor, och om en mansålder skall hela landet sannolikt vara genomkorsat av järnvägar

Medan människor och varor så ila framåt med ångans kraft, flyga budskap med blixtens hastighet fram genom telegrafen. När kejsar Nikolaj I dog den i mars 1855, visste man detta viktiga budskap samma dag genom telegrafen

i nästan hela Europa, men i Helsingfors fick man veta det först på tredje dagen därefter. Vårt land hade då under kriget fått »optisk telegraf» med signaler på höga stänger

vid kusterna, men denna vägrade ofta sin tjänst i mörker och tjock luft. Den elektriska telegrafen inrättades i landet år 1856 och sprider nu sina snabba budskap kring avlägsna bygder.

Telefonen, ljudtråden, är en telegraf för det muntliga ordet, och genom radion kan numera den avlägsnaste torpare i ödemarken njuta den hörbara konstens skapelser och få del av de senaste världsnyheterna. I stället för att utskriva ordet med vanliga bokstäver, skriver stenografen ett tecken med blyertspenna, och detta går så hastigt, att han vid riksdagen eller andra tillfällen uppskriver ett tal lika fort som det talas. Och tidningarna skynda sig att utsprida alla nyheter samt alla enskilda tillkännagivanden (annonser).

Det var många omgångar förr, när man ville skicka ett brev med posten. Nu lägges breven med sina frimär-

Den nya järnvägsstationen i Helsingfors.ken på kuvertet i postlådan, och samma avgift eller porto gäller för hela landet; ett brev till utlandet kostar litet mera. Vill man skriva några rader på öppet, stämplat kort, kostar det mindre. Med posten kan man ock skicka paket, böcker i korsband, penningar m. m. Under senare år har den snabba flygposten blivit allt oftare anlitad. Den första flygförbindelsen med utlandet inleddes 1923 och redan följande år öppnade ett inhemskt bolag regelbunden post- och passageraretrafik mellan Finland och utlandet.

Genom de snabba kommunikationerna har vårt land trätt ut ur sin sekellånga isolering och står nu i daglig förbindelse med den stora vida världen. Allt detta, den snabba postgången och de många nya postanstalterna, gör, att posten nu avsändes långt mera än förr. År 1912 avgingo omkring 126 miljoner postförsändelser, d. v. s. 40 stycken för var invånare i landet. Och detta är ännu litet, ty i flere länder räknar posten långt flere försändelser om året för varje invånare.

194. Framsteg i välstånd.

Om våra förfäder kunde blott för en enda dag uppstå ur graven, skulle de förundra sig över allt det nya, som uppstått i deras Finland på mindre än femtio år. Vad skulle de tänka om de såge sig dragna av en järnhäst med ilande fart eller såge ett fartyg gå utan segel mot vinden eller finge telegram på några minuter på 70 mils avstånd eller ströke eld med en tändsticka eller hörde sorlet av tusen snurrande järnrullar i ett stort spinneri? De skulle anse allt detta för trolleri.

Ändock hör man nu många klaga, att nutidens uppfinningar taga ifrån den fattiga arbetaren hans ärliga bröd. Ja, det är visst sant, att flere hundra körkarlar i Viborgs län miste sin förtjänst, när Saima kanal övertog deras fraktgods. Det är sant, att järnvägen tager än mera, att sömmerskan icke längre kan tävla med symaskinen, och att den flitiga spinnrocken förgäves spinner sitt garn i kapp med fabriken. Under övergångstiden faller sig sådant svårt för mången. Men snart skall det nu bröd-lösa arbetet kasta sig åt andra håll, där maskinen icke kan tävla

med människan. Hon skall överlämna åt maskinen det mekaniska abetet, vartill endast fordras kraft eller fingerfärdighet, och behålla för sig de sysslor, där hennes tänkande ande kan vara med uti arbetet. Ju mera naturens krafter bliva hennes drängar, desto mera får människan tid och håg att odla sin själs krafter, som nu så ofta förtyngas av det kroppsliga arbetet. Hon skall mer och mer lösgöra sig ifrån stoftets träldom för att tjäna Gud, sin Skapare, såsom hans fria barn, och göra hans vilja på jorden.

Ett sådant stort frigörelseverk har Gud förelagt våi tidsålder genom de mekaniska uppfinningarna. Men därtill fordras, att de andliga och sedliga krafterna inom oss måste vara de jordiska begären övermäktiga. Vad gagnar det människan, om hon förvärvar hela världen och tager skada till sin själ? Sätta vi oss i veklig ro att njuta av den nya tidens bekvämligheter, eller glömma vi Gud för att endast prisa människosnillet, då skall visserligen en ny stoftets träldom med alla onda lidelser få makt över oss, och vi skola ömkligt förgås, såsom så många andra folk förgåtts före oss i sin veklighet eller sitt högmod. Vi, som fått så mycket framför våra fäder, måste ju vara desto mera ödmjuka, trogna och arbetsamma i det verk, Herren Gud förelagt oss.

Huru vårt land växer i välstånd genom den nya tidens livande krafter, det se vi inför våra ögon, och det säger nutidens statistik eller statskunskap. Såsom historien framställer för oss en förgången och redan avslutad tid, så upptecknar statistiken nutidens förhållanden, som än äro i görningen, och jämför dem med varandra eller med förra tiders. Detta är lärorikt. Det visar oss med åskådliga siffror, om ett land går framåt eller tillbaka i välstånd, folkmängd, god sed, kunskap eller annat mer. Sedan år 1865 finnes i Helsingfors ett statistiskt ämbetsverk, vilket varje år liksom väger på sin vågskål, vad landet och arbetet är värt.

Fråga vi nu denna vaksamma värdemätare, så svarar han oss, att år 1810 uppgingo finska kronans inkomster av skatterna, tulluppbörden och andra medel till 6miljoner 700,000 mark i nuvarande mynt. År 1835 hade de stigit till 8 miljoner 560,000 mark; men år 1896 beräknades de till 49 miljoner, och år 1912 stego statens samtliga inkomster, då inkomsterna från järnvägarna, posten m. m. medräknas, till 171 miljoner mark. Om landets,

d. v. s. de enskildas tillgångar, få vi en föreställning, när vi veta, att det år 1911 skördades 1 hektoliter råg och över

2 hektoliter havre på varje person i landet; att år 1^07 funnos i Finland närmare 300,000 hästar, över en miljon kor och nära en miljon får; att industriernas produktionsvärde år 1897 utgjorde 251 miljoner mark, men år 1911 615 miljoner mark. Värdet av utförda trävaror uppgick år 1908 till 130 miljoner mark och år 1912 till 173 miljoner mark; av andra varor utfördes då nästan lika mycket. Och om all enskild egendom fördelades jämnt mellan landets alla invånare, skulle enligt gjorda beräkningar på envars del komma omkring 2,000 mark.

Konsten att bliva rik består dock ej i att hava stora inkomster utan i att hava små utgifter. Vi måste också veta, att landet betalat många miljoner, ja, 1912 över 470 miljoner mark för utländska varor Vi ha icke fått vårt salt, vår bomull, vårt mjöl eller våra järnvägsskenor för intet. Vi betala årligen med stora sträckor av nedhuggna skogar vår kaffepanna, vårt socker, våra utländska tyger och all vår grannlåt. Det är naturligt, att när utlänningen köper mycket av oss, köpa vi mycket av honom. I början av år 1912 hörde till vår handelsflotta närmare

3,000 segelfartyg och 845 ångfartyg, som självfallet föra med sig något till hemlandet, när de ej gå på frakt mellan utrikes hamnar. Icke råka vi därmed i skuld; och om finska kronan gjort skulder, så har detta skett för så nyttiga ting som kanaler och järnvägar. Men det är en fara när ett folk under goda tider vänjer sig vid ett överflöd, som det under dåliga tider icke längre har råd att betala. Och det är lättsinne, om man ej under den goda dagen sparar något för den onda dagen. I andra länder finnes en sparbank nästan i varje by.

Världskriget har i många fall förorsakat en omvälvning av det ekonomiska läget.

Det gick med Finland som med flere andra land. Närkrigsflottorna spärrade de stora haven, kunde handelsvaror föras varken in eller ut. Alltså uppstod brist på livsmedel och fabriksvaror. De egna fältens skördar fyllde ej invånarnas behov, och bristen på råvaror, t. ex, bomull, järn, tobak, hudar och råsocker bragte flere fabrikers maskiner att stanna. Färdigsågade trävaror fanns det ymnigt, men för dem erhöllos inga penningar, då de ej kunde utskeppas och försäljas till utlandet.

Det är tillgången och efterfrågan som bestämma en varas värde. Nu fanns det litet varor, och alla ville köpa. Detta hade till följd att prisen stegrades femfalt, tiofalt. Allting blev med ens mycket dyrt. De som hade sparade eller i hast inköpta förråd att försälja, blevo snabbt rika: jordbrukarna fingo en strykande åtgång på allt vad jorden och ladugården frambragte,' men de, som hade små löner och ej .kunde göra affärer, fingo det så svårt, att tusentals familjer bragtes nära svältgränsen.

Den finska markens köpkraft hade gått nedåt. Den hade tyvärr fått ett mycket litet värde i jämförelse med andra länders mynt. Förr kunde man köpa en svensk krona för i mark 40 penni; i juli 1919 kostade den 4 mark 60 penni, i juli 1937 11 mark och 70 penni

Prisen under »den gamla goda tiden» komma aldrig mera tillbaka, sedan arbetslönerna jämte varorna stigit i värde. En god dagspenning för en timmerman var förr 4 mark, nu kan han med åtta timmars arbetsdag förtjäna 30 mark och mera. Dyrt arbete ger dyr vara.

Freden skall dock småningom införa en förbättring i Finlands ekonomiska läge, när vi till utlandet kunna försälja så stora mängder av inhemska varor till goda pris, att gott utländskt mynt börjar strömma in och vi med dessa penningar kunna betala en större del av det vi köpa och åtminstone en del av statens stora utländska lån. Men vår industri och handel behöver lugn för att kunna utvecklas. Därför är Finland i högsta behov av arbetsfrid och en genom lag tryggad ordning. Där dessa villkor saknas går ett land sin undergång till mötes. Detta bevisar tydligt våra dagars olyckliga Ryssland.195. Kyrkan och skolan.

Ordet kyrka betecknar icke blott Guds tempel, utan ock Guds församling. Vår evangeliska kyrka inrättades i Gustav Vasas tid efter förebilden av doktor Martin I,u-thers tyska församling. Efter många oroliga skiften blev den stadfäst genom Uppsala mötes beslut 1593 och full-

Uno Cygnaeus.

ständigt ordnad på Karl XI:s tid genom 1686 års kyrkolag. Såväl denna på sin tid förträffliga lag som kyrkans då antagna handbok, psalmböcker och katekes hava under loppet av en lång tid blivit bristfälliga, väl även i några stycken ofördragsamma mot olika tänkande. Därför hava stora förbättringar skett i dessa kyrkans lagar och böcker, dels med regentens och ständernas samtycke, dels genom den nuvarande kyrkostyrelsen; dock så att intet är rubbat av kyrkans gamla kristliga grund. Enligt den nya kyrkolagen av 1869 är Guds heliga ord i bibeln det enda rättesnöret, varefter all lära i kyrkan skall dömas. Den, som hyser en från kyrkans lära avvikande mening, skall förmanas och undervisas, men icke hindras att övergåtill annat kyrkosamfund. Landet fördelas i biskops-stift med deras biskop och domkapitel, stiften i prosteiier, dessa åter i församlingar med deras prästerskap, kyrkostämmor och kyrkoråd. Vart tionde år eller oftare rådslå valda präster och lekmän (icke-präster) på kyrkomöte i Åbo under ärkebiskopens inseende om kyrkans angelägenheter.

Huru nu denna kyrka i vår tid förvaltar sitt ämbete i Guds rikes tjänst utöver lagens bokstav, därom dömer allena Gud. Samhället vittnar, att där en levande tro finnes, där visar den sig i laglydnad och alla kristliga dygder. Där åter herden sover vid hjordens sida, där utbreda sig lasterna, där hör man svordomar från barnens läppar och drinkarens skrål i den tysta natten. Understundom skickar Gud en kraftig villfarelse för att väcka en slumrande tro. Ofta har det begrundande finska folket i sitt begär att utforska djupet av Guds ord kommit på svär-mares avvägar. Men då har alltid villfarelsen kallat sanningen under vapen, sanningens röst har fått övermakt, och ett nytt andligt liv har vaknat i'bygderna.

I vårt land har gudsfruktan även i yttre måtto varit vishetens begynnelse, ty skolan är här en dotter till kyrkan. Länge gick hon i denna sin moders stränga tuktan, och ännu övervakar kyrkan med sin skriftskola och sina läsförhör allmogens läskunnighet och alla läroverks undervisning i kristendomen. I övrigt är skolan numera skild från kyrkan och har sin egen överstyrelse. Mer än hundra år hade skolan stått fast vid sin gamla ordning, när en rad av förändringar begynte år 1843 för att lyfta den i jämnhöjd med tidens anspråk. Den nu gällande skolordningen är av år 1872, men delvis förändrad.

Staten bekostar sina skolors undervisning, i några på finska, i andra på svenska, men lärjungarna betala årsavgift,

utom ett begränsat antal medellösa. Lyceerna och samskolorna sända sina lärjungar till Helsingfors till universitetet *) eller tekniska högskolan, av vilka det förra utbildar vetenskaps- och tjänstemän, den senare arkitekter,

*) Sedan 1919 arbetar i Åbo en akademi med svenskt under-visningsspråk.ingenjörer m. m.

Dessa läroverk liksom även flicklyceerna kallas lärda skolor. Men det finns även många enskilda läroverk med eller utan statens understöd för lärdom, för yrkes-bildning, handel, sjöfart, konstbildning; ja, skolor för små barn från 3 till 8 års ålder, vilka där vänjas med lek vid ordning och uppmärksamhet.

Ingen är utestängd från en högre bildning. För den stora skaran av folkets barn, gossar och flickor, finsk- och svensktalande, står numera folkskolan fritt öppen. Folkskolor förekomma i städerna och på landet och underhållas av kommunerna med statsbidrag, medan staten ensam bekostar seminarier för lärares och lärarinnors utbildning. År 1888 var folkskolornas antal i hela landet 971 med inalles

63,000 elever, men 20 år senare hade dessas antal ökats till 2,663, som besöktes av 146,990 elever. Under läsåret 1911—12 funnos enligt den officiella statistiken på landet 2,995 folkskolor, besökta av 140,403 elever; i städerna var elevernas antal 39,400. Samtidigt verkade i landet 5,264 folkskollärare. En del orter hava skyndat att inrätta så många folkskolor som möjligt; andra hava visat sig liknöjda eller misstrogna. De tro, att folkskolan gör sina lärjungar till herrar och lär dem att förakta jordbruk samt hemmets enkla seder. De glömma, att intet yrke i vår tid kan umbära kunskaper. De veta ej, att i andra bildade länder, där folkskolan är äldre, såsom i Sverge, just de dugligaste jordbrukarna, de aktningsvärdaste bönderna, de förståndigaste husmödrarna äro sådana, som i sin ungdom vunnit bättre insikter och uppfostran i folkskolan och sedan besökt folkhögskolan*).

Den finska folkskolans oförgätlige grundläggare är pastor Uno Cygnczus, som föddes den 12 oktober 1810 och dog den 2 januari 1888.

Och så går undervisningen såsom en ljusstråle genom alla delar av folket, från folkskolan och småbarnsskolan

♦) I Finland ha folkhögskolor uppstått efter danska och svenska förebilder. Alla erhålla understöd av staten, de svenska därjämte av föreningen Svenska folkskolans vänner, som arbetar för skolor, bibliotek, föredragshållande, skrifters utgivande och musikfester.ända till universitetet, erbjudande alla den kunskap och goda sed, som äro mera värda än silver och guld. Hemmet börjar, skolan fortsätter, livet fulländar vår uppfostran. Skolans ungdom är en beständigt framåt marscherande* krigshär under sanningens fana. Med den vilja vi erövra världen. Lärare och lärarinnor äro framtidens så-ningsmän. Låt oss alltid hedra och tacka dem för deras självforsakande möda. Ja, det finns ej ett viktigare kall eller ett mera fruktbärande ämbete i hela vårt land än deras. Skolan förstår nu sina lärjungar bättre än förr. Den fordrar nu som alltid av dem ett gott uppförande, flit, lydnad och ordning; men den inskärper icke mera som förr sin lärdom med riset. Den straffar med mildhet, den förmanar med tålamod, den vädjar till sina lärjungars egen rättskänsla och glädes att se dem frimodiga, lyckliga, starka till kropp och själ strida för sanningen.

196. Skalder och konstnärer.

Det är förut sagt, att de sköna konsterna, som glädja och förädla människolivet, äro yngst i varje folks utveckling och beteckna dess blomning. De hava samma förunderliga makt att smälta is som ett solsken om våren. Även det hårdaste hjärta måste vekna för dem. När »Vårt land» första gången sjöngs på maj fältet utanför Helsingfors den 13 maj 1848, stod hela det stora fältet runtomkring uppfyllt av folk, och det var, som om sången hade gått tvärsigenom tusende hjärtan. Då sågos tårar i många ögon, obekanta tryckte varandras händer, och fäderneslandet stod där i sin storhet och skönhet närvarande uti sången.

Det är Runeberg, som diktat »Vårt land»; det är Pacius, som satt toner därtill. Professor Johan Ludvig Runeberg föddes i Jakobstad 1804, var en tid lärare vid universitetet, men flyttade 1837 till Borgå som lärare i grekiska språket. Han hade vuxit upp, medan Franzéns visor ännu voro på allas läppar, och sjöng i början såsom Franzén om naturens skönhet. Men Runeberg var en född bildhuggare fastän han aldrig fick lära denna konst. I hanssånger och berättelser trädde snart mänskliga bilder fram så bestämt formade, som hade de varit huggna i

grekisk marmor. Det var bilder av det finska folket i dess skogar, dess hemgårdar, prästgårdar och herrgårdar på landet; levande friska, kraftiga och glada bilder, bland vilka icke ens tiggaren glömdes.* Sedan diktade han om en rysk livegen flicka under Katarina II och slutligen Fän-

rik Ståls sägner. Men sist valde han den högsta och svåraste av all diktkonst, emedan det fordrar den största självförsakelse, nämligen psalmerna. Och med dem liksom invigdes hans ande till de prövningar, vilka Gud sänder sina utkorade på jorden. Runeberg hade börjat ringa och obemärkt i armod och strid; men när hans hjässa grånat och hans förlamade arm ej mer kunde skriva, var ingen konung mera hedrad än han, och såsom en patriark från forna tider mottog han hela nordens hyllning på sin 7o:de födelsedag. Han dog den 6 maj 1877, 73 år gammal. I maj 1885 reste Finlands folk över denne sin störste skald en vacker staty i Helsingfors, och denna bronsstaty är modellerad av skaldens egen son, Finlands förnämstebildhuggare Walter Runeberg.

Med Runeberg har den svenska sången i Finland — den svenska sången med det finska hjärtat — uppnått sin höjd. Borta är skalden Lars Stenbäck, vars kämpande ande slutligen sökte och fann sin ro i hans psalmer. Borta är den unga och rikt begåvade Julius Wecksell (f 1907), som sökte, men icke fann sin ro förrän i glömskan. Grånad bortgick 1881 Klas Flemings sångare, Fredrik Cyg-nceus, från sina högtänkta maningar för konsten och fäderneslandet. Tätt i spåren efter dessa följde Zacharias Topelius, som med sin sång fyllde allt vårt land och liksom Runeberg mottog hela nordens hyllning och kort därpå bortgick (1898), 80 år gammal. I hans tonart hava andra strängat sina lyror, såsom K. . R. Malmström (j 1900) och Rafael Hertzberg (f 1896). Ett yngre släktes tänkesätt och anda möta oss i den rikt begåvade, tidigt bortgångne K. A. T av ast st jer nas (f 1898) sånger och berättelser, i Mikael Lybecks (j 1925) och Jonatan Reuters dikter. Under senare tid ha Bertel Gripenberg, Arvid Mörne, Hjalmar Procopé, Jacob Tegengren och Jarl Hemmer väckt uppmärksamhet genom sina vackra dikter. Såsom författare till välskrivna berättelseböcker har bland de ungas led framträtt Runar Schildt (f 1925).

Den finska sången på finska begynte med Oksanens »Gnistor» (Säkeniä), vilka tända liksom morgonrodnaden en ny dag, medan Suonio, djup och innerlig, återspeglar den finska andens trängtan» Hos båda dessa skalder

— professor August Ahlqvist och doktor Julius Krohn — blommar det finska språket i den nyare tidens rika fägring. En tredje sångare, storartad och djärv, hade vid deras sida trätt fram ur den låga kojan. Hari hette Alexis Kivi (Stenvall); han brast såsom Wecksell, förtärd av en brinnande själ. Och efter dem hava andra strängat den nya kantelen. Bland dem må nämnas den känsliga skalden /. H. Erkko (f 1906) och Juhani Aho (f 1921), vars »Spånor» i översättning flugit långt ut i världen. Bland yngre finskspråkiga författare äro mest kända och uppskattade: San-terilvalo (Ingman), Eino Leino (f 1925) och JohannesLinnankoski (f 1913). Och såsom författarinna intager Minna Canth (f 1897) fortfarande det främsta rummet blandfinska kvinnor. Bland författare, utgångna ur folkets led, äro P. Päivärinta (f 1913) och 5. Alkio de mest kända.

Redan katolska kyrkan hade i landet infört de sköna konsterna: — byggnadskonst (arkitektur), bildhuggarkonst (skulptur), målarkonst och musik. Men det dröjde långa århundraden, innan landet fick egna konstnärer. Här fun-nos byggmästare, som uppförde kyrkor, stundom värdiga i deras enkelhet, stundom fula i deras grannlåt. Här fun-

nos träsnidare, som gjorde grova bilder, och målare, som kluddade dessa många vanskapliga altartavlor, där rövaren, icke Frälsaren, hänger på försoningens kors. Kantele fanns, spelmän funnos; men verkliga, utbildade finska konstnärer funnos ej förrän på 1800-talet. Tysken Engel och svensken Chiewitz hava först lärt oss byggnadskonsten, och nu arbeta många arkitekter med ungdoms-iver på utbildandet av en egen finsk byggnadsstil. Carl Eneas Sjöstrand (född svensk) har i kraftfulla bilder utfört Kalevalas hjältar och format den minnesvård av Porthan, som finnes avbildad på sidan 352. Walter Runeberg har ärvt sin faders bildhuggarkonst och utfört bl. a. Alexander II:s monument i Helsingfors. I dessas spår ha framgångsrikt följt /. Takanen (f 1885), Ville Vallgren,Viktor Malmberg och Emil Vikström m. fl.

T mitten av 1700-talet lärde två unga finnar, Isak Wacklin och Mikael Toppelius, målarkonsten i Stockholm. Men den första fullt utbildade och berömda finska målaren var Alexander Laurceus, död utrikes 1828. Från Italien återkom en ung finne, som hette Robert Ekman, och hade mod att kvarstanna som ritlärare i Åbo. Han blev målarkonstens rätte grundläggare i vårt land genom sitt föredöme och sina lärjungar. Ekman har brutit en

bred väg för sina efterföljare genom de första historiska bilderna i vårt land, de första teckningarna ur Kalevala, de första trogna bilderna av det finska folket. Men alla konstnärer behöva resa utrikes för att se och lära någonting bättre. Var skulle de i sin fattigdom få medel därtill? Några konstälskande män visste råd; de stiftade år 1846 Finska konstföreningen för att understöda unga målare och bildhuggare. Då blev småningom konsten bofast i Finland. Då fingo Magnus och Ferdinand von Wright bättre mod att måla dessa ända i minsta fjäder natursanna fåglar, som tyckas sjunga på tavlan. Då målade Werner Holmberg finska landskap, där furorna susade, och när han dog ung, framträdde efter honom Berndt Lindholm, Hjalmar Munsterhjelm, Erik Lövgren, Alexandra Frosterus, Karl Emil Jansson och Adolf von Becker. — Albert Edelfelt (f 1905), Gunnar Berndtson, Axel Gallén-Kallela, Eero Järnefelt, Magnus Enckell(j 1925), Pekka Halonen m. fl. hava i senare tid vunnit ryktbarhet för sina bilder ur naturen, sagan och människolivet. Nu, när även styrelsen varje år utdelar reseunderstöd åt unga konstnärer, tävla finska tavlor och finsk bildhuggarkonst med god konst i utlandet.

Musiken var icke längre stum. Vid den tiden, när mången finsk tärna sjöng Fredrik Ehrströms enkla melodier vid sitt piano, inkallades en ung hamburgare vid namn Fredrik Pacius till musiklärare vid universitetet. I 40 år diktade han sköna, storartade musikstycken, utförde med sina lärjungar andra länders musikaliska mästerverk och blev så i vårt land den högre musikens grundläggare. Minst 12 melodier äro skrivna till »Vårt land» men melodien av Pacius har segrat över dem alla. I hans fotspår trädde yngre musikdiktare: Karl Collan med Vasa marsch ochSavolaisen laulu, Filip von Schantz, som drömde om ädla storverk, och tonsättaren Martin Wegelius (f 1906), stiftaren av musikinstitutet i Helsingfors. Senare tider ha givit oss R. Faltin, R. Kajanus, Karl Ekman, Jean Sibelius och Armas Järnefelt, av vilka Sibelius vunnit den största ryktbarhet.

Slutligen har även skådebanan, teatern, som så länge varit en främmande gäst, blivit bofast i landet. Finska språket talas och sjunges nu ifrån scenen liksom det svenska. Såsom fordom den första finska sångerskan Johanna von Schoultz, så hava i senare tid Alma Fohström, Aino Ackté, Ida Ekman och andra sångfåglar från den finska norden vunnit rykte i världen. Det fordras en inre kallelse, ett långt och strängt arbete, mod och ihärdighet för att som konstnär uppfylla nutidens anspråk. All sann konst är en spegel, där tidevarvet skådar det bästa av sig självt i en renad, förklarad dager. Och så är konsten visst en hög och ädel Guds gåva. Men träda de onda lustarna fram däri, hur fagert de än må sminka sitt anlete, då är konsten ej mera sann, då är hon Guds fiende, icke hans tjänarinna. Och därför må vi se till vilken herre vi tjäna, att icke ljuset i oss må förvandlas till mörker. Ty, säger profeten (Es. 2: 16. 17), Herrens dom skall gå över allt, som är skönt att skåda, och han allena skall vara hög.

197. Bön.

O, konungarnas konung! Gud, som styr all världen med ditt bud, vänd ock i nåd till detta land din fadersblick, din allmaktshand!

Ett litet folk vi äro visst, för världens ögon fullt av brist; vad har den största dock förmått, om ej av dig sin kraft han fått?All jordens storhet, styrka, makt, det är som stoft dig underlagt, och vid din vink det högsta böjs, det ringaste till ära höjs.

Hur ofta väljer du ej då till dina redskap just de små på det att uti dem må klar din allmakt vara uppenbar!

Ditt folk, som du åt dig berett, det var av världen översett; det var ett ringa judafolk, du valde till din sannings tolk.

Och Betlehem var minst ibland de städer uti Juda land; dock fick det nådens fullhet, när du lät Messias födas där.

O, Herre, hör då oss också, låt ock i oss din nåd bestå!

Om storhet ej dig bedja vi: vi vilja i vår ringhet bli.

Men låt vårt folk få tjäna dig och dina verk evinnerlig; upplys oss, Herre, att vi så i ljus må andra föregå!

Suonio.

198, Hemkomsten från skolan.

Solen sjunker bakom björkarna ned i den lugna sjön. Där är guld i vattnen, svalka i luften; himmelens frid över allt mitt land.

Nu är juni månad, häggama blomma, alla fåglar sjunga i skogen. Jag återvänder från skolan tillbaka tillhemmet. Vägen blir mig så lång, hjärtat blir mig så fullt. Jag vill tänka på något annat, medan jag än har ett stycke kvar till backen vid kyrkan.

Vad allt har jag icke lärt och sett, sedan den morgonen förr, när jag klev på stegen där hemma och tänkte på det obegripliga ordet vårt land! Nu känner jag det;

— ja, det vill säga, jag känner ett litet höm därav; den första bokstaven av en lång läxa. Men jag vet nu, att det är värt att älskas och varför vi älska det. Min fader i himmelen, låt mig få lära mycket, mycket mer om mitt fädernesland, på det att jag må bliva det värdig och kunna tjäna det i hela mitt liv!

Huru förunderligt Gud dock har skapat detta land och välsignat dess armod! Så hårt, så kallt, så fattigt, avlägset, gömt och glömt, och dock det skönaste, bästa, rikaste, gladaste land för oss! Vad är det med ett land, där människan i en beständig sommar sätter sig mätt vid naturens färdigt dukade bord? Allt bjuder det henne, men icke den glada äran att skapa någonting nytt och bättre, icke det starka medvetandet att kunna försaka, icke den fria känslan att vara ingens slav. Jag vill vara naturens herre och icke dess snyltgäst. Jag vill vara Solgrim, som fick det öde landet och omskapade det till en lustgård. O, min moder, du hade rätt: detta är någonting värt att leva för.

Och' detta folk, som Herren Gud har ställt här att bryta stenar vid världens ände, vad jag älskar det i dess lugna kraft! Det är sådant natur och öden ha gjort det; ett skrovligt, gammalt träd på en stenbunden mark. Men när vi bortrensa de torra kvistarna, när vi skaffa det luft och ljus och breda frisk, ny jord kring dess rötter, se då skall det skjuta gröna toppar, då skall det blomstra i frisk ungdom. När jag tänker på vad detta folk genomgått, utan att dö, vad det burit, utan att brista, och försakat, utan att misströsta; då föreställer jag mig, att det aldrig kan brytas, så länge dess rot är frisk. Det finnes endast en fiende, som kan döda det genom att utmärgla dess kärna, och han heter V e k 1 i g h e t. Men se, då står åter det hårda, kalla, fattiga landet runtomkring och säger: arbeta! Det förvekligade folket vaknar som ur en dröm,finner sig naket på drivorna, igenkänner sig själv och lever.

Ju mera jag tänker på vad jag läst om detta folks framfarna dagar, desto bättre förstår jag huru underbar-ligen Gud har ledsagat det genom djupa, mörka dalar till ljuset på höjderna. Det tillhörde en stor och talrik, men fattig, okunnig, kring halva världen förskingrad stam. Hade nu Gud överlämnat det finska folket ostört åt dess egen kraft, så skulle det ju hava blivit en sådan eländig, förkommen spillra av mänskligheten, som nu de olyckliga, bortdöende folken i Sibiriens ödemarker. Men Gud hade nåderikt utkorat detta folk bland så många dess stamförvanter. Varför? Det vet jag icke; kanhända därför, att han hos det nedlagt från början högre gåvor, än hos de andra. Så ledde han dess vägar längre västerut, där det kom i beröring med de slaviska och germaniska folken. Där lade Gud det under ett främmande svenskt välde, tillräckligt starkt för att vara dess stöd, men icke nog stort eller mäktigt för att uppsluka det. Och bundet, såsom ett ungt träd, vid detta stöd, tillväxte det finska folket, härdat i svåra stormar. Dess grundlynne är österländskt, asiatiskt; men sedan det fått det bästa, som Europa kunnat giva det: kristendom, samhälle och fri, mänsklig odling, bär det österland och västerland båda inom sig. Av sådana folk kan Gud göra något. När då tiden var fullbordad, lösgjorde Gud det förra bandet med Sverige och knöt folket i ett nytt band med Ryssland, likasom för att åter hänvisa det på dess ursprung. Ty där tyckes Guds mening vara alldeles uppenbar, nämligen att det finska folket skall bliva en lärare och föresyn för många bortkomna stamförvanter, medan det själv gör sin stams egendomlighet fruktbar för mänskligheten. Och när det en gång vuxit till 12 millioner. . .

Jag ser mitt hem, jag ser det, fönstren glimma på avstånd i aftonsolen! Där är vår egen beteshage, där är vår åker. Jag kan se gärdesgården, grinden, ladugården och brunnen. Där står hon kvar, den gamla nedrökta rian med den sotiga dörren, där jag brukade hoppa jäm-fota i halmen. O, vad allt är sig likt, och vad allt är vackert! Röda ladan

har fått ett nytt tak; bron överbäcken är nyss omlagad. Så. . . nu skymma de höga granarna gården! Vad vägen är lång! — lång! lång! lång! Hör, där skäller en hund. Det är Musti, ja, jag är säker därpå, han vädrar min ankomst. Vägen kröker sig; här äro de gamla asparna, där kråkorna bruka samlas om kvällen. Framåt, framåt, — o, att jag kunde flyga! Och nu ser jag grinden, gården, trappan alldeles nära. Någon kommer på vägen. . . hon breder ut sina armar. . . det är min moder, min älskade moder, som möter mig. Vad jag är lycklig, min Gud; du har givit mig allt, — moder, hem, fäderneslan‌d. O, Gud vare lovad!

199. Psalm för Fäderneslandet.

1. Bevara Gud, vårt fosterland,

Håll över det din starkhets hand,

Och var dess hägn i strid, som frid,

I sorgens, som i glädjens tid.

2. Här se vi vad oss mest är värt,

Allt vad vi skatta dyrt och kärt.

Ej fjärran finns en bygd, ej när,

Som är för oss vad denna är.

3. Här hava våra fäder bott,

Arbetat, kämpat, hoppats, trott;

Här även vi vår boning fått,

Med samma liv och samma lott.

4. Här skola våra barn också En gång på våra stigar gå,

Ha det vi haft, se det vi sett Och be till Herren, som vi bett.

5. Gud, skydda detta kära land

Från sjö till sjö, från strand till strand; Sänk över det din milda vård,

Som sommardagg på rosengård!6. Välsigna varje trofast själ,

Som önskar det av hjärtat väl;

Men slå vart ondskans uppsåt ned,

Som vill dess fall och stör dess fred.

7. Låt det få bli och vara ditt,

Befolkat, tryggat, glatt och fritt,

På kärlek bördigt, som på råd,

Och uppfyllt av din Andes nåd.

8. Du hulpit det ur mörker opp,

Liksom en blomma ur sin knopp;

Så låt det ock till tidens slut Uti ditt ljus få vecklas ut.

9. Det ljuset är ditt helga ord,

En sol för himmel och för jord.

Giv, att det klart här lysa må Och aldrig mer ifrån oss gå!

Bihang.

Zacharias Topelius.

Stamfadern för släkten Toppelius inflyttade undei trettioåriga krigets tid till Uleåborg, där släktens medlemmar, arbetsamma, dugliga människor, sedan förde ett obemärkt liv. En av dem, tullskrivaren Mikael Mi-kelsson Toppelius, gifte sig med en döpt judinna, Maria Zebulon, och från och med nu uppträda konstnärsanla-gen i familjen. Deras sonson Mikael Toppelius, född 1734, död 1821, blev en bland Finlands första målare. Mikael Toppelius målade bibliska bilder i fyrtio av Finlands kyrkor, mest i norra delen av landet. Hans verk blevo glömda, men fornminnesföreningen har dock i våra dagar låtit undersöka och avteckna dem. Denna obemärkta målare är dock ljusstrimman vid horisonten, ty han är den stora skaldens farfader.

Målaren Mikael Toppelius hade elva barn; ett av dem hette Zacharias och blev läkare. Såsom medicinekandi-dat följde han med sin fader, vilken även var vaccinatör, på resor ända bort till Vuokkiniemi utom Finlands gräns vid Vita havet. Denna obetydliga händelse hade betydelsefulla följder. Den unge läkaren gjorde nämligen här bekantskap med de finska runorna. Han samlade en hel mängd, utgav dem under titeln »Suomen kansan vanhoja runoja» (Det finska folkets gamla sånger) och blev sålunda en föregångare till Elias Lönnrot.

Denna doktor Topelius — han skrev släktnamnet på detta sätt — var fader till skalden Zacharias Topelius, som föddes den 14 januari 1818 på Kuddnäs gård invid Nykarleby. Modern hette Katarina Sofia Calamnius och tillhörde en gammal österbottnisk handelssläkt.I det goda, lantliga hemmet vid Nykarleby älv uppväxte Zacharias Topelius tillsammans med en yngre syster. Modern var en vis uppfostrarinna, och fadern övervakade barnens lekar och sysselsättningar så, att den veka gossen härdades till kropp och själ. Han fick tumla om i snödrivorna utan vantar och mössa och om sommaren gå barfota. Vidare gällde det att stundom genom frivillig självförsakelse härda sig. »Vinn på dig själv!» var faderns ständiga råd. »Du får gärna göra det, men försök, om du kan låta bli!» Då allt gott och glatt sålunda unnades honom av varma hjärtan, var denna försakelse ej för tung; den åsyftade endast att skänka honom makt över sina begär, men ville icke beröva honom frihet och glädje.

Fadern, som var djupt intresserad av naturvetenskaperna, sysselsatte sig med sonen och hans kamrater, gjorde experiment (försök) med elektricitetsmaskin, magnet och solglas samt lärde dem igenkänna stjärnbilderna. Ja, han önskade t. o. m., att sonen stundom skulle närvara vid de liköppningar, han som provincialläkare övervakade.

Topelius' kamrater vid denna tid voro bl. a. Alexander Lithén och Svante Svahn. De klevo i träden, lekte vid kvarnen och smedjan, ritade kartor över Kuddnäs ägor och över skärgården, metade vid ån och gjorde långa färder ut till havs med Topelius' morbroder. Detta friska, glada sommarliv utvecklade den innerliga känsla av samliv med naturen, utan vilken inga sagor kunna skrivas. Inomhus läste Topelius läxor för sin informator,*) fångade möss för 2 styver stycket, en näringsgren, över vilken han förde bok, samt bearbetade och skrev själv små böcker, stundom illustrerade, numrerade och försedda med anteckningar om tryckningsorten och upplagan. Av dessa må nämnas »Rimlexicon», »Robinson», »Bataljen», »Sirapen» (andra upplagan!). De kostade vanligen 3 nålar. »Draken», originalsaga av honom själv, kostade 6 nålar.

*) Den första var Frans Mikael Toppelius och efter honom J. Fr. Blanck, sedermera läkare i Nykarleby.»Draken.»

En hiskelig drake kom engång flygandes och satte sig på Nykarleby kjörktorn. Det va,r flere som sköto på honom, men han rördes ej. Jag klev opp och tog uti honom, han klöste mej duktigt, men jag höll fast. Så föllo vi båda i forsen, där drunknade draken men jag rev utav honom några tänder och simmade i land, men när jag gick hem, fälte jag boit en utav drakens tänder och där växte upp en gammal arger käring och jag började att slåss med henne och jag gav henne en sådan örfil att hon tumlade i forsen. Men hon hade så tilltygat mig att jag såg faslig ut. Slut.

Sin första dikt skrev Topelius vid sju års ålder vid en grönsiskas grav:

Tippelill, var fri och glad, flyg till Gud i gröna blad!

Tack för att du sjöng för mig, jag har ledsamt efter dig.

Faderns ordspråk: »Ingen dag utan en rad; en ordentlig karl lever med pennan i handen», föllo hos sonen i god jord. Från det att han var io år gammal, finnes nästan för varje dag anteckningar, om ej annorstädes, så uti almanackan. T. ex. 1828: »23 maj metade jag; 24 läste jag hela

e. m. katekesen; 27 dansade jag hos Calamniuses; 28 hade jag hela dagen lov; 29 började jag med alv are med grekiskan; 7:de juli fick jag 5 abborrar; 8 stekte och åt jag dem; 9 rev de ner svinstian». Även heter det: köpte jag en boll, bakade jag, voro vi på skeppet Hoppet, fick jag 50 girsar, tog jag torrhö, hade jag främmande, började jag fånga möss, var jag utklädd, doppade jag ljus, lagade jag en karta, gick kvarnen, blev mormor sjuk, o. s. v.

Då han var 11 år, inföll för honom den första skolresan till Uleåborg, där han bodde hos sin farbroder. Det var andra tider för skolgossarna då än nu. De nödgades gå till skolan mörka vintermorgnar mellan 6—7. Vid minsta förseelser fingo de handplaggor med flätade björkris. Men endast tvenne gånger under sin skoltid fick To-pelius smaka riset: den ena gången, emedan han försummat att gå i kyrkan, och den andra, emedan han ej läst över sin läxa i ryskan.

Utom farbroderns hem stod även ett annat honom öppet hos hans fastrar. Dessa ägde ett litet lånbibliotek, där det fanns fullt upp med rövarromaner och rid-darhistorier. Hemma hade han ej fått läsa annat av detta slag än Walter Scott, och fadern hade för fastrarna uttryckt sin önskan, att de ej skulle låta honom läsa andra än historiska arbeten. De nöjde sig dock med att plocka undan de vildaste rövarromanerna, varför många »roliga böcker» funnos kvar i biblioteket, och här gjorde dep lär-giriga gossen först bekantskap med Rinaldo Rinaldini och andra ädla rövare, som sedan möta oss i hans barnskådespel.

Mellan skolterminerna med deras läsning och härdande lek lågo ferierna och resan till det kära hemmet.

Tretton år gammal förlorade Topelius sin fader, och året därpå (1832) reste han till Helsingfors tillsammans med en äldre kamrat. En sådan lång resa sysselsatte hans av rövarromaner mättade fantasi. Då man samtidigt berättade, att ett band livstidsfångar rymt, och att vägen var osäker, medtog han från Kuddnäs två gamla ryttarpistoler från Karl XII:s tid. Den ena laddade han med hagel och den andra med salt. Den sistnämnda höll han i handen med spänd hane. På gästgivargårdarna bommade han för dörrarna till natten och sökte efter fallluckor i golvet. Men ledsamt nog avslöts resan utan ett enda spännande äventyr.

I Helsingfors bodde han hos Johan Ludvig Runeberg samt läste för honom tillsammans med fem andra österbottniska gossar två timmar om dagen. »Det var Runeberg, som lärde mig att sätta värde på historia», sade To: pelius en gång på tal härom. Tvenne terminer bodde han hos Runeberg och var där i tillfälle att lyssna till många väckande samtal. Han var dessutom nog lycklig att icke under studietiden tryckas av ekonomiska bekymmer. Så blev han den 5 juni 1833 student. Han var då blott 15 år gammal.

Först ämnade Topelius bliva läkare såsom fadern,men han var ännu för barnslig att känna sig själv. När han flere år senare skulle börja arbetet på anatomisalen, kunde han icke fortsätta, ty allt det obehag, han känt, då han övervarit faderns liköppningar, reste sig inom honom. Långa kvällar vandrade han allena i inre strid, vilken slutade med att han valde sig ett annat levnadskall

Under dessa år umgicks han fortfarande i Runebergs hem, där Finlands mest framstående män på den tiden

samlades, samt deltog i österbottniska studentavdelningens kamratliv. Livets allvar och fosterlandskänslan bodde redan i hans sinne. Av de dikter, han skrev under stilla kvällar, och av anteckningar i hans dagbok kan man se, huru hans inre växte och värmdes för Gud och fosterland, för allt stort och ädelt.

År 1840 blev Topelius filosofie magister och året därpå redaktör för Helsingfors Tidningar. Den tiden fingo tidningarna ej innehålla uppsatser i politiska frågor. Men Topelius lät sin varma fosterlandskärlek taga uttryck i sång. I dikten »Islossning i Uleå älv» skildrar han i naturbilder sitt lands längtan. År 1845 utkom hans första diktsamling »Ljungblommor».

Men det var icke blott dikter på vers, som inflöto i hans tidning. Där ingick även den av alla kända romanen »Fältskärns berättelser», vilken senare utgavs i bokform. Genom denna bok blev Finlands historia känd för menige man på ett sätt, som kom deras hjärtan att klappa. De lärde sig tro, att Gud givit även deras land en uppgift, och att ingen nöd, ingen prövning kunde förgöra det, så länge det ej förlorade tron på sig självt. I Helsingfors Tidningar ingingo även berättelser, vilka senare blivit samlade under namnet »Vinterkvällar». Även dessa behandla fosterländska ämnen.

År 1854 blev Topelius professor i Finlands historia, vilken befattning senare utbyttes mot professuren först i nordisk och därefter i allmän historia.

Såsom lärare vid universitetet arbetade han för de vuxna, men långt tidigare hade hans uppgift för barnen klarnat för honom. Redan 1847 utgav han sin första sagobok. Sedan följde bok efter bok. Vi känna dem alla. Vi känna Skeppet Refanut, Björken och stjärnan, Val-ters äventyr, Pikku Matti och Fjäderholmarna. Alla barn i Finland och Sverge blevo genom dem bekanta med farbror Z. T., och aldrig hava väl två konstiga bokstäver blivit mera kända än hans bomärke.

År 1856 utgav han »Naturens bok» och 1875 »Boken om vårt land». Med dem sådde han sina tankar om Gud och fosterland in i de fattigaste hem. Det finnes ej mer en stuga i Finland, det finnes ej mer ett okunnigt sinne, där ej några från dessa böcker utkastade frön ligga gömda att gro i tidens fullbordan.

Finland hade vaknat under Alexander II:s regering. Lantdagarna hade återupprättats, folkskolor hade blivit grundlagda, Runeberg kom med Fänrik Ståls sägner, Lönnrot med Kalevala. Det växte och spirade på alla områden. Bland alla landets bemärkta män var det en, som mer än de andra ägde det rätta barnasinnet och därför kunde tränga in i minsta vrå, dit de andra med sina stora verk ej kunde nå. Genom »Läsning för barn» blev Topelius en lärare för dessa tusentals små, som här i sagans form lärde sig att fatta de stora och ädla tankarna, och genom Topelius danades även de till stridsmän för Finlands framtid.

Topelius utgav många arbeten: diktsamlingarna »Nya blad» och »Ljung», skådespel, historiska berättelser och religiösa böcker, såsom »Evangelium för barn». Han skrev ända till sina sista år för barnen. -— Han påyrkade redan tidigt större fiihet för kvinnan till studier och personlig utveckling, vilket mäktigt bidragit därtill, att de finska kvinnorna nu med klarnad blick kunna deltaga i det fosterländska arbetet inom och utom hemmet. Men även i en annan viktig fråga grep den varmhjärtade skalden och fosterlandsvännen in. Det finska folket hade under sin utveckling delats i tvenne partier, det finsktalande och det svensktalande, och mellan båda rådde mycken bitterhet. Under hela sin livstid manade Topelius till enigt arbete för det gemensamma, odelade fosterlandet. Som en vis faders ljödo hans ord:

»Välan, var björk, var gran på samma strand,

men framför allt var son utav ditt land!»År 1879 tog Zacharias Topelius avsked från universitetet och flyttade ut till sin villa Björkudden utanför Helsingfors. Här levde han sedan i nära 20 år såsom den man, vilken kring sig kunde förena alla partier i sitt land.

Finlands övriga stormän gingo bort, den ena efter den andra. Topelius ensam blev kvar, en trägen arbetare, en troende siare till det sista. Barnen i Sverge och Finland skrevo till honom, mödrarna berättade om honom för sina barn. Hans fruktträd blomstrade, fåglarna pic-kade på fågelbrädet utanför hans fönster, barnbarn och barnbarnsbarn uppväxte omkring honom. För allt prisade han Gud. Ofta sågs han skåda in i brasans glöd med en

blick, så sällsamt djup, som såge han framåt och siade ofödda släktens framtid. Det var, som om hos honom genom hans judiska härstamning något fortlevat av de israelitiska profeternas anda.

I februari 1898 insjuknade han, sedan han ännu en gång i anledning av fyllda 80 år mötts av hela sitt folks och hela nordens kärlek. Hans läppar viskade ännu i feberyrseln »Guds lov». Den 12 mars kunde han ännu med glädje hälsa solstrålarna, som lekte på sjukbädden, men kl. 1/2 12 på natten frigjordes hans ande, medan stjärnorna strålade över hans hem.

Hans sista yttrande till två av hans dottersöner var: »Framför min hälsning till det tjugunde seklets ungdom!» Och den skall nå fram till denna ungdom långt efter det våra dagars barn blivit gamla och grå, ty mer än de flesta var Topelius en målsman för allt det bästa hos Finlands folk. En dylik mans ord skola alltid — såsom det heter i psalmen — förbliva en källa, ur vilken många skola dricka.

*